

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

XX. YÜZYILDAN BİR OSMANLI SEYAHATNAMESİ:

ASMAÎ'NİN SİCİLYA HATIRASI

(METİN-İNCELEME)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEMİN CEYDA DEMİRCİOĞLU

İSTANBUL 2011

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

XX. YÜZYILDAN BİR OSMANLI SEYAHATNAMESİ:

ASMAÎ'NİN SİCİLYA HATIRASI

(METİN-İNCELEME)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEMİN CEYDA DEMİRCİOĞLU

TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. BÂKİ ASİLTÜRK

İSTANBUL 2011



MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Semin Ceyda Demircioğlu'nun "XX. Yüzyıldan Bir Osmanlı Seyahatnamesi: Asmaî'nin Sicilya Hatırası (Metin - İnceleme)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Baki Asiltürk
Üniversitesi Marmara

İmza

Üye : Prof.Dr. Emel Kefeli
Üniversitesi Marmara

Üye : Doç.Dr. Nesrin Sarıahmetoğlu
Üniversitesi Marmara

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun 28.../...07/2011 tarih ve 2011/15-2 sayılı kararıyla onaylanmıştır.



Prof.Dr. Emel KEFELİ
Müdür

ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	V
ABSTARCT	VI
GİRİŞ	1
SEYAHATNAME TÜRÜ.....	1
TÜRK EDEBİYATINDA SEYAHATNAMELER	3
TÜRK EDEBİYATINDA AVRUPA SEYAHATNAMELERİ.....	4
I. BÖLÜM: YUSUF SAMİH ASMAÎ, YARARLANDIĞI KAYNAKLAR VE ESERLERİ.....	7
1.1. Sicilya Haritası.....	8
1.2. Rihletü'l-Kenanî	8
1.3. Il Cicerone Per La Sicila	9
1.4. Sicilya Tarihi ve Sicilya Coğrafyası	10
1.5. Mucemü'l-Beldan	10
1.6. İbn-i Havkal Seyahatnamesi (Palermo Bölümü).....	10
1.7. Nüzhetü'l-Müştak fi İhtiraku'l-Âfâk.....	11
1.8. Eserleri	13
II. BÖLÜM: SİCİLYA HATIRASI METNİNİN İNCELENMESİ	15
2.1. İTALYA VE SİCİLYA'DAN ŞEHİRLER	15
2.1.1.Napoli.....	15
2.1.2. Palermo.....	15
2.1.3. Messina.....	15
2.1.4. Catania.....	16
2.1.5. Sicilya'ya Bağlı Bulunan Adalar.....	17
2.1.6. Siracusa	17
2.2. CADDELER.....	18
2.2.1. Via Roma.....	19
2.2.2. Via Maquéda	19
2.2.3. Via Vittorio Emanuele.....	19
2.3. KİLİSE, MANASTIR VE KABİRLER	19
2.3.1. San Domenica Kilisesi	19
2.3.2. San Giovanni degli Eremiti Manastırı.....	20
2.3.3. Santa Rosalia Kilisesi.....	20
2.3.4. Duomo Santa Maria di Nuovo Kilisesi	21
2.3.5. Cattedrale (Büyük Kilise).....	22

2.4. KÜTÜPHANELER VE MÜZELER.....	22
2.4.1. İngiliz Kütüphanesi	22
2.4.2. Millet Kütüphanesi	23
2.4.3. Millet Müzesi	24
2.5. TİYATRO BİNALARİ, KÖŞKLER, SARAYLAR VE BAZI ÖNEMLİ BİNALAR.....	25
2.5.1. Massimo Vittoria Emanuel Tiyatrosu.....	25
2.5.2. Politama Garibaldi Tiyatrosu	25
2.5.3. Sinemalar	26
2.5.4. La Zisa Kasrı	26
2.5.5. La Cuba Binası	27
2.6. DOĞAYA BAKIŞ: BAHÇELER VE DAĞLAR.....	27
2.6.1. Bahçeler	27
2.6.2. Dağlar	28
2.6.2.a. Monte Pellegrino Ziyaret Dağı	28
2.6.2.b. Etna Dağı.....	28
2.7. XX. YÜZYILIN BAŞLARINDA SİCİLYA'DA SOSYAL HAYAT	30
2.8. İTALYANLAR VE ARAPLAR ARASINDAKİ BENZERLİKLER.....	33
2.9. SİCİLYA'DA KONUŞULAN İTALYANCA İLE ARAP DİLİ ARASINDAKİ BENZERLİKLER	35
3. ASMAÎ'NİN SİCİLYA HATIRASI ADLI ESERİNİN LATİN HAFRLİ METNİ.....	38
Napoli 15 Kânun-ı Evvel 1920.....	38
SONUÇ	154
BİBLİYOGRAFYA.....	161

ÖNSÖZ

Edebiyatımızın yüzlerce yıllık tarihi göz önüne alındığında gezi yazısı bakımından çok zengin bir birikime sahip olmadığı söylenebilir. Batı coğrafyasına yapılan seyahatler Tanzimatla beraber artmış ve aydınlar oradaki kültürü, yaşantıyı merak etmiş, bunu Türk okuyucularıyla paylaşmak istemişlerdir. Gezip görülen yerlerin coğrafi özellikleri, insanları, tarihi eserleri, gelenek ve göreneklere... bakımından birinci ağızdan kaynaklar olması seyahatnameleri farklı ve önemli kılmaktadır. Bu önem, seyahatnamelerin toplumlararası ilişkiye yaptığı hizmetten kaynaklanıyor denebilir. Avrupa ülkelerini gezen Osmanlı-Türk seyyahları gezip gördükleri ülkeleri çeşitli yönlerden yansıtmışlardır. Ülkelerin ve toplumların pek çok özellikleri bu seyahatnamelerde ele alınmıştır. Seyyahlar, kimi zaman nesnel bilgilere kimi zaman da öznel izlenimlere dayanan seyahat eserlerinde gezip gördükleri ülkelerin kapılarını okurlara açmıştır. Harf inkılâbının gerçekleştiği 1928 öncesi döneme ait seyahatnamelerin içerdiği bilgilerin değerlendirilmesi; ancak o eserlerin eksiksiz çevirim yazılarının yapılmasıyla sağlanabilir. Bu paralelde olmak üzere Asmaî'nin Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış 1922 tarihli Sicilya Hatırası adlı eserinin çevirim yazısını gerçekleştirip eseri içerik yönünden incelemeye çalıştık

Tez; Önsöz, Giriş, Yusuf Samih Asmaî Hakkında Genel Bilgi ve Asmaî'nin Yaralandığı Kaynaklar, Asmaî'nin Eserleri, *Sicilya Hatırası* Metninin İncelenmesi, Ek bölümünde Asmaî'nin Sicilya Hatırası Adlı Eserinin Latin Harfli Metni ve Sonuç bölümlerinden oluşmaktadır.

Tezin giriş bölümünde yer alan konuları belirleyen etken ele aldığımız eserin bir seyahatname olmasıdır. Özellikle eserin 1920 yılında kaleme alınmasından ötürü XIX. yy'dan sonra değer kazanan bu türe iyi bir örnek olduğu aşikârdır. Bu sebeple seyahatname türü hakkında bilgi verildi, eserin yazıldığı dönemde seyahatnameler ve Avrupa merkezli seyahatnamelere nasıl bakıldığı özetlendi.

Giriş bölümünün hemen ardından Asmaî hakkında genel bilgiler verilmiştir. Eserlerini de kapsayan bu bilgiler tatmin edici nitelikte değildir; çünkü arşiv ve kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Elde edilen bilgilerin kaynağı kendi eserleridir. Esefle belirtelim ki bütün çabalarımıza rağmen, Asmaî hakkında daha fazla bilgiye ulaşamadık.

Asmaî hakkında verilen bilgilerin ardından Sicilya Hatırası metninin incelenmesine yer verilmiştir. Burada Şehirler, 20.yy Başlarında Sicilya'da Sosyal Hayat, İtalyanlar ve Araplar Arasındaki Benzerlikler, Sicilya'da Konuşulan İtalyanca ile Arap Dili Arasındaki Benzerlikler, Caddeler; Kilise, Manastır ve Kabirler; Tiyatro Binaları, Köşkler, Saraylar ve Bazı Önemli Binalar, Kütüphaneler ve Müzeler, Bahçeler ve Dağlar, Asmaî'nin Yararlandığı Tarih ve Coğrafya Kitapları alt başlıkları altında eser incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise Kahiredeki Emin Hindiye matbaasında 1922 yılında basılmış, Osmanlı Türkçesiyle ve Arap harfleriyle kaleme alınmış olan eserin Latin harflerine aktarılışı yer almaktadır. Bu bölümde bulunan bazı kelime okunuşlarına ait farklılıklar, cümlenin anlamının oturması için eklenmek zorunda kalınan sözcükler dipnotla belirtilmiştir. Günce şeklinde yazılmış olduğundan sayfa numaraları ile değil Asmaî'nin eserinde kaydettiği tarihlere göre bölümlendirilmiştir. Ayrıca eserdeki bütün yer adları orijinal imlalarıyla verilmiştir. Seyyah eğer bir adı okunuşuyla vermiş ve bunda ısrar etmişse buna sadık kalarak okunduğu gibi imlalandırılmıştır. Arapça cümle ve şiirler ise olduğu gibi Latin harfleriyle aktarılmıştır. Bu çalışmayla, Asmaî'nin Osmanlı Türkçesiyle kaleme aldığı iki seyahat eserinin yeni harflere çevirmesi ve incelenmesi projesi tamamlanmış olmaktadır. Yazarın *Seyahat-i Asmaî* adlı eseri geçen yıl Nilsun Şahin adlı araştırmacı tarafından yeni harflere aktarılmış ve incelenmiştir.

Tezimin hazırlanmasında bütün özverisi ve yardımseverliğiyle bana destek olan ve her türlü bilgiyi gönülden paylaşan danışman hocam Doç.Dr. Bâki ASİLTÜRK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Marmara Üniversitesi'nde geçen yaklaşık yedi sekiz yıllık öğretim hayatım boyunca desteklerini benden esirgemeyen eksik etmeyen hocalarım Prof. Dr. Emel KEFELİ, Prof. Dr. Sema UĞURCAN ve Doç Dr. Murat KOÇ'a, Arapça okumalarda yardımcı olan Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencisi Büşra YILDIRIM'a, son olarak da manevi ve maddi her zaman yanımda olan sevgili annem, anneannem; ağabeyim ve ailesi ile dostlarım Hilal SAĞLAM ve Çiçek KADİRİOĞLU'na çok teşekkür ederim.

Semin Ceyda DEMİRCİOĞLU

Küçükyalı, Temmuz-2011

ÖZET

Tez çalışmasının ana gövdesini Asmaî'nin *Sicilya Hatırası* adlı gezi yazısının Osmanlı Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılması oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, aktarı metninin öncesinde, seyahatname türü, Türk edebiyatında seyahatname ve Türk edebiyatında Avrupa seyahatnameleri hakkında bilgi verilmiştir. Ana aktarı metninin ardından; Şehirler, 20.yy Başlarında Sicilya'da Sosyal Hayat, İtalyanlar ve Araplar Arasındaki Benzerlikler, Sicilya'da Konuşulan İtalyanca ile Arap Dili Arasındaki Benzerlikler, Caddeler; Kilise, Manastır ve Kabirler; Tiyatro Binaları, Köşkler, Saraylar ve Bazı Önemli Binalar, Kütüphaneler ve Müzeler, Bahçeler ve Dağlar, Asmaî'nin Yararlandığı Tarih ve Coğrafya Kitapları alt başlıklarını içeren inceleme metni bulunmaktadır.

ABSTARCT

The main text of thesis work is transposition to Turkey Turkish from Ottomon Turkish script of Yusuf Samih Asmaî's travel diary "Memories of The Sicily." However, before transfered text, travelogue type gives informations about travelogues in Turkish literature and Europe travelogues in Turkish literature. After transferred main text; there is a reviwte text contains the following subheadings that Asmaî benefited from history and geography books: Cities, Social Life in Sciliy in The Early 20th Century, The Similarities Between Italians and Arabs, The Similarities Between Italian which Spoken in Sicily and The Arabic Language, Streets; Churches, Monasteries and Graves; Theatre Buildings, Mansions, Palace anda Spme Important Buildings; Libraries and Museums, Gardens and The Mountains

GİRİŞ

SEYAHATNAME TÜRÜ

Seyahat, geçmişi eskilere uzanan bir kültür pratiğidir. Coğrafi uzamı arka plana alarak tarihsel, sosyal ve kültürel bir yer değiştirmedir. Seyahat yazılarıysa bu etkinliğin yazarları olan seyyahlarca kaleme alınmasıdır. İnsanoğlunun keşfetme arzusu, bilinmeyene yönelişi, onu tanıma ve tanıtmaya ihtiyacı, onu sürekli bir arayışa itmiştir. Bu yüzden seyahat aynı zamanda insanoğlunun dünyaya hâkimiyetini simgeleyen bir arayıştır¹ Bir başka ifadeyle seyahatnameler, diğer adıyla “gezi yazıları” bir gezginin gezip gördüğü yerler hakkında izlenimlerini anlattığı eserlerdir.² Seyahat terimi için günümüzde “gezi” sözcüğü nün kullanıldığı görülmektedir. Bu yüzden seyahatnamelere, “gezi yazısı” denilmektedir.

Bugün metin sınıflandırmasında öğretici metinlerin içinde yer alan seyahatname türü³, seyyahın gezdiği coğrafyayla ilgili fikirlerini kaydetmesine dayandığı için çoğu kez “hatıra”(anı) türüyle karıştırılmakta ve hatıranın bir alt kolu olarak görülmektedir. Oysa hatıranın gezi yazısından farkı, gezi yazılarının odak noktasında “coğrafya”nın bulunmasıdır. Hatıralarda ise metin yapısını oluşturan öğelerden özellikle “kişiler” ve “olaylar” ön plandadır. Coğrafyayı merkeze alan seyahatname türü, o coğrafyanın insanlarını, yaşam şekillerini, kültürlerini de ihmal etmez ve bünyesinde onu da barındırır. Ayrıca coğrafya merkezli incelemerde metnin dokusundaki gerçek ya da kutsal mekanlara ait tasvirler, metnin coğrafi içeriği, yazarın hayat coğrafyası metnin anlamlandırılması ve sınıflandırılmasında araştırmacılara yeni balış açısı kazandırır.⁴

Gezi yazılarının tür olarak önemi insanların bilmediği ve öğrenmek istediği coğrafyalar hakkında bilgi edinmesini sağlamasıdır. Burada tanınmamış yabancı uygarlıklar, yurdun içinde yahut dışında yer alan ilgi çekici mekânlar, tarihte kalmış ancak etkileri hâlâ çeşitli mekânlarda devam eden medeniyetlerin yaşayışları, yine çeşitli uygarlıkların âdetleri, zevk ve alışkanlıkları, bunların başka coğrafyalardaki uygarlıklarla benzerlikleri okuyucuların ilgisini çeker. Bu bağlamda seyahatnameler önemli başvuru kaynaklarıdır. Ancak bilimsel anlamda,

¹ Emel Kefeli, *Kültürlerarası İlişkiler Açısından Seyahatler: Fransa Sefaretnâmesi*, Journal of Turkish Studies Volume 30/II, *Festschrift in Honor of Orhan Okay II*, Edited by Şinasi Tekin-Gönül Alpay Tekin, Harvard University 2006, s.185

² Baki Asiltürk, *Osmanlı Seyyahlarının Gözüyle Avrupa*, Kaknüs Yayınları, 2000, s.17

³ Çetin Şıman-Sıddık Akbayır, *Şifreli Edebiyat*, Eğlenceli Edebiyat Yayınları, 2007, s.41.

⁴ Emel Kefeli, *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz*, 3F Yayınları, 2006, s.16

sosyal bilimlerin kanıtlanabilir alt dalları olan tarih, coğrafya, sosyoloji, psikoloji kadar güvenilir kaynaklar değildir.⁵

Yabancı bir kültürle karşılaşmanın dolaysız bir yolu olan seyahatnamelere, seyyahlar, zıtlıkların karşılaştırılması yöntemini (dychotomic opposition) kullanarak gözlemlerini aktarırlar. Okur ise metinler arasında yaptığı yolculuklarda başka bir enlem ve boylamdaki hayatın, gelenek ve göreneklerini, farklı toplumların kültürleri arasındaki farklılıkları/benzerlikleri tanıma olanağı bulur. Seyyahlar çeşitli yöntemler kullanarak gözlemlerini okuyucularına aktarırlar. Aynı zamanda seyyahların gözlemlerinde duyarlı oldukları hususlar zamana, ait oldukları kültüre, sosyal, siyasi ve dinî eğilimlerine göre farklılık gösterebilir. Burada asıl önemli nokta, “ötekini” incelerken kendisini “yeniden gözden geçirme”, “tanıma” olanağı bulmasıdır. Üzerinde düşüneceği “medeniyet fikri” arayan seyyah gözlemlerini yeniden düzenleme, aşamalandırma ve sınıflandırma gibi süreçlerden geçirek karşılaştığı medeniyeti inceler ve yazıya aktarır. “Öteki” olanda “kendi”ni daha iyi kıyaslayabilmek ve fikir yürütebilmek içinse seyyahlar gezilerinde çoğunlukla büyük şehirleri ve kozmopolit merkezleri seçmişlerdir.

Seyahatler tarihte kronolojik gelişmelerine göre üç başlık altında sınıflandırılır. Bunlardan ilki “Hac Seyahati”dir. Bu yolculuk, insanlığa dünyanın geçiciliğini anımsatan, ebedî mutluluğun ve huzura giden yolun arayışını simgeleyen, bir tür arınma (katharsis) sağlar. İkincisi ise “Keşif Seyahatleri”dir. Hayatı sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan değiştiren; insanın ufkunu genişletip kendini aşmasına yardımcı olan, büyük değişimlerin hazırlıyıcısı yolculuklardır. Üçüncü “Turistik Seyahatler”dir. Bu tür yolculuklar ise bir kişinin veya grubun tatil, değişiklik, merak v.b. nedenlerle yer değiştirmesidir.

Seyyahlar metinlerini oluştururken otobiyografik bir anı yeniden yazarlar. Yazarının “ben”inin “öteki” ile çatıştığı metnin kurgusunda önceleme-bilim-kurgu, önleme-karşıdan gelebilecek karşıt görüşü kestirip gereken yanıtı önceden verme, mazi koridorları ve eksilti gibi teknikler yer alır.⁶ Bu bakımdan bu tür metinleri incelerken kullanılan yöntemlere dikkat etmek ve yazarın bakış açısını o çerçevede değerlendirmek yerinde olacaktır.

Gezi yazıları edebiyatımızda çeşitli şekillerde yer almıştır. Tek başına kitap olarak basılmalarının yanı sıra mektup, günce ve gazete yazıları gibi türlerle iç içe geçmiş olarak da karşımıza çıkar. Namık Kemal, Abdülhak Hamid Tarhan ve Ahmet Hamdi Tanpınar’ın

⁵ Asiltürk, age, s.17

⁶ Kefeli, age, s.186-187

Avrupa'dan yazdığı mektuplar, Cenap Şehabettin'in başlıklarında "mektup" kelimesini kullandığı iki gezi yazısı, Şerefeddin Mağmumi'nin *Seyahat Hatıraları* ve tezin ana metnini teşkil eden Asmaî'nin *Sicilya Hatıraları* adlı gezi yazılarında ise seyyahların "hatıra" kelimesini başlık olarak kullanmaları türlerin birbiri içine geçtiğine birer örnektir.

Seyahatnameler, hareket odaklı bir tür olduğu için diğer edebi türlere de ilham kaynağı olmuşlardır. Bu da seyahatnamelerin belirli kalıplar içinde oluşturulmadığının bir göstergesidir. Hatıra, günce, mektup gibi türlerin yanı sıra kurgu odaklı metinlerin de içine geçmiş esnek bir türdür. Türk edebiyatından, Ahmet Mithat'ın *Hasan Mellah*, Reşat Nuri Güntekin'in *Çalikuşu*, Halide Edip Adıvar'ın *Handan*, Orhan Pamuk'un *Yeni Hayat*, İhsan Oktay Anar'ın *Puslu Kitalar Atlası*; Batı edebiyatından, Voltaire'in *Candide*, Cervantes'in *Don Quijote*, Alphonse Daudet'nin *Tarasconlu Tartaron*, Daniel de Foe'nun *Robinson Crusoe*, Hermann Hesse'in *Siddharta*, James Joyce'un *Ulysses* adlı eserleri bu duruma birkaç örnektir.

Türk edebiyatında seyahatname türüne Tanzimat sonrasında daha çok ilgi gösterilmiştir. Gazete ve dergilerde seyahatlere özel köşeler ayrılması bunun bir göstergesidir.⁷ Bu durumun Türk okuyucuları üzerinde olumlu etkisi olmuş, seyahatleri okuyanlarda gezme isteği uyanmış böylece seyahatlerin ve seyahatnamelerin sayısı artmıştır. O zamana kadar ve daha sonrasında da Türk seyahatnamelerinde, seyahat edebiyatı adına en önemli eser, seyyahın kendi ifadesiyle "ilk göz ağrısı",⁸ Evliya Çelebi'nin XVII. yüzyılda kaleme aldığı *Seyahatnamesi*'dir. Onun yanı sıra *İbn-i Batuta Seyahatnamesi*, *Marco Polo Seyahatnamesi*, Radloff'un *Sibirya'dan*'ı da dünya edebiyatından akla gelen ilk büyük örneklerdir.

TÜRK EDEBİYATINDA SEYAHATNAMELER

Türk edebiyatında seyahat türüne örnek olabilecek ilk eserler XV. Yüzyılda verilmeye başlanmıştır. İlk örnek Hoca Gıyaseddin Nakkaş'ın 1422'de tamamlanan *Acâib'l-Letâif* idir. Hıtaý Sefaretnamesi olarak da bu eser seyahatname özelliği de gösterir. Ali Ekber Hıtâi'nin *Hıtâinâmesi*'de 1515-1516 yıllarında meydana getirilen Hoca Gıyaseddin Nakkaş'ın eserine benzer Farsça bir eserdir.

Pirî Reis'in *Kitab-ı Bahriye*'si seyahatname özelliği taşımakla beraber aslında bir coğrafya kitabıdır. Eserin yazımı 1521 yılında tamamlanmıştır. Akdeniz'i coğrafi açıdan bir

⁷ Asiltürk, age, s.18

⁸ Evliya Çelebi, *Seyahatname (Gördüklerim)*, Seçen ve Uyarlayan: Mustafa Nihat Özön – Nijat Özön, Kabalcı Yayınları, 2005, s.9

bütün olarak ele alan ve çeşitli yönleriyle tanıtan seyyah eserinde ayrıca pusula, harita, dünyanın yuvarlak oluşu ve Colombus'un Amerika'yı keşfi... gibi bilgilere de yer vermiştir.

Seydi Ali Reis'in *Mir'atü'l-Memâlik*'i her açıdan gerçek bir seyahatnamedir. 1557'de yazılıp ilk basımı 1895'te yapılan eserin içeriğini komutan olan Seydi Ali Reis'in donanmasını Mısır'a dört yıl süreyle götürmesi sırasındaki maceraları oluşturur.

Babur Şah'ın *Vekayi* adıyla da bilinen *Baburnâme*'si Çağatay Türkçe'si ile yazılmış önemli bir eserdir. Seyyah kitabında Afganistan'ın, Orta Asya memleketlerinin ve Hindistan'ın XV. yüzyıl sonları ile XVI. yüzyıl başlarındaki sosyal ve ekonomik durumu hakkında bilgiler verir. Otobiyografik bilgilere çokça yer vermiştir. Ahmet İbn-i İbrahim Tokadî'nin *Acâibnâme-i Hindistan*, XVI. yüzyıl sonlarındaki Hindistan coğrafyasını tanıtmaması bakımından önemli bir eserdir. Türk edebiyatının en önemli seyahat örneği olan *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Osmanlı'nın yetirdiği en büyük seyyahlardan biri olan Evliya Çelebi tarafından kaleme alınmıştır. XVII. yüzyıldaki geniş Osmanlı coğrafyasının yaşayışı, tarihi, gelenek ve göreneklerini, folklor, sanat ve zanaatını bütün yönleriyle aktarmıştır.

Kâtip Çelebi ise Osmanlı'nın önemli coğrafya bilginlerinden biri olup 1732'de basılan *Cihannüma*'sıyla meşhurdur. Bu eser de coğrafya kitabı olmasının yanında seyahatname özelliği taşımaktadır.

Divan şiirindeki "şehrengizler" ise manzum özellik taşıyan bir çeşit seyahatname sayılır. Divan edebiyatının temelinde şiir türü bulunmaktadır. Bu bakımdan birtakım bilimsel eserlerin bile manzum biçimde kaleme alındığı bir disiplinde seyahatnamelerin de bu şekilde oluşturulması doğaldır. Şehrengiz türünün temel konusu şehre ait güzelliklerle birlikte gezilip görülen yerlerin anlatılmasının yanı sıra gezilen topluma ait hayat parçalarının da eserde yer almasıdır. Türk edebiyatından önemli şehrengiz örnekleri şöyledir⁹: Mesihî'nin *Edirne Şehrengizi*, Cafer Çelebi'nin *Hevesnâme*'si, Taşlıcalı Yahya'nın *İstanbul Şehrengizi*, İshak Çelebi'nin *Bursa Şehrengizi*...

TÜRK EDEBİYATINDA AVRUPA SEYAHATNAMESİ

Türklerin, seyahati edebi anlamda değerlendirip okuyucuyla buluşturması XIX. yüzyıla denk gelmektedir. Avrupa'yı yakından tanımaya başlayan aydın kesim, orada yaşadıklarını, gezdiği yerleri, öğrendiği farklı kültürleri Osmanlı kamuoyuna aktarma ihtiyacı hissetmiştir. Bu açılımın bir yolu sefirlik göreviyle gidenlerin oluşturduğu sefaretnameler olmuştur.

⁹Ahmet Atillâ Şentürk-Ahmet Kartal, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları,2004, s.388

Sefaretnamelerin yaygınlaşması seyahat türünün Türk edebiyatında ciddi ölçüde şekillenmesinden bir asır önceye dayanır. Sefaretnamelerde, siyasi içerik ağır bastığından oluşturulan eserler genellikle politik ilişkilerin sıcak olduğu Avusturya, Fransa, İran gibi ülkelerle ilgilidir.

Tanzimat sonrası seyahatnamelerinde İtalya'ya değinenlerin sayısı az değildir. Bu eserlerden ilki ve Avrupa merkezli seyahatnamelerin öncülerinden olan Sadık Rıfat Paşa'nın 1838'de kaleme aldığı *İtalya Seyahatnamesi*'dir. Öncülerin bir diğeri ise Mustafa Sami Efendi'nin *Avrupa Risalesi*'dir.(1840) Bu risalede İtalya, ağırlıklı olarak yer alır.

Diğeri bir eser Halit Ziya Uşaklıgil'in *Kenarda Kalmış* adlı eserindeki "Messina İçün" başlıklı bölümdür. Eser 1908'de kaleme alınmış ve Uşaklıgil'in Messina şehri hakkındaki izlenimlerini içerir. Ayrıca yazar, bu yazının, 1889 yılında yaptığı ilk Avrupa seyahatinin bir hatırası olduğunu da belirtir.

Şerefeddin Mağmumi'nin 1896-1898 yılları arasında oluşturulan *Seyahat Hatıraları III: Fransa ve İtalya ve Almanya* adlı eserinde de İtalya'dan bahsedilmiştir.

Bu çalışmanın ana metnini oluşturan Yusuf Samih Asmaî'nin *Sicilya Hatıratı*, Sicilya Adası'nın anlatıldığı, 1920 yılında kaleme alınmış bir başka eserdir.

Asmaî'den iki yıl sonra 1922'de kaleme alınan Mehmed Rauf'un *Napoli Tahassüsâtı: I-VIII* adlı eserinde de Napoli'nin güzel mekânları, iklimi, cadde ve sokakları anlatır.

Celal Esad'ın *Seyahat İntibaları* (1928) adlı eserinde İtalyan'ın Pompei şehri, Vezüv yanardağı, Genova ve Venedik şehirleri üzerinde durulmuştur.

Faik Sabri Duran'ın *İstanbul'dan Londra'ya Şileple Bir Yolculuk* (1934) adlı eserinde ise Londra'dan İstanbul'a dönerken karayolunu tercih etmiş ve bu sırada İtalya'nın Milano, Venedik, Bari ve Brindisi şehirlerini görmüş, oradaki insanların yaşayışı, şehrin genel atmosferi hakkında bilgiler vermiştir.

Selahattin Batu'nun *Avusturya ve Venedik Günleri* (1970) adlı eserinin ikinci bölümü "Venedik Günleri" başlığını taşımaktadır. 1963 Nisanının yaklaşık on gününü kapsayan seyahatte günlük notlar halinde Venedik'in turistik yerlerini anlatmış ve burada dikkat çeken tarihi pek çok ayrıntıyı eserine kaydetmiştir.

Avrupa'yı ve konu alan seyahatnameler özellikle Tanzimat'tan sonra edebiyatımızda önemli bir yer edinmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere esnek bir tür olan gezi yazıları; hem edebî hem de öğretici türlerin içinde yer alacak ve insanoğlunun seyahat arzusu devam ettikçe gezip gördüğü yerleri kaydetme isteği de devam ettirecektir. Bugün teknolojinin ve iletişim araçlarının gelişmesiyle seyahat izlenimleri yazılı basında ve görsel medyada daha geniş sunum imkânlarına kavuşmuştur.

I. BÖLÜM: YUSUF SAMİH ASMAÎ, YARARLANDIĞI KAYNAKLAR VE ESERLERİ

Yusuf Samih, Asmaî takma adını kullanarak eserler vermiştir. Asmaî isminin nereden geldiği, kendi hayatı hakkındaki bilgiler kadar meçhuldür. Ancak bir yer ismine atıfta bulunulduğu veya bir soy lakabına bağlı olduğu düşünülebilir.

Biyografisi hakkında gerek eserlerinde gerekse diğer kaynaklarda ayrıntılı bir bilgi bulunmamaktadır. Bu yüzden tezin çalışma konusu olan eserden ve diğer eserlerinden yola çıkarak Asmaî'nin yaşantısı hakkında bilgiler vermek yerinde olacaktır.

Yusuf Samih Asmaî, eserini kaleme aldığı sıralarda çok yaşlı olmamakla birlikte genç de değildir. Bunu işaret eden durum ise Palermo seyahati sırasında kaldığı otelde genç balayı çiftlerinin danslarına bakıp onlar kadar zinde olmadığını belirtmesidir. Ancak bu konuda net bir şey söylememiştir.

Seyyahın şahsi hayatıyla ilgili bir anekdot da “Biz Türkler” ifadesiyle başladığı bir yorumudur: “Biz Türkler İstanbul’a kılıcımızla girdiğimiz vakit hal ve medeniyet yine hep kurûn-ı vüsta Türkîsi idi.” (s. 123) Maiyetinde bulunduğu Kadriye Sultan bir Arap emiresidir. Ancak Asmaî, seyahati esnasında İtalyanları Araplarla kıyaslarlarken milliyetinin Arap olduğuna dair ifade kullanmamış yalnızca “Bizim Mısır’da” demiştir. Bundan yola çıkarak yaşadığı yerin, daha yerinde bir ifadeyle kültürünü aldığı coğrafyanın Mısır merkezli Arap ve Afrika coğrafyası olduğu söylenebilir. Ancak tâbiyet hakkında kesin bir bilgi elde bulunmamaktadır.

Yazar aynı zamanda Müslüman bir seyyahdır. Eserin temelini oluşturan Müslüman-Hıristiyan sürtüşmelerinde zaman zaman ateşli bir üslup olmak kaydıyla Müslümanların savunmasını yapmıştır.

Asmaî, eserinde tarih ve coğrafya kitaplarına çokça yer vermiştir. İzlenimleriyle ilgili özellikle tarihsel konuları daha çok vurgulamak için tarih kitaplardan alıntılara yer vermiştir. Eserde sıkça başvurulan tarih ve coğrafya kitaplarının bazılarında kısaca bahsedilmiştir. Kitapların tamamının adları ise şöyledir: *Sicilya Haritası*, *İki ader Türkçe el yazması tarih*, *Rihletü'l-Kenanî*, *Sicilya*, *Tarih-i Ekâlim*, *Şasi bir el yazması*, *Sicilya Delili*, *Palermo Vilayeti Coğrafyası*, *Sicilya Tarihi*, *İtalyan Vilayeti*, *İbn-i Cebir Seyahatnamesi*, *İtalyanca Sicilya Adaları Coğrafya Kitabı*, *Ahbar-ı Devletü Benii'l-Agaleb*, *Mucemü'l-Beldan*, *İbn-i Havkal*

Seyahatnamesi (Palermo Bölümü), Nüzhetü'l-Müştâk, Storia Siciliano, Il Cicerone Per La Sicila, Türkçe Endülüs Tarihi, Kitâb-ı Muhteser fi İhbârü'l- Beşer, Kitâbü'l- İşâret fi Mârifetü'l-Ziyâret, Sicile René, Kitâbü'l- Coğrafya, Mürücü'l-Zeheb, Tuhfetü'l-Elbâb ve Tuhfetü'l-İcâb, El-Mubadiü'd-Devletü'l-Hıfsiyye, El-Müsallik ve'l-Memali", Nureddin Aliü'l-Nidâsî, Tarih-i Ceziretü'l-Sıkliye, El-Şeyh Abdü'l-Cabbar Hamdis El-Sıklî, Kâmilü'l-Tevârih, Âhbâr-ı Afrikîyye ve Tunus, Açık Perdeden Hıristiyanlık.

1.1. Sicilya Haritası

Asmaî, Napoli'nin önemli kitapçılarından birini gezerken Sicilya adasının yedi parçadan oluşmuş ayrıntılı bir haritasını bulur ve satın alır. Bu haritayı aldığı yerden aynı zamanda Fransızca resimli bir İtalya kitabı, "Resimli İtalya Şehirleri" adlı İtalyanca bir albüm ve "Palermo ve Civarı" adında İngilizce bir rehber de almıştır. (s.10) Adayı yolları, şehir ve köyleriyle gösteren bu haritaya seyahati sırasında zaman zaman başvurmuştur.

1.2. Rihletü'l-Kenanî

Eserde Asmaî'nin özellikle hikâye alıntılama konusunda kullandığı önemli bir başvuru kaynağıdır. Bir seyahatname olan eser, Endülüs'ün "Belensiye" adlı şehrinde yaşamış Muhammed Bin Cebrü'l-Kenanî'ye aittir. Asmaî, eserinde ondan "İbn-i Cebir" adıyla da bahsetmiştir. Eserinde, sıkça

Başvurduğu seyahatnamelerden çerçeve hikâye tekniğine yakın bir teknikte, hikâyeler aktararak okuyucuyu bilgilendirmiş, hem de seyahatini tarihsel yolculuk anekdotlarıyla renklendirmiştir.

Asmaî'nin, İbn-i Cebir'den eserine alıntıladığı ilk hikâye Muhammed Bin Cebr'ül Kenanî (İbn-i Cebir)'nin başından geçen bir deniz yolculuğudur. Amacı deniz yolculuğunun zorlayıcı olduğunu vurgulamaktır. Bu yolculukta İbn-i Cebir, Messina Boğazı açıklarında fırtınaya tutulur ve bir türlü karaya erişemez. Bir gece süren sıkıntının ardından nihayet Messina'ya ulaşırlar. Hikâyeyi aktardıktan sonra kendisi de deniz yolcuğunun şakaya gelmeyeceğini ve temkinli olunması gerektiğine dair bir yorum getirmiştir.

Asmaî, İbn-i Cebir'in 1182 senesinde Palermo'da bir iki hafta kaldıktan sonra Trapani'yi ziyareti sırasında yazmış olduklarından da seyahatnamesine kaydetmiştir. Ancak aktardığı hikâyenin niteliği önemlidir. İslam dinine mensup kimselerin o tarihlerde adada hüküm süren Hıristiyan hükümetince nasıl azaltıldığına dair bir hikâye nakletmiştir. Uzunca bir bölümü

alıntıladığı bu hikâyede her fırsatta dile getirdiği üzere yine, uzun müddet adaya hüküm süren Müslümanların, istilacı Hıristiyanlarca hor görüldüğünü, yurtlarından edildiğini; adaya ilim, sanat ve kültür getirdikleri halde Hıristiyanların, Müslümanlara ait hiçbir tarihi esere saygı duymadıklarını vurgulamıştır: “Ehl-i salıbin Ümmet-i Muhammet’i çala kılış doğramaları Kurun-ı Vüsta’ya mahsus bir taassup idi demeyiniz. Zuhur-ı İslam’dan itibaren ehl-i helalin başı üzerinde çakılı duran salıb şeklindeki yalın kılınc hala kınına konmamıştır. Ona niyet mezhebiyeleri durdukça da duracaktır. “Milletini sevenler ele kılınc alırlar-yaşamak isteyenler Hâk yoluna ölürler” derim.”(s.228)

Asmaî, bir başka hikâyeyi de Messina şehri hakkında bilgi verirken alıntılamıştır. Bu hikâyede de bir önceki hikâyeye benzer nitelikte bir konu ele alınmıştır. Seyyah, İbn-i Cebir’in Messina hakkında yazdıklarını Türkçeye çevirerek eserine aktarırken okuyucularının bir yandan İslam dinine mensup kimselerin ne hale gelmiş olduklarını görmelerini de ister. Seyyah her fırsatta Müslümanlara yapılan eziyetleri vurgulamış, seçtiği kitaplardan da bu bilgileri kullanmıştır.

1.3. II Cicerone Per La Sicila

Asmai, “Sicilya Delili” adıyla eserinde zaman zaman başvurduğu bu kitap bir rehber kitabıdır. Palermo’nun Roma Caddesi’nde bulunan bir kitapçıdan almıştır. Kitap resimli ve haritalı oldukça geniş içeriklidir. Kitaba başvurma sebebi bugün Palermo’nun başkilisesi olan “Catedrale”nin yerinde, Sicilyadaki Müslüman hâkimiyetinin sürdüğu sıralarda var olan Camiü’l-Ekber hakkında bilgi vermektir. “Bu kitabın kırk üçüncü sahifesinde yazıyor ki iş bu başkilise vaktiyle Hıristiyanların büyük bir kilisesiydi. Araplar Palermo’ya müstevli olduktan sonra bunu camiye tahvıl eylediler. Norman prensleri on birinci asr-ı miladî evailinde adayı Müslümanların elinden kurtardıkları zaman Arapların din-i ibtidaisine mabed ittihaz eyledikeri bu büyük kiliseyi de tahlis etmişler ve aslına irca eylemişlerdir.” Kendisi, Camiü’l-Ekber’in varlığı hakkında bilgileri İtalyan yazarlardan aldığını söylemiştir: “Zaman-ı İslam’da mevcut olan Camiü’l-Ekber’in harap edilerek yerine bu başkilisenin bina edilmiş olduğuna dair malumatı İtalyan müverrihlerinin kitaplarından aldım.”(s.204).

Seyyah, La Zisa kasrını girişindeki merdivenin duvarlarında bulunan Arapça yazıları okumuş ve saray sahibine yazılan bir övgü olduğunu tespit etmiştir. Bu hususta yazılanları ve saray sahibi Kral Guglielmo hakkında bilgi almak isteyenler için Sicilya Delili kitabını tavsiye etmiştir. Bu sırada kitabın basım tarihinin 1910 olduğunu da kaydetmiştir.

1.4. Sicilya Tarihi ve Sicilya Coğrafyası

Asmaî, Roma Caddesi'ndeki kitapçıdan "Il Cicerone Per La Sicilia (Sicilya Delili)" kitabıyla beraber bu iki kitabı da almıştır. Bu kitaptan kısa bir hikâye naklederek Müslümanların Palermo'ya girişleri ve girdikleri tarih hakkında bilgi vermiştir. Kitabın İtalyanca olduğunu belirten yazar, verdiği bilgilerin ardından Sicilyadaki Araplara dair okullarda okutulan bilginin bundan ibaret olduğu yorumunu da yapar. Bu bilgiler ışığında seyyahın İtalyanca bildiğini ve aldığı kitapların o dönemde İtalya'da okutulan tarih ve coğrafya kitapları olduğu düşünülebilir.

Kitabı kullandığı bir başka husus ise İbn-i Cebir'in kitabından aktardığı hikâyelerden birinde Messina boğazının en dar yerinin 3255 metre olduğu hakkındadır.

1.5. Mucemü'l-Beldan

Aynı bahiste elindeki ikinci kitap, "Şeyh Şehabettin Ebi Abdullah Yakut'un "Mucemü'l-Beldan"ıdır. Bu kitap "Leipsic"de tab edilmiştir. Arapça bir eserdir. Seyyah, Sicilya'nın fethine dair küçük bir hikâyeyi bu kitaptan alıntılamaştır. Asmaî'nin Müslümanların Sicilya'yı fethine önem vermiş ve başvurduğu kaynaktan, diğer alıntıladığı hikâyelerde olduğu gibi yine, İslam dinini merkez alan hikâyeyi seçmiştir.

Bunun yanında Asmaî, Sicilya'ya bağlı Kosra adlı adanın da Müslüman kumandanlarca fethedildiğini bu kitabı kaynak göstererek okuyucularıyla paylaşmıştır.

1.6. İbn-i Havkal Seyahatnamesi (Palermo Bölümü)

Asmaî'nin eserinde sıkça başvurduğu seyahatnamelerden birisi de Arap gezgini İbn-i Havkal'ın seyahatnamesinin Palermo bölümüdür. Seyyah esere, Palermo'nun Millet Kütüphanesi'nde kitapları karıştırırken rast gelmiştir. Asmaî'nin rastladığı bu nüsha, İtalyan tarihçisi Mişel Amari tarafından Fransızca'ya tercüme edilmiş ve Paris'te yayınlanmıştır. Elindeki kitap giriş yazısı, Fransızca tercümesi ve ilaveleriyle birlikte toplam kırk dört sayfadır. Asmaî, iki farklı gün kütüphaneye gelerek bu risaleyi baştan sona okumuş bazı bölümlerini de seyahatnamesine not almıştır. Ayrıca Mişel Amari'nin, Sicilya üzerine Arapça yazılmış pek çok eseri bir araya toplayarak Almanya Cemiyet-i Şarkiyyesi tarafından Leipzig'de yayınlattığını da eklemiştir.

Asmaî, İbn-i Havkal hakkında Basralı bir tacir olup 976 senesinde Bağdat'tan Palermo'ya gelerek seyahatini kaleme aldığını söylemiştir. Palermo risalesinden not aldığı bölümlerin

başında İbn-i Havkal'ın Palermo ve Sicilya adası hakkında verdiği kitabî bilgiler gelir: “'Sıklıye' bir cezire olup tûli yedi ve arzı dört günlük mesafedir. Ekser arazisi dağlık bulunup kale ve hisarları pek çoktur. Arazisi tekml mezru olup her tarafı sükkan ile dolmuştur.

“Belerm” yani Palermo şehrinden başka kalabalıklığı ve meşhur bir şehri yoktur. Palermo şehri adanın şimal cihetinde ve sahil-i bahrda vaki olup hududlarıyla beş kısma münkasımdır.”(s.76) Bu beş kısmın isimlerini vererek oradaki tarihi olaylara kısaca değinmiştir. Bunlardan birincisi “Palermo” isimli şehrin merkezi bölümüdür. İkinci bölüm çeşitli sur kapıları mevcut olan “El-Halsa” bölümüdür. Üçüncü bölümün adı “El-Sakalbe”dir. Diğer iki kısma göre daha temiz ve düzenli olan bu bölüm, limanları ve akarsuları ile meşhurdur. Dördüncü bölüm İbn-ı Sıklab (El-Mescid) adlı yerdir. Bu kısım Vadiü'l- Abbas ismiyle seyahatnamede anılan Conco D'oro Vadisi'dir. Asmaî, bu bölümde çeşitli dipnotlarla yer isimleri ve bazı kelimelerin kullanışları ile ilgili ilginç tespitlerde bulunmuştur. Buna çalışmanın dille ilgili bölümünde değinilmiştir. Bu bölümlerde bulunan çeşitli kapılar, kapıların isimler, yerleşim yerleri, köyler hakkında da İbn-i Havkal bilgi vermiştir. (s.80-90)

Palermo'nun Başkilisesi “Catedrale”nin eski hali “Camiü'l-Ekber” hakkında bilgi verirken de Asmaî, bu risaleye başvurmuştur. Bavurduğu bilgi ise Camiü'l-Ekber'in bulunduğu konum hakkındadır: “İşbu Camiü'l-Ekber ziyadesiyle ihtimali olduğuna göre şimdiki başkilisenin bulunduğu yeri işgal ediyor idi. Daha muhakkakı ise başkilisenin şimal cihetinde ve tamam karşısında bulunan “Sainte Marie L'incoronate” “Taçlı Mukaddes Meryem” kilisesinin bulunduğu yerde idi. Bu kilise vaktiyle Sicilya krallarının tetvicine mahsus idi. Sicilya'nın filozof ve meşhur müverrihlerinden addedilen “Gaufred Malaterra” nam zat ki on birinci asr-ı miladî muharrirlerindedir.”(s.205)

Asmaî'nin İbn-i Havkal'ın orijinal seyahatinden veya risalesinden okumadığı, İtalyan tarih bilgini Mişel Amari'nin Fransızca tercümesinden okuduğu bilgisinden yola çıkarak yazarın İtalyanca'nın yanı sıra Fransızca da bildiği açıklanabilir.

1.7. Nüzhetü'l-Müştak fi İhtiraku'l-Âfâk

Şerif İdrisî diye meşhur olan “Ebi Abdullah bin Muhammed bin Abdullah İdris”nin bir coğrafya kitabı olan bu eser, Asmaî'nin önemli bir diğer başvuru kaynağıdır. Seyyah, Şerif İdrisî hakkında çeşitli bilgiler vermiştir. El-İdris Sicilya kralı II. Norman Ruggero tarafından, tarihi kesin olmamakla birlikte kralın tahtta hüküm sürdüğü tarihler arasında (1101-1154) adaya davet edilmiştir. İdrisî, yazmış olduğu yedi bölümden mürettep coğrafya kitabını krala

sunmuştur. Bu davranışıyla kraldan büyük takdir kazanmış ve ikramlar almıştır. Bunun üzerine II. Norman Ruggero kendisinden Sicilya'ya ait bir coğrafya kitabı yazmasını rica etmiştir. İdrisî ise hicretin 548 senesinde krala, Asmaî'nin kaynak olarak yararlandığı bu kitabı sunmuş ve yine büyük övgüler almıştır. Seyyah, bu Arap yazarının Sicilya'da güzel bir şekilde yaşadığını belirtmiş ve yine Sicilya'da vefat ettiğini söylemiştir. (s.138-139) İdris hakkında verdiği bilgilerden sonra Asmaî, Sicilyadaki Arap izlerini vurgulamak için yine bir fırsat yakalamış ve şöyle demiştir: “İdris “Nüzhetü'l-Müştaf fi İhtiraku'l-Âfâk” nam eseriyle krala İslam'ın da bilâd ve memalikini bildirmiş ve yollarını irae eylemiş oldu. Kendi kitabı kâfi gelmiyormuş gibi birçok kütüb-i nefise-i Arabiyye isimleri de sayıyor Şerif İdris krala bu kitabıyla pek ciddi bir mürşid ve bir delil olduğunu haber veriyor.”(s.142)

Nüzhetü'l-Müştaf'ın Lepzig basmasına sahip olan Asmaî, seyahatnamesinde bu coğrafya kitabına ilkin, adanın Palermo'dan başlayarak devredilirse otuz beş limana ve şehre tesadüf edileceğini söyleyerek yer verir.(s.113) Aynı zamanda İtalyanca Sicilya haritasına baktığında bu kitapta yer alan çeşitli yer isimlerine, örneğin kalelerden, “Kal'atü'l İbn-i Şamat, Kal'atü'l-Far, Kal'atü'l Ebi Sur, Kal'atü'l-Sırat”; vadilerden “Vadi-yi Musa, Vadiü'l-Mudaric, Vadiü'l-Kuvarib, Vadiü'l-Mâlih” ve “Mersi-Besire, Mersi-Şekle, Mersi Şecere, Mersi El-Şulûk, Mersi El-Hamam” ve “El-Suhret, El-Şebket, El-Melahat” gibi isimlere rastlayamadığını da üzümlere dile getirir. (s.115)

Şerif İdrisî'nin coğrafya kitabına, yazar, “Trabniş” adıyla bahsedilen “Trapani” hakkında genel bilgiler vermek için başvurur: “Trabniş’ pek kadim bir şehir olup her tarafı su ile muhat olduğundan karadan bir köprü ile varılır. Bu köprü şehrin şark cihetinde olup limanı ise cenup cihetinde bulunuyor. Bu limanı kapalı olduğundan denizin en fırtınalı zamanında bile içinde bulunan gemiler rahat rahat dururlar. Mevsim-i şitada ise bu limanda nice sefineler kışlarlar. Denizinde pek çok mercan bulunur. Şehrin arkasındaki arazi pek vasi ve bereketli olup ziraatle meşhurdur. “Trabniş”in içinde pek büyük bir çarşı mevcut olup maişet kapıları herkese daima açıktır. Trabniş’e yakın üç aded cezire bulunup isimleri de şunlardır: “Ceziret’ül Râhib: İsola di Levanzo”, “Ceziret’ül Yabset: İsola di Fauignana”, “Ceziret’ül Malitama: İsola di Marittimo”dır.” (s.213) Aynı şekilde Catania hakkında bilgi verirken bu coğrafya kitabına başvurmuştur. Bu kitapta Catania'nın bir isminin de “Beledü'l-Fil” olduğunu belirtmiş ve bu filin tılsımlı bir fil olduğunu söylemiştir.

Nüzhetü'l-Müştaf'tan alınan Siracusa hakkındaki bilgiler de Catania ve Trapani şehirlerinde olduğu gibi genel içeriklidir: “Siracusa’ Sicilya'nın en meşhur şehirlerinden

birisidir. Karadan ve denizden ticaret için gelirler. Şehir her tarafından denizlerle muhat olup yalnız şimal cihetinden bir kapı ile karaya mutasaldır. İki limanı vardır. Cenubundaki limanı büyük olup şimalindeki limanı ise pek meşhurdur. “Firaretü’l-Nebûzî” isminde bir çeşmesi bulunup bu da tamam deniz kenarında bulunan bir yerden feveran ediyor. “Siracusa”da en büyük bir şehirde mevcut olan çarşılar, yemekhaneler, hanlar, haneler, hamamlar ve güzel binalar vardır. Etraf ve civarında bulunan arazi pek bereketlidir. Her türlü mezruâtı vardır. Buraya gelen gemiler yiyecek ve içecek vesair şeylerini Siracusa’dan alırlar. Bu şehrin bahçe ve meydanları haddinden efsundur.” (s.262)

Bir coğrafya kitabı olmasından dolayı Asmaî de eserine, bu kitaptan gezip gördüğü şehirler hakkında bilgi vermek amaçlı faydalanmıştır.

1.8. Eserleri

Sakile; Sicilya hatırasıdır.

Seyahat-ı Asmaî; Mısır’dan İngiltere’ye seyahatidir.

El-Esâs; Araplara Türkçe talim eder.

El-Arif Kalfa; Türkçe ve Arapça kavaid-i Türkiye’dir.

Liverpool Müslümanlığı; Liverpool İslamı hakkında.

Hürriyet-i Nisvân; Tahrîrü’l-Mer’e tercümesidir.

El-Fâsılu Beyne’l Hakki ve’l-Bâtil, Münâkaşât-ı Diniyye; bir din kitabıdır.

Mes’ele-i Şarkiyye; Arapça’dan tercümedir.

Tecihu Dinü’l-İslâm; Fezâil-i din-i İslam hakkındadır.

İslâm’ın İstikbâli Var; Arapça’dan tercümedir.

El-İstihcâb; Tesettür-i nisvân hakkında Türkçe’den Arapça’ya tercümedir.

Türk Sözü Anadolu Ağzı; Türkçe mkamâttır.

Yazımız; Türk yazıları hakkındadır.¹⁰

¹⁰ Asmaî, *Yazımız*, Haz: Muhammed Sâfi, Bedir Yayınları, İstanbul, 1997, s.79

Asmaî'nin *Sicilya Hatırası* adlı eseri 1999 yılında, Giacomo E. Carretto tarafından *Viaggio di Un Turco in Italia* (Bir Türk'ün İtaya Gezisi) adıyla İtalyanca çevirilmiştir. Carretto İslam, Arap ve Türk uygarlıkları üzerine araştırma yapmış İtalyan bir türkologtur. Uzun yıllar Roma'da çeşitli üniversitelerde Türkoloji ve Akdeniz medeniyetleriyle ilgili dersler vermiştir.¹¹ Asmaî'nin eserini de günlük şeklinde yazılmasına sadık kalarak çevirmiştir. Ancak eserde çokça yer tutan tarih ve coğrafya kitaplarından yapılan alıntılara yer vermemiştir. Yazarın olduğu gibi seyahatnamesine geçirdiği hikayeleyi birkaç cümleyle özetlemiştir. Basit bir dil kullanmıştır, anlaşılması güç değildir. Asmaî'nin eserini birebir olmamakla beraber genişçe bir özetini yaparak İtalyancaya çevirmiştir.

¹¹ <http://www.carretto.net/Profilo>

II. BÖLÜM: SİCİLYA HATIRASI METNİNİN İNCELENMESİ

2.1. İTALYA VE SİCİLYA'DAN ŞEHİRLER

2.1.1. Napoli

Seyyahın, Mısır Emiresi Kadriye Sultan ile çıkmış olduğu İtalya yolculuğunun ilk durağı Napoli'dir. Roma'dan Napoli'ye gelen grup Asmaî'nin kendi aldığı nota göre beş gün Napoli'de kaldıktan sonra deniz yolcuğu ile Palermo'ya geçer. Asmaî'nin bu şehirde üzerinde durduğu nokta özellikle İtalyanların el, kol ve yüz hareketleri ile Arap dilinin İtalyan diline olan bazı benzerlikleridir. Bununla ilgili ayrıntılı bilgiler ilk bölümlerde verilmiştir. Napoli'yi seyahati sırasında bir restoranda yaşadıkları olay da seyyahın ilgisini çeken hususlar arasındadır. Alışık oldukları tatların dışında ve umdukları hizmetin çok altında bir öğle yemeğinin ardından son derece yüklü bir hesabı ödemek zorunda kalmaları, Asmaî'ye İtalyanların hususiyetle de Napolilerin üçkâğıtçı olduklarını düşündürür. Şehrin belli başlı caddelerini gezmiş ve adını özellikle belirtmediği bir kitapçıdan bazı kitaplar alıp onlardan Sicilya seyahati boyunca yararlanmıştı.

2.1.2. Palermo

İncelenen seyahatnamenin en önemli kısmını oluşturan şehirdir. Çalışmanın alt başlıklarını oluşturan yer ve sosyal yaşama ait ayrıntıların büyük çoğunluğu bu şehre aittir. İlgili bölümlerde yazarın, şehirle ilgili dikkat çekmeye çalıştığı bilgiler, görüşler, ayrıntısıyla verilmiştir.

2.1.3. Messina

Messina şehrinin birinci dikkat çekici noktası İtalya'yı Sicilya Adası'na bağlayan şehir olmasıdır. Calabria ile Messina arasında dar bir boğaz mevcuttur ve 3200 km'dir. Buradan gemilerle İtalya ile ada arasında ulaşım sağlanır. Asmaî, bu bilgilerin yanı sıra şehrin diğer limanları, çarşılar, nüfusu hakkında da bilgi vermiştir. Özellikle Araplar zamanında şehre verilen isim (Messini) ile o dönemde liman olarak kullanılan kasabalarla ilgili ayrıntıları eklemiştir. Bununla birlikte Messina hakkında İbn-i Cebir 'in seyahatnamesinde neler dediğini de alıntılanmıştır. Bu alıntı hakkında ayrıntılı ifade İbn-i Cebir'in seyahatnamesiyle ilgili bölümde verilmiştir.

2.1.4. Catania

Asmaî, Catania şehriyle ilgili tespitlerini, Palermo'yu gezdiği gibi günü gününe kaydetmemiştir. Muhtemelen gezisi sırasında Palermo'ya döndüklerinde yahut Mısır'a dönünce izlenimlerini yazmıştır. Net bir bilgi yoktur.

Seyyahın şehre dair en dikkat çekici bulduğu, şehrin denizden görünüşüdür. Etna Yanardağı'nın eteklerine kurulmuş şehrin deniz tarafından manzarasının Napolideki Vezüv Yanardağı dâhil Avrupadaki hiçbir dağ görüntüsüyle kıyaslanmayacak kadar güzel olduğunu söyler. Şehre dair ikinci belirttiği husus ise Piazza del Dumomo yani Kubbeli Başkilise Meydanı'ndaki "Filli Fıskiye"dir. Bu fil hakkında kısa bir bilgi vermiş ve Catania'nın bir diğer adının da Arapların kullandığı şekliyle Medinetü'l-Fil olduğunu belirtmiştir: "Kaidesi murabba müstetil denebilir. Fakar cidar-ı erbası sütunlarla, havuzcuklarla ve çocuk heykelleriyle tezyin edilmiştir. Üzeri muhaddebtir. Takriben tabîi halinde bir fil heykeli işbu muhaddebin üzerine vaz' edilmiştir. Siyah taştan olan bu heykelin hortumu yukarıya kaldırılmış ve iki azı dişi ve gözleri ak taştan yontulmuştur. Heykelin tamam sırtına sekiz parçadan meskûn bir taş dikilmiştir ki: zirvesine de bir salîb vaz' edilmiştir. İşbu fil heykelini bayağı benimseyerek dikkatli dikkatli etrafını dolaştım. Zira İslam zamanını hikâye eden kitaplarımızda "Catania" ve "Catalia" dedikleri "Catania"nın bir ismi de "Medinetü'l-Fil" dir. Catania'nın tilsımı tasavvur edilen bu fil heykeli şimdiki bulunduğu meydana Araplar zamanı nakl olunmuştur. Ondan mukaddemi ise diğer bir mahalde merkez iken Hıristiyan ahalinin ricasına binaen Büyük Kilise Meydanı'na nakl edildiğini yazıyorlar." (s.231-232)¹² Aynı zamanda Şerif İdrisî'nin Nüzhetü'l-Müştak isimli coğrafya kitabında Catania hakkında bahsedilenleri de eserine eklemiştir.

Diğer şehirlerde olduğu gibi bu şehirde de meşhur cadde, bina, bahçe ve kitapçıları gezmiştir. Bir ayrıntı olarak seyyahın dikkatini çeken şehrin üniversitesi olmuştur: "Hoşuma giden ciheti takriben beş asırdan beri tesis edilmiş olan "L'universita" darü'l-fünunudur. Bu darü'l-fünun, edebiyat, felsefe, fenn-i hukuk, hikmet-i tabiiyye, hesap, hendese, tıp cerr-i ahlak ve eczacılık fakültelerinden mürekkeptir. Gayetle güzel bir nebatat bahçesi var. Kütüphanesi ve antikahanesi hâsılı bugünde medeniyetin ilmî ve amelî her türlü ihtiyacını "Catania" şehri kaza edebilir derim. (s.234)

¹² Sayfa numaraları kitabın incelediğimiz 1922 baskısına aittir.

Şehre dair diğer bilgiler hep Etna Yanardağı'na aittir. Etna Dağı, şehrin deniz kenarına yakın bir bölümde ve eteklerinde önemli bir yerleşim yeri olan bölümdür. Aktif bir yanardağı olan Etna ile ilgili bilgiler ve çeşitli anekdotlar Asmaî'nin dikkatini çekmiştir.

2.1.5. Sicilya'ya Bağlı Bulunan Adalar

Asmaî, Sicilya'ya ait adaları gidip görmemiştir. Adalar hakkında bilgileri toplayıp özet şeklinde seyahatnamesine kaydetmiştir. Adaların isimlerini elinde bulunan yedi parçadan oluşmuş büyük Sicilya haritasına bakarak tespit eder. Bunların bazıları şöyledir: Isola Ustica (Ustica Adası), Pantelleria-Colyra (Pantelleriya Adası), Lipari (Lipari Adası), Lampadusa (Lampadusa Adası), Vulcano (Vulcano Adası)

Adaların coğrafi yapıları, yetiştirilen bitkiler, nüfusu Sicilya'ya olan mesafeleri hakkında kısaca bilgiler vermiştir. Bu bilgileri çeşitli tarih ve coğrafya kitaplarından faydalanarak özetlemiştir. Bu kitapların isimleri ise şöyledir: Kamusü'l-A'lâm, El-Mubadiü'd-Devletü'l-Hıfsiyye, El-Müsallik ve'l-Memalik, Mu'cemü'l-Beldân... (s.251-252)

2.1.6. Siracusa

Asmaî, öncelikle Catania şehrinden kalkan vapurların Siracusa'ya uğradığının üzerinde durarak bu şehir hakkında bilgi vermeye başlar. Bu şehrin en dikkat çekici noktası, İslam birliklerinin Sicilya Adası'na ilk ayak bastıkları yer olmasıdır. Diğer şehirlerde olduğu gibi bu şehirde de öncelikle caddelere, sokaklara, limanlara, görülecek tarihi binalara ve bahçelere dikkat etmiştir. Aynı zamanda şehrin ismini nasıl aldığına ve nüfusuna dair bilgiler de vermeyi ihmal etmemiştir: “Burası kadîmde mukaddes addedilmiş idi. İsmine de “Ortigia” derler. Milad-ı İsa'dan takriben 743 sene mukaddemi “Sicoli” kavmi tarafından tesis olunmuştur. Zamanla “Siracusa” şehri büyüyerek adadan karşısındaki araziye geçmiş ve tarihlerin yazdığına göre Kartalar zamanında sükkânı bir milyon kadar olmuş imiş. Harplar vesaire ile harap olmuş ve hâlâ da harap kalmıştır. Kurûn-ı Vüstâ'daki şehir ve hane ve sokak ve caddeleri görmek arzu edenlere şimdiki “Siracusa”yı ziyaret eylemeyi tavsiye ederim. Bugünde sükkânı 31806 nüfusa bâliğ olduğunu son ihsâda yazıyorlar.”(s.259-260)

İslam'ın bu şehre nasıl girdiğini ve şehrin genel yaşayışına dair ayrıntıları da çeşitli tarih kitaplarından destekleyerek özetlemiştir. Bu tarih kitapların bazıları şunlardır: Tarih-i Ceziretü'l-Sikliye, Nüzhetü'l-Müştâk...

Yazarın üzerinde durduğu husus, daha önce Palermo Millet Kütüphanesi ve Başkilisesi'nde dikkatini çekenle aynıdır. Asmaî, Sicilya'da gezip gördüğü şehirlerdeki tarihi mekânlarda, o mekânların tasvirinin yanı sıra genellikle okuyucularının ilgisini çekmek

istediği tek bir husus vardır, o da adadaki İslam ruhunun, kültürünün o gün içinde bulunduğu durumudur. Siracusa şehrinde de Arapların dört yüz asır hüküm sürmüş olmalarına karşın neredeyse hiçbir eserinin bulunmaması onun için ilgi çekicidir. Hatta Asmaî Hıristiyanların İslam eserlerini yok etmeleri hususunda bir inat olduğunu aslında mutaasıplıklarının yürekten gelmediğini de söylemiştir.

2.2. CADDELER

Asmaî'nin Polermo seyahati sırasında gezmiş olduğu yerlere ulaşmak için izlediği bir güzergâh vardır. Bu güzergâh bilinçli olarak seçilmemiştir. Polermo'nun en tercih edilir, kullanışlı yol güzergâhlarından biridir. Caddeler de bunlardan biridir.

Seyyah'ın seyahatleri sırasında kullandığı caddeler şunlardır:

1. Via Roma
2. Via Maquèda
3. Via Vittorio Emanuele
4. Corso Calatafilmi
5. Via Cala
6. Via Lincoln
7. Via Della Liberta
8. Via Domenica Scina

Palermo haritasına bakıldığında Via Maquèda ve Via Vittorio Emanuele'nin kesiştiği bir bulvar vardır. Yazar, eserinde bu bulvardan da “dört köşe meydan” ifadesiyle bahsetmiştir. Bu meydanın adı “Quattro Canti”dir: “Buradan artık Palermo’yu dört kısma ayıran salib şeklindeki meşhur iki caddeden biri olan “Vittorio Emanuel” nam caddeye girdim. Bu caddeyi takriben ortasından kat ile salib haline koyan diğer bir caddenin ismi ise “Via Maquèda”dır. Burada dört köşe tesmiye edilen meydancığa yani dört yol ağzına gelmezden evvel sağda “Via Roma”ya girdim.” (s.30)

Adı geçen “Quattro Canti” meydanının hemen sağ cihetinde bulunan “Preterya” meydanında bulunan bir çeşme de yazarın dikkatinden kaçmamıştır. Bu meydanın diğerlerine göre daha küçük olduğunu, ancak çeşmesinden ötürü meşhur olduğunu vurgulamıştır: “Preterya” meydanına girdim. Meydan diğerleri kadar büyük değilse de ancak buradaki meşhur fıskiye temaşaya şayan nefis bir şeydir. Floransalı meşhur heykeltıraş “Francesco Camigliani” miadın 1555 senesi yapmıştır. Heykeltıraş meşhur keza Floransalı Michelangelo dahi “Camigliani”ye muavenet eylemiştir. Fıskiyenin etrafında yer yer rekz edilmiş olan otuz

kadar insan heykellerinin bazılarının kaidesinde “Francesco Camigliani” adı mehkuktur.”(s.207)

Fıskiye hakkında verdiği bilginin hemen ardından çeşmenin sağında bulunan uzun, kubbeli binanın Palermo Belediyesi’ne ait olduğunu söylemiş ve biraz ileride de Santa Caterine Kilisesi’ne ait bir manastır olduğunu bildirmiştir. Eserde bu mekâna ait bir resim bulunmaktadır. Caddelerin önemli görünenlerine ilişkin bazı ayrıntılar şöyledir:

2.2.1. Via Roma

“Via Roma” adlı caddenin üzerinde Santa Domenica Kilisesi, bu kilisenin yanında bir de pazaryeri, “Museo Nazionale” isimli bir millet müzesi ve “Teatro Biondo” adlı bir tiyatro binası bulunmaktadır. Seyyahın tesbitine göre, geniş ve temiz sokaklardan oluşmaktadır.(s.92) Yılbaşı üzeri bu caddede çok çeşitli dükkânların, yeni yıl için hem yiyecek hem süs eşyası sattığına dikkat çekmiştir.

2.2.2. Via Maquèda

“Via Maquèda” adlı caddede ise Giuseepe Verdi Meydanı ve “Teatro Massimo Vittorio Emanuele” adlı bir tiyatro mevcuttur.

2.2.3. Via Vittorio Emanuele

“Via Vittorio Emanuele” adlı caddede bir millet kütüphanesi vardır. Yazarın sıkça uğradığı Marina Meydanı da bu caddenin kuzeye doğru sonundadır. Bu meydandan yazarın ikamet ettiği “Via Igiea” otelinden geçen bir tramvay hattı, Garibaldi Bahçesi, bir İngiliz kitabevi bulunmaktadır. Ayrıca yazar “La Piccola Cuba” adlı tarihi binaya yaptığı gezintiden dönerken bu meydanda bir düğün alayına şahit olmuştur.

2.3. KİLİSE, MANASTIR VE KABİRLER

2.3.1. San Domenica Kilisesi

Adı geçen bu kilise “Via Roma” adlı caddede bulunmaktadır. Yapı hakkında yazar, tarihi bir bilgi vermemiştir. Bu kiliseye gelmesindeki amaç, pazar günü olması münasebetiyle ibadetten çıkan yerli halkı gözlemlemektir: “Yarım saat kadar “Santo Domenica” kilisesinin kapısı önünde durarak en azından iki bin tahmin eylediğim erkek ve kadın yüzlerine pek dikkatle nazar eyledim. Bence burada aglebiyet-i Arap’ın muhtelif simalarını irae eyledikten başka yetmiş iki milletin de yüzlerini gösteriyor. İspanyol, Norman, Roman ve Yunan çehreleri hep burada görülüyor. Yüzde ve gözde aglebiyet, Araplığı andırdığı gibi sözde dahi gerek yüksek sesle söylemeleri ve gerek el, yüz, göz ve kaş işaretleriyle sözlerini takviye eylemeleri aslında Arap bulduklarını ispat eder. Gözlemlerinden yola çıkarak Asmaî, halkın

giyimini, yüz ve vücut hareketlerinde Araplarla benzerlik bulmaktadır. Ayrıca özellikle kadınların Pazar günü yapılan bu tören için özenli giyindiklerini tespit etmiştir.

2.3.2. San Giovanni degli Eremiti Manastırı

Bu manastır hakkında yazar, öncelikle camiden dönme bir makber ve manastır olduğunu söylemiştir. Güncesine bu manastıra ait bir resim koymuş ve o resme işaret ederek vaktiyle minare olan dört köşeli yapının bugün çan kulesi olarak değiştirilmiş olduğuna dikkat çeker. Bu caminin beş aded kubbesi bulunduğunu bahçesinde bulunan Normanlardan kalma ibadethane kalıntısından anlar.(s.52–53) Bu manastıra iki lira giriş ücreti ödeyerek girdiklerini bildirir. Bu giriş ücreti tarihi mekânlara girişte o zamanın bir standardı olduğunu Asmaî'nin yaptığı şu yorumdan anlaşılır: “Palermo’da bunun gibi ne kadar eski ve tarihi mebanî vesaire var ise cümlesini maarif nezareti almış ve ikişer lira duhuliye vazıyla maarife irad peyda eylemiş ve seyyahlara da ziyaret mahalleri tehiyye etmiştir. Herhalde hıfz asar için fena bir kaide değildir derim.” (s.53) Binaya girdiklerinde bir rehber eşliğinde ibadethaneyi gezerler. Rehber onlara tarihi bilgiler vermiştir: “Burasını Normanlar 1132 sene-yi miladide Araplardan alarak zatlarına metfen yapmışlardır.”(s.53) Yazar binanın kapısının üzerinde ve içindeki oymalarda Arap resim sanatına dair eserler olduğuna dikkat çeker. Aynı zamanda dışarıdan binanın görüntüsü Mısır’daki “Kabûrû’l-Halfa” mahallesinde görülen binaları andırmaktadır. Manastırın bahçesi çok zarif olmakla beraber Mısır’da olan limon, hurma ve hint inciri ağaçlarına da sahiptir.

2.3.3. Santa Rosalia Kilisesi

Kiliseyi ziyaretten önce yazar ve maiyetinde bulunduğu Emire Kadriye Sultan ile birlikte “Monte Pellegrino” adı verilen bir ziyaret dağından geçerler. Burasının harabe olduğu halde büyük masraflar edilerek büyük bir kilise haline getirildiğinden bahseden seyyah Palermo halkının sık sık ziyaret ettiği bir mekân olduğunu belirtir. Burası “Vadiü’l-Abbas”, İtalyanca adıyla “Conca D’ora” olan vadi yatağının ardında bulunan bir dağın tepesindedir. Dağın hem eteklerinden hem de doruğundan Palermo manzarasının güzelliğine Asmaî dikkat çekmiştir. Bu kilisenin kuruluş hikâyesini şu şekilde nakletmiştir: “Azize Rosalia, kral ikinci Guglielmo’nun akrabası bulunan “Dük Sinibaldo”nun kerimesi imiş. Rosalia’nın yeğeni olup Palermo’da vali bulunan bir zat kızcağızı rağbet ve muhabbet edemeyeceği bir kimseye cebren tezvic etmek istemiş ve Rosalia da Katolik mezhebi üzere iffetini Hazret-i Meryem’e vakf eylemiş olduğunu dava ve bakiye-i hayatını ibadetle geçirmek için bu mağaraya gelmiş tıkanmış ve ilâ ahirü’l ömr burada itikâf ve ibadet etmiş imiş. Nihayet miladın 1190 tarihinde kızcağız fevt olarak mağarasında defnolunmuştur.(s.69)” Bu bilginin ardından seyyah, bir

kimsenin “aziz” yahut “azize” sayılabilmesi için vefatının üzerinden en az bir asır geçmesi gerektiğini söylemiş ve Santa Rosalia’nın da Palermolu papazlar tarafından vefatının üzerinden yüz sene geçtikten sonra böyle bir mertebeye getirildiğini söyler. Rosalia’nın Palermo halkı için önemini, azizenin kemiklerinin şehrin merkezine taşıtılıp orada muhafaza edildiğini anlatan hikâye de Rosalia’nın değerini vurgular. Bu şekilde bir inançla Azize Rosalia’ya Palermo halkının bağlı olduğunu dile getiren yazar bu noktada ilginç bir tespit daha yapmıştır. Kilise ve manastır gibi ilahi anlamları olan yapıların buldukları şehir veya köylerin tepeleri üzerine bina edilmesine dikkat çekmiştir. Ancak Asmaî bunda maddi bir çıkar görür. Papazların böyle güzel ve ilgi çekici mekânlara bina edilen yapılardan menfaat sağladığını dile getirir: “Şu fânî dünyada zühd ve ibadetten başka hiçbir işleri olmayan taife-yi ruhban buldukları şehir ve köylerin en güzel ve en yüksek yerlerine savmaalar ve kilisâlar bina ettirmeyi ve celb-i menfaat için de türlü kerametler ve mucizeler nisbetiye beyne’l-nas emâkini işhar ve izaz eylemeyi bir vakit ihmal etmemişlerdir.” (s.70)

2.3.4. Duomo Santa Maria di Nuovo Kilisesi

Kilise gezilen şehirler içerisinde önemli bir yere sahip olan Monreale meydanındadır. Asmaî, Emire Hazretleriyle beraber Monreale şehrini de gezmiş ve gezdiği diğer şehirlerde gördüğü yapılardaki tespitiyle birlikte bu yapıda da Arap-Norman izleri görmüştür. Kilisenin çevresinde bir de manastır bulunmaktadır. Bunlar sabahtan akşama kadar halka açık ziyaret yerleridir. Asmaî, binanın 1166 tarihinden 1189 tarihine kadar Sicilya kralı bulunan “Guglielmo II Il Buono” tarafından yaptırıldığını söyler ve yaptırma sebebini ise şöyle açıklar: “Palermo delilinde dahi muharrerdir ki: Kral cenapları bir gece rüyasında Hazret-i Meryem’i görmüş ve Meryem ana kendisine demiştir ki: Sen bir define bulacaksın. Bulduğunda onu din yoluna sarf eyleyeceğine söz ver. Kral ise mev’ûd defineyi bulmuş ve bununla kilisesini bina ettirmiştir.(s.146)” Bunun ardından entersan bir yorum getirmeyi de ihmal etmez. Ona göre kral, o zamanlarda halkı bütünüyle elinde tutan din adamlarının rızasını alarak böyle bir işe girişmek istemiş ve rüyayı bir nevi vesile kılmıştır. Bu bilginin yanında Santa Rosalia Kilise’sini tanıtırken de din adamlarının kendi menfaatine çalıştıklarını vurgulayan seyyah için Hıristiyan din adamlarına güveninin sağlam olmadığı, onlara dair verdiği bilgilerin hemen hemen hepsinde olumsuz noktalara dikkat çekerek okuyucularıyla paylaştığı anlamı çıkarılabilir.

Kilisenin içindeki mozaik işleme ve Bizans mimarisi kemerler hakkında bilgi veren seyyah, iki adet tabuta da dikkat çekmiştir. Bunlar birinci ve ikinci Guglielmo’nun kemiklerinin bulunduğu tabutlardır. Hem içten hem de dıştan son derece süslü ve heybetli bir

yapıdır. Aynı zamanda kilisede Arap mimarisinin bir örneği olan hatta içinde Arap ve Endülüs resimlerinin yer aldığı direk ve fiskiyelerin bulunan bir de dehlizi mevcuttur. Asmaî, Emire ile birlikte burayı da gezerek tasvir etmiştir.

2.3.5. Cattedrale (Büyük Kilise)

Vittoria Emanuel Caddesi üzerinde Milli Kütüphane'ye yüz metre uzaklıkta bulunan bir binadır. Palermo'nun en meşhur kiliselerinden biridir. Büyük ve güzel bir meydan üzerinde bina edilmiştir. Dış cephesi pek çok Palermo yapısında olduğu gibi Arap-Norman tarzı bir mimaridir. Yazar, bu binanın iç ve dış olmak üzere tüm yapısını, tarihi eserlerini anlatacak olsa kitabının en uzun eser malzemesi sağlayacağını vurgular. Bunu yapmak yerine restorasyon ve süsleme adına binaya pek çok eklenti yapıldığını vurgulamış ve ayrıntıya girmemiştir. Bu kilisenin girişinde birçok Sicilya hükümdarının kabirleri bulunmaktadır: “Bunlar miladın “1197” tarihinde fevt olan imparator altıncı “Enrico” ve 1250 sene-yi miladide fevt olan imparator ikinci “Federico” ve 1154 de fevt olan birinci “Ruggero” ve “1198” de fevt olan imparatoriçe “Kostanza Normana” ve 1322 tarihinde fevt olan ikinci “Federico”nun zevcesi “Kostanza de Aragona” ve ikinci “Federico”nun oğlu Atinadükü “Guglielmo”nun cesetlerini hâvî olan tabutlardır.(s.200)” Aynı zamanda ziyaret dağında kilisesi bulunan Santa Rosalia'nın kabri de bu kilisededir. Bu kilisenin yazarın üzerinde durduğu önemi İbn-i Havkal'ın risalesinde bahsettiği ve kendisinin de dikkatini çeken Camiü'l-Ekber olmasıdır. Ancak camii yıkılıp yerine kilise yapılmıştır. Kilisenin Camiü'l-Ekber adlı camiden dönüşümünü ispat etmek için ise İbn-i Havkal'ın eserinin yanı sıra Sicilya Delili “İl Cicerone Per La Sicilia” adlı kitabı ve Mişel Amari'nin İbn-i Havkal'ın risalesini Fransızcaya tercümesinde Amari'nin kendi eklediği bir yorumu da kullanmıştır.

2.4. KÜTÜPHANELER VE MÜZELER

2.4.1. İngiliz Kütüphanesi

Kitabevi Palermo'nun Marina Meydanı'na yakın bir yerde bulunur. Seyyah, Monte Pellegrino ziyaret dağından dönerken Favorita Mahallesi'nden geçmiş ve oradan da Hürriyet Caddesi'ni takiben şehrin merkezine gelmiştir. O sırada civarda bulunan İngiliz Kitaphanesi'ni görmek üzere arabadan inmişlerdir. Bu kitabevi, meydandaki bahçeye nazır bir binanın ilk katındadır. Büyük bir bina olduğunu ve çok sayıda odalardan oluştuğunu söylemiştir. Asmaî'nin ilginç bir tespit olarak kaydettiği ayrıntı ise bu kitabevinin aynı zamanda antikahane ve çayhane olarak da kullanılmasıdır. Bu ayrıntı günümüz sosyal hayatına yer etmiş “kitap kafe”nin ta kendisidir. Asmaî'nin eserini kaleme aldığı günümüzden doksan yıl öncesinde dahi benzer yaşam tarzının bulunduğunu görmek ilgi çekicidir. Sosyal

hayata dair bu ayrıntı sadece batı toplumlarında değil Türk toplumunda da yer etmiştir. Seyyah'ın bunu görüp ilgisini çekmesi ve ayrıntı olarak eserinde yer vermesi ayrıca dikkate değerdir.

2.4.2. Millet Kütüphanesi

Millet Kütüphanesi Vittorio Emanuel Caddesi'nin dört köşe bulvarının sağ tarafındadır. Bir idadiye mektebi olan büyük bir binanın yarısını teşkil etmektedir. Seyyahın binanın içine girince dikkatini çeken en önemli husus kitapların tasnifleniş şekli olmuştur: “Odanın içinde pek büyük bir masa vaz’ edilmiş etrafında gezilebilecek kadar bir boşluk bırakılarak masanın üzerine sıra sıra teller gerilmiş ve huruf-ı heca üzere bu tellere mukavva yaftalar geçirilmiştir ki esami-i kütüb müellifleri isimlerinin ilk harfi mucibince bu yaftalara yazılmış ve numeroları vaz’ edilmiştir. Umumi ve bazı hususi kütüphanelerde yapılacak büyük fihriste müsvedde olmak üzere hazırlanan ve erbabına malum olan “fiş” tesmiye eyledikleri küçük yaftaları Mısır’da çengelli bir cilt içine vaz’ ederler. Burada ise bunları umumi fihrist halinde sergi yapmışlardı.” (s.59) Bu açıklamadan da görüldüğü üzere Asmaî, Mısır’daki kütüphane düzeni ile Sicilyadaki düzeni karşılaştırmıştır. Daha sonra Doğu kültürüne ait kitapları aramak istemiş ama İtalyanların bu kaynakları kendi kaynaklarıyla karıştırmış olduklarına dikkat etmiştir ve şöyle söylemiştir: “Mısır Kütüphanesi’nde kütüb-ı şarkıyye fihristleri kütüb-i garbiyye fihristlerinden ayrılmıştır. Paristeki “Kütüphane-yi Milli”de dahi hatt-ı dest bulunan kütüb-i şarkıyye fihristleri büsbütün ayrı ciltler teşkil ediyor.” (s.60)

Asmaî, aynı zamanda İtalya’da bulunduğu sırada hem kütüphane hem de kitabevlerinde karıştırdığı kitaplarda sürekli Arapça ve Türkçe yazılmış Sicilya tarihi kitaplarını arar. Seyahatnamesinin başında Napolidaki kitapçıdan aldığı kitaplarını karıştırırken de Palermodaki Millet Kütüphanesinde pek çok Arap eserinin bulunduğunu dair haber aldığını ve onları görmek istediğini belirtir. Ancak kütüphanedeki gezisinden edindiği izlenime göre umduğunu bulamamış, Arapça eserlerin sayısı seyyahın beklentisinin altında çıkmıştır.

Kitapları karıştırdığı esnada eserinde sıkça başvurduğu önemli bir tarih-seyahat kitabı olan İbn-i Havkal’ın Palermo üzerine yazmış olduğu risaleyi bulur. Sonraki günlerde bunu istinsah eder ve seyahatnamesinin başvuru kaynağı haline getirir.

2.4.3. Millet Müzesi

“Museo Nazionale” adı verilen Millet Müzesi, Roma Caddesi üzerindedir. Emire Hazretleriyle beraber Palermo’ya ait eski eserleri görmek amacıyla bu müzeyi gezmeye karar verirler. Pazar günleri hariç iki lira giriş ücreti verilen bu müzeye sabahın erken saatlerinde giderler. Müzenin girişine ait bir fotoğrafı da eserine eklemiştir. Daha sonra müzenin giriş ve avlularına dair geniş bilgiler vermiştir. Bu esnada dikkatini her zamanki gibi Mısır-Arap unsurlarının Palermodaki uygunluğu çekmiştir. Bitkiler, mimari, avlular, fiskiyeler bunun birer kanıtıdır.

Emirenin bu müzeyi gezmesindeki amacın Arap eserlerini görmek olduğunu söyleyen seyyah, bu eserler ait salona geçmeden önce pek çok heykeltıraşa ait Frenklerin “Rinaissante” dedikleri devr-i teceddüde (Rönesans’a) ait heykelleri de görerek beğenmiştir. Ardından müzenin “Sala Araba” (Arap Eserleri Salonu) denilen bölümüne gelmişlerdir. Seyyahın dikkatini ilkin, küçük bir salon oluşu çeker. Burada bulunan eserlerin tarihi kıymetinin Sicilya’da bulunan eski Arap kültürüne ait olmadığını fark eder. Millet kütüphanesine ait bu en önemli tespitine göre eserleri La Covelli adlı kardeşler Palermo antikahanesine hediye olarak Kahire’den getirtmişlerdir. Bu eserler, kandil asamaya yarayan avizeler, sandıklar, çekmeceler, işlemeli ve kabartmalı tavan parçaları ile çeşitli levhalardan ibarettir. Ayrıca İspanya Araplarına ait çeşitli bakır, bronz ve kilden yapılmış; üzerinde özellikle Endülüs coğrafyasına ait resimlerin ve Arapça yazıların yer aldığı ev eşyaları da görmüşlerdir. Var olan eserlerin pek çoğu Kahire çoğunlukta olmak üzere Arap memleketlerinden getirtilen eserler olup yerel Sicilya Araplarına ait olmadığını görmek hem seyyahı hem de Kadriye Sultanı üzmüştür: “Kurûn-ı Vüsta mutaasıplarının ellerinde yok edilen mebâni vesaire-i İslamiyye’nin pek tabîidir ki âlât ve edevât-ı masnu’aları ve taşlar üzerinde bulunan yazıları da teknil mahvedilmiştir. Ulûm ve fûnûnda hocaları, maarif ve sanayide üstâzları bulunan Arapların âsâr-ı medeniyyesini mahvederek Avrupa temeddününü uzun müddet tehîr eylemeleri kendileri için bir ardır. Tarihleri sahifelerini Sıkliye Müslümanlarının vukuatından esirgemeleri ise ar içinde ardır. Emire Hazretleri bundan sonra darü’l-âsâr ın kalan kat ve salonlarını ziyaret etmemek istedi.” (s. 177)

2.5. TİYATRO BİNALARI, KÖŞKLER, SARAYLAR VE BAZI ÖNEMLİ BİNALAR

2.5.1. Massimo Vittoria Emanuel Tiyatrosu

Asmaî'nin Palermo şehrinde gezdiği yerler arasında tiyatro binalarının önemi büyüktür. Massimo Vittoria Emanuel Tiyatrosu binası, diğer gezdiği tiyatro binalarında göre daha dikkat çekicidir. Seyyahın tespitine göre Avrupa'da bulunan büyük tiyatrolardan biridir.(s.98) Bina Via Maquéda adlı caddenin sonundaki Giuseppe Verdi Meydanı'nda yer almaktadır. 7730 metre uzunluğunda olan binanın mimarı Filippo Bazilli'dir. Binası toplamda yaklaşık otuz sene sürmüş ve mimarın oğlu "Ernesto Bazilli" tarafından tamamlanmıştır. (s.99) Seyyahın tespitine göre bu binanın hem iç hem de dış mimarisi Norman ve Arap değil İtalyan mimarisinden izler taşımaktadır. Buna kanıt olarak da eserine koyduğu fotoğrafı işaret ederek otuz basamaklık bir merdivenle binaya girildiğini söylemiştir. Merdivenlerin her iki yanında bulunan aslan ve kız heykellerine dikkat çekmiştir. Tiyatronun içi kadar dışı da süslü ve görkemlidir. Sahneden bakıldığında Asmaî, salonu derin bir at nalına benzetmiştir. Toplamda da üç bin iki yüz seyircinin rahatlıkla kapsayabilen bir salon olduğunu vurgulamıştır. Buraya gelen izleyicilerin de temiz ve hoş giyimli insanlardan oluştuğunu, localarda bulunanların ellerinde minik bir dürbünle gösteriyi seyrettikleri de seyyahın gözünden kaçmamıştır. (s.100)

2.5.2. Politiana Garibaldi Tiyatrosu

Seyyahın gezip gördüğü tiyatro binalarının içinde Palermo'nun Yedinci Ruggero Meydanı'nda yer alan bir binadır. Şeklinin şimdiye kadar gezdiği hiçbir tiyatro binasının şekline benzemediğini söyleyen yazar, "Pompey" şehrindeki tiyatroya şeklen benzetildiği tespitinde bulunmuştur. Daha önce bahsettiği "Massimo Vittoria Emanuel Tiyatrosu" kadar büyük değilse de Kahiredeki Avrupa Tiyatrosu'ndan büyük ve süslü olduğunu vurgulamıştır. Binanın mühendisi "Demeyâni El-Meydâ", 1874 senesinde binayı inşa etmiştir. Tam bu noktada Asmaî ilginç bir tespitini okuyucuları ile paylaşmıştır. O da mühendisin isminden yola çıkarak bu zatın Arap kökenli olduğunu vurgulamak ve isminde yer alan "el" sözcük grubu için yaptığı tespitlerdir." Şurada istidrak kabîlinden olmak üzere arz eylerim ki: sinyor mühendisin isminden, aslının herhalde Sıklıye Araplarından bulunduğu zahirdir. Zira gerek İtalyanca ve gerek tekmil Avrupa lisanında "el" harf-i tarifîyle başlayan kelimeler mutlaka Arapçadır derler. Mısır'da dahi Demeyânî ismi bulunduğu gibi "El-Meydâ" kelimesi de ihtimal ki "El-Meyzâ"dan dönmedir."(s.198) Tiyatronun hem yaz hem kış aylarında oyun

sergilediğini söylemiş ve fotoğrafını da koyduğu için daha fazla ayrıntılı bilgi vermenin gereksiz olduğunu vurgulayarak diğer tiyatro binaları hakkında düşündüklerine yer vermiştir.

2.5.3. Sinemalar

Asmaî, belirli bir sinema binası adı vermemiştir. Ancak genel olarak sinemaların varlığından bahsedip buradan yola çıkarak yine Arap- İtalyan karşılaştırması yapmıştır. “Bunlardan başka milahi olarak bir hayli de “sinema” yani süver-i müteharrike salonları mevcuttur. Herhalde Palermolular Mısırlılardan ziyade hayatlarının lezzetini tadıyorlar derim. Frenkler ale'l-umum sanayi-i nefiseye ehemmiyet veriyor ve erbabını tebcil ediyorlar. Bizde ise iş ber-akis bulunup sanayi-i nefise eğlence babında iştilgal ediliyor ve erbabı tahkir olunuyor. Bunun aksine olarak da biz de Frenklerin fahr u azametlerini temsil eden tiyatrolar oynanıyor ve Frenkler ise hayatımızın te'hirini temsil eden tiyatroları oynarlar. La havle vela kuvvete... diyelim!”(s.199) bu tespit Batı ile Doğu'nun güzel sanatlara bakışında önemlidir. Asmaî'nin seyahati sırasında tespit ettiği bu ayrıntı geçmişten günümüze gelmiş ve hala sürmektedir denilebilir. Batılılar güzel sanatları bir uğraş, bir meslek; adeta hayatın gerekli bir parçası gibi görmekteyken Doğu toplumunda bu, bir eğlence aracı olarak görülmektedir. Seyyahın şahsi yorumundan yola çıkarsak o da bir Doğuludur ve bu Batılıların güzel sanatlara verdiği bu ehemmiyeti kavrayamamaktadır.

2.5.4. La Zisa Kasrı

Seyyah bu kasrı, maiyetinde bulunan Emire Kadriye Sultan ile birlikte gezmeye geldiklerinde sözüne ilkin La Zisa sözcüğünün, Arapça olan “El-Aziz”in İtalyanca şekli olduğunu söyleyerek başlar. Hemen ardından La Zisa'nın mimarisinin Norman karışığı Arap karakterinin ağırlıklı olduğu bir bina olduğunu belirterek devam eder. Bu sırada tarihi bir bilgi de eklemeyi ihmal etmez: Bu tarihiî bilgide adaya giren Normanların ilk başlarda Arap mimarisi ve yaşantısına zarar vermediğini daha sonraları harap ettiklerini özetlemiştir. Burada Asmaî'nin okuyucularına vurgulamak istediğın en önemli nokta Sicilya, her ne kadar Ortaçağ'da Hıristiyanların eline geçmişse de Arapların adada hâkimiyetleri sırasında geliştirdiği ilim, sanat ve kültür anlayışı, istiladan sonra da devam etmiş olmasıdır. Bir başka ifadeyle mimaride, dilde, yaşantıda Arap izleri sürüp gitmiştir. Bunun yanı sıra Hıristiyanların istiladan sonra Arap eserlerine zarar vermelerini de eleştirmiştir. Eleştirisinde dikkat çekici bir unsur vardır ki o da “Biz Türkler” ifadesini kullanarak İstanbul'u Roma İmparatorluğu'ndan alan Türklerin Roma eserlerini akıp yıkmadığına dair tespittir. Asmaî, Arap'tır. Bu ifadesinde ise “Türk” sözcüğünü kullanmıştır. Bunu Osmanlılık ideolojisiyle açıklayabiliriz.

Yüzyıllarca aynı bayrak altında yaşayan farklı milletlerin beynine kazınana ifade bir Türk kimliği olmuştur. Asmaî'nin kullandığı bu ifade eserini yazdığı dönemlerde geçerliliği kısmen devam eden bir Osmanlıcılık ideolojisinin yansımasıdır.

Kasrın girişinin üç kemerden oluştuğunu, orta kemerin karşısındaki duvarda pek hoş bir çeşme bulunduğunu kaydetmiştir. Aynı zamanda girişin merdivenlerindeki duvarda kabartma halinde Arapça yazılar bulunduğunu görmüş ve onları okuyarak bir şaire ait olduğunu tespit etmiştir. Şiirin sarayın sahibi “Guglielmo”ya övgü olduğunu belirten yazar, kral Guglielmo'dan bu şiirde “El-Mestiaz” diye bahsedildiği ayrıntısını da eklemiştir.

2.5.5. La Cuba Binası

Bina askeri idareye ayrılmış, dışarıdan “La Zisa” sarayına benzeyen, 1180 senesinde yapılmış, Arap mimarisinin hâkim olduğu bir binadır. Burayı dışarıdan izledikten sonra “La Piccola Cuba” adlı eseri görmek üzere yola çıkmışlardır. Bu eser, büyük bir kemer üzerine yarım küre şeklinde bir kubbedir.

2.6. DOĞAYA BAKIŞ: BAHÇELER VE DAĞLAR

2.6.1. Bahçeler

Via Linkoln'de ise bir botanik bahçesi ve bir belediye bahçesi bulunmaktadır. “Nebatat Bahçesi” adıyla eserde yer alan bu bahçede Afrika ve sıcak iklim memleketlerin bitkilerinin bulunmasının yanı sıra soğuk iklim memleketleri ve Amerika'ya ait çeşitli bitki ve ağaçların bulunduğunu tespit etmiştir: “Emire hazretleri de zaten eşcar ve nebatata meraklı olduğundan tamam bir buçuk saat bu güzel bahçenin güzel ve nadir mecmualarını ziyaret eyledik. En soğuk iklimin eşcar ve nebatı ve hele Amerika'nın türlü nebatatı bu bahçede mevcut olduğu gibi Afrika vesair sıcak memleketlerin eşcarından “sabare” familyasına mensup olup ilm-i nebatatta kaktüs tesmiye olunan nebatın büyük bir mecmuasını burada gördük. Sularda yaşayan nebatattan niceleri su'ni havuzlarda besleniyor idi. Bahçenin tertip ve tanzimine ve hususen mecmua-ı nebatatın çokluğuna hiçbir diyecek yoktur.”(s.110) Bahçenin hemen sonunda yer alan gaz fabrikasının kokusundan rahatsız olduklarını ve bu fabrikanın bir bitki bahçesine yakın yerde olmasına anlam veremediklerini de eklemiştir.

Belediye bahçesi, botanik bahçesinin kuzey tarafında bulunmaktadır. Bir önce gezilen bahçe kadar büyük değildir; ancak temiz ve güzel yollarının her iki yanı heykellerle süslenmiştir. Çok şık banklar bahçeye eşlik etmektedir. Bu güzel bahçeye yüzlerce kibar aile ve çocuklarıyla gelmişlerdir. Yazar bu görüntüden çok hoşnut kalmıştır

Eserde adı geçen bir başka bahçe ise “Marina Meydanı”ndaki “Garibaldi Bahçesi”dir. Güzel bir bahçe olduğunu, bahçenin dolambaçlı yollarında taş ve ağaçtan imal edilmiş banklar bulunduğunu vurgulamış ve şu ayrıntıları da eklemiştir: “Mısır’ın Özbekiye Bahçesi kadar belki büyük değildir. Lakin hem güzel tarhedilmiş hem de eşcar ve ezharı iyi intihab olunmuştur. Dahası var. Yollarının munasib mahallelere meşahir heykelleri rezk edilmiştir ki: resamlara küçük bir medrese dahi olabilir.” (s.58)

2.6.2. Dağlar

2.6.2.a. Monte Pellegrino Ziyaret Dağı¹³

Favorita Mahallesinin bağlandığı Palermo’da Conca D’oro diye anılan vadinin etrafını çevreleyen dağdır. Emire Hazretleri, maiyetindekiler ve Asmaî; bu dağı ve dağın zirvesindeki Santa Rosalia Manastırını görmek için yola çıkarlar. Dağın uzunluğu 606 metredir. Dağa çıkış sırasında yük eşeklerini kullanmışlardır. Patikaların zikzaklı ve yokuşun sarp oluşu seyyahın gözünden kaçmayan ayrıntıdır.

2.6.2.b. Etna Dağı

Mısır’a dönüşü sırasında Catania şehrine uğrayan seyyah Etna Yanardağını da gezmiştir. Catania şehri dağın eteğine inşa edilmiştir. Dağ, tarihin bilinmeyen zamanlarından başlayarak yerinden açılan bir delikle zaman zaman aktif hale gelerek lav ve çamur nehirleri akıtmış ve zamanla bu görünümüne kavuşmuştur ve yüksekliği üç bin iki yüz yirmi yedi metredir. Aynı zamanda çevresinde yüksekliği iki bin metreyi bulan tepeler de mevcuttur. Asmaî’ye göre dağın, dumanlar içindeki heybetli görüntüsü Avrupa’da hiçbir görüntüye mukabil değildir. Seyahatinin başladığı nokta Napoli’de, Vezüv Dağı’nda bile bu manzara mevcut değildir. Bacasının etrafı yaz, kış karlarla kaplıdır.

Yazar çeşitli tarih kitapları ve risalelerden Etna hakkında bilgiler kaydetmiş ve çeşitli hikâyeler anlatmıştır. Bunlardan birincisi Fransız Akademisi üyelerinden René Bazi’nin “Sicile” adlı eserinin iki yüz yedi numaralı sayfasından başlayarak anlattığı hikâyedir: Bu hikâyede 1843 yılının mayıs ayında Etna Dağı’nın yakınlarında bulunan San Nicolo kasabasına doğru ilerleyen lavların kasaba halkını nasıl dehşete düşürdüğü anlatılmıştır. Lavlar kasabaya giderek yaklaştığından kasabanın ruhbanları halkı bir araya getirip hayati önlem almaya çağırmışlardır. Hükümetten gelen kasabayı resmi olarak boşaltma uyarısından sonra halk bütün yaşantısını geride bırakıp hızla ilerleyen lav selinden kaçmaya başlamışlardır. Ancak korkulan gerçekleşmemiş ve ateş seli kasabanın iki kilometre ötesinde

¹³ Bu ifade “turistik dağ” anlamını çağırır. Yazar, gezilip görülecek bir dağ anlamında bu ifadeyi kullanmıştır.

durmuştur. Her ne kadar kasaba bundan zarar görmese de kasabanın yakınlarında bulunan tarım arazileri ve arsalar adeta siyah bir kaya kütesini andıran soğumaya yüz tutmuş lav tabakası içinde kalmıştır. Bu kütle o civarda bugün “Monte Gemelaro” adı verilen yeni bir dağ meydana getirmiştir.

Etna yanardağından bahseden Asmaî'nin tespit ettiği bir diğer tarih kitabı ise “Ebu Bekir Ez-Zeherî”nin “Kitabü'l-Coğrafiye”sinin Sıklıye'den bahseden bölümüdür: “Sirkosat” (Siracusa demek istiyor) şehrinden sonra “Cebelü'l-Birkan” vardır ki bunun pek cesim olan ateşi zaman-ı kadimden beri yanıp duruyor. Bu dağın tepesindeki bacaları hamam külhanları gibidir. Gündüzleri ortalığı kapayan dumanları çıkar ve geceleri alevleri görünüyor. Bu yanardağdan her defasında yedişer gün devam etmek üzere senede üç defa zifirî bir ateş zuhur eyler. Bu zifirli ateş havaya kıvılcımlar püskürür ve yüz arşından ziyade havaya s'ud eyleyen bu kıvılcımlar denize dökülerek donar ve siyah bir taş olur. Bir rivayete göre bu taşlar insan suretinde olurlar imiş.” (s.242)

El-Mesudî'nin “Mervechü'l-Zehab” adlı eserinde “Sıklıye adasında“Etna” isminde bir bürkan mevcut olup bacasından başsız insan vücudu gibi ateşli cisimler çıkar. Bunlar denize düşüp sönerak taş olurlar ki bununla defterlerden yanlışları hak ederler. Bu taşlar gayetle de hafif olur. Renkleri de beyazdır.” şeklinde bir açıklamayı da seyyah, seyahatnamesine eklemiştir.

Yazar, Ebu Hamdü'l-Gurbani'nin Tahfen Ale'l-Bab ve Nahben Ale'l-Aceb adlı kitabının sekizinci bölümünde Sıklıye'de bulunan Etna Dağı için şu ayrıntılara dikkat çekmiştir: “Bu dağdan çıkan ateş on fersahlık mesafeyi gündüz gibi ziya-dâr eyler. Ne yollar ne de o civardaki karyelerde başka ziyaya muhtaç olmazlar. Bu ateşten bir nevi pamuk yumakları gibi ateş parçaları çıkar ki karaya düşerse ak bir taş olur. Bu taş o derecede hafiftir ki suya atılırsa batmaz. Eğer o ateş parçaları denize düşerse sünger gibi delikli siyah bir taş olur. Bununla hamamlarda ayakların altı hak edilerek temizlenir bu ateş parçası kum ve taş üzerine düşerse derhal işti'al vuku bularak kum veya taş hep kül olur.” (s.243)

Not ettiği tarih kitaplarındaki ayrıntıların ortak noktasını dağdan çıkan alevlerin azameti ve sonrasında oluşan yeryüzü şekillerinin özellikleri oluşturur. Bunun ardından Asmaî, dağı ziyaret etmek isteyenlere iklim ve yolculuk şartları hakkında bilgiler vermiştir: “Etna'yı ziyaret etmek isteyenler için deliller ve arabalar ve katırlar verir, götürür getirir her türlü teshilatı cem eylemiş şirketler mevcuttur. Ancak teşrin-i evvel ayından itibaren ‘Etna'nın tepesine kadar çıkmak müşkül oluyor. Üç bin ve kûsur metro irtifaiyle beraber karlarla

kapanmış birçok mesafe bulunduğundan bacasına yakın gitmek isteyenler için en müsait mevsim yaz aylarıdır.”(s.244)

2.7. XX. YÜZYILIN BAŞLARINDA SİCİLYA’DA SOSYAL HAYAT

Asmaî’ye göre İtalyanların halk tabakası çok kirlidir. Yemek servisi sırasında bile kirli çatal ve bıçaklarla misafirlerini karşıladıklarını gözlemiştir. Aynı zamanda Napoli halkı, kavgacı ve gürültücüdür. Çok ve lüzumsuz konuşurlar. Konuşurken jest ve mimikleriyle bunu desteklerler. Yani konuşurken çok fazla hareket etmektedirler. Bugün gerçekten de İtalyanların konuşma sırasında çok fazla el, kol ve baş hareketi kullandıkları gözlenmektedir. Bunların yanı sıra Napoli’de kibar ailelerin de çok olduğundan bahsetmiştir. Bu kibarların ise halktan uzak yaşadıklarını, genel Napoli halkı gibi davranışlarda bulunmadıklarını, onlardan farklı gözüktüklerini vurgulamıştır.

Asmaî, her fırsatta İtalyanların müşterileri parasal anlamda kandırmaktan çekinmediklerini dile getirir. Bu hususta şöyle demiştir: “Öğle ta’amından sonra oteli terk edeceğimizi müdürüne ilan eyledik. Bade’zzuhur otelin hesabını istedik. Bize takdim eylediği taamlarından ziyade yağlı bir hesap verdi. Lamsız, cimsiz paraları söküldük. Can sıkıntısıyla otelciye bile veda etmeyerek dışarı fırladık.” (s. 14)

Yazar, sosyal hayatta karşılaştığı ve kayda değer bulduğu ayrıntıları da seyahatnamesine eklemiştir. Bunlardan birisi muhtarlıktan ikâmetgah almak üzere başına gelen ilginç bir olaydır: “Mukavelet muharrirliği ile işim, ber-hayat bulunduğuma dair resmi bir şahadetname almaktı. Sinyor memuru nihayet görebildim. Maksadımı ve sebebini anlattım. Üzerinde fotoğrafım bulunan pasaportumu da irae eyledim. Bu pasaportun sahibi ben olduğuma dair iki muteber şahit getirmemi talep eyledi. Sinyor! İnat etmeyiniz. Biz fotoğrafa itimat etmeyiz diye son sözünü söyleyerek beni susturdu. Pür hiddet memuru terk eylediğim sırada bir zat peyda olarak istersem şahitler bulacağını ve ücretini alacağını filanını anlattı. Lakin ücretli şahit kabul edemeyeceğimi söyledim ve herifin sözünü dinlemedim. Hiddet ile kalkan ziyan ile oturur derler. Yalancı şahit ücret filan diye belki de on İtalyan lirası ile bitecek bir işimi otelin dava vekili vasıtasıyla yetmiş liraya yaptırdım. Otel müdürüne ayrıca teşekkürlerim de caba!...” (s. 51-52) Buradan anlaşılacağı üzere yazar, İtalyanların özellikle Güney İtalya bölgesi halkı, her fırsatta tabir yerindeyse üçkâğıtçılığa başvurduğunu ileri sürmektedir.

Bu durumu destekleyen bir başka anekdot ise Santa Rosalia'ya ait bir kilise gezisi sırasında verilmiştir: Burada anlatılanlara göre Emire Hazretleriyle beraber Kabrin dehlizinde bulunan Santa Rosalia'nın asıl kabrini ziyaretten sonra bağış amaçlı bir miktar mum parası verilmesini emreder. Bu emir üzerine altı adet mum alınmış ve mumların kilolarına göre fiyatlandırıldığını, altı adet mum ise çok ağır olduğundan fiyatlarının da yüksek olduğunu bildirilmiştir. Sonra Asmaî'nin eşliğinde bir papazla hesap çıkarırlar ve papaz kilisenin senet çıkardığını ve bundan vazgeçmek için Roma'ya kadar gidilmesi gerektiğini söyler. Emire Hazretleri hem kendi namına hem de Mısır namına leke sürdürmemek için istenen parayı ödemeyi kabul eder. Asmaî karşılaştığı bu maddi oyunu, kendisi yorumlamıştır. Burada kilisenin, yardım yapmak yahut dilek dilemek isteyen ahaliyi bir bakıma sessizce kandırdığını vurgulamıştır. Sonra da bunun bir Hıristiyan âdeti olduğunu söyleyerek, daha önceki tecrübelerinin de yardımlarıyla çok şaşırمامış, üzerinde durmamıştır.

Yazar, bugün Türk kültüründe de var olan ve başka kültürlerce enteresan gözükebilecek bir alışkanlığa daha değinir. O da karşılıklı balkonlara gerilmiş iplerle çamaşır kurutulmasıdır: “Benim gibi bu memlekete henüz geldiği için adet-i beldeye gözü alışmamış olanların, zannımca hoşlarına gitmeyecek şeylerden birisi de bu dar sokaklardaki hanelerde yıkamış oldukları çamaşırları kurutmak için balkondan balkona gerilen iplere sermeleridir. Her türlü çamaşırlar kaydında kadınların gömlek ve don ve saire gibi en hususi çamaşırları da dâhildir. Bazı hanelerin pencere veya balkonlarında bu gibi çamaşırlar ütücü değnekleri gibi şeylere de takılmış ve havadan şişmiş kabarmış bir halde görülüyor idi. Şayet zarf mazrufu tahattur ettiremezse beis yoktur ama bu hali hoş görmek için de biraz göz alışmalıdır.”(s.28-29) Yaptığı açıklamadan yola çıkarak bu görüntünün, alışık olmayanlarca tuhaf karşılanacağı düşünülmektedir. Çünkü bunun bir kültür işareti olduğu düşünülürse; her bireyin mensup olduğu kültüre ait halk yaşayışı birbirinden farklı olur. Asmaî, Arap Emire Kadriye Sultan'ın maiyetindedir; ancak kendi ifadesiyle bir Türk'tür. Aldığı kültür ise Arap kültürüdür. Bu âdeti, alışılması gereken bir durum olarak görmesinden Arap kültüründe böyle bir davranışın yer almadığı düşünülebilir.

İtalyan sosyal hayatına dair ilginç bir ayrıntı da apartmanların üst katında yaşayan insanların sepet yardımıyla aşağı inmeden bakkal, manav, vesaire yerlerden alışveriş yapmalarıdır. Hemen her balkonda bir ip yardımıyla aşağı sarkıtılan bir sepet olduğunu ve bakkalların yanı sıra postacıların dahi mektupları buraya bıraktıklarını söylemiştir. Böylelikle kim olduğu belli olmayan kimselere kapı açılmadan alışverişin sağlandığını vurgulamıştır. Asmaî'nin gözlemine dair yaptığı yorumlardan yola çıkarak, bu âdetin de Araplarda

bulunmadığını ve kendisinin ilk defa bununla orada karşılaştığını söyleyebiliriz. Ancak bu davranışın, tıpkı karşılıklı balkonlara gerilen iplere asılmış çamaşırlar gibi Türk kültüründe küçük yerleşim yerlerinde de var olduğu bir gerçektir.

Asmaî'nin İtalyan sosyal hayatına dair izlenimlerinden biri de bir düğün alayına aittir. Yazar, karşılaştığı bir düğün manzarasını tasvir etmiştir. Bu tasvirde üzerinde durduğu şey düğün sofrasında misafirlere ikram edilen tabak, çatal, kaşık vesairenin ehemmiyetidir. Ayrıca burada önemli olan başka bir husus ise misafirlere ailelerin maddi imkanları dâhilinde ikramda bulunulmasıdır. Buradan yola çıkarak Sicilya halkının düğünlerinin kalabalık olduğu ve onları ağırlamak için bizde de olduğu gibi düğün salonları gibi toplantı yerlerine ihtiyaç duyulduğu düşünülebilir. Yazarın bu ayrıntıyı atlamaması elbette kendi sosyal hayatında var olan benzerliktendir.

Seyyah, “Via Roma” üzerinde “Gorizia” adında küçük bir kahveci ve börekçi dükkânına girmiştir. Burada üzerinde durduğu hususlar İtalyan âdetlerini anlamak bakımından önemlidir: Kahveleri makineli buhardan geçirilerek ihzâr ediliyor. Sadesi şekerlisinden daha temiz ve emindir. Destgahın üzerinde tepsiler içinde sıra sıra dizilmiş patates ezmesinden masnu içi tatlılı fırında kızartılmış yumruk büyüklüğünde lokmalar ve pek âdi peynirli börekler ve daha neler daha neler için müşteriler hep buraya dolmuşlardı. Kahveyi ayakta içiyorlar. Acele işleri bulunan işçi kadın ve kızlarla mağazalarda katip yamaklığı eden delikanlılar dahi lokmalarını, böreklerini ayakta yiyorlar. Bir fincan kahve yarım liraya yani bugünde bizim Mısır'ın yirmi parasına muadildir. Lokmanın ve böreğin tanesi de böyledir. Bu gibi mahallâta pek muktesidâne kahvaltı ediyorlar.” (s.143-144)

Hakikaten de yazarın bundan yaklaşık yüz yıl önce görüp seyahatnamesine kaydettiği bu adet bugün de geçerlidir. Yazarın, tezgâh üzerindeki tepsi içlerinde, miktarları küçük olan parçalarla ikram edilen çeşitli yiyecekler şeklinde açıkladığı bugün, İtalya'da “Aperitivo” adıyla bilinen tipik bir İtalyan âdetidir. Günün her saati olabileceği gibi özellikle akşam yemeğinden önce saat 18.00 ile 20.00 arasında bar ve kafelerde alınan içeceklerin yanında sunulan bir yiyecek ikramı hizmetidir.

Asmaî'nin İtalyanların kahveyi ayakta içmelerine dair yaptığı tesbit de yine bugün geçerli özelliklerdendir. “Tobacco Bar” genel adıyla küçük kafe, bar ve restoranlarda portatif masa ve tezgâhlar üzerinde kahve içme âdeti, yazarın tespitinden de ispat olunacağı üzere yüz yıla yakın süregelen bir alışkanlıktır.

Pazar günü halkın, süslü ve temiz giysilerle dolaştığına dikkat çekilmiştir. Böyle olmasına rağmen özellikle bayanların yeteri kadar özenli olmadığını vurgulamıştır. Yazarın kadınların şapkasız gezdiklerini söylemesi, onun dikkatince önemli bir süs ve özen göstergesidir. Bunun yanı sıra ilgi çekici bir başka husus da Palermo’da kadınların Romalı kadınlar gibi kısa elbise giymemeleridir: “Yalnız bir cihete dikkat eyledim ki bu şehirde ekser nisvan Roma da olduğu gibi kısa elbise giymiyor. Resimde dahi görüldüğü vech üzere fistanları kundura hizasına kadar uzatıyorlar. Hoş burada dahi neler var amma, benim şu sözüm aglebiyeti teşkil eden halkadır. Sonraları otele çay içmek bahanesiyle gelen öyleleri müsadif nazarım oldu ki: fistanını giymeyi unutarak deliler gibi iç gömleği ile gelmiş zannetmiştim.” (s.33)

Bu davranışı vurgulamasında yazarın amacı, Sicilya yöresindeki insanların Arap kültüründeki insanlara kültürce yakınlığını göstermektedir. Yazar Sicilya hakkında bilgi almak üzere edindiği kitaplardan birisi olan İbn-i Cebirü’l-Kenanî’nin seyahatnamesinde Sicilyalı Hıristiyan kadınların tıpkı Müslüman kadınlar gibi giyinip örtündüğünü; giyinmede ve süslenmede onlara benzediğini; Araplarınki kadar açık bir Arapça konuşabildiklerini okumuştur.

2.8. İTALYANLAR VE ARAPLAR ARASINDAKİ BENZERLİKLER

Asmaî, bu seyahatnamesinin merkezine Arapların İtalyanlara olan tesirini kanıtlamak gayesini koymuştur. Bu uğurda her fırsatta günlük ve sosyal hayatı inceleyerek kanıtlar bulmaya çalışmış ve bulduklarını da tarihî bilgilerle desteklemiştir.

İtalyan ve Arap adetlerinin benzerliğini göstermek için bir düğün merasimini gözlemlemiştir. Seyyah bu gözlemi sırasında Arap kültürü için önemli olan bir hadisenin aynı şekilde Sicilya’da da büyük önem taşıdığını öğrenmiş ve okuyucularıyla paylaşmıştır. Bu paylaşımına göre bekâret, Doğu toplumlarında olduğu gibi İtalya’da özellikle Sicilya’da önemli bir olgudur. Düşüğü ayrıntıda çiftin ilk gecelerinin ardından ailelerince yatak çarşafının kontrol edildiği yer almaktadır. Aynı âdetin Mısır adetleri içinde bulunduğunu da özellikle vurgulamıştır. Bekâret olgusunun Doğu toplumlarında önemli olduğu bir gerçektir. Arap ve İran toplumlarının yanı sıra yüzünü Batı’ya dönmüş ve oraya doğru durmaksızın ilerlemeye çalışan ve nispeten de başarılı olan Türk toplumunda dahi üzerinde durulan bir değerdir. Bu bakımdan yazarın aşına olduğu bir ayrıntıdır. İlginç olan ise Batı kültürüne mensup bir halkın da buna aynı derecede önem vermesidir. Elbette ki bunda Asmaî’nin de vurguladığı gibi hemen hemen sekizinci yüzyıldan on birinci yüzyıla kadar süregelen Arap hâkimiyetinin

etkisi vardır. Eserin meydana getirildiği yirminci yüzyılda dahi bunun sürmesi, Arapların adanın kültürü üzerindeki tesirini gösterir.

Arap-İtalyan benzerliklerinin büyük bir bölümünü sosyal hayatın yaşayışının yanında mimarî de oluşturmaktadır. Asmaî, Palermo’da kaldığı Villa İgiea adlı otel hakkında şunları söylemiştir: “Tarz-ı mimarisi ve bahçesindeki hurma ve limon Hint inciri vesaire gibi bilâd-ı hare eşcar ve nebatatı hep bizim memleketleri ve hususen bilâd-ı Arap’ı andırıyor derim. Odalarının şekli ve tavanlarının kemerli veya kubbeli bulunması Suriye ve biraz da Mısır tarz-ı mimarisini der-hatır ettiriyor. Emevilerin ta Endülüs’e kadar götürdükleri bina ve resimler burada hep görülüyor.” (s.23) Sicilya’da gezdiği şehirlerin hemen hepsinde mutlaka bu benzerliğe dikkat etmiş, Arap mimari tarzının kullanıldığını veya tarihi eserlerde o tarzın hâkim olduğu eserlerin kısmen de olsa muhafaza edildiğini vurgulamıştır. Bu benzerliği kanıtlamak için de çeşitli tarih kitaplarından alıntılar yapmıştır.

İtalyan ve Arap halklarının dış görünüşlerinin benzerlikleri de Asmaî’yi meşgul eden ayrıntılardan biri olmuştur: “Umumen Avrupalılar birine el ile gel işareti verdikleri zaman elini semaya açarak şahadet parmağını tahrir eyler. Bizim şark da ise el ile verilen gel işareti bir akistir. Yani elini zemine doğru dört parmağını birden eliyle beraber tahrir eder. İşte burada dahi tamamen bizim yaptığımız gibi elin arkası havaya olarak parmakları tahrir ile gel işareti veriyorlar.” (s.33) Yazar burada sosyal hayatın içinde kullanılan bir jeste dikkat çekmiştir. Bu enteresan gözlem okuyucuyu da kendi kültürünün yaşayışı, bu yaşantıda kullanılan kültürel jest ve mimikler hakkında düşünmeye sevk eder. Hakikaten de Türk kültüründe dahi bir kimseye “gel” anlamında el işareti yapıldığında tıpkı seyyahın tarif ettiği üzere hareket edilir. Bunun Sicilya’da da bu şekilde olması, Arap toplumunun Sicilya halkına bıraktığı bir hatıradır.

Yazar, Palermo’nun Via Roma adlı caddesinin Santo Domenica Kilisesi’nden çıkan insanları izlerken şunları düşünür: “Bence burada aplebiyet-i Arap’ın muhtelif simalarını irae eyledikten başka yetmiş iki milletin de yüzlerini gösteriyor. İspanyol, Norman, Roman ve Yunan çehreleri hep burada görülüyor. Diyelim ki “Sicilya”nın kadim yerli bir kavmi olmadığı gibi kendine mahsus eski bir lisanı da yoktur. Bunun içindir ki hangi millet bu adaya gelip de çadırını kurmuş ise adadaki halk da hemen onun kaside-i bürdesini okumaya başlamıştır.” (s.31) Buradan yola çıkarak yazar, sadece dış görünüşte değil dilde de Sicilyalıların Araplarla olan münasebetine değinmiştir. Sicilyalıların yüksek sesle konuşmaları ve buna el, yüz, göz hareketlerinin de eşlik etmesi Araplığı andıran bir başka

ayrıntıdır: “Sicilya’da bugün kendine mahsus lehçe ile bir nevi İtalyanca tekellüm ediliyor. İçinde kelimat-ı Arabiye dahi yadigâr-ı tarihî olarak kalmıştır. Yüzde ve gözde aglebiyet, Araplığı andırdığı gibi sözde dahi gerek yüksek sesle söylemeleri ve gerek el, yüz, göz ve kaş işaretleriyle sözlerini takviye eylemeleri aslında Arap bulduklarını ispat eder.” (s.32) Bu hususa İtalyan dili ile Arap dilinin yakınlıklarına dair bölümde ayrıntılı şekilde değinilmiştir.

Arap-İtalyan benzerliklerine dair Asmaî’nin dikkatini çeken bir ayrıntı da seyyar satıcıların davranışlarıyla ilgilidir. Burada seyyar satıcılar sattıkları malın reklamını yapmak için bağırırlar ve bu sırada tek elleriyle bir kulaklarını kapatırlar. Asmaî’ye bu durum ilginç gelmiştir; çünkü aynı davranışı Mısır’daki müezzinler de yapmaktadırlar. Yazar yine kendi izlenimine yorumunu da katmıştır. Buradan anlaşılacağı üzere uzun süre Sicilya’ya hüküm sürmüş Arap medeniyetinin mirası olan bir başka davranış da sosyal hayata yerleşmiş bu jesttir. Asmaî, her ne kadar hüküm süren medeniyet İslamiyet’ten Hıristiyanlık’a geçmiş olsa da yerleşmiş bazı davranışların, jestlerin silinemeyeceğini vurgulamıştır.

Asmaî, dış görünüş, dil ve sosyal hayat benzerliklerinin yanı sıra ilim, sanat, sanayi, ziraat ve ticarete de birtakım benzerliklerin üzerinde durmuştur. Burada benzerliklerden ziyade Arap halkının Sicilya’yı kalkındırmış olmasından bahsedilir. Yazar 1910 senesi Palermo’da basılmış “Storia Sicilano” adlı eserden edindiği bilginin de ışığında Arapların Sicilya’yı ne ölçüde etkilediğini açıklamıştır.

2.9. SİCİLYA’DA KONUŞULAN İTALYANCA İLE ARAP DİLİ ARASINDAKİ BENZERLİKLER

Dil konusunda Asmaî, Güney İtalya’nın geneli için bugün dahi geçerli olan bir ayrıntıya dikkat çekmiştir. İtalyanca’da “ç” harfi sıkça kullanılır. Arap dilinde ise bu ses yoktur. Bu yüzden bu harf yerine “ş” sesini telaffuz ederler. Seyyah, Palermo’da “ç” sesinin yerine “ş” sesinin söylendiğine dikkat çekmiştir: “Mesela beş demek olan “Cinque” ism-i adedi “çinkue” diye telaffuz ediliyor. Palermo’da bunu “şinkue” diye söylüyorlar. Bizim Mısır’da da mesela “çavuş veya çorba” kelimelerini “şavuş ve şorba” diye telaffuz ederler. Sıkkilyeliler Arapçalarını İtalyancaya değişeli sekiz yüz seneyi mütecaviz olduğu halde zevk-i lisaniyelerini bir türlü unutmamışlardır. Atavilik bunda dahi tesirini göstermiştir.” (s.153)

Bir başka ayrıntı ise bir kelime kullanımıyla ilgilidir. İbn-i Havkal’ın Palermo risalesinden aktardığı alıntılardığı hikaye sırasında dip not olarak aktardığı bir ayrıntı dikkat çekicidir: “Dar’üs-Sınâa” Arapların gemiler inşasına mahsus olan mahallata verdikleri bir namdır. Kurun-ı Vüsta’da bu sözü Romalılar “Tarsianatus” diye Latinleştirmişler idi. Şair-i

meşhur “Dante” bu kelimeyi “Arzana” diye almış. Daha sonraları “Arsenale” demişler. Türkçemize de Latinlerden “tersane” diye geçmiştir.”(s.78) Böylelikle yazar, okuyucularına Türkçede sıkça kullanılan bir denizcilik sözcüğünün tarihi hakkında kaynaklı bir bilgi sunmuştur.

Sözcük değişimleriyle ilgili bir başka ayrıntı da “mescit” kelimesiyle ilgilidir. Yazara göre İbn-i Havkal, risalesinde Palermo şehrini beş kısma ayırmıştır. Bu kısımlardan bir tanesinin adı El-Mescid’dir. Bugün San Nicola Tolentino kilisesinin arkasında bulunan bir meydanın adı Moschitta’dır ve adını oraya eskiden verilen “El-Mescid” isminden almıştır. Yazara göre bu isim mescid kelimesinin İtalyanca telaffuzundan başka bir şey değildir ve Fransızların ‘Mosquée’ sözcüğü de mescidden gelmez. Aynı dip notun devamında İbn-i Havkal’ın Palermo risalesini Fransızcaya çeviren Mişel Amari’nin “Oreto” ismiyle telaffuz ettiği nehre Araplar “Vadiü’l-Abbas” demişlerdir. Normanlar zamanında “Habes” yahut “Abes” şeklinde söylenen bu sözün seyyah, Arapların “Abbas” kelimesinden geldiğini söylemiştir. Mişel Amari’nin ve Asmaî’nin ortak tespitlerinden bir diğeri ise Gabriele Çeşmesi’ne verilen ismin Arapça Cebrail’den geldiğidir.

Asmaî’nin bir tespiti de İtalyanca dâhil bütün Latin kökenli dillerde kullanılan tanımlılık(artikel) söz öbeğiyle ilgilidir. Bu ayrıntıyı Palermo Garibaldi Tiyatrosu’nun mühendisi olan Demeyânî El-Meydâ’nın adından yola çıkarak verir: “Şurada istidrak kabîlinden olmak üzere arz eylerim ki: sinyor mühendisin isminden, aslının herhalde Sıklıye Araplarından bulunduğu zahirdir. Zira gerek İtalyanca ve gerek tekmil Avrupa lisanında “el” harf-i tarifiyle başlayan kelimeler mutlaka Arapçadır derler.”(s.198) Bu son derece doğru bir tespittir. Bugün İtalyancada eril sözcüklerin başına kullanılan “il” ile İspanyolcada aynı görev için doğrudan kullanılan “el” tanımlılık öbeği, Arapların kullandığı “el” söz öbeğinden gelmez. Burada Asmaî’nin amacı Arapların İtalyanlar üzerinde kültüre, ilme, ekonomiye, ziraate, sanayiye etkileri olduğu gibi dilde de son derece etkili olduğunu ispatlamaktır.

Arap ve İtalyanların dildeki benzerliklerine bir başka örnek ise Napoli ağzına dairdir. Asmaî Napolilerin “p” harfini Araplar gibi “b” olarak telaffuz ettiğine dikkat çekmiştir.

Yazar Monte Pellegrino dağıni ziyareti esnasına binek hayvanı olarak eşeği kullanmıştır. Bu esnada başına gelen ilginç bir olay, dille ilgili bir başka ayrıntıyı teşkil eder: “Biraz sonra merkepçiler “A...” diye bağırarak hayvanlarını sürmeye başladılar. A...!!! mı? Ne garip nida! Bizim Mısır’da merkepçilerle yük arabacıları hayvanlarını “ha” diye sürerler. Sicilya’da ise “a...” diye sevk ediyorlar. Bence “ha” ile “a” arasında pek az mahrec-i halkî

farkı bulunduğunda her iki nida bir kavmin bir cemaatin malıdır derim.”(s.66) Bu benzerlikteki küçük fark ise şöyle açıklanabilir. İtalyancada “h” sesi mevcut değildir. Daha yerinde bir ifadeyle yazıda bulunsa da telaffuz edilmez.¹⁴ Ancak Arapçada konuşma dilinde aktif olarak kullanılan bir sestir. Bu yüzden aslında her iki halkın da kullandığı ses birbirinin aynıdır, sadece küçük bir söyleniş farkı mevcuttur.

¹⁴ Tekin Güntekin, İtalyan Düşünce Sistemiyle İtalyanca Öğretimi, Alfa Yayınları, Kasım 2008, s.9

3. ASMAÎ'NİN SİCİLYA HATIRASI ADLI ESERİNİN LATİN HAFRLİ METNİ

Napoli 15 Kânun-ı Evvel 1920

On beş gündür Napoli'deyiz. Roma'dan geldik. Nâzil olduğumuz otel deniz kenarında birinci dereceden maduddur. Adına da “Eksilior” (L'Excelsior) demişler. Ta'amları hiç de derecesiyle münasip değildir. Oda ve ta'amlarının fiyatını söylemem. Söylersem ihtimal ki bir “a” sedasıyla güzel Napoli'yi ziyaret fikrinden vazgeçersiniz.

Hakikât! Napoli ve etrafi adalarıyla beraber güzeldir. Şâyân-ı temâşâ âsâr-i kadîme ve cedîdesi dahi vardır. Dilencileriyle dolandırıcıları da var ha! Burada insan gözlerini dört açmalıdır. Dilencileri “İnayet ola”yı anlar takımdan da değildir. Otel kapıları, kilise kapıları gibi dilencilere tese'ülgâh olmaktan asla kurtulamamıştır.

Bence, Napoli'yi yüksek bir yerden seyretmeye doyumaz. “Vezüv” namı verdikleri yanardağının gündüz ve gece manzaraları başka başkadır. Gündüzün dumanlar ve geceleyn alevler savuran İtalya şairi “Dante Alighieri”nin “Cehennem”ine numune olmuştur.

Avâm-ı nâsı pek kirlidir. Hem de ziyadesiyle kavgacı ve gürültücüdürler. Bi-lüzum çok söylerler. Sözleri ise el, göz ve kaşlarının türlü hareketleriyle tekemmül ediyor.

Tuhaf! Tekmil İtalya'da büyük küçük esna-yı mükâlemede el ve yüzlerini az çok hareket ettiriyorlar. Ancak Napoli'de bu hareket, mükâlemenin dörtte üçünü ikmâl derecesinde icra ediliyor. İki Napolilinin mükâlemesini uzaktan seyreden bir ecnebi bunları dilsiz, sağır adamlardan zanneder.

Avâmı sarhoşturlar da. Kolayca zengin olmak kuruntusuyla “tombala” kumarını severler. Artık bâkî hallerin, ahlaksızlığın avâm arasında behemehal mevcudiyetine şüphe kalmaz değil mi?

Çarşı halkının metalarını medhde asla sözlerine itimât yoktur. Maksat müşterisinin kesesini boşaltmaktır. Yeminlerle verdiği sözleriyle işlerinin arasında münasebet aramamalı.

“Pozilepo” “Possillipo” nam sahilde en maruf bir kahve ve yemekhane vardır. Otelin ta'amlarından şekvâ eylediğimiz için buraya cümlemizi bir öğle ta'amına en büyüğümüz davet eylemişlerdi. Hatta bir gün mukaddemi oraya kadar da gidilerek ta'amın enva'ı tertip olunmuş ve kıymetine bakılmayarak tabahta dikkat etmesi için sahibine sıkı tembih dahi edilmişti. Tembihi kim dinler? Herifler yine bildiklerini yaptılar!...

Ferdâsı gün vakt-i zuhurda oraya vardık. Biraz sabretmemizi tavsiyede bulundular. Neden sonra sofraya tertip etmiş oldukları uzun bir ağaç masanın etrafını kuşattık. Kirli paslı peşkir, çatal ve bıçakları karşımızda bulduk.

İştihâ açmak için getirdikleri ilk sahan yeşil zeytin, hıyar ve biber turşusu ile sardalye idi. Yekûnumuz yedi kişi idik. İki kişimiz bunlardan tabaklarına aldılar ise de pek tuzlu buldular, yemediler. Arkasından makarna geldi. Hepimiz tabaklarımızı doldurduk. Meğer zeytinyağıyla yapılmış imiş. Rengi dahi esmer olduktan başka pişmemiştir de. Hayretlerle birbirimizin yüzüne bakmaktan makarnanın yüzüne bakmayı ihmal eyledik. Arkasından balık ve ahtapot kızartması getirdiler. Hep zeytinyağı ile yapılmıştı. Bundan sonra da kaynamış tavuk takdim eylediler. Bıçaklarına ve dişlerine itimadı olanlar buyursun dedim. Salatası dahi acı zeytinyağı ile yapılmıştı. Peynir ve meyveden sonra hesap pusulası geldi. Tamam üç yüz İtalyan lirasını söküldük. Bereket versin ki: Mısır parasının İtalyan lirasıyla tebdil farkı bizi biraz teselli edebildi. Bugün bir İtalyan lirası bizim Mısır'ın bir kuruşuna takriben müsâvi idi. Napoli'de yolların tâmirât ve tenzifâtına da gereği gibi bakılmıyor. Sokakları pek kirlidir. Kaldırımları bozuktur. Acaba Harb-ı Kebir münasebetiyle ihmal mi edildi diye sualime hayır dediler. Belediyesi belki fakirdir dedim. Bilakis pek zengindir. İradın yüzde seksenini maaş ve baki yirmisini de tamirât ve tenzifât için verdiğiinden Napoli şu gördüğümüz hal ve kıyafeti almıştır dediler.

Bu şehirde kibar ve küberâ aileler pek çoktur. Şurasını da bilmeli ki işbu zevat-ı muhtereme avam halkın büsbütün yabancısıdırlar. Vaktiyle koca bir krallığa payitahtlık etmiş olduğundan pek çok “kont ve kontes”leri ve “dük ve düşes”leri de var. Mesmu'ma göre; Napoli'de haşmetlû İtalya kralının resmi günlerde davetine çağırılan asil ve zâdegânın adedi dokuz yüze kadar bâlîğ oluyor imiş. Bu kibarlardan birkaçıyla görüşmüş idim. Mükemmel ve pek terbiyeli insanlardır. Bunların ne edaları ne sedaları Napolili olduklarını andırmaz.

Napoli'ye ne kar yağıyor ne de suları donuyor. Ilık bir havası var. Fakat yağmuru, hem de iri taneli yağmuru pek bereketlidir. Sokağa çıkıldığında yağmurluğu veya şemsiyeyi odada unutmaya gelmez ha! Sırsıklam ıslanmak hiçtir. Gündüzün yağmur dindikten sonra aldığı alaca güneşli manzarası pek şairane oluyor. Bertolini nam otelin “Terasina” dedikleri çıkmasından öyle bir halde Napoli'nin temaşasına doyulmaz. Karşıyaka da görünen “Sorrento” dağları nihayetine kadar limana azim bir set halini almış “Capri” adası da limanın medhalini tezyin etmiş olduğundan İstanbul'un adalarıyla beraber “Moda”dan Üsküdar'a kadar ve “San Stefano”dan Sarayburnu'na kadar olan o güzelim manzarasını der-hatır ediyor.

Napoli'nin seyyar mızıkacıları akşamleyin otellerin civarlarından kesilmiyorlar. "Tarantella" nam meşhur raksını da akşamları otel salonlarında icra ile misafirleri eğlendiriyorlar.

Hele Napoli ağzı tegannileri yabancı seyyahlar için garip addediliyor. Ya dilleri! İtalya burc-u babili'nde Napoli'nin hissesine düşen lehçeyi ve ıstılahatını tamamen anlamak için mutlaka orada doğmuş ve büyümüş olmak lazımdır derim.

"P" harfini Araplar gibi "B" diye telaffuz ederler. "L" harfini ise İngilizler gibi söylerler. Napoli ağzıyla intişar eden birkaç eğlence gazeteleri vardır ki: belki anlayabilirim diye aldığım ve mütalaa eylediğim halde yarıdan ziyadesini kendilerine mahsus kelimat ve ıstılahat bulunduğu için ahirin yardımıyla bile güç anlıyor idim.

Napoli avamının sebb ü şetm için istimal eyledikleri sözlerin sonu yok denecek kadar çoktur. Ehibbâ arasındaki kaba şakaları bile pek çirkin sözlerdir.

Fakr u zaruret halkı kesb-i maişet için koşuşturduğundan tahsil-i ilm ve marifde haylinden hayli görülmüşdürler. Bir ihtiyar bildiğim demişti ki: Napoli vilayetinde yapılan ihşa-yı resmîyede ahalinin yüzde seksen beşi ümmi bulunduğu tebeyyün etmiş imiş. Neyse, ekser dâr ve diyarda olduğu gibi Napoli'nin de hem fez'âil hem de rezâili vardır diyerek âdât, ahlâk ve fesât halkını bilmek isteyenlere "Il Giorno" sabah gazetesinin sahibesi Matilda Serao nam muharrirenin "Il Paese di Coccagna" yani "Memleketin Bereketi" adlı kitabını tavsiye ederim.

Napoli'nin görececek yerleri çoktur. Yanardağının uzaktan temasına kanmaz iseniz baca makamında olan ağzı civarına kadar rahatça gidebilirsiniz. "Pompei" şehri harabesine kadar da bir gündüzde gider ve ziyaretle avdet edersiniz. Millet Caddesi'ndeki umumi antika hanesi dahi pazardan maada günlerde açıktır. Kral Bahçesi nam umumi bahçedeki "hayvanat-ı maiye" meşheri ise pek faydeli ve eğlencelidir.

"Posillipo"ya kadar otomobil veya arabayla gezinti ediliyor. Karşıyakada "Castello Mari"den ta "Sorrento"ya kadar ve arka sahilde bulunan "Amalfi"ye kadar ve adalarından "Capri"ye kadar pekiyi gezintiler yapılır.

On beş gündür Napoli'deyiz demiş idim. Bundan on bir günümüz pek kıymetli yolcularımızı selamlamak için geçti. Rabbim selametler versin. Kanun-i evvelin on üçüncü cumartesi akşamı saat on birde râkib oldukları vapurları İskenderiye'ye hareket etmişti. Kalan

günlerimizde ise güya eksikimizi, gediğimizi doldurmakla meşgul olduk. Niyetimiz Sicilya dedikleri “Sikliye” ceziresine geçerek kışı “Palermo”da geçirmektir. Mevkiinin letafeti, havasının itidali hele “Palermo”nun cemal ve nezafeti seyyahlar arasında pek meşhurdur.

Napoli’de başka bir eşi yok denecek kadar maruf bulunan bir kitapçıyı ziyarete başladık. “Sicilya” adasının yedi kıtadan mürekkep güzel bir haritasını gördüm aldım. İtalya Seyyahîn Cemiyeti tarafından tab ve neşr ettirilmiştir. Oldukça mufassaldır. Yedisi bir yerde açılıp serilince adayı yollarıyla ve şehir ve köyleriyle hep irae ediyor. “Palermo ve Siracuz” namında adanın kadim ve cedid âsâr ve mebânisini irae eder ve biraz da tarif eyler Fransızca, resimli bir kitap buldum aldım. Resimli İtalya şehirleri namında İtalyanca güzel bir de albüm aldım. “Palermo ve Civarı” namında İngilizce bir rehber dahi satın aldım. Artık geceleri odamda haritamı ders ve kitaplarımı mütalaa etmekle vakit geçirmeye başladım.

Malumat! Çorap örgüsü gibi örüldükçe şeklini izhar eyler. Haritayı dikkatli mütalaa ve resimli kitaplarımı muayene ve rehberimi kıraat şevkimi tezyit eylediği gibi tekmil adadan ve hususen “Palermo”da mevcut olan âsâr ve mebâni-i İslamiye resimlerini görmekliğim de bir gün evvel bunları ziyarete hevesimi arttırdıkça arttırıyor idi. Sicilya’nın devr-i İslam’a ait tarihini edinmek fikrim uyandı.

Onlardan da buldum. Acaba Arapça ve Türkçe “Sikliye” için neler yazılmıştır diye aramaya ve sormaya başladım. Beraberimde bulunan kitaplar cümlesinden iki adet Türkçe hatt-ı dest tarihte dahi Sicilya’da hükümet eden İslam emaretlerine dair malumatlar buldum. Şöyle böyle bu kitaplarda “Sikliye” üzerine hayli malumat yazılmıştı. Memnun oldum. Sicilya’nın İtalyanca muhtasar bir de tarihini buldum aldım. Arapçada ise “Sikliye” üzerine nice mühim kitaplar bulunduğunu öğrendim. Bir habere göre de “Palermo” şehrindeki “Kütüphane-i Milli”de ma-ziyade kütüb-i Arabiyye mevcut imiş. İlerisini de orada ikmal eylemek emeliyle tahkikat ve tetkikat-ı tarihiyesini Palermo’ya muvasalatımıza talik eyledim.

Napoli’den hangi tarikle Palermo’ya azîmetin daha rahat olacağını sorduk. Kara tarîkinin pek uzun ve üç yerde demiryolu katarı değiştirmek zahmeti bulunduğunu öğrendik. Napoli’den demiryolu katarıyla “Messina”nın karşısına kadar gidiliyor. Oradan da üzeri demir şeritli büyük dubalarla vagonlar “Messina”ya geçiriliyor. Bundan sonra adanın sağ sahili boyunca katar ta “Palermo”ya kadar vasıl oluyor. Bu vech ile kara yolculuğu yirmi bir saat devam ediyor ki “suyu bardakta, gemiyi duvar da görmeli” diyen vehham-ı asabiler için bile ziyade yorgunluktur.

Napoli'den "Palermo"ya bahren azimet en kısa ve rahat olup hele deniz sakin bir halde bulunuyorsa bu iki şehir arasındaki mesafeyi posta vapurları yalnız on bir saatte kat eylerler imiş. Dahası var. Napoli'den her gün badezzuhur saat yedi buçukta Palermo'ya bir posta vapuru kıyam ediyor ve ferdası sabahleyin güneşle Palermo limanına vasil oluyor. Demek ki yolun kısm-ı âzamı da uykuda geçiriliyor. İşte bu âlâ dedik ve yarınki perşembe günü akşamın saat yedi buçuğunda kıyam ve hareket edecek "Trieste Şehri" nam vapurda yerlerimizi, yataklarımızı tuttuk.

Akşam yemeğinde hep yarınki azimet tertipleri ve tedbirleri için mükâlemeler edildi. Ha! Az kala unutacaktım. Palermo'nun birinci derece otellerinin en mümtazı bulunan "Villa Igiea"nın müdüründen telgrafla odalar istemiş ve yevm-i mevudda vapurun yanına otomobil ve araba göndermesini rica eylemiş idik miştik. Gayretli otel müdürü emrimizin harfiyen icra edileceği cevabıyla bizi temin eyledi.

Seyahat edenlerin vasil olacakları şehir ve köylerde hazır edilmiş odalarına rahatlıkla girebilmeleri için en elsem çare bizim daima yaptığımız gibi evvelce bildiği veya ismini öğrendiği otelin müdürüne bir telgraf vermek ve kabul cevabını almaktır. Yoksa vay haline! Vay başına! Bir defa Milano şehrinde benim başıma geldiği gibi kapı kapı otelleri dolaşır ve en sonra pek yüksek fiyatla bir gece yatacak kümes kadar bir odayı güç bela bulduğunuzdan dolayı tanrıya binlerce şükürler eylersiniz.

Seyahatte rahat edeyim, diyenler mümkün miktarı yüklerini de az almalıdırlar. Tek başıma seyahat ettiğim zamanlar lüzumunda eşyayı kendim taşıyacak kadar hafif alırım. Hele İtalya'da ise en hayırlı yolculuk gayet küçük bir el çantasıyla gezmektir. Bu memlekette hala kara gümrükleri kaldırılmamış olduğundan adamın çantalarını karmakarışık etmedikçe istasyonlardan dışarıya salıvermiyorlar. Meğer ki insan, diğer türlü çareleri de olduğunu bilmeli ve bulmalı imiş!... Öylesi de başımıza gelmedi değildir.

Napoli ve Deniz

16 Kanun-i Evvel 1920

Bu sabah erkence kalktık. Öğle ta'amından sonra oteli terk edeceğimizi müdürüne ilan eyledik. Badezzuhur otelin hesabını istedik. Bize takdim eylediği taamlarından ziyade yağlı bir hesap verdi. Lamsız, cimsiz paraları söküldük. Can sıkıntısıyla otelciye bile veda etmeyerek dışarı fırladık. Ne yapmalı? Tecrübekar Avrupa ve Amerika seyyahları gibi odanın fiyatını kararlaştırmadıkça çantasını yere komaz takımdan olamayız ki: Serde beylik var!

Koca bir Mısır sultanının kerimesi ve âsâr-ı kalemiyesiyle meşhur bulunan Emire Kadriye Hüseyin Hanım'ın maiyetiyiz.

Ortalık yağmur, çamur, hava ise acı sert esiyor idi. “Galleria Umberto” dedikleri meşhur bedestandaki kahvelerin birinde ikinci çayını içtik. Yine burada mevcut mercancı dükkânlarını da vakit geçirmek için ziyaret eyledik. Mısıra telgraf verdik. Postaya mektuplar bıraktık. Nihayet saat altıdan sonra gümrük dairesi dâhilindeki hususi rıhtımda bağlı duran vapurumuza gittik. Kamaralarımıza girdik. Emire hazretlerinin hizmetkârı teknil eşyayı evvelce getirmişti. Hizmetçi kızı da her şeyini hazırlamıştı. Akşam ta'amı vapurun kıyımı akabinde edileceği için biz yemekten ellerimizi yıkamıştık.

Tamam yedi buçukta vapurun uskur gümbürtüsünü kulaklarımız işitmeye başladı. Daha tamamıyla açığa çıkmamış olduğumuz halde ayakta tutunarak gezinenler görüldü. Ben kamaramdan dışarı çıkmaya heves eylemedim. Nasıl olsa bi-iznillah yarın sabah Palermo Limanı'na vasil olacağız diye vapurun icadından beri deniz yolculuğunun emin bulunduğunu hiç de ecdadımızın deniz seyahatlerinde çektikleri zahmetleri çekmeyeceğimizi düşünüyordum.

Vapurumuz saat dokuzda doğru artık şiddetlice yalpalanıyordu. İkbâl bu ya! Meğer benim yatağım vapurun tûline değil arzına mevzu imiş. Yattığımda ayağa kalkıyor ve kâh tepemin üstüne dikiliyorum gibi sallanmaya başladım. Mededallah! Uyku yok. Allah'ın inayetiyle yarın sabah herhalde Palermo'dayız yine kuvvet-i kalple müteselli oluyordum.

Denizin şu hali münasebetiyle kaarilerime “Rıhlet'ül Kenani” nam bir seyahatnameden bir iki sahife okuyayım. Şöyle ki: Endülüs'ün “Belensiye” nam şehrinden “Muhammed Bin Cibr'ül Kenanî” nam seyyahın ismini söylediğim kitabının onuncu babından ikinci faslını işte okuyorum. “Sardengna” adasından “Sıklıye” adasına bir yelken gemisiyle gelirken “Messina” önünde gemilerinin ve daha doğrusu kendilerinin başına gelen vakayı hikâyeye babında diyor ki:

-Hicretin 578 senesi ramazanın birinci günü cuma idi ki “decenber” ayının yedisine müsadif bulunuyor idi. (1)

(1) Sene-yi hicriyeyi sene-yi miladiye ile mukarene eden “Tevkifat'ül Hamiye” nam kitaba müracaatla gördüm ki seyyah “İbn-i Cebir”in 578 senesi ramazanın birine “decenber”in yedisi müsadif bulundu dediği doğru değildir. İhtimal ki nüsah yanlışdır. Doğrusu şöyledir.

Ramazanın ilk günü cuma olup decenberin “kanun-i evvel” yedisine müsadif olan hicretin 577 senesidir ki miladın 1182 sensine müsadiftir.

Hafif bir şark rüzgârı çıkararak rakib olduğumuz sefineyi sevk eyliyordu. Sağ tarafımızdan karayı gördük. Nihayet bağ, bahçe ve mamurelerin hizalarına geldik. Burasının “Calorie” olduğunu (Calabria demek istiyor) haber verdiler. Oraları hep “Sıklıye” sahibinin mülkü olup arz-ı kebir muttasıldır ki dolu iki aylık yoldur.

Ekmek ve suyumuz pek az kalmıştı. Zira bu gemiye rakib olduğumuzda mahâl-ı maksudemize on günde ve nihayet on beş günde vâsıl olacağımızı tahmin eylemiş ve bir aylık ekmek ve su almış idi. Hâlbuki rüzgârsızlıktan biz gemide recep ve şaban ve ramazan aylarının helalini görmüş idik. Öyle bir hale geldik ki: Yüz elli dirhem ekmeği bir günde dört kişiye taksim ediyor ve suyu da ona göre içiyor idik.

Sabahleyin karşımızda ”Sıklıye”nin “Cebel-i Bürkanı”nı yani yanardağını gördük. Cidden mesrur olduk. Ferdası cuma ertesi günü akşama doğru rüzgâr kesb-i şiddet eyledi. Sefinemiz süratini arttırdı ve sallanmaya başladı. Karanlık iyice bastığında boğazın ağzına gelmiş idik. Burası arz-ı kebir ile “Sıklıye” ceziresinin en dar geçidi olup geniş mahalinden altı mil, dar yerinden üç mil mesafedir. (1) Bu boğazda deniz daimi cereyan üzere bulunup darlığı münasebetiyle de kaynıyor ve köpükler savuruyor olduğu görülüyor.

Cenubdan gelen bir şiddetli rüzgâr sefinemizi daha ziyade süratle sevk eyliyordu. Sağımız arz-ı kebir “Avrupa” ve solumuz “Sıklıye” ceziresidir. Ramazanın üçüncü günü pazar idi. Gece yarısına doğru tamam “Messina” şehrinin hizasına geldiğimizde şiddet-i rüzgârdan sefinenin yan yatmaya başladığını ilab babında taifeler bağırıp, çağırmaya başladılar. Sefine reisi derhal yelkenlerin indirilmesini emreyledi. Erdamun tesmiye edilen direğin yelkenini bir türlü indiremediklerinden reis hemen bıçaklayarak yelkeni parça parça kesti. Ne faide! Şiddetli rüzgâr sefinemizi nihayet bir sığa çekmeye başladı. İşte bu zaman gemide bulunan yolcular arasında bir kıyamettir koştular. İslam ve Hıristiyan yolcuların ağlamak ve takdir-i Hüda’ya teslim olmaktan başka çareleri kalmamıştı. Reis geminin lengerini attı.

(1)İtalyanca Sicilya Adası nam coğrafya kitabında “Messina”deki boğazın en dar mahali 3200 metredir diye yazıyor.

Zinciri kırıldı. Gemi dahi dalgaların şiddetinden karaya doğru sürüklenmeye başladı. Yolculardan Hıristiyan kadın ve çocuklar hep birden imdat diye bağırıyor ve avazları

çıkabildiği kadar yüksek sesle ağlıyorlar idi. Cümlemiz ayak üzerinde, ya sabahı bulur ve ihtimal ki kurtulur veya teknil deryaya dökülür ve belki de ölümümüze kavuşuruz diye halecanlarla duruyor ve karşımızdaki “Messina” ya hasretle bakıyor idik. Acaba kendimizi denize mi atsak yoksa inayet-i ilahiye mi gözetsek hayırlıdır? diyorduk.

Taifeler sefinenin kayıklarını bin meşakkatle denize indirebildiler. Evvela kadın ve erkek yolcuların mühim olanlarını aldılar ve karaya çıkardılar ise de tekrar sefineye bir türlü avdet edemediler. Çünkü dalgaların şiddeti kayıklarını karaya çarparak pare parça eylemişti. Bu halleri gören gözler ise artık büsbütün yaşlarla dolmuş kalmıştı.

Derken inayet-i hüda ile ortalık açıldı. Sabah oldu. Tamam “Messina” şehrinin önünde bulunuyor idik.

Limanın teknil kayıkçıları kayıklarıyla imdadımıza koştular. Meğer sefinemiz için şehirde tellallar çağrılmış olduğundan “Sıklıye”nin sahibi bulunan kral “Glyan” bile birçok maiyetiyle hepimizi almaya gelmiş, imdadımız için emirler vermiş ve hatta gemide bulunan fukara-yı Müslimin’in kayıkçılarının talep eyledikleri parayı veremediklerini işiterek kendi kesesinden yüz adet Sıklıye’nin rubai denilen akçesinden ihsan eylemişti. Artık teknil yolcular Messina’ya çıkarıldı. Bir gün sonra da gemimiz çırpına çırpına yok oldu gitti. Hüdaya binlerce himmet ve senalar eyledik ki sefinemiz bu vech ile kralın bulunduğu şehre düştü ve biz de denize gark olmaktan kurtulduk.

Ya diğer bir sahilde bu haller başımıza geleydi. Pek ihtimal idi ki: hepimizi esir ederler ve esaret içinde mahv ve na-bud olur ve teknil emvalimizi dahi yağma ederlerdi. Ne yaparsın? Zamanın âdeti böyledir.”

Nasıl? Bizim İbn-i Cebir’in başına gelenleri gördünüz mü? Deniz seyahati böyle yelken gemileriyle icra edildiği zamanlarda “deniz bir padişaktır asla söz dinlemez” derler idi.

Daha İstanbul’da iken ıskatını ve saytın tamamen yapmadıkça hiçbir kimse hacca niyet eylemez ve gemiye binmez idi diye meşhurdur. İstanbul’dan kıyam edecek hacı gemileri mevsim-i hacdan dört ay mukaddemi hacılarını alır idi. Ya hac için gemiye binerek İskenderiye’ye gelirken Girit ceziresi önünden ters bir rüzgara tesadüf ile Malta açıklarında esir edilen hacılarımızın hallerini tarih kitaplarımızda az mı okuduk. Zaman-ı sulhta Kurun-ı Vasatî korsanlığı şimdilerde olduğu gibi vapurların icadıyla da fırtınaların bir hükmü kalmadı. Eğer fırtınalı zamanlarda vapurların sallanmaması için de bir çare bulurlarsa işte insanoğlu o zaman denizlere hüküm eyliyor denir.

Mevsim münasebetiyle balayı için seyahate çıkanların programlarında “Palermo” da mevcut olduğundan bizim rakib olduğumuz vapurda dahi taze gelin güvey nüshaları var imiş. Eminim ki bu yeni âşıkların balları bu gece sirkeye tahvil eylemiştir.

Vapurumuz sabahın saat dokuzunda “Palermo”nun geniş medhalinden aheste aheste girerek rıhtımına yanaştı. Havamız ise alaca güneşli idi.

Palermo 17 Kanun-i Evvel sene 920

Pek suhuletle karaya çıkarak otelin bizi bekleyen otomobilleriyle “Villa Igiea”ya geldik. İlk katta hazırlanmış olan odalarımıza girdik.

Otelin mevkii pek latiftir. Vapurlar Palermo limanına girmek için geniş medhalinden geçtikleri esnada yolcuları sağ sahil üzerinde vasi bir bahçe içinde büyük bir binadan ibaret olan bu oteli görürler.

Resimde pek ala belli olduğu vech ile sağdaki büyük bina “Villa Igiea” otelidir. Hem temiz hem mefruşatı güzel ve kıymetlidir. Ta’amları dahi yenilir diyebilirim. Hususen yemek fihristini bize evvelce irae eylediklerinden istediğimiz ta’amları da ilave edebiliyor idik.

Bu otelin iki yüz odası var imiş. Güzel apartmanları dahi mevcuttur. Emire hazretleri için ihzar edilen apartman bir salon bir yatak odası ile hamam vesairesinden başka bir de hizmetçi kızın odasından mürekkep bulunuyordu. Otelin bir ayıbı varsa o da her odada musluklu daimi soğuk ve sıcak suları bulunmaması ve her odada telefonu olmamasıdır. Hizmetçilere verilecek emirler telefonla olunca hizmetçilerin iptida yüzleri görülmüyor ve odadan çıkmadan her taraf ile mükâleme dahi ediliyor. Tarz-ı mimarisi ve bahçesindeki hurma ve limon Hint inciri vesaire gibi bilâd-ı hare eşcar ve nebatatı hep bizim memleketleri ve hususen bilâd-ı Arap’ı andırıyor derim. Odalarının şekli ve tavanlarının kemerli veya kubbeli bulunması Suriye ve biraz da Mısır tarz-ı mimarisini der-hatır ettiriyor. Emevilerin ta Endülüs’e kadar götürdükleri bina ve resimler burada hep görülüyor. İşte o eslaf idi ki: İslam’ı yeni yeni vatan sahipleri etmek için canlarını vermeyi, kanlarını akıtmayı nefislerine vazife bilmişlerdi. Halefleri ise yaşamak için kıymetli vatanlarını ağyara bahşeylemeyi hoş görmüşlerdir.

Bütün gün otelde kaldım. Eşyayı açtım. Düzelttim. Mevcut kitaplarımı terbizeden bozma yazıhanemin üzerine tertip eyledim. Ruz-namemi yazdım. Bâkî boş vakitlerimi de hep Sıkliye ceziresine ait yeni ve eski malumat toplayacağım diye geçirdim.

Bugün de İtalyanların “Sicilya” dedikleri adanın namı, tarihin tayin edemediği bir zamanda gelmiş olan “Sicani veyahut Siculi” namındaki kavimlerin isminden alınmıştır.

“Oxford Darü’l-fünun”u tarih hocalarından “Ferimen” Sicilya nam kitabında böyle diyor. Türkçe “Tarih-i Ekalim” nam gayr-ı matbu bir kitapta “Sicani”yi “Siculi”den tefrik ederek “Siculi” kavmi “Calabriya”dan bu adaya geçmiştir diyor. Bu kitapta “Sicilya” imlası “Çiçilya” diye kaydedilmiştir. Sicilya’ya Araplar “Sikliye” namı vermişlerdir ki: bu halde “Siculi” isminden tarib etmişlerdir zannederim. Akdenizdeki mevki ise her zaman pek mühim bulunmuştur. Adanın şekli şarktan garba serilmiş ön ayakları kesik bir koyun derisini andırıyor. Takriben bir müsellestir. Şarken İtalya’dan “Messina” boğazıyla ayrılmıştır. Bu boğazın en dar mahalli 3200 metredir. Garben ise “Tunus”a kadar 140 kilometredir. Bahr-ı İbiz mutavassıtın cihat-ı erbaadan mühim bir nokta-i irtikazı. Kadimde Fenikelilere, Yunanlara ve Rumlara bu ada bir “atlama taşı” olmuştu. Ayaklarını evvela “Sikliye” ceziresinde birleştirmedikçe garba, şarka, şimale ve cenuba sıçramazlar idi. Araplar da “Sikliye”yi İstanbul’dan Bizans İmparatorluğundan koparıp almadıkça arz-ı kebir tesmiye eyledikleri İtalya’ya geçmemişlerdir. “Sikliye” Müslümanları arasına tefrika girerek zayıfladıklarını gören bir avuç Normanlar bu adaya yerleştikten sonra Salıbiyyun, şarkın, bilâd- ı İslam’ın musibeti olmuş ve ümmet-i Muhammed’in başına getirmediklerini bırakmamışlardır.

Kendi kütüphanemde bulunan ve müellifinin ismini bilmediğim hatt-ı dest ve nakıs bir cilt tavaif-i müluk tarihinde “Sicilya”yı “Çiçilye” diye zapt etmiştir.

“Palermo” şehrinin Fenikeliler zamanında ismi “Panomos” imiş. Arapların bazı kitaplarında “Banerem” yazılmış ise de ekser tarihlerde “Belerem” diye zapt edilmiştir.

“Palermo”ya asaker-i İslam hicretin iki yüz on altıncı senesi mah-ı recebinde girmiştir.

Palermo’nun İslam zamanındaki ahvalini hikâyeyi ileriye talik ederek derim ki: otel âleminde zevkime, hoşuma gelmeyen şeylerden birisi de ekser odalarının üçer kapılı bulunmasıdır. Lüzumunda ailece ikameti teshil babında birbirlerine geçmek için sağlı sollu teknil odaların methalinden başka iki adet kapıları vardır. Böyle olmasında ihtimal ki otelcilerin karı vardır. Hoşlanmamakta ise aklımca benim de hakkım vardır.

Odamın içindeki sağ cihet kapı, emiremizin salonuna açılıyor. İşte bu iyi lakin sol tarafındaki kapı hiç bilmediğim, tanımadığım ve bir gece yatıp ferdası kaybolacak acayip acayip misafirlere tahsis edilmesini doğrusu istemem. Gece rahatsız kalacağıma daha

şimdiden bir alamet olmak üzere sol taraf odada iskân eden kimsenin yüksek sesle aksırıp öksürmesi beni düşündürmeye başladı. Odaların böyle ara kapıları her çeşit sesleri birinden diğerine suhuletle naklederler. Hakikaten de öyle oldu ya! Zavallı adamın bütün gece öksürüğü kesilmedi. Zevcesine aman! İlacımı getir. Biraz su vermeyi de unutma diye eylediği ricaları hep işitiyor idim. Neyse vapur yorgunluğu vesaire yardımıyla yine uykumu gereği gibi kestirdim diyebilirim.

18 Kanun-i Evvel Sene 920

Nice senelerden beri sabahları erken uyanmak ve uyanır uyanmaz da hemen kalkmak âdetimdir. Sabahın saat yedisinde giyinmiş, kuşanmış olduğum halde otelin bahçesini aşağı yukarı geziyor, limana girmeye gelen vapurların bahçenin önünden geçmelerini seyrediyordum. Saat sekizde kahvaltımı kemal-i iştiha ile tenavül eyledim.

Saat dokuzda otelden dışarı çıkarken otelin müdürüne rast geldim. Pekiye uyumuş olduğumu ümit eylediğini söyledi. İki yanlarından diğer odalara açılan kapıları olmasaydı daha iyi uyuyacaktım mukaddimesiyle bari sağ salim misafirlere verseniz dedim. Hakkınız var efendim. Badema cihetine dikkat etmek borcumuz olsun diye hatırımı aldı.

Evvela liman dairesinde bulunan polis merkezine giderek pasaportlarımızı irae ve Emire Kadriye namına berberimdeki “Laisser-Passer” denilen mürur ruhsatnamesini irae eyledim. Doğrusu polis memurları hakkımızda pek kibar davrandılar. Hatta Emire hazretleri ve maiyetleri bizim misafirlerimizdir. Lüzumunda hizmetinize amadeyiz diye de nezaket gösterdiler.

Derken bir araba alarak artık şehre gittim. Evvela Roma Caddesi’nde bir kitapçıya girdim. “Sicilya Delili ve Palermo Vilayeti Coğrafyası ve Sicilya Tarihi” vesaire diye tevsi malumatım için olan kitapları aldım. Rast gele cadde ve sokaklarında iki tarafıma bakarak biraz da gezdim. Şehrin yeni olan kısmındaki binalar hem vasi hem temizdir. Bugün görebildiğim eski sokak ve haneleri ise dar ve kirlidir. Eğri büğrü sokakları da pek çoktur. Mebani teknil taşrandır.

Benim gibi bu memlekete henüz geldiği için adet-i beldeye gözü alışmamış olanların, zannımca hoşlarına gitmeyecek şeylerden birisi de bu dar sokaklardaki hanelerde yıkamış oldukları çamaşırları kurutmak için balkondan balkona gerilen iplere sermeleridir. Her türlü çamaşırlar kaydında kadınların gömlek ve don ve saire gibi en hususi çamaşırları da dâhildir. Bazı hanelerin pencere veya balkonlarında bu gibi çamaşırlar ütücü değnekleri gibi şeylere de

takılmış ve havadan şişmiş kabarmış bir halde görülüyor idi. Şayet zarf mazrufu tahattur ettiremezse beis yoktur ama bu hali hoş görmek için de biraz göz alışmalıdır.

Aman banane! Şarkın veya bedeviliğin kıskançlık denilen hallerini Palermo’da hatırıma mı getireceğim? Ayıp denilen şey hilaf-ı mutadı icra demektir. Umur-ı adiyeye sırasına geçmiş bir şeyde ayıp mayıp kalmaz.

“Marina” meydanı denilen yerden otelimize kadar bir tramvay hattı mevcuttur. Rabbim tramvay eylesin. Arabaları ziyadesiyle köhnemiştir. Sürücüsü de biletçisi de bu hale münasip olmak üzere seçme şeylerdir. Otele kadar bu tramvayla avdet eyledim.

19 Kanun-ı Evvel sene 920

Sabahın saat dokuzunda otelin civarında bulunan tramvaya geldim, bindim. Marina Meydanı’na kadar iki tarafımı ve halkı seyreyledim. Buradan artık Palermo’yu dört kısma ayıran salib şeklindeki meşhur iki caddeden biri olan “Vittorio Emanuel” nam caddeye girdim. Bu caddeyi takriben ortasından kat ile salib haline koyan diğer bir caddenin ismi ise “Via Maquéda”dır. Burada dört köşe tesmiye edilen meydancığa yani dört yol ağzına gelmezden evvel sağda “Via Roma”ya girdim. Bu yolun sağında tesadüf eylediğim ”Santo Domenica” nam kilise hizasına geldiğimde arı kovanından boşanır gibi halkın kilise kapısından çıkmakta olduğunu gördüm. Zaten arzum ahalinin toplu olarak yüzlerini görmek ve her türlü halkın

31 sayfa

pazar münasebetiyle giyinmiş oldukları en güzel ve en temiz kisvelerine bakmak idi. Herkes mensup bulunduğu millete mahsus bir sima ile temeyyüz eder. Seyahatte hudutları geçtikçe halkın her şeyden evvel yüzlerinin değiştiği görülüyor değil mi? Kıyafetler dahi böyle olup memleketin servetini irae eder.

Her kaidenin bir şazı olur derler. Sima ve kisve kaidesi de Palermo’da şazdır. Palermo’ya hatta bütün “Sicilya” adasına mahsus bir çehre yoktur. Yarım saat kadar “Santo Domenica” kilisesinin kapısı önünde durarak en azından iki bin tahmin eylediğim erkek ve kadın yüzlerine pek dikkatle nazar eyledim. Bence burada aglebiyet-i Arap’ın muhtelif simalarını irae eyledikten başka yetmiş iki milletin de yüzlerini gösteriyor. İspanyol, Norman, Roman ve Yunan çehreleri hep burada görülüyor. Diyelim ki “Sicilya”nın kadim yerli bir kavmi olmadığı gibi kendine mahsus eski bir lisanı da yoktur. Bunun içindir ki hangi millet

bu adaya gelip de çadırını kurmuş ise adadaki halk da hemen onun kaside-i бүrdesini okumaya başlamıştır.

Fenikeliler gelmiş, sonra Yunanlılar almış daha sonra Cartagenalılara mal olmuş. Derken zaman zaman bunların lisanları söylenmiş ve derecelerine göre medeniyetleri kalmış ve nihayet Romalılar elinde pek çok örselenmiş ve Kurun-ı Vusta sırasıyla Bizanslar ve arkasından Araplar mülk eylemişlerdir. Araplar ki tahkikime nazaran iki yüz kırk altı sene hüküm ve hükümet eyledikleri zaman adanın min-el-bâb ile'l-mihrâb (kapıdan mihrâba kadar, başından sonuna kadar, hepsi, bütün) yüzü ve sözü belki de özü Arap olmuş kalmıştır.

Araplardan sonra Normanlar gelmiş ve sonra Almanlar almış ve arkasından “Ancuan” hanedanına mensup Fransız prensleri yerleşmiş daha sonra da İspanya'nın Aragon familyası tarafından hükümet edilmiştir. Kurun-ı ahirede “Şarl Coyent” in halefleri olan Napoli'nin Burbon hanedanı hükümet etmiş ve nihayet meşhur Garibaldi'nin gayretiyle şimdi “Savoia” ailesinin yani İtalya krallığının tebaası olmuştur. “Sicilya”da bugün kendine mahsus lehçe ile bir nevi İtalyanca tekellüm ediliyor. İçinde kelimat-ı Arabiye dahi yadigâr-ı tarihî olarak kalmıştır.

Yüzde ve gözde aplebiyet, Araplığı andırdığı gibi sözde dahi gerek yüksek sesle söylemeleri ve gerek el, yüz, göz ve kaş işaretleriyle sözlerini takviye eylemeleri aslında Arap bulduklarını ispat eder. Umumen Avrupalılar birine el ile gel işareti verdikleri zaman elini semaya açarak şahadet parmağını tahrik eyler. Bizim şark da ise el ile verilen gel işareti bir akistir. Yani elini zemine doğru dört parmağını birden eliyle beraber tahrik eder. İşte burada dahi tamamen bizim yaptığımız gibi elin arkası havaya olarak parmakları tahrik ile gel işareti veriyorlar.

Pazar olduğundan tek mil halk temiz ve yeni kisvelerini giymişlerdir. Ez-cümle taife-i nisâ daima pazar günleri en temiz ve en güzel kisve iktisa ve hilyâtle tezeyyün eyledikleri halde bu kadar cemaat arasında daha öyle bir kıza veya kadına tesadüf eylemedim. Fukara güruhuna mensup kadın ve kız hep şapkasız geziyorlar. Yalnız bir cihete dikkat eyledim ki bu şehirde ekser nisvan Roma da olduğu gibi kısa elbise giymiyor. Resimde dahi görüldüğü vech üzere fistanları kundura hizasına kadar uzatıyorlar. Hoş burada dahi neler var amma, benim şu sözüm aplebiyeti teşkil eden halkadır. Sonraları otele çay içmek bahanesiyle gelen öyleleri müsadif nazarım oldu ki: fistanını giymeyi unutarak deliler gibi iç gömleği ile gelmiş zannetmiştim.

Palermo'nun sükkanı son ihsada yani 1911 senesinde "341.088" nüfusa baliğ olmuştur. Araplar zamanında ise Palermo'da dört yüz bin nüfus mevcut olduğunu İtalyan müverrihler yazıyorlar.

"San Domenico" kilisesinin yanında merdivenden aşağı inilerek sebze pazarına varılıyor. Ben burasını da gezerek sebze ve meyvelerini seyreyledim. Bizim Mısır âdetine muhalif olarak burada portakal ve limon ve mandarinayı terazi ile satıyorlar. Bunlardan büyük taneli olanlar fiyatça daha pahalıdır. Mesela bir kilo portakal kaçadır? Yarım kilo limon üç liradır diyorlar. Bizim Mısır'da bunlar hep taneyle satılır. Bir nevi zeytinleri vardır ki tanesi pek büyüktür. Türlü sebzeleri de vardır. Kış üzümleri sarı ve sivridir. Fiyatları dahi Napoli ve Roma'ya nispetle daha ucuzdur. Takriben vakt-i zuhra kadar şurada burada gezdikten sonra arabayla otele avdet eyledim. Bade't- taam sokağa çıkmadım. Sicilya üzerine olan kitaplarımı karıştırdım.

Oda hizmetkârının verdiği bir habere göre komşum olan hastalıklı zat hürmetle oteli terk etmiş ve yerine balayıcı bir çift güvercin konmuştur. Kulaklar dinlensin!...

"İtalya Vilayeti" nam kitapta "Sicilya" adasının devresi "1016" kilometre olduğu ve tûli ise 288 ve arzı 100 kilometre bulunduğu muharrerdir. "Grinviç"ten tûli 12 derece 19 dakika ile 15 derece ve 41 dakika arasında olup ve arzı da 38 derece 18 dakika ile 36 derece 38 dakika derece beyinde diyor. Cezirenin yakın sükkanı ise 3.672.258 nüfustur ki her bir kilometreye 143 nüfus düşüyor. "Sikliye" adası idare cihetinden yedi vilayete münkasım olup isimleri şunlardır. "Caltanissetta", "Catania", "Girgenti", "Messina", "Palermo", "Siracusa", "Trapani" vilayetleridir.

Cezirenin Akdeniz'de tutmuş olduğu mevki her zaman pek mühim olmuştur. Arazisi arızalıdır. Nehirleri varsa da dere gibi çay gibi şeylerdir. İklimi hardır. Yazın ale-l-umum dört mâh kadar yağmursuz kalıyor ve sıcak oluyor imiş. Zaten hint inciri, incir, üzüm, limon, portakal ve nar hep sıcak yerlerin ot ve ağaçlarındandır ki buranın serveti de hemen de bunlardan ibarettir.

"İbn-i Cebrü'l- Kenanî" seyahatinin altıncı faslında "Palermo" hakkında diyor ki: Bu şehrin ismi İslam arasında "Medine" olup Hıristiyanlarda "Belerm"dir. Palermo'ya bir fersah mesafede "Kasr-ı Sa't" nam saray vardır. Burada kubur-ı İslam mevcuttur. Nice ulema ve zühhad bu kabristanda medfundurlar. "Kasr-ı Sa't" İslam binasıdır. Palermo şehri gerek mebanî ve imareti ve gerek bağ ve bahçelerinin güzelliği cihetinde "Cordoba"yı (Kurtuba)

andırıyor. Cami ve mescitlerinin kesreti ve ezan-ı Muhammedî sesleri bu şehrin her ne kadar kâfir eline düşmüş ise de yine de ehl-i imanla dolu olduğunu gösteriyor. Palermo’da en garip olarak gördüğümüz bir şey varsa o da bir kilisedir ki içerisi tek mil altınla ve rengin taşlarla tezyin edilmiştir. Civarında bir savma yani manastır vardır ki dairen-medar türlü direklerle yapılmıştır. Bunun ismine “Savmaatü’l-Suvârî” diyorlar. Bu şehirde Hırsitiyan kadınlarının giyimleri tamamen Müslüman kadınlarınınki gibidir. Lisanları da pek fasihtir. (Fasih Arapça söylüyorlar demek istiyor.) çarlı ve nikablıdırlar. Sene başı bayramları münasebetiyle bütün Hıristiyan kadınları rengârenk ipekli ve altın sırmalı kisvelerini giyinmişler ve çarlanmışlar ve türlü renkte nikablarıyla yüzlerini setr etmişler ve ayaklarına da sırmalı çizmeler takmışlar ve kiliselerine gelmişlerdi. Hatta bu kadınlar İslam kadınları gibi hilyât takmış, gözlerine sürme, kaşlarına rastık çekmiş ve güzel kokular sürmüşlerdi dedikten sonra “ İn men yeadhulü el-kenisete yevmen fiha ceziren ve zibâe” yani “Günün birinde kiliseye giren zat orada geyik yavrularına rast gelir.” diyerek latife-i edebiyede bulunmuş.

İbn-i Cebir’in seyahatini yazdığı zamanda her ne kadar Sicilya’da İslam hükümeti mahvedilerek Hıristiyan mutaasıplarının ellerinde İslam ahali oyuncak olmuş idiyse de gerek mebaninin sanatlı ve altınlarla ziynetli ve gerek taife-i nisanın ayakkabılarına kadar sırma işlemeli bulunması servet-i memleketin mevcudiyetini gösteriyor. O günlere nispetle bugün de “Sicilya” avamının hali pek kalenderane kalmıştır. Adada maarif denilen şey Palermo, Messina vesaire gibi merkez vilayet olan şehirlerde göze görünecek kadar mevcut ise de kasaba ve köylerine, hele ahalinin fukara kısmına ilmin daha kokusu bulaşmamıştır. Tevellüdat ise pek çoktur. Kadınları pek velude şeylerdir. Fukara mahallelerinden geçildiği zaman sokakların kirli paslı çocuklarla dalgalandığı görülür. Bu yavrular aç çıplak kalır, ölür ve talim ve terbiyelerine çare lazımdır diye de korkmuyorlar. Bereket versin ki Amerika’ya hicret kapısı Sicilyalılar için hala açık imiş. Her sene buradan binlerle halk-ı cenubî Amerika’ya hicret ediyorlar imiş.

Derler ki dünyada ne kadın ne de kasırğa olmasaydı ne fena an ne de kötü zaman olmazdı. Sabahleyin pek erken uyandığım zaman civar odadaki komşuda karı koca kavgası başlamıştı. İşittim. Uzun müddet âşıklık namıyla yekdiğerinin ahlakını öğrendikten sonra izdivaç etmek ezbere evlenmekten daha ziyade imtizacı daidir diyenlere şu komşu balayıcıları takdim ederim.

20 Kanun-i Evvel 1920

Bu sabah sokağa çıkmadım. Palermo hakkında her türlü malumat edinmekle meşgul oldum. Hangi tarihte asakir-i İslam Palermo'ya girmiştir diye tahrir eyledim. İtalyanca “Sicilya Tarih ve Coğrafyası” nam kitapta hulasat-ül-hülasa şöyle buldum.

Miladın 440 tarihinde “Vandal”lar Sicilya'yı almış ve 493 senesinde Gotlar istila ve 535 tarihinde şark imparatoru “Justinyen”in generali Gotları tard ile bu adayı, İtalya'yı feth için sevk edilecek orduya merkez ittihaz eylemiştir. Yunanlıların bu zamanında Sicilya ceziresi halkı gayet fakir, cahil ve perişan bir halde bulunuyor imiş. Miladın 827 tarihinde yani hicretin 212 senesi, o zamanda “Şarkiyyun” (Saracena) namı verdikleri Araplar, Müslümanlar “Sıklıye” tesmiye eyledikleri Sicilya'ya gelmişlerdir. Palermo şehri asakir-i İslamiyeye kolay kolay teslim olmamış ve ancak 831 tarihinde şehrin müdafaaları takriben tekmil kanlarını dökerek yok olduklarından sonra teslim olmuştur. “Messina” şehrini 842 senesi Araplar almışlar ve “Siracusa”yı 855 tarihinde zapt eylemişlerdir ki bu şehir on ay muhasarada kalmıştır. Araplar zamanında Sicilya hiç de rahat etmemiştir. “İtalyanlar böyle söylüyor” derken bunlar kendi aralarında harp etmeye başlamışlar ve bunu fırsat gören “Ruggero il Normano”da 1061 tarihinde “Calabria”dan boğazı geçerek “Messina”ya müstevli olmuş ve durmadan yirmi sekiz sene harp eyledikten sonra tekmil adayı almış ve İslam hükümetini yok eylemiştir.

İşte Sıklıye adası hakkında Araplara dair bu kadar çok kısa bir bahis Sicilya mekteplerinde okutuluyor. İleride yine İtalyan müverrihlerinin Sicilya'da Araplar ve hükümeti diye yazdıkları bazı yalan veya yanlışlarını da ayrıca nakledeceğim. Maksadım ise Garbın daima Şark hakkında iki değil bir türlü fikri bulunduğunu göstermektir.

Öğle taamından sonra Emire hazretlerinin beraberlerinde “Favorita” nam mahalle kadar otomobille gittik. Şehrin şimalinde bulunan “Monte Pellegrino” “Cibal Ziyaret”in son eteğinden itibaren başlayan ve Palermo'da “Conca d'oro” “Altın Ocağı” tesmiye edilen oldukça geniş iki dağ arasında va'kı bir ovadadır. Palermo Belediyesi herhalde Napoli, hatta Roma Belediyesinden daha faal ve belki de iradını tekmil mââşata vermeyerek kısm-ı azamıyla yollarını yapmak ve temizleyip muhafaza eylemek hususlarında daha işgüzar olduğunu buralarını ziyaret edenler elbette itiraf ederler. Gayet güzel ve uzun yollarının iki tarafı zeytin, portakal, limon ve üzüm bahçeleridir. Bir kısım arazisi ise Mısır'ın dikenli incir bahçesi olmuştur. Cebel-i ziyaretin işbu etekleri tekmil dikenli incir ağaçlarıyla daima yemyeşil bir hale ifrağ edilmiş olduğu görülüyor. Zaten Mısır'da ve Suriye'de olduğu gibi bu adada dahi dikenli incirin meyvesini yiyorlar. Demek ki belediyeye de büyük bir iraddir.

Yolda koşu meydanını da gördük. Mevsimlerinde burada büyük koşular olurmuş. “Favorita” denilen yerde bir saray mevcuttur ki Çin tarz-ı mimarisi üzere bina edilmiş imiş.

Oradan şehre gittik. “Hürriyet” Caddesi’nden geçtik. Bu cadde Alman usulü üç yollu ve dört piyade kaldırımlı güzel ve temiz bir şeydir. Pek dilruba villalar bu caddenin iki tarafını tezyin ediyorlar. Nihayet magud-salib şeklindeki caddenin dört yol ağzından sola dönerek “Marina” meydanına geldik. Burada bir İngiliz kitaphanesi bulunduğunu haber alarak otomobilden indik. Bu kitaphane meydandaki bahçeye nazır bir binanın birinci katındadır. Çıktık. Müteaddid odaları var kocaman bir apartman, bir bloktur. Garip şey! Burası kitaphane, antikahane olmakla beraber saat beş çayhanesi de imiş. Güya birkaç kitap aldık. Antika kısmında sırmalı bir kadın ve bir erkek abası, yelek ve kuşağı var idi. Bir eski silahlık dahi asılmış idi. Bu kisveler iki değneğe takılmış ve üzerlerine “Tepedenli Ali Paşa”nın diye yaftalar konmuştu. Kıymetini sorduk. Üzerinde otuz bin lira yazılı olduğunu irae eylediler

Ben Tepedenli kim oluyor? diye sordum. Bir meşhur hayduttur... diye cevap verdiler. Bu kisve onun olduğunu elde bir vesika var mıdır dedim. Bizim sözümüz vesikadır diye cevap verdiler.

Çarşı halkının metalarını sormak için söyledikleri yağlı ballı sözlere zamanımızda kimseler artık inanamaz. Lakin bu çaycı ve antikacı İngilize söz anlatmak da biraz güçtür. Herifin kendi hödük ve dediği dediktir.

Otele avdetimizde “Sıklıye” fethi hakkında Arap müverrihlerinin ne demiş olduklarını tahkik eyledim. Birincisi 1841 tarihinde Paris’te tab edilmiş “Ahbar-ı Devletü Beni El-Aglep Be Afrika ve Sıklıye” namında bir kitaptır ki İbn-i Haldun’un “Kitabü’l-Abr ve Divanü’l-Mübteda ve’l-Haber”inden alınmıştır. Hem aslı hem Fransızca tercümesi bir arada cem edilmiştir. Afrika’da ve “Sıklıye” de Benüaglep hükümeti ile keza “Sıklıye” de “Benüaglep” hükümeti yazmıştır. Mufassal değilse de yine güzel bir takvim-i tevarihtir. Bir kitabım daha vardır. O da “Şeyh Şehabettin Ebi Abdullah Yakut”un “Mucemü’l-Beldan”ıdır. Bu kitap “Leipsic”de tab edilmiştir. İşte bu iki kitaptan “Sıklıye” fethini ber vech-i âti bi’l-icmal şuraya kaydediyorum.

Şöyle ki: Asakir-i İslam, “Sikiye” ceziresini ta halife-i salis Hazret-i Osman Zinnurin Radiallahul Anh zamanında Şam Valisi olan Muaviye’nin emriyle Mısır’dan Afrika sahiline geldikleri vakit öğrenmişlerdi. Hatta o zamanların modası olmak üzere de “Muaviye Bin Hadîcü’l- Kendî”nin kumandası tahtında “Sıklıye” ceziresine gemilerle akıncılık eylemişler

ve asakir-i İslam Afrika sahilinin ilerisine uzandıkça oralarda sakin bulunan Rumlar “Sıklıye” ceziresine firar ve hicret etmişler ve sonraları gemilere gelerek sahilde sakin olan İslam’a hücum eylemişler ve bundan sonra İslam da mukabeleten cezireye akınlar etmişlerdir. Artık bundan sonra zaman zaman her iki taraftan da akıncılık ve yağmacılık vuku’ bulmuştur. Hicret’in 212 senesi Afrika’da vali bulunan “Ziyadetullah Bin El-Aglep” Kayrevân kadısı “Esed Bin El-Ferat” nam zatın kumandası altında “Sıklıye”ye asker sevk eylemişti. Müverrihin-i Arap işbu sevk-i askerinin sebebini ber-vech-i âti hikâye ediyorlar. Diyorlar ki: İstanbul imparatorluğuna tabi bulunan “Sıklıye” adasının “Kostantin” namında bir zat vali tayin olunarak İstanbul’dan cezireye gelmişti. Bu zat “Fimi” isminde cesur bir Romalı gemiciyi “Sıklıye” donanması üzerine kapudan(kaptan) tayin eylemiş. “Fimi”de Afrika sahiline akın ederek pek çok şehirleri soymuş ve nice malları yağmalamış ise de derhal “Sıklıye”ye avdet etmeyerek Afrika sahillerinde te’hîr eylediğinden İstanbul imparatorluğu buna kızmış ve “Sıklıye” valisi bulunan Kostantin’e “Fimi”yi tutup hapis ve işkence eylemesini emreylemişti. Bu ise mal ganimetinden merkezi mahrum eylediği için olmalı derim. Ağızdan kulağa intişar eyleyen bu haber nihayet “Fimi”nin kulağına varmış olduğundan kapıdan-ı derya Afrika sahilinden hemen “Sıklıye”ye gelmiş ve “Siracusa” limanına girerek cebren şehre müstevli olmuş ve bunu haber alan “Kostantin” dahi askeriyle gelmiş “Fimi” ile harp eylemiş ve nihayet Kostantin münhezzimen firar etmiş, “Fimi”de askeriyle arkasına düşerek “Catanya”da tekrar harp etmiş ve düşmanı olan Kostantin’i katl ve kendisini “Sıklıye” kralı diye ilan eylemişti.

Cezirenin bir kısmı “Bilata” namında “Palatino” bir yeni vali tayin eylemiş. Bu zat ise “Fimi”ye karşı durmuş ve amucazadesi “Mihail” isminde bir kimse ile de ittifak ederek birçok asker cem eylemiş harben “Siracusa”yı “Fimi” den almıştı. Bunun üzerine “Fimi” kızarak gemileriyle Afrika sahiline gelmiş “Ziyadetullah Bin El-Aglep”e iltica etmiş ve asker verdiği halde “Sıklıye”yi İslam namına feth edeceğini vaat eylemiş. İşte buna binaen “Sıklıye”ye ilk İslam askeri gönderilmiştir. Bu vaka hicretin 212 senesi şeh-i rebü’l-evvelinde vuku’ bulmuş. Gemiler evvela “Mazar” nam limanına gelmiş ve buradan “Fimi”nin düşmanı olan “Palatino” üzerine gidilmiştir. Nihayet asakir-i İslam karşıladığı Rum asakiri ile harp eylemiş bunları münhezim etmiş ve “Bilata” da Calabriya’ya firar eylemiş ve orada maktul düşmüştür. Bu muharebede ordu-yı İslam birçok kaleler zapt ve nice mal iğtinam eylemişlerdir. İşte bu tarihten itibaren asakir-i İslamın ayağı “Sıklıye” de yer tutmuş ise de kendileri bir gün rahat oturamamışlardır. Zira İstanbul imparatorluğu bittabi bu hale sükût etmeyerek arkası arkasına Sicilya’ya sevk-i askeride bulunmuş olduğundan ordu-yı İslam iki seneyi müteceviz bir

müddet içinde harpsiz bir gün geçirmemiş ve az kala düşmanına mağlup olacaktı. Hatta cezireyi terk ile “Siracusa”dan gemilere binerek Afrika’ya çekilmek istemişlerse de düşman donanması limanın ağzında kendilerini muhasaraya aldığından bunlar da kendi gemilerine ateş vererek karaya çekilmişler ve evvela “Minav” (Bugün “Minava”) şehrine gelmişler ve sonra ”Corcanti”yi harben almışlar ve arkasından “Cassiano” ye gitmiş oturmuşlardır.

Rum ordusu arkalarını bırakmamış ve aralarında kolera dahi zuhur etmiş olduğundan kuvvet-i İslam günden güne eksilmiş ve zat ve zahireleri büsbütün tükenme derecesine gelmiş, hayvanat hatta köpek etlerine kadar ne buldularsa yemişler ve düşmanlarına teslim olmamışlardır.

Nihayet hicretin 216 senesi birdenbire Endülüs donanması “Sikliye” sularında zuhur etmiş ve bu sırada Afrika’da asakire imdadiye yetişmiş olduğundan Rum ordusu muhasara hatlarını kaldırmışlar hatta pıyrı pırtıyı toplayarak büsbütün adanın İslam askeri bulunmayan yerlerine savuşup gitmişlerdir.

Arap müverrihlerinin yazdıklarına göre Endülüs donanmasıyla Afrika’dan “Sikliye”ye asakir-i imdadiyeyi hamla gelen gemilerin yükünü üç yüz kat’aya bâliğ bulunmuştur.

Derken ordu-yı İslam “Palermo” üzerine hareketle muvasalatında hemen şehri sımsıkı muhasara etmişler, Palermo’da bulunan vali ve kumandan en sonra aman demiş ve mal ve ayâlini alarak bahren şehri terk eylemiş olduğundan asâkir-i İslam da 216 senesi mah-ı recebinde Palermo’ya girmiştir. Yazıyorlar ki Palermo’da muhasara ibtidasında yetmiş bin nüfus bulunduğu halde ordu-yı İslam’ın duhulünden ancak üç bin kişi kalmıştı. Bundan sonra artık “Palermo”da mamuriyet başlamış ve pek az müddet sonra teknil cezireye payitaht olmuştur.

Bu akşam haber aldım ki: otelimize yirmi kadar Amerikalı seyyah gelmiştir. Sol taraf odada çit yok. Balayıcı komşular küskün olmalıdır derim. Akşam taamından sonra biraz muzika dinleyeyim diye alt kata indim. Hangi muzikayı dinleyeceğim? Amerika zencilerinin tepinmelerine “tango” adını vererek bütün Avrupa’yı zıp zıp oynatan İngiliz ve Amerikanlar “Sikliye”yi ziyaret için “Villa İgiba” otele misafir geldikten sonra burada “tango” havasından başka bir muzika çalınır mı? Bir düzine kadar güvercinler çiftler çiftler uçuyorlardı. Eller bellere sarmaşık olmuş idi. Göze yasak yok!.. İhtiyarların işgal eylemiş olduğu bir köşeye ben de kuruldu. Uzakları seyretmek için kullandığım dürbün gözlüğümü

de direğe sımsıkı bağladıktan sonra ortalığı ve ez-cümle raks edenleri bir bir süzmeye başladım.

Tilki çok bilir derler ama bence âşık kadın daha çok bilir. Salonda seyircilerin en çoğunu ihtiyar, eski kurtlar teşkil ediyordu. Nazar-ı dikkatleri ise oyuncu kadın ve kızların ayaklarından ziyade sürmeli gözlerini takip eylemekte olduğunu gördüm. Hakikaten bunların kendileriyle raks eden erkekleregöz süzmeleri doyulur temaşalardan değildir. Hususen bizler gibi altmışını doldurmuşlara göre münazır-ı nefiseden addedilmelidir. Bülbül ötmekten usanır, kadın söylemekten usanmaz. İçlerinde hem raks eyliyor hem muttasıl söylüyor. Olanları dahi vardır. Gayet uzun boylu bir gencin pek kısa boylu bir madam ile raks eylemesi tatsız görünüyor idi. Hele daz başlı ve camları büyük gözlüklü ve kısa boylu bir ihtiyarın pek genç ve güzel bir kızla raks eylemesindeki münasebetsizlik bir türlü gözlerimin karşısından gitmiyor. Bana oda komşularım olan balayıcılarını gösterdiler. Milano şehrinden imişler. Genç ve güzeldirler. Kan ter içinde raks ediyor ve arada bir kere biri birilerine manalı manalı da bakıyorlar idi. Memnun oldum. Kendi kendime, aman oynasınlar. İyice yorulsunlar. Hatta ziyadesiyle halat-ı hamur bile olsunlar ki ben odamda rahatça uyuyayım dedim.

Hakikaten genç, dinç komşular hakkında böyle bir temenni naziklik addolunmaz. Ama ihtiyarların gençlerden ziyade canlarını sevdiklerini de inkâr etmemelidir.

Palermo'nun havası hiç de soğuk değildir. Odalarımızda ocak, soba vesaire gibi şeyler yoktur. Ancak bulunduğumuz şu mevsimde biraz ziyade yağmur yağarmış diyorlar. Nadirattan olarak ikamet eylediğimiz otelin tam karşısında, şark cihetinde görülen çıplak dağlara da dün gece biraz kar serpmişti. Sabahleyin bu dağların gümüş kaplanmış gibi parladığını gördüm. Bir iki saat sonra karlar eridi. Dağlar tekrar hal-i tabisini aldı.

Kabl-ez-zuhur şehre giderek sora sora belediyenin mukavelat muharrirliği kısmının yazıhanesini buldum. Pek eski bir sokakta kadim bir binanın ziyadesiyle kirli bir yer katını işgal etmişti. Aman yarabbi! Ne cemaat! Ne de pejmürde kıyafet erbab-ı maslahat!... Mukavelet muharrirliği ile işim, ber-hayat bulunduğuma dair resmi bir şahadetname almaktı.

Sinyor memuru nihayet görebildim. Maksadımı ve sebebini anlattım. Üzerinde fotoğrafım bulunan pasaportumu da irae eyledim. Bu pasaportun sahibi ben olduğuma dair iki muteber şahit getirmemi talep eyledi. Sinyor! İnat etmeyiniz. Biz fotoğrafa itimat etmeyiz diye son sözünü söyleyerek beni susturdu.

Pür hiddet memuru terk eylediğim sırada bir zat peyda olarak istersem şahitler bulacağını ve ücretini alacağını filanını anlattı. Lakin ücretli şahit kabul edemeyeceğimi söyledim ve herifin sözünü dinlemedim. Hiddet ile kalkan ziyan ile oturur derler. Yalancı şahit ücret filan diye belki de on İtalyan lirası ile bitecek bir işimi otelin dava vekili vasıtasıyla yetmiş liraya yaptırdım. Otel müdürüne ayrıca teşekkürlerim de caba!...

Öğle taamından sonra Emire hazretleriyle “San Giovanni degli Eremiti” namındaki camiden dönme ve bir makbreyi veya bir savmayı ziyarete gittik. Kapısına vardığımızda ikişer lira duhuliyesini vererek bahçesine girdik. Resminden de görüleceği veche üzre burası bir camidir. Dört köşeli zavallı minaresi de vaktiyle çan kulesi olmuş imiş.

Palermo’da bunun gibi ne kadar eski ve tarihi mebani vesaire var ise cümlesini maarif nezareti almış ve ikişer lira duhuliyeye vazıyla maarife irad peyda eylemiş ve seyyahlara da ziyaret mahalleri tehiyye etmiştir. Herhalde hıfz asar için fena bir kaide değildir derim.

Duhuliyeye bileti veren adamcağız rehberlik dahi ederek binanın her tarafını doğru eğri tarifleriyle birebir bize irae eyledi. Burasını Normanlar 1132 sene-yi miladide Araplardan alarak zatlarına metfen yapmışlardır. (1)

Kapısının üzerinde ve dâhilinde bulunan oymalar hep Arap

(1) Bizim Sinyor rehberin sözünce Normanlar bu camimizi 1132 sene-yi miladide vaftiz eylemişlerdir. Bu ise hicretin 527 tarihine müsadiftir. Halbuki Normanlar adayı 464 hicride yani miladi 1072 tarihinde tekml istila eylemişlerdir. Bu hesapça Hıristiyan istilasından altmış sene sonra İslam ırkı adadan kat’ edilmiş ve vakıflara münderis olmuştur demeli zanneylerim.

resim ve sanatıdır. Haricinden manzarası Mısır’da “Kabûrû’l-Halfa” nam mahalde görülen binaları andırıyor. Ancak kubbeleri nisf-ı küre idir.

Bahçesi pek zariftir. Mısır’ın bahçeleri gibi hurma ve limon ve hint incirivasir eşcar ve nebatattan ibarettir. Burada Normanlar tarafından bina edilmiş ve şimdilerde yalnız direkleriyle kemerleri kalmış bir savmaa harabesi dahi görülüyor. Bir de kadim su sarnıcı mevcuttur. Bu camiinin beş aded kubbesi vardır. Burasını yarım saatten ziyade gezdik. Mevcut mebanî ve harabesini gösterir birkaç sulu boya resimler aldık. Ervah-ı GÜZİŞTİGAN ihvan-ı dine Fatihalar dahi okuduk.

Derken Emire hazretleri zavallı din kardaşlarımız! Kim bilir buralarda ne kadarınız medfunsunuz! Diye bir hiss-i dindarane ile bahçenin bir köşesinde duran bir taşın üzerine oturuyordu. Ve mâzi-i İslam tefekküratına daldı. Ben bu halden ziyadesiyle müteessir oldum. Göz çukurlarım yaşla doldu. Çenem ve dudaklarım titreyerek kendi kendime şöyle söylenmeye başladım.

Selamun aleyküm ey ervah-ı Müslîn! Rahmetullah aleyküm.

Ya ihvan-ı din! Kan ve canlarınız pahasına kazanarak İslama vatan eylediğiniz bu adayı ahlaksız ahlâfınız, cehaleti yolunda feda ve ehl-i teslise peşkeş çektiler.

İlan-ı kelimetullah için bina eylediğiniz şu mabedin geliniz de bugünkü haline bakınız. Minaresine çan talik ve mihrabına salib rezk etmişlerdir. Acaba bu halleri görüp de acımayan ve ciğeri yanmayan bir Müslümanın bulunur mu? Ah hiss-i milli! Ve ah hass- din! Burada kim bilir ne kadar Müslüman “Allahüekber velil ehil hamd” sedaları işitilmişti? Kim bilir? Bu mescid-i müminine ne kadar ulema ve füzala-ı mevhidin devam ve eda-ı fariza-ı salat eylemişlerdir? Yarabbi sen ümmet-i muhammede merhamet et. Hidayet eyle de bari bugün ellerinde kalmış olan bakıye-i mülkünü hıfz eylesinler. Âmin.

Neden sonra Emire hazretleri gidelim dedi. Rehberin ma-ziyade bahşişini vererek çıktık. Doğru otelimize geldik.

Otomobil ile geldiğimiz esnada tesadüf eylediğimiz şeylerden birisi de misafir gibi çemendirleri arabalara koşarak istihdam eylemeleridir. Hatta tenzifat arabalarına kadar merkep koşmuşlardı gördüm. Sokakları, caddeleri hem geniş hem temizdir. Mebani teknil yontma taştandır. Hanelerinin balkonu çoktur. Hemen her balkondan uzun ipele merbut bir sepet mevcut olup sokak ile apartman arasında vasıta-yı nakliye bunun ile icra ediliyor. Mesela ayak satıcılarından sebze ve meyve veya her ne olursa olsun bir şey alınırsa bu sepetle nakl olunur. Ne yukarıdakiler aşağıya ve ne satıcılar yukarıya inip çıkmaya lüzum kalmamıştı. Hatta postacı bile geldiğinde götürdüğü mektubu ve gazeteyi veya paketi aşağıya sarkıtılan sepetin içine koyuyor. Bu usul o memleketlerce pek makbul olsa gerektir. Hem apartman sakinleri ikide bir aşağıya inmek zahmetinden kurtuluyor hem de satıcı vesaire gibi ne idükleri belirsiz hatta içlerinde her türlü bulunan eşhasa apartman kapıları açılmıyor.

Ne dersiniz? Palermo’da seyyar satıcılar metalarını ilan için güçleri yettiği kadar bağırdıkları esnada ellerini kulaklarına koyuyorlar. Bence Arap oğlu Arap olduklarına bir delil de bu olabilir. Bilad-ı Arap’da hele bizim Mısır’da ezan okuyan müezzin efendilerden al

da hanendelere ve ayak satıcılarına kadar cümlesi çağırdıkları, bağırdıkları zaman bir ve bazı kere de iki ellerini kulaklarına korlar. İnsan dinini değişmekle huyunu değişmez. Huyu canın altındadır. Can çıkmadıkça huy çıkmaz.

24 Kanun-i Evvel sene 920

Bu sabah şehre geldim. Aşağı yukarı dolaştım. “Marina” meydanında bulunan Garibaldi Bahçesi’ne girdim. Her tarafını gezdim. Mısır’ın Özbekiye Bahçesi kadar belki büyük değildir. Lakin hem güzel tarhedilmiş hem de eşcar ve ezharı iyi intihab olunmuştur. Dahası var. Yollarının munasib mahallelere meşahir heykelleri rezk edilmiştir ki: resamlara küçük bir medrese dahi olabilir. Bahçenin dolambaçlı yollarında bazı sıkı ağaçlı noktalarına vaz’ edilmiş olan taş ve ağaç kanepeler üzerinde kız oğlan çift çift tazeler oturmuşlar, güya hayat-ı müstakbelelerine nizam vermek için sıkı fıkı söz ediyorlar. Saçı, sakalı değirmende ağartmış, ununu elemiş, eleğini asmış yeni tövbekâr ihtiyarlar ise yolların açık yerlerindeki taş sedyeler üzerinde güneşleniyor ve gelip geçen tazelere sönük nazarlarını muntekidâne atf ediyorlar idi.

Neden sonra bahçeden çıkarak “Vittorio Emanuel” caddesine girdim. Dört köşeyi geçtikten sonra sağda bulunan Millet Kütüphanesi’ne vardım. Bu kütüphane azim bir binanın cadde üzerine bulunan üst kat nısfını teşkil ediyor idi. Binanın bâkî aksamı ise büyük bir idadiye mektebidir.

Üst kata vardığımızda evvela kütüphane memurunun odasına girdim. Elsine-i şarkiyeye ve hususen Arapça kitapların ismini hâvî fihrist var diye sual eyledim.

Fihrist salonuna buyurunuz diye civarındaki bir odayı gösterdiler. Odaya girdim. Hayretimi mucip oldu. Zira odanın içinde pek büyük bir masa vaz’ edilmiş etrafında gezilebilecek kadar bir boşluk bırakılarak masanın üzerine sıra sıra teller gerilmiş ve huruf-ı heca üzere bu tellere mukavva yaftalar geçirilmiştir ki esami-i kütüb müellifleri isimlerinin ilk harfi mucibince bu yaftalara yazılmış ve numaraları vaz’ edilmiştir.

Umumi ve bazı hususi kütüphanelerde yapılacak büyük fihriste müsvedde olmak üzere hazırlanan ve erbabına malum olan “fiş” tesmiye eyledikleri küçük yaftaları Mısır’da çengelli bir cilt içine vaz’ ederler. Burada ise bunları umumi fihrist halinde sergi yapmışlardı.

Müellifin ismiyle kitap aramak az çok malumata mütevakkıftır. Burada acaba ne kitaplar vardır? Diye gelen bir kimseye bu usul çok faide vermez. Neyse Elif harfi sırasından

fişleri okumağa başladım. Evvela burada ilk öğrendiğim şey, elsine-i şarkıyye üzre mevcut olan kitaplardan kendi kitaplarıyla karıştırmış olduklarıdır. Mısır Kütüphanesi'nde kütüb-ı şarkıyye fihristleri kütüb-i garbiyye fihristlerinden ayrılmıştır. Paristeki “Kütüphane-yi Milli”de dahi hatt-ı dest bulunan kütüb-i şarkıyye fihristleri büsbütün ayrı ciltler teşkil ediyor.

İkbale bahta çıkan piyango bileti gibi fişleri karıştırırken İbn-i Havkal “Palermo” üzerine yazmış olduğu seyahatine rast geldim.

Bu günlük bununla iktifa edeyim diye kitabın ismini ve numarasını kütüphanenin matbu talepnameğine yazdım ve bade'l-imza mütalaa salonuna girerek hâfız-ı kütübe takdim eyledim. Zannedersem on dakika kadar bir intizardan sonra risaleyi getirdiler. Bu ise “İbn-i Havkal”ın umumi seyahatnamesi değil, yalnız “Palermo” hakkında yazdığı kısmıdır. “Mişel Amari” nam bir İtalyan müsteşirki tarafından Fransızca'ya da tercüme olunmuş ve Paris'te tab edilmişti. Bu zat-ı muhterem “Siciliya” üzerine Arapça ne kadar şeyler yazılmış ise cümlesini beş cüzde cem eylemiş ve Almanya Cemiyet-i Şarkıyyesi tarafından “Leipsic”de tab ettirilmiştir. Hatta tavsi'-i malumatım için bundan bir nüshasını ben dahi satın aldım.

İbn-ı Havkal Basralı bir tacir imiş. Bağdat'tan kalkarak ta “Palermo”ya gelmiş ve seyahatine Sicilya ve Palermo malumatını yazmıştır. “İbn-i Havkal” hicretin 333 senesi Palermo'ya gelmiştir. “Michele Amari”nin sözüne göre “İbn-i Havkal 366 tarih-i hicrisinde yani 976 sene-i miladisinde Bağdat'a avdet ettikten sonra seyahatnamesini yazmıştı.

Risaleyi mümkün mertebe bir süratle mütalaa eyledim. Hoşuma gitti. Bugün Palermo Millet Kütüphanesi'nde bu kadar bir malumat edinebildim. Burada bir zattan öğrendim ki kütüphanede iki yüz bin cilt kadar kitap varmış. Hâlbuki fihrist odasında bulunan fişlerin yekününü bir ihtimal zayıf olmak üzre on bin kadar tahammüm ederim.

Fihristi yapılmamış kitaplar intifadan sakıttır. Böyle olan kütüphaneleri, altınlarını çömleklerle yerlere gömerek nefsinde de başkalarını intifadan mahrum eden bahillere benzetirim.

Bir başka gün tekrar gelmek niyetiyle çıktım ve bade'z-zuhur saat bire doğru otele geldim.

Otelimizin umumi kapısı “Carabinieri” tesmiye edilen talimli ve kibar polisler işgal eylemiş olduğunu ve hayrola diye iç kapıdan girdiğimde otelin içinde de bunlardan

bulduğunu gördüm. Odama girdiğimde öğrendim ki “Es-seyid İdris El-sunusi” hazretleri Napoli’den gelmiştir.

Avrupa’da müstâmirattan getirilen ümera ve meşâih-i İslam’ı kral misafiri namıyla göz hapsine almak bir adettir. Kral hazretlerini ziyaret için meğer Es-seyid İdrisî Trablus’tan Roma’ya gitmiş ve şimdi de vatanına avdet ediyor imiş. Kendi kendime dedim ki: vaktiyle ümera-ı İslam’ın istibdat ve gabavetlerine kurban verdikleri o milyonlarla ümmet-i Muhammet’in vatan zaileri olan “Sıklıye” nin merkezi imaretini, şu güzel “Palermo”ya otelin pencerelerinden olsun şeyhim hazretleri hasretler ile seyreylesin de ihsas-ı millîsinin mizanü’l-harâresini bununla ölçsün.

Terbiye-i diniyesini kaybeden ihsas-ı tekemmülden kalır. Donar. “Ezâ ken aslî min türâb ve külha bilâdi ve külliü’l-alimîn akarbî” yani “Madem ki halkım topraktandır. Bütün dünya vatanım ve halk-ı âlem de akrabamdır.” demek için hâsse-i milliyeyi asabiyet-i kavmiyeyi büsbütün gaybeylemek lazımdır vesselam.

Akşam taamında Emire Hazretleri ile bu bahse dair uzun boylu müzakereler dahi eyledik. Neye yarar?... Olan olmuş ve iş işten geçmiştir.

27 Kanun-ı Evvel 1920

Milad-ı İsî bayramı münasebetiyle iki günden beri her taraf kapalı idi. Ancak me’kûlat ve hususen meşrubat satan mahaller açıktır. Kilise kapıları ise iki gündür geceli gündüzlü açık kaldı. Çan sedaları bir an kesilmedi. Postahaneler dahi kapalı olduğundan gazetelerimiz gelmedi. Dün bayram ve bugün Pazar diye amele gürhunun, çarşı halkının sarhoş olarak sokakalara döküldüğü ve hususen tombala biletlerinin numaralarını alamü’l-guyûb papaz efendinin tarifi vech üzre aldığı halde yine kısmetine çıkmamış olduğundan meyhanelerde yumruklarını destgaha vuran kalenderanın kavga etmek için bahane aradığı bir günde otelden dışarı çıkmanın bir faidesi olamayacağını biliyor idi. Bu memlekette bir nevi seyyar papazlar vardır ki sadedil halka alacakları tombala biletinin numaralarını söylerler ve mukabilinde bahşîş alırlar: Resimde dahi müşahade olunur.

Binaaleyh bu geçen iki günümüzü hep olduğumuz yerde geçirmiş idik.

Beyhude geçen iki günümüzün acısını çıkarmak için de “Monte Pellegrino” dedikleri ziyaret dağına çıkmaya karar vermiş ve bu babta lazım gelen tertipleri yapmış idik. Şöyle ki otel müdürü, öğle taamımızı ve suyumuzu iki sepete tertip ettirmiş idi. Seyyahîn dağa

merkep-süvar çıktıklarından bizim için de yarım düzine çemender hazır edilmiş idi. Çıkacağımız ziyeret dağının sath-ı bahrinden irtifa'ı 606 metrodur.

Nihayet kable'z-zuhur saat onda Emire Hazretleriyle bir arabaya binerek oteli terk eyledik. Cebel-i ziyaret şehrin şimalinde bulunan otelimizin şimalinde ve tamam sahil-i bahrdadır. Dağın cenub eteğine yani şehrin kara gümrüğü bulunan mahaline vüsulumuzde arabadan indik. Kudumümüzü intizar eden merkebcileri burada hazır bulduk.

Evvela Emire hazretleri eğerli bir merkebe suvar oldular. Bade cümlemiz birer birer merkeplere binerek bir katar teşkil eyledik. Ve dağa tırmanmağa başladık. Kim bilir ne kadar asır mukaddemi nice külfetlerle meydana getirilmiş oldukları bu dağ yolu iki uçurumun zaviye-i mâile halinde teşkil eylediği gayet korkunç bir köşesine köprülerle yapılmış “zikzak” denilen bir tarik-i münkesirden ibarettir. Zavallı merkepler aheste aheste çıkıyorlardı. Biraz sonra merkepçiler “A...” diye bağırarak hayvanlarını sürmeye başladılar.

A...!!! mı? Ne garip nida! Bizim Mısır'da merkepçilerle yük arabacıları hayvanlarını “ha” diye sürerler. Sicilya'da ise “a...” diye sevk ediyorlar. Bence “ha” ile “a” arasında pek az mahrec-i halkî farkı bulunduğu her iki nida bir kavmin bir cemaatin malıdır derim.

Palermo beldesi bu acayip tariki muhafaza ve tamir için daima fedakârlıkta bulunmuş olduğu zahir idi. Hususen köprüleri hitama-ı i'salden sonra yapılmış olan yolların iki tarafında mahallin kabiliyetine göre çam ve servi fidanları dikmiş. Bazı yerlerini de hint inciri ormanı haline getirmiş idi.

Yolun en dik mahallini bitirmek üzere iken çemenderlerin birkaçı adımlarını kısalttılar... ve a... nidasını anlamamazlığa geldiklerinden sürücülerin sopaları da sağrılarında inmeye başladı.

İhsas-ı hayvanî ne garip şeydir? Bulduğu muhitin her türlü haline ortak olur. Hatta arasında yaşadığı kavimlerin ihtiyacı derecesinde lisanlarını öğrenir. Hilaf-ı mutadı başka bir kavmin arasına düşerse lisanlarını bilmez olur. Bir müddet berberlerinde bulunmadıkça emirlerine itaat eylemeyi bilemez. Nihayet zamanla ihtiyacı kadar lisanlarını öğrenerek emirlerine itaat eyler.

Şu geçen harb-ı kebirin hitamında Mısır'da bulunan İngiliz ordusu kendine lüzumu kalmayan mekkâre hayvanlarını fûruht eylediği sırada Kahire Tenzifat Dairesi de bunlardan bir miktar ester satın alarak tenzifat arabalarına vermiştir. Bu arabalardan birinin esteri nasılsa

bir kimseye çarpmış olduğundan arabacısı mesul tutulmuş ve mahkemeye sevk olunmuştur. Huzur-ı mahkemede nefsinin müdafaa babında arabacının ber-veche âtî sözlerini gazetelerde şöyle okuduktaki. “Reis efendi emin olunuz ki ben bu vakadan mesul değilim. Tehlikenin vuku bulacağını gördüğüm anda gücümün yettiği kadar “yas yas” diye bağırdım. Hâlbuki hayvan Arapça anlamıyor. Ben ise İngilizce bilmiyorum.” Böyle garip bir müdafa üzerine mahkemenin arabacıya ne hüküm verdiğini öğrenememiştim.

Mısır’da umumen bu gibi hayvanatı “ha...” diye yürüttükleri gibi “yas...” diye de durdururlar. Bir gün mukaddemi birçok yağmur yağmış olduğundan yollarımız ilerledikçe yapışkan çamurlara tesadüf eyler olduk. Zavallı hayvanlar ne “a..” nidasına ne de sopa işaretine kulak vermeyerek adeta dayandılar kaldılar. Cümlemiz merkeplerden inerek yürüneye başladık. Ara sıra durarak dönüp Palermo’ya bakıyor idik. Hakikaten şehrin bu cebel-i ziyaretden manzarasına doyum olmaz. Palermo hilal şeklinde kuşatmış olan dağların önünde hafif bir sath-ı mâil üzerine bina edilmiş deniz kenarında cesîm ve şirin bir şehirdir.

Belediyesi bu cebel-i ziyarete bir de otomobil yolu yaptırmaya başlamış olduğunu yolda gördük. “Hemtü’l ricale takli’ el-cibal” sözü bunlara aittir derim. Gayet dik bir dağa sert taşlarını dinamitlerle söküp atarak araba yolu yapmak hakikaten maddi ve manevi büyük bir himmete muhtaçtır.

Nihayet bir buçuk saat sonra “Santa Rosalia” “Azize Rosalia”nın makamını ve kabrini temsil eden bir ziyaretgâha vasıl olduk.

Burası vaktiyle adi bir mubara olduğu halde milyonlar sarf edilerek kilise haline konmuş ve mahsus mevsimlerinde umum Palermo ve etrafı halkına bir ziyaretgâh olmuştur. “Santa Rosalia” azize Rosalia hakkında nakledilen hikâyeye ise şöyledir. Azize Rosalia, kral ikinci Guglielmo’nun akrabası bulunan “Dük Sinibaldo”nun kerimesi imiş.

Rosalia’nın yeğeni olup Palermo’da vali bulunan bir zat kızcağızı rağbet ve muhabbet edemeyeceği bir kimseye cebren tezvic etmek istemiş ve Rosalia da Katolik mezhebi üzere iffetini Hazret-i Meryem’e vakf eylemiş olduğunu dava ve bakiye-i hayatını ibadetle geçirmek için bu mağaraya gelmiş tıkanmış ve ilâ ahirü’l ömr burada itikâf ve ibadet etmiş imiş. Nihayet miladın 1190 tarihinde kızcağız fevt olarak mağarasında defnolunmuştur. Bu gibi emvati eizze-i mesihiyye sırasına komak için en azdan bir asır zaman mürur etmek lazım olduğundan “Rosalia” hanım kızı da tabii yüz sene sonra Palermo papazları taziz etmişler ve ismini de “Santa Rosalia” koymuşlardır. Miladın 1624 senesi Palermo’da şiddetli bir tâûn

zuhur etmiş ve pek müthiş bir surette zaiyata sebep olmuş bulunduğundan marazı tevkif ile ahaliyi musibetten tahlis için “Azize Rosalia”nın kemiklerini şehre nakil ve zaman-ı İslam’da meşhur olan “Camiü’l Ekber” in harap edilen temeli üzerine mebni katedral dedikleri büyük kiliseye defnetmeyi rüesa-ı ruhaniye çare-i yegâne olmak üzere tensib ve tasvib eylemişler ve sene-yi mezkûre temmuzunun on beşinci günü dinî ayinler ve pek büyük alaylarla “Santa Rosalia”nın kemiklerini merkadından alıp getirmişler ve katedralde defneylemişlerdir. Tabii maraz-ı müdhisîn hükmünü bade’l-îfâ kaybolmasını Rosalia’nın mucizesine ve kemiklerinin kerametine hamlederek o günden itibaren müteveffiyeyi “Palermo” hâmiyesi tanımışlar ve nail-i amal olmak için de adaklar adamaya başlamışlardır.

Şu fânî dünyada zühd ve ibadetten başka hiçbir işleri olmayan taife-yi ruhban buldukları şehir ve köylerin en güzel ve en yüksek yerlerine savmaalar ve kilisâlar bina ettirmeyi ve celb-i menfaat için de türlü kerametler ve mucizeler nisbetiye beyne’l-nas emâkini işhar ve izaz eylemeyi bir vakit ihmal etmemişlerdir. Binae’n-aleyh cebel-i ziyaretteki bu mağarayı milyonlar sarfiyla pek rana bir mabed haline koymuşlar ve “Santa Rosalia”nın kabrini de makâm-ı mukaddes haline ifrağ eylemişlerdir. Türbe yaldızlı bir parmaklık içine alınmış ve açılıp kapanan kabrin içine de Rosalia’nın bir timsali yatırmışlardır.

Bunu ise Floransalı heykeltıraş meşhur “Grigorio Tedeschi” nam zat yapmıştır. Kral üçüncü Carlo tarafından bu timsale altından bir manto giydirilmiştir. Kilisede ve kabre civar bir mahalde “Rosalia”nın tetvici namında bir heykel daha mevcut olup bunu da “Nunzio la Mentia” nam heykeltıraş imal eylemiştir.

Emire hazretleriyle beraber bu mağaraya girdik. Her tarafını ziyaret eydik. Türbedâr ve miftahdâr Papaz Efendi Emire’mizin halinden mümtaziyetini idrak ve kemal-i huzu’ ile kabrin derununu da görmelerini bi’l-ihtar belinden aşağı asılı olan bir anahtarla parmaklığı açtı ve hemen güya lahid derununda yatıyormuş gibi bulunan ve sağ elini uzatmış gibi duran altun mantolu heykeli irae eyledi. Hakikaten pek sanatlı bir heykeldir.

Mezahirden ziyade hakayık-ı eşyaya itibar etmek için ihsas-ı beşer hal-i hâzırından daha ziyade tekemmül etmelidir. Herkes görünüşe meftundur. Görünüşi terkip eyleyen asla itibar etmiyorlar. Bunun için olmalıdır ki: benim gördüğüm Katolik rüesa-ı ruhaniyesi davet-i imanı neşr için laftan ziyade timsallere ve resimlere ehemmiyet vermişlerdir. Akaid-i mezhebiyelerini ale’l-ekser resim ve heykellerle tervic etmişlerdir. Emire hazretleri mağaradan dışarıya çıktıkları esnada hizmetçileri olan Sicilyalı İtalyan’a “Rosalia”nın

kabrinde ikad edilmek üzere papaza bir miktar mum parası vermesini emretmiş. Senyor papaz ise hemen defterine büyük mumlardan altı adedinin bedelini kaydeylemiş ve kabz u istilama matbu senedini dahi yazarak defterinden kesmiş vermiş imiş. Hizmetçi İtalyan güya anlayamamış gibi reyimi sormak üzere bana istilam senedini gösterdi. Altı adet mum otuz altı kilo vezninde imiş. O... diye istiksar ile papaz cebaplarına bu mumların küçüklerinden intihab olunmasını ihzar eyledim. Senyor! Deftere kaydedildi. Bu hesap Roma'ya kadar gidecektir. Tebdil edemem. Zaten sevabı mumların büyüklüğü kadar da çok olur. Rosalia'nın himmeti hazır olsun. Kerameti daima vâkîdir dedi.

Zararı sineye çekmekten başka çare bilmediğim için hizmetçiye bir surat ederek istersek parayı vezir ve Emire hazretlerine de hali arz eyle dedim. Sonra haber aldım ki mumların bedeli iki yüz ve kûsur İtalyan lirası tutmuştur. Katolik âleminde bu gibi ziyaretlerin hesabı ve kitabı yoktur. Bunların iklim ve mevsimine göre senedi birkaç gün bayramları edilir.

Her taraftan ziyaretçiler akın akın gelir nazırlarını getirirler ve mumlar yakarlar ve sadaka sandıklarına paralar atarlar.

Gerçi bizim Mısır'da da kubûr-ı evliya civarında “mevâlid” namıyla panayırlar olur ama kabir civarına konan sadaka sanduklarından ziyade ufak tefek tacirler ve hatta tantanasında iki defa yapılan “seydü'l-bedevî” mevlidinde büyük tacirler hayli alışveriş ederler ve hareketten bereket hâsıl olur derler.

Bu memleketlerde ise her türlü kârı papaz efendiler zatlarına ve kendi keselerine hasr eylemişlerdir. Mağaradan çıktıktan sonra tamam yirmi dakika daha yürüyerek dağın şimal burnuna geldik. Burada azim bir kaide üzerine rezk edilmiş “Santa Rosalia”nın gayet cesim bir heykeli mevcuttur. Başında madenden bir tacı da olup yüzü denizedir. Vaktiyle burada deniz için bir işaret kulesi dahi var imiş.

“Sicilya Delili” nam İtalyanca eserde diyor ki buradaki Rosalia'nın heykeline iki defa yıldırım düşmüştür. Bence giydirmiş oldukları maden taç başında durdukça aziz heykel yıldırım kazasından daha da kurtulamayacaktır.

Artık cümlemiz hem rahat hem de taam etmek için oturduk.

Hangi tarafa nazar edilse başka türlü bir manzara görülüyor idi. Şimalen deniz ve en uzakta bir ada, şarken “Etna” yanardağı görüldüğü gibi garben “Capo Gallo ve Mondello” ve

“Sferracavallo” sahil boyu karyeleri müşahede olunuyor idi. Ceneviz ise dağın en yüksek ciheti olduğundan takriben zirvesinde “telsiz telgraf” istasyonu bina edilmiştir.

Bade’z-zuhur saat üç buçuğa kadar burada rahat eyledikten sonra çemenderlere süvar olarak aheste aheste dağı indik ve ancak beş buçukta arabalarımızı bulduk. Otelimize avdet eylediğimizde Emire hazretleri diyor idi ki “Çok zamanlar yâd edilmeye şayan tatlı bir gezintidir” değil mi?

29 Kanun-ı Evvel sene 920

Bu sabah erkence sokağa çıktım. Şehre gittim. Eksik olmayan ufak tefek işlerimi gördükten sonra doğruca “Kütüphane-i Milli”ye girdim. Fihrist salonunda bir müddet mukavva yaftalara göz gezdirdikten sonra evelki günkü sathî mütalaa eylediğim “İbn-i Havkal”ın Palermo hakkındaki risalesini tekrar istedim. Getirdiler. Evvelinden ahirine kadar bir hamlede okudum. Zaten de mukaddimesiyle, Fransızca tercümesiyle ve ilaveleriyle mecmu kırk dört sahifedir. Hoşuma gitti. Vaktim dahi olduğundan istinsah etmeye kararla risaleyi bir lahza için hıfz-ı kütübe bırakarak çarşıya fırladım ve en yakın bir kâğıtçıdan beyaz bir defter satın aldım ve hemen geri geldim.

Koyu mavi mürekkepli kalemimi çıkararak “İbn-i Havkal” ber-vech-i âtî Türkçe tercümeyle başladım.

Yukarıda dahi tahrir edildiği gibi “İbn-i Havkal” Basralı bir tacir olup Bağdat’tan ticaretle geze geze onuncu asr-ı miladında “Sıklıye” ceziresine vasıl olmuş imiş. İşte “İbn-i Havkal” Palermo hakkındaki malumatını “Zikr-i Sıklıye” diye şöyle başlıyor:

-“Sıklıye” bir cezire olup tûli yedi ve arzı dört günlük mesafedir. Ekser arazisi dağlık bulunup kale ve hisarları pek çoktur. Arazisi tekmil mezru olup her tarafı sükkân ile dolmuştur.

“Belerm” yani Palermo şehrinden başka kalabalıklığı ve meşhur bir şehri yoktur. Palermo şehri adanın şimal cihetinde ve sahil-i bahrda vaki olup hududlarıyla beş kısma münkasımdır. Bu beş kısımdan birincisi “Palermo” namı verilen büyük şehirdir ki taştan yapılmış metin ve ali bir surla da ihata edilmiştir. Bu kısımda tüccarlar iskân ederler.

“Cami’ül Kebir” dahi bu kısımdadır. Duhül-i İslam’dan mukaddemi bu cami Rumların mabedi imiş. Hıristiyanlık zamanında dahi burası kilise ittihaz edilmiş imiş. Lisan-aşına bir kimseden işittiğime göre Yunan hükemasından olan “Aristotales”in ağaçtan mamul bir

heykeli bu kilisede muallâk imiş. Yunanların bu surette tazim eylediklerini gören Hıristiyanlar da buna ihtiram etmişlerdir. Bu vech ile mabed derununda yüksek bir yere talik eylemelerinin sebebi şudur. Halk umur-ı mühimmelerinde hep gelip bunu ziyaretle istimdad ederler ve hatta nesil taleplerinde bile ziyaretine gelirler imiş.

İkincisi “Elhalsa” (1) (kelime elhassa mı el hasla mı kontrol et) tesmiye edilen kısımdır. Bunun taştan bina edilmiş bir sûru var ise de birincisi gibi değildir.

(1) Elhalsa'nın bugün de ancak bir ismi kalmıştır. O da Palermolular “Kalsa” yahut “Gausa” diyorlar ki Palermo'nun da bugün bir mahallesidir. “İbn'ül-Bina” diye meşhur olan “İbadullah Muhammed”in “Ahsan'ül Tekasim fi Marifet'ül-Ekalim” nam kitabında “Sıklıye” ceziresinde “Palermo” civarındaki “Elhalsa” yı zikr eylediği sırada diyor ki burası bir sur ile muhat olup dört adet kapısı vardır. İsimleri ise “Bab-ı Kitame, Bab'ül-Fütuh, Bab'ül-Bünûd, Bab'üs-Sînâa”dır. Cami ve çarşıları mevcuttur.

Burada sultan “Halife tarafından Sicilya'ya gönderilen vali demek istiyor” ve maiyeti sakindirler. “Elhalsa” da ne çarşı ne hanlar bulunmayıp yalnız hamamlar vardır. Bir de küçük bir cami mevcuttur. Valinin hapishanesi dahi “Elhalsa”dadır. Dar'üs-Sînâası (1) “tersane” ve hükümet dairesi hep bu kısımdadır. “Elhalsa”nın ön, arka ve garp cihetlerinden dört adet kapıları mevcut olup cihet-i şarkıyesi ise deniz ve kapısız bir surdan ibarettir.

Üçüncüsü “El-Sakalba” kısmıdır. Burası birinci ve ikinci kısımlardan daha ziyade mamûr ve muteber bulunan Palermo'nun umumi limanıdır. Bu kısımda akarsular mevcut olup Palermo kısmını bu suların mecrası “El-Sakalba” kısmından tefrik etmiştir.

(1) “Dar'üs-Sînâa” Arapların gemiler inşasına mahsus olan mahallata verdikleri bir namdır. Kurun-ı Vüsta'da bu sözü Romalılar “Tarsianatus” diye Latinleştirmişler idi. Şair-i meşhur “Dante” bu kelimeyi “Arzana” diye almış. Daha sonraları “Arsenale” demişler. Türkçemize de Latinlerden “tersane” diye geçmiştir.

Dördüncü ise “İbn-i Sıklab” ismiyle maruf olan “El-Mescid” kısmıdır. (1) Bu dahi büyük bir kısım olup ancak akarsuları yoktur. Sükkanı hep kuyu suyu içerler.

Bu kısmın cenubunda bir yer mevcut olup ismi de “Vadi'ül Abbas” dır. (2) Bu vadi pek büyük olup şehrin değirmenleri burada bulunduğu gibi faidesiz birçok bağ ve bahçeleri dahi vardır. Burada yeni bir kısım dahi vardır ki “Elmescid” kısmı kadar büyüktür. Aralarını tefrik için evvel ki kısımlar gibi surları da yoktur. Hatta “El-Sakalbe” kısmı cihetinden burası bir surla tefrik dahi edilmiştir.

(1) “El-Mescid” kısmı kadim “Palermo”nun cenubunda ve şimdilerde “San Nicola Tolentino” nam kilisenin arkasındaki meydan olup bugüne kadar ismi “Moschitta” olup bu ise mescid kelimesinin İtalyanca telaffuzundan başka bir şey değildir. Fransızların “Mosquée” sözü de mesciddendir.

(2) Mişel Amari’nin kavlince “Oreto” tesmiye olunan küçük nehre Araplar “Vadi’ül Abbas” namını vermişlerdir. Normanlar zamanında “Habes” yahut “Abes” tesmiye ediliyor imiş ki Arapların “Abbas” kelimesinin bir bozmasıdır.

En büyük çarşıları “İbn-i Sıklab” kısmıyla yeni kısmın arasında bulunuyor. Zeytinyağcılar hep bu çarşıdadır. Sarraflarla ezcazılar ve terzilerle silahçılar ve bakırcılar surun haricindedirler. Bir de buğday pazarları var ise de işbu çarşıların haricindedir. Diğer sanatlar dahi keza hariçte bulunuyorlardı. Burada kasap dükkânları pek azdır. Ancak şehir dâhilinde yalnız et satan kasapların yüz elli dükkânları vardır. Bu ise sükkânın adet ve derece-i servetlerine bir delil olabilir.

Bir de derece-i sanat ve itibarlarına mescitlerinin azameti delildir. Bir defasında ben bu mescitte idim. Hesap eyledim ki eğer mescit cemaatle dolar ise adedi yedi bin kişiye balığ olur zira mescit otuz altı saf cemaati alabileceği gibi her bir safta iki yüz kişiden ziyade değildir.

“Palermo” kısmında bulunan camilerle “Elhalsa” kısmında ve bunu ihata eyleyen kısmındaki camilerin adedi üç yüz ve küsurdur. Bunların ekserisi kapıları, duvar ve tavanları tamam ve sağlam binalardır. Bu camiler ulema ve füzelâyâ mecmadırlar. İctimalarıyla nur-ı irfanlarını tezyid ederler.

Buranın haricinde ve “Vadi-yi Abbas” civarında “Mu-asker” yani ordugâh namında bir yer mevcut olup birbiri arkasına dizilmiş olan mebanî “El-Beyza” diye maruf bulunan karyeye kadar vasıl olmuştur.

“El-Beyza” (1) bir köy olup Palermo’ya nazır ve bir fersah kadar uzaktır. Bu karye cümlelerin malumu olduğu üzere vukua gelen dâhili ihtilaller sebebiyle harap ve sükkânı helak olmuştur. “El-Beyza” karyesinde iki yüzden ziyade mescid ve cami mevcuttur. Ben böyle küçük ve mesahası dar bir karyede bu kadar cami-i şerife bulunduğu gibisini hiçbir diyarda görmedim.

(1) “El-Beyza” bugüne kadar ismini ve mevkini hıfz eylemiştir. “Baida” diyorlar. Mevki-i arazi-i ceyriyeden olduğu için “beyza” denmiştir. İslam tarafından bina edilmişti.

Miladın 1177 senesi mayısında ikinci Gugliani bir fermanla “El-Beyza”yı Morayal baş psikopozuna “Moreal de Archeveque” ihsan eylemiştir. “Mişel Amari” Palermo nam kitabının otuz sekizinci sahifesinde böyle diyor. Bugün “El-Beyza”da pek sanatlı bir kilise vardır

Her ne kadar Kurtuba’da bu kadar camii olduğunu işitmiş idiysem de bu haberin muvafık-ı hakikat bulunduğunu öğrenemedim. Bilakis bu babda şüphem bile vardır. Hâlbuki “Sıklıye” de böyle olduğu bence muhakkaktır. Zira işbu cevami-i şerifenin çoğunu bizzat müşahede eyledim. Ben bir gün fakihin “Ebu Muhammed El-Kafesi El-Vasiki”nin hanesi civarında duruyordum. Bu âlimin mescidinden bir ok atımı mikdarı mesafede on kadar camii bulunduğunu gördüm. Hatta bunlardan bazıları karşı karşıya bina edilmiş olup aralarında ancak bir yol mevcut idi. Bu şehirde cevami ve mesacid-i şerifenin bu kadar kesret üzerine bulunmasının sebebini sordum. Bana şöyle söylediler.

Buradaki halkın o derece burunları büyüktür ki: herkes zatına mahsus bir camii sahibi olmasını ve kendi ehl ü ayâli ile maiyetinden başka bir kimsenin camiye ortak bulunmamasını ister.

Bazı defalar görülmüştür ki iki birader oldukları halde tek başına mescidinde oturmak ve ibadet eylemek için her birisi ayrı ayrı camiiler bina ettirmişlerdir. Ber-vech-i bâlâ zikr eylediğim on kadar camiinin içinde bir camii vardır ki içinde “Ebu Muhammed El-Kafesi” edayı salât eyler ve bunun yirmi adım kadar ilersinde diğer bir camii bulunup derununda oğlunun ilm-i diniye talim eylemesi için mahsus bina etdirmiştir. Bundan her birisinin garezi ise ancak şu bina, filanın camii desinler diyedir. İşbu “El-Kafesi” nin oğlu o derecede kendini beğenmişlerden idi ki zatını sanki pederinin pederi imiş gibi zanda bulunur idi. Yahut pedersiz dünyaya gelmiş gibi tutar idi. Zira kendi yüzü pederinin yüzünden daha güzel imiş.

İş bu “El-Sakalbe” (1) kısmında sahil-i bahr da pek çok hanlar mevcut olup nice fâsık ve serserilerle dolmuştur.

(1) Yine “Mişel Amari” diyor ki şehrin bu kısmına “Sakalbe” namı verilmesi Afrika’dan gelen muhacirlerin ve hatta sonra “Calabriya” ve “Sardunya” ve “Genova” taraflarından harben alıp getirdikleri kimselerin bu kısımda iskân ve ikame edilmesindedir. Sicilya emiri bulunan “Salim bin Esat yahut Reşit” in emriyle donanma birkaç sene gâret eylediği cihetlerden aldığı üserayı bu “Sakalbe” kısmında ikame etdirmiş imiş. “L’esclavon” kelimesi dahi budur.

Bunlar cebîni binlerine secde alametleri yaparak ayak üzerinde halkın sadakasına intizar ederler. Hâlbuki bu Habîşler gelip geçen namuslu muhadderâta bile itale-i lisan eylerler. Ekserisi ise fisk ve fücra vasıta olduktan başka hilaf-ı tabiat hallerde dahi bulunurlar. Bu rezillerin buralara iltica eylemleri ise mücerret yersiz ve yurtsuz serseri olduklarındandır.

Evvelce “El-Halsa”nın ahval ve kapılarını zikr eylemiştim. “El-Kasr” (1) tesmiye edilen kısım “Palermo” olup bu ise kadim bir şehirdir. Kapıları dahi mevcut bulunup en meşhuru “Babül-Bahr”dır. Bu kapı denize yakın bulunduğu için deniz kapısı namı almıştır. Burada yeni ve güzel bir kapı daha bulunup ahalinin talebine binaen “İbnü’l-Hasan Ahmet Ebu’l-Hasan İbnü’l Hasan İbni Ebi Hüseyin” tarafından yapılmıştır.

(1) Arapların “El-Kasr” namı verdikleri kısmın ism-i kadimi “Palepolis” olup bu ise şimdi şehrin merkezidir. Şehri ikiye ayıran meşhur caddenin ismine Palermo ahali hala “Il Cassaro” “El-Kasr” derler. Her ne kadar resmen bu caddeye “Toledo” namı verilmiş ise de “Toledo” Palermo’da hükümet eden bir İspanyol valisinin namı olup mücerret şöhret-i zatiyesi için namını “El-Kasr” caddesine vermiştir.

Bu kapı bir tepe üzerine açılıp oradan da nehre ve “Ayne’ş-Şua” (1) nam çeşmeye varılır ki şimdilerde bu kapının ismi “Babü’ş-Şua”dır. Halk sularını buradan alırlar.

Bir de “Babü’ş-Şintigas” isminde kadim bir kapı mevcut olup burada “Bab-ı Rota” isminde bir kapı daha vardır. “Rota” (2) buradan akan bir nehrin ismi olup mansıbı bu kapının alt tarafındadır. Bu nehrin suları kâfi olduğundan biri biri arkasında hayli değirmenler de mevcuttur.

“Babur-Riyaz” isminde bir kapısı daha vardır. Bu dahi yeni olup banisi yine “Ebu’l-Hasan”dır. İşbu kapının civarında “Bab-ı Karheb” namında bir kadim kapı var idiyse de mahalli duvarla kapalı bulunduğundan ve şehir dahi kadimen buradan ayrılmış ve ahali bu yüzden mutazarrır olmuş olduğundan “Ebu’l-Hasan”ın emriyle bulunduğu yerden yıktırılmış ve bir münasip mahalde yeniden bina ettirilmişti.

- 1- Zannedersem “Ayne’ş-Şua” galat olup doğrusu “Ayne’ş-Şifa”dır.
- 2- “Rota” dediği nehrin bugünde ismi “Oreto”dur.

Buraya civar bir kapı daha olup ismi “Bab-ü’l-Ebna”dır. Şehrin en kadim bir kapısıdır.

Bundan sonra “Babü’s-Sevdân ” gelir ki “Babü’l-Haddâdin” ile karşı karşıyadır. Babü’l-Haddâdi”den Yahudi mahallesine geçilir. Burada isimsiz bir kapı daha mevcut olup bunu dahi “Ebu’l-Hasan” bina ettirmiştir. İşbu kapıdan “Ebu Hammaz” mahallesine geçilir.

Bu kapıların yekûnu dokuzdur. “Palermo” müstatil bir şehir olup şarktan garba mümtedd olan çarşısı “El-Semad” ismiyle maruftur. Tekmili taşla döşelidir. Evelinden ahirine kadar türlü ticaretlerle mamurdur. Palermo’da pek çok çeşmeler vardır. Cümlesi cihet-i garbiyesinden nebeân edip şark tarafına mansıb olurlar. İşbu gözlerin mecmu suları iki değirmeni döndürecek kadardır ki mecrası boyunca hayli değirmenler mevcuttur. Bu suların mecrasından ta masbına kadar geçtiği yerlerde pek çok râkid göller mevcut olup burada saz ve çiğ karnış türemiştir. Maazallah bu suların menbaından mansıbına kadar olan mahallâtın cümlesi havaca muvafık-ı sıhhattır. Mecrada bazı sulak yerler mevcuttur ki bürde yetişiyor. Bundan yazı kâğıdı yapıyor. Mısır’da yetişen bir de otu dünyanın en ala birdisi olduğu halde “Sıklıye” bürdesi tamam Mısır bürdesine muadil gelir derim.

“Sıklıye” bürdesinin en çoğunu bugün gemilere halat yaparlar. Ancak sultan için kifayet miktarı da kâgir imal ederler. Ahaliden “Bab’r-Riyaz” ile “Babü’ş-Şifa” taraflarında sakın bulunanların ekserisi içecek sularını bu gözlerden alırlar ve baki ahali ile “El-Halsa” sakinleri ve diğer kısımlar sükkanı hanelerinde mevcut olan kuyularından içerler. Bu kadar akar tatlı suları bulunduğu halde halk yine acı, tatlı kendi kuyu sularını severler. “Mu-asker” “Ordugah”daki halk “Ayn-ı Garbal” (1) namıyla maruf bulunan gözden içerler ki suyu pek lezizdir.

- 1- “Ayn-ı Garbal” ın bugünkü ismi “Gabriele” yahut “Gabrieli”dir. Arap’ın “Garbal”ini yani “Kalbur”unu İtalyanlar Garbiyeli yani Cebrail Çeşmesi diye lisanın hevâ ve enâniliğin hevesine göre çevirmişlerdir. Amari diyor ki on üç asr-ı miladide sâdın olan Latince bir emr-i âlîde bu çeşmenin ismi “Gribel” diye yazılmıştır.

Ordugâhta diğer bir göz daha olup ismine “Ayne’s-Seb” derler ki suyu pek çoktur. Burada “Ayn-ı Ebi Said” (1) namında başka bir göz daha vardır. “Ebu Said” bir vakitler Palermo valisi imiş ve ismini bu suya vermiştir.

Garb cihetinde sakın bulunan ahali “Ayne’l-Hadid” nam gözden içerler.

Burada bir de demir madeni mevcuttu. Bu maden sultanın olup kimilerine lazım olan demiri buradan alırlar. Evvelleri bu maden “Benuagleb”den bazılarına aittir. Bu maden “Belhra” nam karye civarındadır. “Belhra” karyesi civarında dahi birçok gözler ve nehirler mevcut olup “Vadi-i Abbas”a ceryanla mevcut bağ ve bahçelerini iska ederler.

Bunlardan başka Palermo'nun etrafında diğere gözler daha vardır. "El-Adüs" nam gözün suyu ile ahali müntefi oluyor.

(1) "Ayn-ı Ebi Said" yahut "Ayn-ı Ebi Sa'din" yani Ebu Said Çeşmesi'nin vaktiyle ismi "Ain Saitim" iken şimdi "Anuisini" yahut "Dannisinni" tesmiye ediliyor.

Şehrin kible cihetinde ve dağın eteğinde küçük ve büyük "Fevare" namıyla maruf çeşmeler mevcuttur. Bunların suları pek çoktur. Bu sular dahi orada bulunan bahçeleri iska eyler.

"El-Beyza"da dahi pek güzel bir biyar mevcuttur. İsmi de "El-Beyza"dır. Bu göz "Ayn-ı Garbal"dan uzaktadır. Cihet garbında vakadır.

"Burc-ı el batal" nam mahalın halkı "ayn ebu melk" nam gözden içerler. Buranın ekseri bahçeleri sakilerle iska olunur. Burada yine birçok tarla ve bahçeler mevcuttur ki Suriye vesair cihetlerde olduğu gibi iskadan mahrumdur. Şehrin ekser aksamında kuyu suları içerler. Halbu ki kuyularının suyu hem ağır hem insanı kandırmaz. Bu halkın en tatlı ve temiz akarsuları terkle ile böyle ağır ve tatsız kuyu suları içmeleri ise zevksizliklerinden ve pek çok soğan yemelerinden ve hususen soğanı çiğ çiğ yemeyi sevmelerindendir. Kuvve-yi ihsasiyeleri bozulmuştur.

Herhangi tabakadan olursa olsun bunlardan her gün hanelerinde sabah akşam soğan yemeyen bir kimse bulunmaz. Bu halleri bunların fikirlerini ifsat ve beyinlerini harap eylemiş, kuvve-yi hâssalarını bozmuş, akıllarını çığırından çıkarmış, idraklarını eksiltmiş ve yüzlerinin rengini sarartmış olduğundan muvazenelerini kaybederek tekmil eşyayı veyahut ekserisini hakikatı gibi göremez olmuşlardır.

Burada çocuk okutur üç yüzden ziyade mektep hocası vardır. Bu muallimler kendilerini halkın en faziletlisi ve muhteremi görüyorlar. Güya bunlar evliyaullah olduklarından zatlarını taraf-ı ilahiden nâs üzerine müekkel zannediyorlar. Palermodaki mektep muallimlerinin şöhreti böyledir. Bu ise beyin bozukluğu ve akıl yoksunluğundandır. Bunların bu vechle muallim olmaları ise cihattan firar ve harpten nükûl etmekten başka bir şeyden değildir. Bunlar hakkında mahsus bir kitap dahi yazdım.

İbn-i Havkal'ın Palermo hakkında yazdığı parça işte burada hitam buldu. Kitabı hafız-ı kütübe iade ile ber-vech-i bâlâ yazdığım Türkçe tercümeyle durup cebime koymadıkça vaktin bade'z- zuhur saat ikiyi geçmiş olduğunu der-hatır edememiş idim.

Kütüphaneden sokağa fırladım. “Via Maquéda” caddesinde temizce olduğu görünen bir işçi dükkânına girdim. Domates suyuyla yapılmış bol makarnasından başlayarak meyvesine kadar ne getirdiyse yedim. Hizmetçi bahşiş ile beraber aldığı akçeyi Napoli işçilerinin aldıkları paraya nispet edersek burasını pek ucuz buluruz.

Bade’z- zuhur saat üçte otele avdetimde öğle taamı zamanı otele mevcut olduğum için Emire hazretlerinin pek çok merak eylemiş olduğunu haber aldım. Acaba ne oldu? Şöyle mi oldu? Yoksa böyle mi? diye de dünyada insanın başına gelebilecek her türlü kazaları hep saymış dökmüş imiş. Doğrusu beni merakta bıraktın demelerine karşı beyan-ı teessüf ve isti’fâyı kusurla hatırlarını aldım.

30 Kanun-i Evvel sene 920

Bu sabah erkence sokağa çıkarak şehre geldim. Araya sora balık pazarını buldum. Medet Allah! Bizim Mısır’ın kadın hamamları gibi gürültülü bir yerdir. Ne de kirli bir pazar ya! Galiba sene başının takribi münasebetiyle ahali omuz omuza dolmuş idi. Satıcılar acı acı bağıyor ve türlü balıkların hep methediyorlardı. Gerek balıklarının envainı gerek fiyatını göreyim, öğreneyim diye kalabalığa karıştım. Ve bazı yerde duvar gibi nazarıma hail olan halkın omuzlarından bakmak için de parmaklarımın üzerine kalkarak başımı uzattım. Kalabalık, gürültü ve fena kokudan durulur, eğlenilir bir yer olmadığından pek az zaman sonra geniş ve temiz sokaklardan olan “Via Roma”ya iltica eyledim.

Sene başı münasebetiyle şekerçilerle tatlıcıların artık günü doğmuştu. Türlü şekerleme ve tatlılarını camlar arkasına tertip ederek enzâr-ı umuma arz eylemişlerdi. Hele türlü meyveleri takliden imal edilen şekerlemeler ve tatlılar hep calib-i iştihâ bir halde görünüyordu. Çarşı ve sokakları doldurmuş olan ahali, aile ve akrabası için sene başı hediyeleri alacağız diye hep ceplerini boşaltıyorlardı. Kimse eli boş gezmiyordu. Bu caddeye yakın bir sebze pazarına girdim. Domatesi dallarıyla kesip asarak yarı kurumuş bir halde satıyorlar idi. Bir nevi kış kavunlarını asarak hıfz eylemişlerdi. Bizim Mısır’da “kavafa” denilen buruşuk armuda şebih bir nevi kabakları da vardır. Soğan sarımsak ve kırmızı acı biberleri pek çoktur. İbn-i Havkal’ın dediği gibi ahali galiba her gün bunlardan ekl ederler. Mevsimi münasebetiyle portakal ve mandarina pek mebzuldur. Seçme mandarinanın bir kilosunu seksen santime aldım.

Kasap dükkânlarını da gezdim. Keçi yavrularını gayet küçük olarak zeç eylemişlerdi. Bilmeyen bunları tavşan zanneyler. Garip! Bu yavruların ve keçilerin derilerini hep tulum

çıkarıyorlar. Keçi derilerini tulum çıkarmakta bizim Mısırlıları fersah fersah geçmişlerdi. Köylüler tulumu içine su ve eşya vaz'ı için kullanıyorlarmış. Bir de bizim Arapların mezzar bir kuzu tulumu rapt ederek üzerini örttürmek için avurtlarını şişirmek zahmetinden kurtulmuşlardı. Böyle tulumlu mezzarın ismine “Zampogna” diyorlar. Köylerde bu mezzarla hem teganni hem raks ederler. Şehirlerde de seyyar muganniler böyle mezzarlarıyla icra-yı ahenk eyliyor. Bence davul sesi gibi uzaktan belki kulağa hoş gelir. Yakından ise bu mezzar dinlenir şey değildir. Bu sırada gözüme bir acayip dükkan ilişti.

Mısır'da amele ve fukarâ gürûhuna mahsus “mısmat” derler bir nevi aşhaneler vardır ki çamaşır kazanı kadar büyük bir kazan mahsus bina ile ocağına tespit edilir ve içine koyun ve öküz ve manda ve deve gibi salhanede kesilen mevaşinin baş ve ayak ve ciğer ve işkembeleri konur ve ağzına kadar da su doldurularak ateşine kuvvet kaynatıla kaynatıla bir nevi ilik çorbası yapılır ve müşteriler ucuzluğu ile memnun edilir.

İşte bu gördüğüm dükkân da böyle bir nevi mısmat idi. Kazanı var. Ayrıca küçük bir fırını var. Mai ökçeli bir usta destgahına yığılmış olduğu çöreklerden birisini alıyor ve küçük bir bıçakla çöreği yarıyor ve maşa ile kazandan ciğer vesaireyi çıkarıyor ve biraz kıyarak bu çöreği dolduruyor ve bir miktar da yağlı sudan döküyor ve müşterilerine takdim eyliyor. Bu hale dalgın dalgın baktığımı gören ustabaşı Sinyorum! Buyrunuz diye beni de davet eyledi. Bir teşekkürler savıştım.

Bizim Mısır'da “termes” dedikleri acı baklayı salamura yaparak tatlandırdıktan sonra el arabalarıyla sokaklarda satarlar. Burada da tamamı tamamına böyle yaparak satılıyor. İsmi de “Lupino” diyorlar. Attar dükkânları bizim Mısırdaki attarlar gib baharat satıyorlar. Bilâd-ı hâre halkı gibi tuzlu, biberli baharatlı ve ekşili taamları seviyorlar. Mısır'ın fevl-i nâbit dedikleri ıslatılarak çimlendirildikten sonra sade suda haşlatılıp yenilen kuru baklayı burada dahi hemen böyle yapıp yiyorlar. Mesmuuma göre avâm-ı nâs düşünlerinde bu kurubakla haşlanmışını davetlilere çerez makamında takdim eylemek Sicilya'nın bir adet-i sabitesi imiş.

Palermo'da bugüne kadar gördüğüm ve işittiğim hal ve adet-i ahali hep ispat ediyor ki bunlar Arap oğlu Arap idiler.

Dil ve dinlerini değiştirmişler. Latin ve Katolik olmuşlar. Kılık kıyafetlerini değiştirmişler. Kadınları fistan ve erkekler pantolon giymişlerdir. Ahlak ve âdât kavmiyeleri ise olduğu gibi duruyor. Palermo'da çiçekçilik müterakkiî değildir. En meşhur caddelerinde bile pek az çiçek satanlara tesadüf edilir. O da gayr-ı mürettep şeylerdir. Bir miktar menekşe

alayım diye dört yol ağız caddelerini alt üst eylediğim halde bir iki küçük demetten başka bulamadım. Sebebini sual eyledim. Palermo'ya çiçek Napoli'den gelir dediler.

Vakt-i zuhurda otele avdet ettim ve teknil günümü mutalaa-yı kütüb ile geçirdim.

13 Kanun-ı Evvel sene 920

Yine bu sabah ber-mutad sokağa çıktım. Göreceğim bir işim olmadığından şurada burada gezerek bir müddet taze hava teneffüs eyledikten sonra otele avdet eyledim.

Yeni senenin arifesinde bulduklarından Palermo halkı rahat ediyor ve sokaklarda pek az insan görülüyor idi. “Villa İgia” otelinden şehre giderken liman dairesinden biraz evvelce solda bulunan köşe başındaki cesim bir duvarın üzerine bir kemerli pencere şekli yapılmış ve içine de bir Meryem ana resmi konmuştur ki kucağında da oğlu hazret-i Mesih resmi mevcuttur. Bazı defa akşamları buradan geçerken işbu aziz resmin önüne birçok mumlar ikad edilmiş olduğunu görürdüm.

Bu sabah da gördüm ki: bu resmin etrafını demet demet çiçeklerle tezyin eylemişlerdi.

Emire hazretleri, bade'z-zuhur saat dördte “Massimo Vittoria Emanuel” tiyatrosunda Palermo âmâları menfaatine icra edilecek, Rus rakkasını seyreylemek için gideceğimizi haber verdi. Öğle taamından sonra otelden dışarıya çıktım. Zevali saat üç buçukta giyinerek hazır oldum.

Saat dördte emiremizle tiyatroya vardık. Bu tiyatro “Via Maquéda” caddesinin takriben müntehasında “Giuseppe Verdi” meydanındadır. Hakikaten Palermo şehri için pek mühim bir eserdir. Avrupa'da bulunan büyük tiyatrolardan birisi de bu “Massimo” tiyatrosudur derim. Zira binası 7730 metro müstatih bir arsa üzerine ikame edilmiştir. Mimarının ismi de “Filippo Bazilli”ymiş. 1875 senesi kanun-ı saninin on ikinci günü resmen binasına başlanmış ve 1898 senesi mimar-ı evvelin oğlu “Ernesto Bazilli” ve vasıtasıyla hitama erdirilmiştir.

Takriben altun akçe yedi milyon frank masraf olmuştur ki iki yüz seksen bin İngiliz lirası eder. Bina “İtalyan Corintyan” tarz-ı mimarisidir. Resminden dahi zâhir olduğu gibi tiyatroya girmek için evvela otuz kadem ve vasi bir merdiven çıkılıyor.

Merdivenin iki tarafında bronzdan dökme iki adet arslan heykeli mevcut olup sırtına da iki kız heykeli irkâb edilmiştir.

Bu kızlardan birisi facia diğeri eş'ar-ı hamâsiyeyi temsil ediyorlar. Tiyatro dâhilen hem azametli hem ziynetlidir. İkinci kattada sahneye karşı gelen bir locada ahz-ı mevki eyledik. Locaları beş kattır. Doğru sayabildiysem yekûnü yüz elli locaya baliğdir. Sahnesinden bakılınca deruni bir atnalı şeklini aldığı görülür. Mevki-i sandalyelerinin olduğu yer dört yüz elli metro müstahındaymış. Bu tiyatrodaki üç bin iki yüz seyirci rahat rahat temaşa edebilir imiş. Localarının dâhilen mefruşatı ağır ve pahalı şeyler olduğu gibi haricen ziyneti dahi İtalyan usûlüdür. Her taraf temiz ve hoş görünüyor. Sahneyi açıp kapayan büyük perdesinde “Sıikliye”yi Arapların elinden alan “Norman Ruggero”ya büyük kilisede Sicilya tacı ilbas ettirildiği mersumdur.

Locaların ekserisi yavaş yavaş Palermo kibarlarıyla doldu. Mevkilerini dahi yarıdan ziyade seyirciler işgal eylediler. Artık herkesin elinde bir dürbün etrafını süzüyor idi.

Herkes zevkine, sefasına göre bir şey arıyordu diyelim!

Ah gönül! Vah gönül! Ne de kocamaz bir yosma imişsin? Dürbünle ben bile locaları muayene etmeye başladım. Açık, saçık kisvelerin envanını gördüm. Bu kisvelerin içindeki cins-i latifin çalınlarına, salımlarına hayran oldum. Dilimizde deriz ki “Düzen, yürüyüş öğretir.” Loca sakinlerine de süs ve düzen çalım ve salım öğretmişti. Sicilya hanım kızlarının sürmeli siyah gözlerini görmeli. Hoş ve cazibelidirler. Dürbünümle tiyatronun zeminini, asumanını hep nazar-ı tarassudumdan geçirdim. Hayret! Derler ki âlem bir tiyatrodur. Bencesi tiyatro bir âlemdir. Buradaki localar ve mevkiler hep başka başka derecelere, kıymetlere ayrılmıştır. Burada insan gönlü var yok kadrine ve kudretine göre mevkini alıyor.

Saat beşe doğru muzika başladı. Mecmûi altmış kişilik bir heyet-i musıkî imiş. Pek müessir parçalar çalıyorlardı. Çoktan beri böyle şevk- aver bir musiki dinlememiştim. Hakikaten diyebilirim ki uykusuna dalmış ruhumu ikaz eyledi. Feza-yı hayalimde canlı manalar uçuşmaya başladılar. Aks-i sedası da şu idi:

Ey musiki! Sen nasıl bir sihirsin? Harfsiz, kelimesiz çıkan seslerinde ne kadar manalar gizlenmiştir.

Ey ahenk! Sen nasıl bir rüzgârsın? Şiddet-i cereyanın insan fidanlarını tahrik ile muanaka ettiriyor. Ateşli tesirin civan kalplari galeyanla takbîle sevk ediyor.

Ey âlât-ı tabb! Şekil ve harekâtınızın ihtilafıyla beraber nasıl böyle muntazam ahenk neşr edebiliyorsunuz? Acaba maksadınız nizam-ı cemaatin ittihad-ı şekl ve kıyafetle değil, kanuna itaatle olacağına mı imadır?

Ey makâm! Senin sedan, derecelerini pek muntazam çıktığı halde neden müstemi'lerinin nizamını bozuyorsun? Yoksa nesîm-i garzını zülf-i hayatı bir gün perişan edeceğine mi imadır?

Ey seda! Sana biz düzen veriyoruz. Sen ise bizi bozuyor, baştan çıkarıyorsun. İyiliğe karşı fenalık caiz midir?

Ey ruhum! İştihalarla iltizar eylediğin gazanı işte şimdi bulduk. Artık can kulağınla doya doya tagzi et. Et ki zamanın tesiriyle zebun kalan zaaatına kuvvet gelsin.

Yine ne oldun? Neye daldın diye Emire hazretleri ihtar eylemeseydi kim bilir daha ne kadar temaşa-yı hayalimde kalacaktım.

Perdesi açıldı. Gayet şevk-aver giyimli bir nazenin hanım kız zuhur eyledi. Bir kucak siyah saçlarını üzerine yığın etmiş olduğu başıyla temaşacılarını selamladıktan sonra musikin ahengine tevfiik eylediği tatlı titrek sesiyle teganni eylemeye başladı. Herkes göz kulak olmuş. Ortalıkta çıt yok. Teganni ile ahenk arkadaşça bir olmuş gibi süzülüyor ve muganniye hanım kızın güzel parmak uçları da mana-yı şiiri icabına göre âzâ-ı bedeninde göz, ağız ve yanak, yürek gibi mânâ-ı eş'ârı ihtiva eyleyen uzuvlara işaret eyliyordu. Kızcağız, manzumesi hitam bulunca sustu. Muzika da durdu. Alkışlar, el şakırtları bîs sedalarıyla imtizac eyledi. Muganniye hanım kız baş ve el işaretleriyle teşekkürler ve dudaklarını gererek tebessümler eyledi ve eda-ı mahsuslarıyla çekildi gitti. Diğeri, bir diğeri ve daha bir diğeri diye edası sedası hoş güzellerden üç hanım kız aynı ikbal ve istikballerle teganniler eylediler. İlk fasıl hitam buldu. Perde dahi kapandı.

Ben de nazar-ı hayal imiş maziye, bin yıl geriye doğru irca ederek ümmetimden Arapların, o Müslüman biraderlerimizin muganniyelerine ve harekât-ı muntazamalarla icra eyledikleri tegannilerini seyreyledim. Hep şimdikilerle bir buldum. Meğer bunda dahi halef selefi taklid etmiştir denirse fazilet yine selefte bir hak olarak kalır değil mi? Dedim. Şu satırları yazdığım tarihten sekiz yüz on bir sene mukaddemi irtihâl-i dâr-ı bekâ eden "Sıkliye" nin şair-i meşhuru ihtiyar "Hamdis"i mükerrerem kaarilerime takdim eylerim. Kendisi sekseninden ziyade memur olmuş gayet hassas Sicilyalı bir şairdir. Siracuz'a da doğmuştur. Vatanını Kurûn-ı Vüsta mutaasıpları istila eyledikleri vakit Endülüs'e hicret etmiş ve galiba

“Granada” da seksen ve k s r yaşıını m t caviz olduğu halde terk-i dağdağa-ı âlem-i fen  eylemiştir.

İsmi “Ebu Muhammed Abdü’l Cabbar Bin Hamdisü’l Sıkl  El-Siracuzi” dir. Divan-ı eş’arı kocaman bir ciltte “Roma” da tab edilmiştir. Gördüm ve okudum.

Endülüs  deb sından bir zat Sıklıye muganiyyelerini t rif ve tavsif eylemesi için Hamdis’e rica eder. Zira Sıklıye muganiyye ve rakkaseleri esna-yı raks ve tegannilerinde sırası geldikçe elleriyle ve parmak uçlarıyla ateş-i aşkın yakacağı, kavuracağı arzularına işaretler ederler ve mesela ecnasına gözyaşlarını zikr eylediği ve kuvvet parmaklarıyla gözlerini gösterirler ve aşk ve garamı tavsif eyleyince yüreklerine işaret ederlermiş. Hâlbuki bunlar, maşukaların naz ve âşıkların niyazlarını taklit ile gözler açıcı hoş işaretler ile ihsaslar uyandırıcı tatlı hareketleri, kendi hallerini hikâye değil temaşacılarını memnun etmek için yaparlarmış.

Muhterem kaarilerim size Hamdis’in bu babda bir şiirini okuyayım da o zamanki rakkase ve muganiyyelerin hal ve hareketlerini bugünkü İtalyanların “Balerina ve Kantateri e”lerinin raks ve tegannileriyle mukayese buyurunuz.

Hamdis diyor ki

Velagiset’un balisıhr fi harekteh  / Segime beh vezin ’l gınae ala hadd

Mingamete el-fazih  biteram n / Kes me abden men azehe zeledet ’l abdd

Tedvese gul be’s sam n berrahmete / Biha ligadete ma elhun minel add

Bi g dimet ’l gasne min harekete / Sek nen ve eynen gısne min nezihet ’l kadd

Ve tehasbeha ime teşira bi enmel / Eli ma yelagi külle azev minel vecadd

Benala biha ma teşteki min c yaleh  / Vadimea eşvage meh didet ’l hadd

Türkçesi

Rakkase raksındaki sihr- l d harek tıyla tegannisindeki vezni tahdid eyler. Yani ayağını, çağırdığı şarkının makamına uydurarak oynar.

Nağme-dar olan elfazındaki terenn myle pek kıymetli “mabed”e zillet-i ub diy t h ft n giydirir.

Yani sözlerinin titrek veya dalgalı ahengiyle “Abbasiler devrinin pek meşhur bir hanendesi bulunan” mabed-nam zat-ı muazzezi bir âdi köle derecesinde zelil eyler.

Sayırsız nice makamları cem eylemiş olan o tatlı yumuşak sedasıyla müstemi’lerinin kalplerine basıyor, yüreklerini eziyor.

Kaametinin harekâtı taze nihalleri kurutur ve harekâttan eder. Nerede o şuh kamet-i beşer? Nerede bir adi şah-ı şecer?

Zanneylersin ki her uzvun duçar olduğu garama parmaklarıyla işaretler eyliyor.

Hâlbuki yanaklarının üzerinde sıralanan sirişk-i iştihak ile elem-i aşktan şevkalar eylemesi kendisi için değil hep bizler içindir.

Ber-vech-i bâlâ Hamdis’in dokuz asır mukaddemi vasf eylediği şekil ve harekât-ı teganni bugünkü İtalyanların esna-yı tegannide icra eyledikleri harekât ve işarâtın aynıdır.

Onbeş dakika bir aralıktan sonra ikinci perde açıldı. Ortalığı derin bir sükûnet bürüdü. Herkes göz kulak olarak nazarlarını sahneye tevcih ve isale eylediler. Sahnede on altı rakkase durmuştu. Rus raksı icra edeceklerdi. Heyet-i musikiye reislerinin idaresiyle ahenge başladı. Baş rakkase de beraber olduğu halde rakkaselere raks eylediler. Alamet-i istihsan olmak üzere her taraftan rakkaseler o kadar çiçekler attılar ki sahneyi baharda açılmış çiçek bahçesine döndürdüler. Rakkaseler ise bu bahçenin kelebekleri olmuş gibi havada uçuşuyorlardı.

Başparmaklarının üzerine kalkarak akıyor gibi raks eden baş rakkaseyi pek çok alkışladılar.

Bizim cenab-ı Hamdis’in Sıklıye raksını tarif babında söylemiş olduğu bir kıtasını hatırladım. Demek ki o zamanki raksıyla şimdiki raksının arasında pek çok fark peyda olmuştur.

Hususen rakkaselerin kisveleri arasında asla münasebet kalmamıştır. Şu temaşa eylediğimiz rakkaseler kisve namıyla bir şey giymişler mi? Giymemişler mi? Evvela burası mevzu-bahs olabilir. Gayet ince ve ten renginde bir fanila giyerek bununla güya ayıplarını örtmüşler ve katmerli beyaz hatmi çiçeği gibi bir fistanı da ince belinden aşağı takmışlardı. Bundan ötesi de sağlıktır.

Hamdis'in kıtası şudur:

Ve merrakkasete sâbihât zeyevlühâ / Şevaze biseke fi el abira tezeme

Kema cüret iz yâlehâ fi hideylehâ / Himamen eyke ev devavise tebze

Türkçesi

Güvercinler veya tavuslar, bahçelerde harekât-ı mahsusalarıyla yürüdükleri zaman kuyruklarını yerde sürüdükleri gibi vücutlarını güzel kokularla tatir eylemiş olan rakkaseler de raks eyledikleri vakit etrafa misk kokuları neşr ederek uzun eteklerini arkalarında cerr eylerler. Eski zamanda rakkase kisveleri uzun etekli olur ve rakslarına etek sürümesini uydururlar imiş. Güzel kokularla tatir-i cism eylemek âdeti ise hala bakidir.

Temaşaayı sonuna kadar görmeyerek çıktık ve doğruca otelimize avdet eyledik.

Her taraf yılbaşı bayramı diye şenlenmişti. Bu akşam bütün garb Hıristiyanları gece yarısına kadar uyanık kalır ve saatleri on ikiye irae eder etmez buselerle sene-yi cedidelerini tebrik ederler.

Bize ne!...

1 Kanun-ı Sâni Sene 1921

Bu sabah erkence otelin bahçesine indim. Hava pek hoş ve güneşlidir bahçenin şark müntehası güzel bir rıhtımla deniz üzerine olup pek mükemmel çıkmalarıyla da 10 metro kadar bir yerinden denize girmiştir. Bu çıkmada mükemmel ve zarif taştan mamul sedyeler bulunduğu gibi şurasına burasına da hasır vesair sandalyeler vaz' edilmiştir. Bu sandalyelerden birisine kuruldu. Denizin hafif dalgaları rıhtımı okşuyor idi. Bir saat kadar burada hem güneşlendim hem de kitap mütala eyledim.

Vakt-i zuhurdan bir saat mukaddemi Emiremiz ile araba suvar şehre geldik. Doğruca nebatat bahçesine gittik.

Bahçe "Linkoln" caddesindedir. Sabahın saat dokuzundan bade'z-zuhur dörde kadar muhterem ziyaretçilerine açıktır. Bahçenin vüs'atı elimizdeki delilin tahririne göre sekiz hektardır. (bir hektar arz ve tûli dolu yüz metro araziden ibarettir.) Evvela umumi kapıdan girilince birtakım binalardan geçiliyor ve sonra gayet doğru bir yoldan gidilerek iki taraflı eşcar ve nebatat mecmuaları temaşa ediliyor. Emire hazretleri de zaten eşcar ve nebatata

meraklı olduğundan tamam bir buçuk saat bu güzel bahçenin güzel ve nadir mecmualarını ziyaret eyledik. En soğuk iklimin eşcar ve nebatı ve hele Amerika'nın türlü nebatatı bu bahçede mevcut olduğu gibi Afrika vesair sıcak memleketlerin eşcarından “sabare” familyasına mensup olup ilm-i nebatatta kaktüs tesmiye olunan nebatın büyük bir mecmuasını burada gördük.

Sularda yaşayan nebatattan niceleri su'ni havuzlarda besleniyor idi. Bahçenin tertip ve tanzimine ve hususen mecmua-ı nebatatın çokluğuna hiçbir diyecek yoktur. Mecmuaların envainı irae için bize bir bahçıvan delalet ediyordu. Bahçeyi terk edeceğimiz esnada bu zata ve Emire hazretlerine demet demet türlü çiçekler takdim eden bahçıvanların çocuklarına bahşişler verdik. Bahçe için bir cihet-i muaheze hatırıma geldi. O da bahçenin tamamı tamamına ittisalinde şehrin gaz fabrikası bulunmasıdır. Bahçenin sonunda bulunan sabare mecmualarını ziyaretimiz esnasında gördük ki o güzelim nebatatın üzerine maden kömürü tozu kışırılar yapmış idi. Hava gazı kokusundan ise biz rahatsız olduk. Bacalarının dumanından dahi eşcar incinir derim. Nebatat bahçesi gaz fabrikasından pek çok mukaddemi mevcut olduğundan belediyenin veya tanzim dairesinin şehre hava gazı istihsali için buraya fabrika inşasına izin vermesinin sebebini anlayamadım.

Nebatat bahçesinin şimal cihetinden muttasıl bulunan belediye bahçesine girdik. Büyüklüğü nebatat bahçesi kadardır. Lakin yolları ve tezyinatı o kadar hoştur ki : insan saatlerce içinde bulunsa yine usanmaz ve dışarıya çıkmak hatırına bile gelmez. Pek zarif nıfs heykeller güzel ve temiz yollarının iki taraflarını tezyin eylemişlerdi. Pek sanatlı yapılmış olan sedyeler meydancıklarını kuşatmışlar idi. Yüzlerle kibar çocukları mürebbiyeleriyle gelmişler ve bahçenin yollarını doldurmuşlardı. Yarım saat kadar bu bahçede dahi aşağı yukarı gezerek tanzim ve tertibini gördük. Pek hoş bir şeydir. Bahçıvanlardan başka kisve-i mahsuslarla temeyyüz eden bahçe muhafızları dahi pek sâkin ve terbiyeli adamlardır. Tekrar arabamıza binerek otele avdet eyledik. Bahçeden otele avdetimiz sahil boyu idi. Esna-yı tarîkte kadim sahil kalelerinden mütebaki bir harabeyi gördük. Asar-ı Arabiyye'den olduğu tarz ve şekil-i binasından mefhum idi. Geçtiğimiz caddenin ismi de “Via Cala” “Kale Caddesi” diye yazılmış olduğunu gördüm. Yine başımdan aşağı sıcak bir su dökülmüş gibi oldum. Bir kütle-i azîme iken istibdad ve cehalet tokmakları altında kırılıp tarumar olan bilâd ve esma-ı İslamiyye'den dilimiz, dinimiz ve neslimiz kaybedilmiş olduğunu gören gözler acaba ağlamaz mı? Dört yüz bin nüfustan üç yüz bini Müslüman bulunan tek mil ahalinin dilleri Arap olan Palermo'da bugün bizden başka acaba bir Müslüman daha mevcut mudur? İki buçuk asır kadar bir zaman içinde Palermo'da hüküm ve hükümet, İslam elinde bulunarak

müesser-i ulûm ve fûnûndan olan ma'mûriyeti o zamanın "Kurtuba" ve "Kahire" şehirlerine muadil gelmişti. Kuvve-yi berriye ve bahriyesi tek mil İtalya'yı titretmiş ve Afrika'da ve şarkta bulunan bilâd-ı İslam'ı düşman şerrinden muhafaza eylemiş ve ticaret-i bahriyesi ise zamanında birinci dereceyi ihraz etmişti. Palermo, Mesina, Katanya ve Siracuz ve Mazer gibi şehirlerinde yetişmiş olan ulema vesair müntesibîn-i fûnûnun himmet ve gayretleriyle o vakit "Calorie" tesmiye eyledikleri "Kalabriya"dan itibaren Roma'ya ve daha yukarılarına kadar medeniyet-i Arabiyye kemal-i sûratle intişar eylemekteydi. Merakiz-i İslam esbab-ı mâlumesinden dolayı zayıflamış olduğundan "Sıklıye" ceziresi de idare-yi merkeziyesini kaybederek cihet cihet emirliklere ayrılmış ve zamanla sebepli sebepsiz biri birlerine düşmüş ve çala balta elleriyle kendi köklerini kesmişler ve fırsat bekleyen düşmanları da gelerek bakiyye-i ümmet-i Muhammed'i yok eyledikten mada tek mil mebanî ve âsâr-ı İslamiyye'yi yerle yeksan etmişlerdir.

Otele avdette hiddetimi kitaplarımdan aldım.

Karşımda Sicilya'nın büyük bir haritası ve önümde ise Şerif İdrisî'nin "Nüzhetü'l-Müşak" nam kitabı açık duruyor. Bu kitabın "Leibzig" basması nüshasının yirmi üçüncü sahifesinde muharrerdir ki "Palermo"dan itibaren sahil boyu devr edilirse otuz beş adet şehir ve liman olduğu görülür. Tek mil "Sıklıye" ceziresinde bulunan şehir, kale, kasabaların yekûnü de yüz otuz adettir.

Hükümet-i İslamiyye zamanında şehir, kasaba, kale ve karyelere verilen isimlerle bugün de verilen isimler arasında külli farklar zahir olmuştur. Kadim isimleri Araplar kendi lehçelerine uydurmuş oldukları gibi asıl Arapların verdikleri esma-yı emâkin de bugün de İtalyanlandırılarak garip haller almıştır. Bunun ber vech-i âtî bir numunesini kaarilerime takdim edeyim. Palermo limanından başlayarak sağdan sahil boyu devredersek şu liman, şehir ve kasabaları görürüz.

İtalyanca	Türkçe	Arapça
Palermo	Palermo	Balerm
Termini	Termini	Serme
Trabia	Trabiya	Trabia
Cefalo	Çefalo	Cefludi

Tusa	Tuza	Tuza
S.Marco	San Marko	Sanat Marko
Milazzo	Milatzo	Milas
Messina	Mesina	Mesini
Taormina	Taormina	Tirmin
Catania	Katanya	Katanya
Siracusa	Sirakuza	Sirkusa
Caltanissetta	Kaltanissetta “dâhilde”	Kal’a El-nisa
Girgenti	Circenti	Circent
Sciacca	Çiyakka	El Şika
Mazara	Matzara	Mazar
Marsala	Marsala	Mersiali
Trapani	Traban	Taribniş

Bu vechile yüzlerle esami-i emâkin ve bilâd hep tebdil ve tağyire uğramıştır. “Nüzhetü’l-Müştak”ta birçok esami-i mahllât ve bilâd mevcuttur ki İtalyanca Sicilya haritasına pek dikkatli göz gezdirdiğim halde hiçbirisine takribi olsun tesadüf edemedim. Mesela kalelerden, “Kal’atü’l İbn-i Şamat, Kal’atü’l-Far, Kal’atü’l Ebi Sur, Kal’atü’l-Sırat” ve vadilerden “Vadi-yi Musa, Vadiü’l-Mudaric, Vadiü’l-Kuvarib, Vadiü’l-Mâlih” ve “Mersi-Besire, Mersi-Şekle, Mersi Şecere, Mersi El-Şulûk, Mersi El-Hamam” ve “El-Suhret, El-Şebket, El-Melahat” vesair isimlerin yerlerini bile bulamadım.

Sicilya’ya asakîr-i İslam girdiği zaman merkezi İstanbul bulunan şark imparatorluğu adanın hâkimi idi. Ziraat ve ticareti hiç derecesinde bulunur idi. Sanayi de yok idi. Maarif ciheti ise tekmiil papazların elinde bulunduğundan halkın binde biri bile okumak ve yazmak bilmez idi. Berrî ve bahrî kuvve-yi askeriye, adayı muhafaza ve rum mahlûtu bulunan câhil ahâliyi asker kuvvetiyle idare eyliyordu.

Asâkir-i İslam harben adaya müstevli oldukları zaman ulûm, marif ve medeniyet namına takriben bir şey bulmamışlardı. Kurûn-Vüsta modasından bulunan cahilâne bir dindarlık, halk arasında fazilet addolunuyor idi. Asâkir, memurîn ve muhacirîn-i İslam Suriye'nin ve Mısır'ın her türlü ulûm, sanayi ve ziraatiyle gelmişler ve her şeyden mukaddem adaya kanun ve şeriat-ı İslamiye namında bir adâlet getirmişlerdi. Emanet ve adâlet mevcut olan bir yerdeyse terakkiyât-ı medeniye kendi kendine zuhur eder değil mi? Yarım asır kadar bir zaman içinde sanat, ziraat ve ticaret ziyadesiyle terakkî eylemiş ve Palermo dahi adanın en mamur bir şehri olmuş kalmış idi.

1-Sicilya'nın en münevver tarihi, hükm ve hükümet-i İslamiye ile başlamıştır. İslam Sicilya'ya müstevli olduktan sonra Palermo şehrini merkez -i imaret ittihaz eylediler ve bundan sonra adanın bazı cihetlerinde kalmış olan şark imparatorluğunun son kuvvetini târumar ettiler.

1- 1910 senesi Palermo'da tabedilmiş "Storia Siciliano" nam kitabın altmış ikinci sahifesinden altmış sekizinci sahifesine kadar olan bir hülasasıdır.

Artık her manasıyla adanın hâkimi oldular kaldılar. Asâkir-i İslam, ellerinde silah ile adaya girdikleri zaman yağmacılık eylemişlerdi. Taasub-ı diniyyelerine de nihayet yoktu. Bu halleriyle beraber adaya yeni bir medeniyet getirmişlerdir ki o zamandaki Avrupa medeniyeti bu yeni medeniyetin büsbütün garîbiydi. Arabın Sicilya'ya getirdiği medeniyetin tahavvümü adada öyle bir hareket ve bereket tevlid eyledi ki: taraf taraf ahali arasında rahat ve serveti ve sulh ve müsâlemeti temin etti. Artık medeniyet-i İslamiyye adada bir yıldırım süratiyle intişar eyledi. Araplar ulûm-ı riyaziyye cahili değil idiler. Hikmet ve kimya ilimlerine de âşina idiler. Fenn-i nebati biliyorlar idi. İlm-i tıpta mahir idiler. Münecim idiler. Fünûn-ı bahriyyeye de gereği gibi âşina idiler. Ticaret-i bahriyyede tecrübekâr olmuşlar idi. Suriye'den ve Mısır'dan kâr-bânlar vasıtasıyla her tarafa mahsullerini nakleyiyor ve bahren de memâlik-i ecnebiyyeye mallarını götürüyor ve oralardan aldıkları emtiâyı memleketlerine naklederek kâr ediyorlar idi. Böylece Sicilya Adası da az zamanda ticaret ve ziraatıyla pek büyük bir şöhret kazandı. Sahranişîn Araplar Sicilya'da gayet mütemeddin bir hal aldılar. Hayat-ı kadime-i serseriyanelerini terkle pek nâzik bir şehirli oldular. O zaman da adanın ziraati pek geri bir halde kalmıştı. Araplar tarz-ı ziraati tahsin eylediler. Hariçten gerek taham ve gerek eşcar celb eylediklerinden adada yeni yeni mahsulât peyda oldu. Suriye ve Mısır'da mevcut hububatın cümlesini celb ederek Sicilya'da ektiler. Hayvanat ve mevaşî terbiyesine başladılar. Sanayi-i İslamiyye'yi de adaya idhal eylediklerinden memlekete iktisat cihetinden büyük faidesi oldu. Derken ticaret dahi tabiyatıyla revacını buldu. Araplar adaya pirinç ziraatını idhal eylediler.

Sicilya'nın bugünkü servetine sebep hakiki Araplar olmuştur. Araplar pamuk ziraatini Suriye ve Anadolu'dan getirdiler ki: Sıklıye'ye pek az zaman sonra pamuk ticareti kapısını açtılar. Adada mevcut olan arazi-i merzıgıyeyi kurutarak ıslah ve teknilini ziraat eylediler. Şeker kamışı ziraatini icat eylediler. Bu yüzden adaya “masra”lar -1- yapılmasına da sebep oldular.

Şeker imali yüzünden ada hem zengin oldu hem şöhret kazandı. Miladın 1600 tarihine kadar Sicilya şekerini Avrupa'da pek meşhur ve makbul bir meta idi.

1-Arapların “Masra” kelimesi Sicilya'da hala müstâmel olup imlası “Mahassar” veya “Massara” (bu kelimenin anlamına bak) diye tahrir ediyorlar.

Nebatat ilmine de aşına olmaları Sicilya adasının dâhilini mamur eyledi. Zira hükümet-i İslamiye gelmezden mukaddemi adanın dâhili takriben gayr-ı meskûn bir halde bulunuyor idi. Fıstık ve hurma ağaçları yetiştirdiler. Bunlarla ahâlinin maişetini teshil eylediler. Dut ağacı diktiler. İpek böceği beslediler. Adada ipekçiliği ihdas ettiler. Halkın servet-i menbaini tezyin eylediler. “sumak” ağaçları yetiştirdiler. Limon, portakal ve mandarina bahçeleri yaptılar. Adada Romalılar zamanında yalnız “Cedro” dedikleri ağac-ı kâivan (bu kelimenin anlamına bak) malum idi. Bunu da ancak ziynet için beslerlerdi. Araplar ilim ve marifleri sebebiyle bu kadar türlü eşcarı adada zer ve terbiye ile iklimleştirdiler. Araplar adada zeytin ağacı yetiştirdiler ve aşılıyarak mahsulünü tahsin eylediler. İska-yı arazi için kanunlar ve nizamlar ihdasıyla adanın sularını boşuna sarf ettirmediler. İdareyle kullanarak ziraati teksir eylediler. Cezirenin medeniyet ve servetine yegâne Araplar sebep oldu. Hâlbuki yukarı İtalya ahalisi Sicilya'nın bugünkü sükkanını İtalyan Arapçığı diye muaheze ederler. Daha garibi kızdıkları vakit de “Razza Seracena” cinsi şarkî diye de söylerler ve sayarlar. Hakikatte ise o şarklılar ve o Müslümanlar Sicilya'ya bir medeniyet-i cedide ile gelmişler ve gittikleri İtalya şehirlerine ulûm ve maarifler götürerek aç ve bi'l-aç kalmış olan o halka maişet ve saadet kapıları açmışlardı.

İşte İtalyanca Sıklıye tarihinin yedi sahifelik Türkçe hülasası burada hitam buldu.

Bu gece otelde balo vardı. Belki eğlenirim diye taamdan sonra müzika ve raks salonuna gittimse de mahzun olarak odama döndüm. Her şey gönül hoşluğu ile oluyor.

2 Kanun-i Sâni Sene 1921

Bugün Pazar olmak münasebetiyle her taraf yine kapalıdır. Bade'z-zuhur araba-süvar “La Zisa” nam kasrı temaşaya gittik. La Zisa “El Aziz” kelime-i arabıyyesinin

İtalyanlaştırılmıştır. Sicilya üzerine yazılan İtalyanca kitaplarda miladın 728 tarihinde Araplar Sikliye ceziresine müstevli olmuş ve nihayet ümerâ biri birlerine düştüklerinden miladın 1061 senesi “Norman Ruggero” adayı bunların ellerinden kurtarmıştır diye muharrerdir. İşbu tarihten itibaren bir asır kadar zaman Sikliye ceziresinde Araplar bi’l-cümle ulûm ve maarifi payidar olmuş, ez-cümle yapılan binalar Arap tarz-ı mimarisinin haricine pek çok çıkamamıştır. Zira adaya müstevli olan Normanların maarif-i medeniyeti adadan hükümetini kaybeden İslam’ın ilim ve medeniyetinden fersah fersah geri bulunduğundan bittabi umûr-ı mühime-i ilmîde kuvve-yi hâkime, marif-perver Arapları istihdam eylemiştir. Bunun içindir ki Palermo şehrini haricinden hilal şeklinde kuşatmış olan Norman saraylarını Arap mimarlarına bina ettirmişlerdir. Tekmil adada sâkin olan İslam ve Hıristiyan ahâlinin dilleri o zaman fasih Arapça olduğundan işbu bina ettikleri sayılara da Arapça isimler takmış ve yazmışlardı.

Hâlbuki gerek ümerâ-yı Arap arasına kanlı ihtilaflar düştüğü ve gerek Normanların adaya istila için harp eyledikleri ve arkasından da Kurûn- Vüsta mutaasıbları bulunan papazların tevhid dinine adavetleri olduğu için teknil âsâr-ı medeniye-i İslamiyye yerle yeksan edilmiş ve taş taş üstünde kalmamıştır. İbn-i Havkal’ın yalnız Palarmo’da mevcut olduğunu söylediği üç yüz şu kadar câmi’ nereye gitmiştir? Ya o merkez-i imaret ittihaz edilen saraylar ve ümerâ mesâkin-i cesimesi ve ağniyahaneleri ne olmuştur?

Hiçbirisinin duvarları olsun ayakta kalmış mıdır? Hele kubûr-ı İslam teknil arpa tarlasına tahvil edilmiştir. İsimlerini sırası geldiğinde nakil ve hikâye edeceğim ulemâ ve fuzalânın kabirleri nerede kalmıştır? Üzerleri gayet müzeyyen ve kûfi kırmasıyla kabartma yazılı kabir taşları nereye gitmiştir? Bence tarihten silmek için teknil un edilmiştir!....

Aman yarabbi! Bunların hiçbirinden bir eser kalmamıştır. Güya Afrika’nın yağmacı serseri Arapları Sikliye ceziresine gelmişler, hükümet edeceğiz diye kurdukları çadırları tahtında bir müddet cahilane ve gafilâne imrâr-ı hayat eylemişler ve nihayet ada ile hiç de münasebeti olmayan Normanlar vasıtasıyla çadırları, arkalarına yükletilerek Sicilya’dan geldikleri çöllere kovulmuşlardır. Biz Türkler İstanbul’a kılıcımızla girdiğimiz vakit hal ve medeniyet yine hep Kurûn-ı Vüsta Türkîsi idi.Hâlbuki hem Hıristiyanları himaye hem de âsâr-ı mühimme-i mesihiyeden mesela “Ayasofya” vesair binaları muhafaza eylemişiz. Acaba bunları mahv ve harap eylemediğimize iyi mi yoksa fena mı eyledik? Burasının muhakemesini kaarîn-i kirâmıma havale ederim. Hükümlerini de varsın kendileri versinler.

“La Zisa” sarayına geldiğimizde bunun pek metin bir bina olduğunu gördük. Tarz-ı mimarisi Norman karışığı Araptır. Bunun alt katını ziyaret edebildik. Zira üst katları kapalıymış. Elimizdeki delilin tarifine göre bu sarayı, 1154 tarihinden 1166 tarihine kadar Sicilya’nın kralı bulunan “Guglielmo 1” “Birinci Gulielmo” Arap mühendis ve mimarlarına bina ettirmiştir.

“La Zisa”nın haricinden medhali demir parmaklıklı üç kemerden ibarettir. Şimdilerde ise bu medhale sarayın içinden girilir. Üç kemerden orta kemere karşı gelen duvarda pek hoş bir çeşme yapılmıştır. Pek berrak ve bereketli bir su dahi buradan daimü’l-cereyândır. Medhalin merdiven bulunan sağ cihetinde duvarda kabartma olarak Arapça yazılar vardır. Okudum. Şiirdir. İstinsah ettim.

Ancak meâli sarayı ve sahibini medhtir. Kral “Guglielmo”ya ”Elmestiaz” diye hitap edilmişti. İtalyanca Türkçesini merak edenlere “İl Cicerone Per Sicilia” kitabını tavsiye ederim. Bu kitap 1910 tarihinde Palermo’da tabedilmiştir. Sarayın üst katlarını ziyaret için bugünkü varisi bulunan “Marquis de S. Giovanni”den izin almak lazım imiş.

Buradan arabayla “La Cuba” nam binayı ziyarete gittik. Asker idaresi buna vaz’-ı yed ile umur-ı askeriye de istimal ediyor imiş. Bina hariçten “La Zisa”ya benzer. Bu da Arap eliyle bina edilmiştir. Tarih-i binası 1180 senesine müsadif imiş. Hep hariçten temaşa ediyoruz. Buradan da “La Piccola Cuba” “Küçük Küba” nam eseri görmeye gittik. Bir büyük kemer üzerinde nıfs küre şeklinde bir kubbedir. Bundan sonra büyük ve küçük “Fevvâre” yani fiskiye namlarıyla mevcut olan eserleri ziyaret etmek hatırımıza geldiyse de rağbet etmedik ve otelimize avdet için döndük.

Esna-yı avdette “Makoida” caddesinden “Vittoria Emanuel” caddesine saparak geldik. Bu caddenin deniz tarafından “Marina” meydanına müntehi olacağı bir mahalde sağdaki bir kahve ve yemekhanenin önünde bir izdiham gördük. Meğer bir düğün derneği imiş. Gelin ile güveyi arabadan inmişlerdi. Pek hususi ehibbâ ve akrabalarından da on kişi kadar kadın ve erkek hep bu mahale giriyorlardı ki kilise de akd-i izdivac-ı dini vuku bulmuş olduğundan artık yiyip içmek sırası gelmiş demekti. Avrupa’da ahâlinin kısm-ı a’zamını teşkil eyleyen halk arasında adet olduğu vech üzere böyle düğün davetlerini herkes derecesine göre kahve ve yemekhane ve zenginceleri de misafirhanelerde yaparlar. Ve iktidar-ı malîsine göre davetlilerine ikram ederler.

Zira kira ile ikamet eyledikleri küçük apartmanları misafirlerine kâfi gelemeyeceğinden başka bir de sofra takımlarını vesaireyi nereden bulsunlar? En münâsibi haline göre davetlilerini kahve ve taamhanelerde ikram eylemektir. Değil mi?

Gelin hanım güveysinin sağ kolunu sımsıkı tutup pek mahcubane edalarla etrafını süzerek gözler süzüyor ve Sinyor güveyi de fahur, mağrur hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi duruyordu. Darıları koca karıların başına temennisiyle yolumuza devam eyledik.

Düğün ve gelin, güvey münasebetiyle Arap adetlerinden olan pek nazik bir meseleye hala Sicilya'da mezâ'ât edildiğini haber vereyim. Sicilyalı pek mevsuk bir kimseden işittim ki: teknil "Sıklıye" ceziresinde yerliler arasında kızlarının bekâreti en ziyade ehemmiyet verilen bir meseledir. Irz, namus ve şeref-i aile hîn-i izdivaçta hep dem-i bekâret de aranır imiş. Leyla-yı zifafın ferdâsı sabahleyin kız ve oğlan anaları pek hususi akrabalarıyla birlikte zifaf odasına girerek yatak çarşafalarını muayene ile gelin hanımın istikbalini hatta hayatını temin ederlermiş. Maazallah! Aksi takdirinde değil yalnız zavallı kızcağız ana babası evine avdetle kalır, hatta kadıncağız artık nefsinin mahvolmuş addi ile başını alır gider ve mümkünse adadan bilâd-ı baîdeye firar eder imiş. İşbu âdetin tesiriyle nice nice masum kadınlar yok oluyorlarmış.

Bizim Mısır'da ve hele köylerde böyle dem-i bekâret hâlâ bugüne kadar pek çok acı haller mesmu'umuz olmaktadır. Şunu demek isterim ki: Sicilya halkı bu adetleriyle de asıllarının Arap olduklarını ispat ediyorlar değil mi?

Palermo, 3 Kanun-ı Sâni 1921

Bugün havamız yağmurludur. Otelden dışarı çıkmadım. Sıklıye'ye mütalik kitaplarımı karıştırdım durdum.

Bu ada pek çok ulemâ ve hükemâ ve etibbâ vesair eâzım-ı İslam'a mehd-i vücûd, ekserisine de nihayet makber olmuştur. İşbu eâzımın âsâr-ı ilmiyyeleri bugün de bizlere ale'l-ekser hafî kaldığı gibi cesetlerine merkad olan mahallat dahi büsbütün meçhul olmuştur. Yazıklar olsun !...

Kurûn-Vüsta mutasıbları müstevli oldukları bilâd-ı İslam'da bi'l-cümle âsâr-ı medeniye-i Arabiyyeyi ne kadar kıymetli olursa olsun ve ne derece faideli bulunursa bulunsun mahv ve idâma mahkûm etmişlerdi.

Türkçe Endülüs tarihinin birinci cildinde, doksan birinci sahifede muharrerdir ki İspanyol Katolik mutaasıbları Granada şehrine girdikleri zaman bir milyondan ziyade kütüb-i Arabiyye'yi ateşe yakmışlardır.” Bu hal Sıklıye'nin de başına gelmiştir. Hâlbuki bu halleriyle yine kendilerinin süratle temeddün eylemelerini te'hîr etmişlerdir.

Sıklıye'nin ulemâ ve şuarâ vesair meşahirîne dair bazı isimler kaydedeyim de kaarilerim hazerâtı bu babda bir fikr-i mahsus ile hükümlerini versinler.

Şöyle ki “Sıklıye”de “Sementar” (1) karyesine mensup âlim ve zâhid-i meşhur “Ebu Bekir Atîkü's-Sementarî” pek çok âsâr yazmıştır. Bunlarda en meşhuru on ciltte “Kitab-ı Delilü'l-Mukasîdîn”dir. Bu zat bilâd-ı İslam'da seyahat etmiş ve seyahatini kamus suretinde cem' eylemiştir. “El-Rakayık” isminde bir kitabı da vardır. “Ahbaru's-Sâlihîn” nam eseri pek meşhurdur.

1.Şeyh Şehabettin İbn-i Abdullah'ın “Mu'cemü'l-Beldân” nam kitabı sahife 113 İlm-i fikh ve hadisten dahi birçok âsârı mevcuttur. Bu zat hicretin 464 senesi 22 rebîü'l-ahîrinde vefat etmiştir.

“Şaka” kasabasından “Ebu Ömer Osman bin Haccâc El-Şâkiü's-Saklî” zuhur etmiştir. İmam-ı malik mezhebi üzere ilm-i fıkhıta teferrüd etmiş ve fıkhâ dair pek çok kitaplar yazmıştır. Vefatı hicretin 544 senesi muharremindedir.

İmadeddin Ebi Abdullah Muhammedü'l-İsfahanî “Haridetü'l-Kasr Ceridetü'l-Asr” nam kitabının altmış üçüncü babının birinci faslında “Zikr-i Mehâsın-i Fuzâla-yı Ceziret-i Sıklıye” diye Sicilya'nın ulemâ ve fuzâlasını sayarak diyor ki. “Ebu'l-Hasan Ali bin Abdurrahman-ı Sıklî” birçok âsâr-ı kalemiyesiyle şöhet-şîârdır. Pek metin de bir şairdir.

“Ebu'l-Fazl Cafer bin El-Birûnu's-Saklî” ve

“El-Fakiyye Ebu Muhammed bin Samente's-Sıklî ve

“Abdurrahman bin Ramazan” ve

“Abdü'l-Halîm bin Abdü'l-Vâhid” ve

“El Beşirü's-Sıklî” ve

“Abdurrahman bin Ebiü'l-Abbas El-Etrâbinşi” ve

“Ebu Ali Hasan bin ve Edü'l-Gâven” ve

“El-Fetiyye Ebu Mûsa İsa bin Abdü’l-Mün’amü’s-Sıklî” ve

“Ebu Hafz Ömer bin Hasanü’n-Nahvî” ve

“Osman bin Abdurrahman Belermü’s-Sıklî”

Bunlardan başka daha yüzlerle ulemâ ve şuarâ isimleri okudum. Bunların pek çok eşarı dahi zikredilmiştir.

“Kitbü’d-Dırahatü’l-Hatırat ve’l Hıtar min Şuarayü’l-Cezire” nam eser ki İbnü’l-Katâ’ diye meşhur olan “Ebu’l-Kasım Ali bin Caferîndir.” Bundan dahi pek çok Sicilyalı üdebâ ve şuarâ isimleri ve eserlerinin bazı parçaları zikr edilmiştir.

“Ebu Abdullah Muhammed Bin El-Hasan İbnü’l-Tarazî”nin nice âsâr-ı edebiyesi mevcuttur. Şiiri dahi pek kuvvetlidir. Tasavvuf hakkında olan şu sözleri hoşuma gitti.

Leyse ettesufe lebise el sevfe teragağhe / Vela tekâven ane gayel meganünâ

Vela seyâha vela rakkase vela darbe / Vela tegâşu kâne gad serate bihanünâ

Bel ettesüfe in tesefû bel keder / Ve tetbea elhak ve’l gurâne ve’l dinâ

Vane eri caüzullâh zanedem / Ala zenûke tulü’d deherâ mehezvanâ

Türkçesi

“Tasavvuf yamalı bir kıyl-ı âbâ giyinmek değildir. Mugannîlerin tegannîlerinde dahi değildir. Tasavvufta haykırmak, raks etmek ve keyiflenmek yoktur. Deli gibi cezbe baygınlığı da yoktur.

Tasavvuf kedersiz olarak safvet bulmak ve hak ve Kur’an ve dine ittîbâ eylemek ve işlemiş olduğun günahlarına nâdim ve bir hüzn-i daimi ile Hüdâ’dan hafv eylediğin görülmektir.”

Sıklıye ümerâ ve vüzerâsından dahi nice efazıl isimleri kaydedilmiştir. Bunların bazıları şair ve bazıları edip olup içlerinde ilm-i fikh ve hadiste yed-i tûlâ ashabı dahi mevcuttur.

“El-Emirü’s-Sakatü’d-Devlete Caferü’l-Kelbî” ve “El-Kâide Ebu Muhammedü’l-Hasan bin Ömer bin Menkûd” ve bu gibi reiskâr da bulunan ümerâdan ve kumandanlardan dahi pek çok şuarâ ve üdebâ gelmiştir.

(1) Ebu Muhammed Abdulcabbar bin Hamdisü'l-Sirakuzî"pek beliğ ve metin bir şairdir.

- 1- İbn-i Hâlkân'ın "Vefeyâtü'l-A'yân"ında zikr edilmiştir ki: hicretin 471 senesi "Ebu Muhammed Abdulcabbar Hamdis" Endülüs'e gelmiştir. Hicretin 527 senesi ramazanında "Mayorka" adasında vefat eylemiştir. Merhum "İbnü'l-Abbâne" nam şair-i meşhurun kabri civarında defn olunmuştur. Hamdis son zamanlarında gözlerini kaybetmiş imiş.

Mükemmel matbu divanı ve kütüb-i edebiyeye-yi Arabiyye'de pek çok kıtaat-ı eşarı mevcuttur. Hamdis seksen yaşında iken elindeki asâsı hakkında ber-vech-i âtî ebyâtı söylemiştir.

Veli asae ene tarigal zema hamdehâ / Biha egdem fi te ehayreha kademi

Kanehâ ve hiye fi kefi ehşe bihâ / Ala temanine amen la ala ganemi

Kaneni gavse rame ve hiye li veterâ / Erami aleyhâ zemâne eşşeybe ve'l eherâm

Türkçesi

Elimdeki bir asâm vardır ki zem babında teşekkürler ederim. Bunun te'hîr ile kademimi takdim eylerim. Sanki bu elimdeki asâ ile koyunlarımı değil seksen senemi sürüyorum. Ben sanki bir ok atıcının yayıyım. Asâm da bana bir kardeş giriş olmuştur. "Belim bükülmüş demek istiyor." Artık ihtiyarlık ve köhnelik zamanını bunun üzerine atıyor, yükletiyorum demektir.

"Muhammed bin Hamdisü'l-Sıklî" bu zat pederinden daha kuvvetli bir şair olduğunu İbn-i Bişrûn "El-Muhtar" nam eserinde zikreyliyor.

"Ebu Muhammed bin İsf Ebu Abdullah Es-Sıklî" hendese ve nücüm ilimlerinde mahir idi. Şiiri dahi vardır. "El-Muallim Ebu Leys Es-Sıklî" pek büyük bir mimardır. Bu zat "Emirü'l Mü'minîn Yakub İbn-i Yusuf bin Abdü'l Mü'min" emriyle Endülüs'te "Eşbiliye" camini bina etmiştir.

"Ebu Ali Es-Sıklî El Attap El Maruf bin El Bâcî" ilm-i hadiste zamanının ferîdi bir âlim ve müctehidi idi.

“Ebu Abdullah Sıklî” yunan-ı kadim lisanına aşına bir âlim bulunduğundan “Kurtuba”da Ebu Davud Süleyman El Maruf Babîn Celcelin riyaseti tahtındaki cemiyet-i tıbbiyede bulunarak nebatat isimlerini Yunancadan Arapçaya tercüme eylemiştir.

“Ebu Ali El-Hasan bin Reşik” Kayrevânlı olup Sıkliye’ye hicretle “Mazer”de tavnattun etmiştir. Pek mühim telifatı vardır. Ez-cümle “Kitabü’l-Umdeti fi Marifet-i Sinaatü’ş-Şiir” ve “Kitabü’l En-Müzec” namlarında eserleri ve hayli eşarı vardır. Bu zat 456 senesi zülkade ayında Mazar’da defn olunmuştur. “Kıra’atü’z-Zeheb” isminde bir kitabı daha olup bunda lisan-ı Arap’ta bulunan kelimat-ı şâzzeyi cem’ ve şerh eylemiştir.

“Ebu’l-Ulâ Said bin El-Hasan El Bağdadî” ilm-i lügatta pek mahirdi. Gayet de hazır cevap bir zat idi. Cümle-i telifatından “Kitabü’l-Füsûs” pek maruftur. Bu zat 417 hicrette Sıkliye’de irtihal-i âlem-i bekâ eylemiştir.

“Ebul’l Kasem El-Maruf Baben El Kır’au’s-Sıklî” edep ve lügatta asrının en âlimiydi. Cümle asarından “Kitabü’l-Ef’al” ve “Kitab-ı Ebniyetü’l-Esma’ ”,“Kitabü’l-Aruz” ve “Kitabü’l-dertü’l-Hatırâtü’l-Mihtâr min Şua’râ El-Cezire” ve “Kitabü’l Mahü’l Malah”dır. Vatanı olan “Sıkliye”yi Hıristiyanlar aldıktan sonra Mısır’a hicret etmiş ve hicretin 515 senesi saferinde Kahire’de vefat eylemiştir.

“Ebu Abdullah Muhammed bin Ale’l-Mâzirî” imam-ı mâlik mezhebi fukahâsından olup pek büyük de bir muhaddistir. Kütüb-i sitteden “Sahih-i Müslîm”i şerh etmiş ve ismini de “Kitabü’l-Muallim be Fevâid-i Kitab-ı Müslim” tesmiye eylemişti. “Kadı Ayaz”ın “Kitabü’l-İkmal”i bunun kitabına bir tekemmüledir. Edepten dahi nice risaleler yazmıştır. “Kitab-ı İzâhü’l-Mahsûl fi Burhânü’l-Usûl” isminde bir mühim kitabı dahi vardır.

“Ebu Abdullah Muhammed bin Ebi Muhammed Es-Sıklî” şöhreti “Hüccettü’d-Din”dir. Hayli asar sahibi bir âlim ve ediptir. Cümle-i asarından “Kitabü’s-Selevânü’l-Matâ’ fi İdvânü’l-Tabâ” ve “Hayrü’l-Beşer be Hayrü’l-Beşer” ve “Şerhü’l-Makâmâtü’l-Harirî.” İşbu Mâkâmâtü’l-Harirî şerhi de Sagir ve Kebir namlarıyla iki kitaptır.

“Muhammed bin El-Hasan bin Aliyyü’l-Kerkentî” mezheb-i mâliki üzre meşhur bir fakihtir. “Hasan bin Ali Es-Sıklî En-Nahvî” âlim ve fâzıl bir zattır. “Abdullah bin Ebi Mâlik El-Musayyebü’s-Sıklî” ulemâ-yı lügattan ve şair-i meşhurdur. “Eş-Şeyh Ebi Said bin İbrahim El-Mağrib Es-Sıklî” zamanının etibbâ-yı meşhuresinden olup “Kitabü’l- Mincin fi’t-Tedavî Min Sunufü’l-Emraz ve Şekavî” nam eseri pek maruftur. “Ahmet Abdü’s-Selâm El-Şerifü’s-

Sıklı” en meşhur etibbâdandır. Bir kitabında basit olan tedaviyi iltizam eylemiştir. Kitab-ı eltabasının taksimi ber vech-i âfîdir.

- 1- Baş ağrıları için edviye-yi müfrede
- 2- Göz ağrıları için
- 3- Kulak hastalığı için
- 4- Burun hastalıkları babında
- 5- Ağız hastalığı için
- 6- Boyun ve boğaz hastalıkları için
- 7- Karaciğer ve mide hastalıkları için
- 8- Yumuşatıcı şeyler hakkında
- 9- Makad ve emrârzı bahsinde
- 10- Böbrekler hakkında
- 11- Mesane
- 12- Kadın ve erkeklerin aza-yı tenasülleri hakkında edviye-yi mahsusalar
- 13- Emrâz-ı rahm için ilaçlar
- 14- Mefasil hastalıklarına ilaçlar
- 15- Cerahat hakkında edviye
- 16- Veremler ve ular hakkında ilaçlar
- 17- Akciğerler mahsus hastalıkları tedavi
- 18- Hummalar ve fesâd-ı havalar hakkında
- 19- Zehirler ve haşerât sokması hakkında ilaçlar.
- 20- Beden-i insana fayda verici ilaçlar babındadır.

Bu kitapta iki fasıl daha mevcut olup birincisi ağrı ve sancıları teskin eden edviyeyi ve ikincisi eşyanın biri birlerine olan tesirlerini zikr eylemiştir.

Sıklıyeli şair-i meşhur Hamdis’in ber-vech-i âfî bir kıtasını burada zikr etmeyi münasip görüyorum.

Hasane azabeke vaitemde / Minhü âlâ ve vaktü’l-vahed

Fâlinefs tehzilü balemâ / Küllü kelema seminü’l ased

Türkçesi

“Yiyeceğin iyi olsun ve yiyeceğin de bir vakti bulunsun beden yağlandıkça can arıklar, zayıflar” demektir.

“İbnü'l-Kitaü's-Sıklî” Sıkliye üzerine bir tarih yazmıştır. Yine bu zatın “El-Dürretü'l-Hatire ve'l(l) Muhtar Min Şuara-ı Ceziretü's-Sıkliye” namında bir kitabı olup bunda “Sıkliye”li yüz yetmiş büyük şair isimleri zikr etmiştir.

Kâtip Çelebi merhumun “Keşfü'z-Zünûn an Esâmiyü'l-Kütüb ve'l-Fünûn” nam eser-i meşhurunda dahi Sıkliyeli nice meşahirleri İslam'ın esami-i âsârı tadad edilmiştir.

1- Şerif İdris diye meşhur olan “Ebi Abdullah bin Muhammed bin Abdullah İdris” dahi Sıkliye’de vefat eylemiştir.

1- Burası “Eş-Şeyh Selahattin İbn-i Ebü'yü's-Safâ El-Sıfdî”nin “Kitabü'l-Vâfi bi'l-Vefeyât” nam eserinde 657. sahifesinde muktebestir.

“Nüzhetü'l-Müştaf fi İhtiraku'l-Âfâk” nam coğrafyasını “Sıkliye” de telif ederek İslam düşmanı Norman Ruggero’ya takdim eylemiştir. Şerif İdris Sıkliye kralı ikinci Ruggero’nun daveti üzerine Afrika civarında bulunan “El-Adevé”den Sıkliye’ye gelmiştir. Sıkliye’yi İslam elinden selb eden birinci Ruggero’nun oğlu ikinci Ruggero ulûm ve marif-i Arabiyye sayesinde kuvve-yi berriye ve bahriyesi terakki etmiş ve o zamanda İstanbul İmparatorluğuna tabi olan tek mil aşağı İtalya’yı kılıcı ve marifi ile fethederek iki Sicilya’nın kralı birinci Ruggero namını almıştı. İşte Ruggero’nun hükümeti 1101 tarihinden ta 1154 tarihine kadar devam etmiştir. Sene-yi hicriyye ile mukarenet edersek 495 tarihinden 554 tarihine kadar bulunduğunu görürüz. Şerif İdris Sıkliye’ye vusûlünde bu kraldan pek çok ikram ve izzet görmüş ve imalini talep eylediği küre-i mücsseme için dört yüz bin dirhem gümüş vermiştir. Şerif İdris matlup olan küreyi imal ile üzerine o zamanın coğrafyası mucibince yedi iklimi çizmiş ve bilâd isimlerini yazmıştır. Kral Ruggero bundan pek memnun olarak Şerif’i ihsanlarına gark eyledikten başka Sıkliye’de ikamet eylesesini talep etmiş ve sinn-i hulefa neslinden bulunduğun için bilâd-ı İslam’a avdet edersen taht-ı hilafette bulunan zat seni katl ettirir demiş. Bunun üzerine Şerif İdris kralın talebine icabetle Sıkliye’de ilâ ahirü'l-ömr kalmıştır. Kral Ruggero bir prense layık olacak muhassasatı Hazret-i Şerif’e tahsis eylemiştir.

Şerif İdris, kralın emriyle, “Nüzhetü'l-Müştaf fi İhtiraku'l-Âfâk” nam coğrafyasını hicretin 548 senesi şevvalinin onunda ikmal eylemiş olduğu kitabının mukaddimesinde söylüyor.

Cenab-ı İdris bu kitabının mukaddimesinde “El-Melükü'l-muazzam Ruggero’l mu'te'zibillâhü'l-muktedir be kudrete mülk-i Sıkliye” diye de senalarla herifi arş-ı âlâlara çıkarıyor. Kral Ruggero Afrika sahillerinde bulunan İslam’ın ve hususen Akdeniz adalarında

sakin olan ümmet-i Muhammet'in başına bela kesilmişti. İdris "Nüzhetü'l-Müştaf fi İhtiraku'l-Âfâk" nam eseriyle krala İslam'ın da bilâd ve memalikini bildirmiş ve yollarını irae eylemiş oldu. Kendi kitabı kâfi gelmiyormuş gibi birçok kütüb-i nefise-i Arabiyye isimleri de sayıyor ki bunları güya hep "Ruggero" mütalaa eylemiştir diyor. Şerif cenablarının isimlerini söylediği kitaplar şunlardır.

1. Kitabü'l-Acâibe El-Mesud
2. Kitab Ebi Nasr Sa'îdü'l-Cihanî
3. Kitab Ebi El-Kasîmu'l-Abdullah bin Hardazebetin
4. Kitab-ı Ahmed bin Ömerü'l-Azerî
5. Kitab Ebu'l-Kasîm Muhammed El-Havkalü'l Bağdadî
6. Kitabü'l-Cinah bin Hakanü'l-Keymanî
7. Kitabü'l-Musa bin El-Kasîmü'l-Kürdî
8. Kitabü'l Ahmed bin Yakub El-Maruf bi'l-Yakubî
9. Kitabü'l-İshâk bin El-Hasanü'l-Müneccim
10. Kitabü'l-Kadametü'l-Basrî
11. Kitabü'l-Ersiyûsü'l-İntâkî

Zaman-ı inkirazda ahlak-ı umumiye fesâda gider. Fakat ahlak-ı eşraf ve efazil dahi avamın derecesine kadar acaba tenezzül eder mi? diye şüphe eyler idim. Kralın ikram ve inamı mukabilinde pek çok kasideler ve methiyeler okumuştum da Adam sen de!... Şuara işidir demiştim. Hâlbuki Şerif İdris krala bu kitabıyla pek ciddi bir mürşid ve bir delil olduğunu haber veriyor. La havle vela kuvvete illa billâh derim.

4 Kanun-ı Sani Sene 1921

Bugün salıdır havamız hoş ve güneşlidir. Sabah gezintisi yapmak, kuvvetli bir kahvaltı etmekten daha ziyade vücuda nafidir. Erkence otelden çıktım. Bir buçuk saat kadar cadde ve sokaklarda gezerek iki tarafımı seyrettikten sonra mahud "Roma Cadde" sinde "Gorizia Kahvesi" namında küçük bir kahveci ve börekçi dükkânına girdim. Kahveleri makineli buhardan geçirilerek ihzâr ediliyor. Sadesi şekerlisinden daha temiz ve emindir. Destgahın üzerinde tepsiler içinde sıra sıra dizilmiş patates ezmesinden masnu içi tatlılı fırında kızartılmış yumruk büyüklüğünde lokmalar ve pek âdi peynirli börekler ve daha neler daha neler için müşteriler hep buraya dolmuşlardı. Kahveyi ayakta içiyorlar. Acele işleri bulunan işçi kadın ve kızlarla mağazalarda kâtip yamaklığı eden delikanlılar dahi lokmalarını, böreklerini ayakta yiyorlar. Bir fincan kahve yarım liraya yani bugünde bizim Mısır'ın yirmi

parasına muadildir. Lokmanın ve böreğin tanesi de böyledir. Bu gibi mahallâta pek muktesidâne kahvaltı ediyorlar. Dahası da var a ! Fakat ben hepsini söylemek istemiyorum. Civan sinyorinalar lokma ve böreklerini yutup da üzerine bir bardak su içtikten sonra el torbalarından çıkardıkları küçük bir aynaya bakarak parmaklarıyla zülûflerini tanzim ve lal kalemle dudaklarını telvin eyledikleri esnada gözlerinin içine bakan delikanlılarda türlü şakalarıyla bunların yanaklarını al rengine boyuyorlar. İtalyanlar derler ki “Kadın ne kadar aynaya bakarsa o kadar hanesine bakamaz.” Bilmem bu kaide kahvaltılarını bu gibi kahvehanelerde, ayakta eden işçi ve alışverişçi kadınlara da şamil olur mu?

Dikkat edelim. Bu kabil zevâtın şakaları hiç de şairane değildir. Hem de şakalarını yüksek sesle ediyorlar. El ve yüz işaretleriyle de sözlerini ahrazlar gibi tarif ediyorlar. Aldığım sabah gazetelerini burada okuduktan sonra tramvayla otele avdet eyledim. Öğle taamından sonra Emire Hazretleriyle birlikte Palermo’ya yedi kilometre mesafe baidinde bulunan “Monreale”yi ziyarete gideceğimizi haber aldım.

“Monreale” Palermo’nun cihet-i şarkıyesinde ve yedi kilometre mesafe baidinde va’kî bir nâhiye olup 23556 nüfusu vardır. Sath-ı bahrdan irtifaı 350 metrodur. “Monreale” oradaki büyük kiliseyi ve muattal bir manastırıyla kesb-i şöhret eylemiştir. Palermo’dan elektrik tramvayı her yarım saatte bir hareketle yirmi beş dakikada Monreale’ye vasil olur.

Öğle taamından sonra saat ikide Emire Hazretleriyle otomobil-süvar Monreale’ye gittik. Evvela otelden sahil boyu gelerek Marina Meydanı’ndan “Vittoria Emanuel” Caddesi boyunca “Corso Calatafimi”ye girdik. Bundan sonra bir müddet daha gittikten sonra şehrin binalarını bitirdik. Daha sonra sağımıza gelen bir dağın eteğinden itibaren yapılmış olan geniş ve güzel bir yoldan çıkmaya başladık. Çıktıkça manzara güzelleşiyor idi. Solumuzda “Conca D’oro” altın yuvası tesmiye edilen “Vadi El-Abbas” ın portakal ve limon ve mandarina bahçeleri kocaman vadiyi tek mil kapamış idi. Sağımızdaki dağ dahi kabiliyetine göre türlü eşcar ve hint inciri ile ziynetlenmişti. Yarım saatte “Monreale” de bir meydanın solumuza gelen cihetindeki kilisenin kapısı önünde durduk. Otomobilden inerek evvela etrafımızı ve kilisenin haricini gözden geçirdik. Bu kilisenin ismi “Duomo di Santa Maria La Nuovo” yani “Santa Maria Nuovo Büyük Kilisesi”dir. Hariçten görünüşü Palermo’nun ekser mabedi gibi Arap ve Norman karışığı bir binadır. Bu kilise ile civarındaki manastır daima sabahın saat yedisinden itibaren zairlerine açık bulunduğu gibi bade’z-zuhur saat dörtte kapanıyor. Banisi ise ikinci “Guglielmo”dur ki: Tarihte “Guglielmo II. Il Buono” diye maruftur. Bu zat miladın 1166 tarihinden 1189 tarihine kadar Sicilya kralı bulunmuştur.

İkinci “Guglielmo” nun bu kiliseyi bina eylemesine sebep olmak üzere şöyle bir masal söylüyorlar. Palermo delilinde dahi muharrerdir ki: Kral cenapları bir gece rüyasında Hazret-i Meryem’i görmüş ve Meryem ana kendisine demiştir ki: Sen bir define bulacaksın. Bulduğunda onu din yoluna sarf eyleyeceğine söz ver. Kral ise mev’ûd defineyi bulmuş ve bununla kilisesini bina ettirmiştir.

Bence o zamanda efkâr ve esrar-ı ahaliyi kabza-yı tasarruflarına almış olan taife-yi ruhbanın tahsil-i rızaları için böyle bir rüyayı görmüş ve va’di mucibince amel ederek kilisesini bina ve âlâ-yı vâlâlarla Palermo başpapazına takdim ve teslim eylemiştir.

Büyük kapısından içeriye girdik. Kilise hademesinden olup ziyaretçilere delalet eden kimselerden birisi derhal peşimize düştü. Aheste aheste yürüyerek ve iki tarafımızı seyrederek ilerliyorduk. Delil cenapları da durmadan söylüyor idi. Bu gibi mahallâta bulunan deliller çok söylemekle hem de delalet eyledikleri zevat, lisanlarını anlasın, anlamasın ve dinlesin dinlemesin akıllarınca tarifler eylemekle bahşişe kesb-i istihkak eyleyeceklerini daima zannederler. Kilisenin tûlî 152 arzı 49 metro imiş. İrtifamı öğrenemedim. Döşemesi renkli mermerle işlenmiştir. İki sıra direklerin yüklenmiş oldukları kemerler Bizans tarzıdır. Mozaik olarak kırk iki aded levha resmedilmiştir ki bunların her birisi kütüb-i mukaddeseden iktibas olunmuş bir vakadır. Direklerin taçları hizasından yukarısı tekmil altınla işlenmiştir. Muhakkaken söylerim ki! Zamanımızda böyle bir kilise bir milyon Mısır lirasına yapılamayacağı gibi duvarlarında kabartma veya mozaik olarak işlenmiş olan insan ve eşya resimlerini resm için eski zamanın sabırlı ressam ve heykeltıraşlarını şimdiki zamanımızda bulamayacağımız dahi pek muhtemeldir.

Kilisenin içinde ve cenup tarafında gayet mükellef, müzeyyen yapılmış iki adet tabut mevcut olup bunun birincisi birinci “Guglielmo” ve ikincisi ikinci “Guglielmo”nun kemiklerine merkat imişler.

Yarım saatten ziyade gezerek kilisenin her tarafını iyice seyreyledik. Resminden dahi malum olacağı üzere kilise dâhilen azametli bir binadır. Harice çıkmazdan evvel de “teberrüken ve teyemmünen” diye üzeri mozaik, müseddes bir siyah taşı kilise hademesinden birisi Emire Hazretlerine takdim eyledi. Ma ziyade bahşişlerini vererek kiliseden çıktık. Bu kilisenin tamam ittisalinde bulunan “il chiostro” yani manastırın dehlizini görmek için girdik. Pazardan madar günlerde iki lira duhuliyesi vardır. Resminden dahi tahmin edilir ki manastırın bu dehlizi hayret-efza sanatlarla meydana getirilmiştir. Tamam dört köşelidir. Her köşesi yirmi altı kemerli ve tamam iki yüz on altı direklidir. Direklerin kabartma ve oyma ve

mozaik işlemleri takriben hiçbiri diğerine müşabih değildir. Şekil-i umumiyesinde yine Araplığı galip ve Normanlığı nakıstır. Direkler, şatrancî ve helezonî ve yivlî ve türlü mozaik şekillerle işlenmiştir. Bu manastırın havalisi güzel bir şekilde taksim edilerek çiçek bahçesi yapılmıştır. Bir yadigâr-ı tarihi olmak üzere de Emire Hazretleriyle beraber burada resmimizi aldırдық.

Resimde dahi görüldüğü gibi musanna bir fiskıye havalinin sağ köşesini tezyin etmiştir ki bundan daimi olarak da sular fişkırıyor. Bu manastırın arka tarafındaki bir kapıdan bakılınca “Monreal”ın büyük parkı görülüyor. Aşağısında ise “Vadi El-Abbas”ın zümüriddin bahçeleri ta denize kadar imtidad ediyor.

Dehlizin direklerinin muhtelif resimleri ve hususen fiskıye direklerinin resmi hep Endülüs, Arap resimlerinden alınmıştır diye İtalyanlar yazıyordu. Bu manastırın pek yakınında ve çan kulesinin altında Araplardan kalma bir eser mevcuttur. Bu ise murabba şeklinde bir bina olup dört adet kapısı ve bir kubbesi mevcuttur. “Monreale”nin ism-i kadîmi Palermo kubbesiymiş. İşbu büyük kilisenin binasından sonra ism-i kadîmi kaldırılmıştır. Yine burada vaktiyle rahibelere mahsus bir manastır varmış. Sonraları işbu manastır saraya tahvil edilmişti. 1194 tarih-i miladisinde Sicilya’da kral bulunan üçüncü “Ferdinando” çok defalar zevcesiyle gelerek bu sarayda istirahat edermiş.

Vaktiyle buralar hep ümera-yı Arap sarayları ve kübera-yı İslam Konakları ile müzeyyen imiş. Buralara kim bilir ne kadar ulemâ ve hükemâ-yı İslam istirahat için gelirlerdi? “Kubbet-i Belerm”¹⁵ denilen bu güzelim yerlerde kim bilir ne kadar düğünler olmuş ve kılıç kalkanlar oynanmış ve davetler verilmiştir?

Diyebilirim ki: gözlerimiz yaşlı olarak melül mahzun “Monreale”yi terk eyledik. Tamam saat beşte otele avdet eylediğimizden işbu ziyaretimizi üç saatte yapmış olduk.

5 Kanun-ı Sâni sene 1921

İtalyanlar, çarşı halkını tarif için şöyle bir masal söylerler. Derler ki: Çarşıda attar ve tütüncü bulunan namuslu ve pek kibar bir harp zengini sabahleyin erkence gelerek hala yarı kapalı bulunan dükkânına girer ve yamağını ber vech-i âtî isticvap eder. Sorar ki:

- Kıyılmış tütünleri biraz ıslattın mı?
- Evet ustam! Hafifçe su serptim.

¹⁵ Kubbet-i Belerm: Palermo Kubbesi.

- Tuza bir miktar kum kattın mı?
- Evet ustam! Kattım.
- Bibere bir miktar tuz karıştırdın mı?
- Evet ustam! Karıştırdım.
- Kahveye pirinç katarak değirmende çektin mi?
- Evet ustam! Çektim.
- Dünkü getirdiğimiz roma su kattın mı?
- Evet ustam! Kattım.
- Birinci derece şaraba da su kattın mı?
- Evet ustam! Şimdi bunu da ikmal ederim.
- Pek ala! Çabuk bitir ki dükkanı umuma açmazdan evvel ibadet için kiliseye gidelim!...

Ben bu masalı dinlediğim zaman mübalağa haml eylemiştim. Hâlbuki bu sabah bazı şeyler almak için çarşıya gitmiş idim. Min cümle iki çift çorap almıştım. Hem de Palermo’da bundan daha alası olamazmış ki!.. diye pek pahalı almıştım.

Emire hazretlerinin salonları için bir miktar da gül ve karanfil almıştım.

Meğer bu aldıklarım da beni büsbütün aldatmışlar. İlk giyişte çorapların altı kunduramın tabanına yapışarak yalnız koncu inciklerimde kaldı. Güllerle karanfiller ise meğer kopacaklarından kırık imiş de diğer gül ve karanfil saklarını ince tellerle ekleyerek yeni saklar yapmışlar imiş. Bunu otelde tanıdığım bazı kimselere söyledim. Harb-ı kebir ahlak-ı umumiyezi ziyadesiyle fesada verdi. Herkeste bir para kazanma tamamı arttırdı. Muamelede insan gözlerini açmazsa vay haline! Vay başına! Şimdiki dilenciler bile aldığı beş on santim sadakayı bi'l-muayene kalp olmadığına tamamen emniyet eylemedikçe verene teşekkür etmiyor dediler. Bugün dükkâncılardan bir şey daha öğrendim ki bence asıllarının Arap olduğuna bir daha delildir. İtalyan lisanında “ç” harfi pek çoktur. Arap lisanında ise bu harf bulunmadığından Araplar umumen “ç” harfini “ş” harfi gibi telaffuz ederler. İşte bizim Palermolularda tekmi “ç” harfini “ş” telaffuz ediyorlar. Mesela beş demek olan “Cinque” ism-i adedi “çinkue” diye telaffuz ediliyor. Palermo’da bunu “şinkue” diye söylüyorlar. Bizim Mısır’da da mesela “çavuş veya çorba” kelimelerini “şavuş ve şorba” diye telaffuz ederler.

Sıkkliyeliler Arapçalarını İtalyancaya değişeli sekiz yüz seneyi müteceviz olduğu halde zevk-i lisanîyelerini bir türlü unutamamışlardır. Atavilik¹⁶ bunda dahi tesirini göstermiştir.

Palermo’da kırık tabak ve çanak, çömlek tamir ediyorlar. Bizim Mısır’da dahi görüldüğü gibi tamirci usta edevatını bir zembile doldurarak sırtlamış ve miskabını da zembilin üzerine görülecek bir halde vaz’ı eylemiş sokak sokak gezerek kırık kase ve çömlek tamir edeceğini yüksek sesle ilan ediyor. Tarz-ı tamirine dikkat eyledim. Âlât ve edevâtına ve hususen miskabına nazar eyledim. Hep bizim Mısırdaki tamirci ustalarının gibi en azdan bin senelik iptidai şeylerdir.

Mısırdaki içi su dolu büyük bir destiyi arkasına yüklenerek çarşı ve pazarlarda yazılı taslarla su satar adamlar görülür ki bunlara “hamlî” namı verirler. Burada da içi su dolu büyük testiye eliyle dolaştırarak su satılıyor. Bir elinde de iki katlı küçük bir hammaleye birkaç bardak komuştur. Bunlar da birçok methlerle bağırarak sularını satıyorlar. Palermo’da aldığım bir sucunun resmini şuraya vaz’ı ediyorum. Sucu başa çehre ve kılığına dikkat edilirse şarklı mı garplı mı? derhal anlaşılır.

Badel zuhur otelden dışarı çıkmadım. Kıymetli kanlar dökerek ve aziz canlar vererek imtilak ve İslam’a vatan eyledikleri “Sıkkliye”yi ne için ve nasıl bir avuç Normanlara vermişlerdir diye kitap karıştırdım durdum.

6 Kanun-ı Sâni 1921

Sıkkliye cezaresi ne için eyâdî-i İslam’dan hüruç etmiştir? diye kitaplarımı karıştırdığım esnada nice nice mühim vukuata tesadüf eyledim. İslam bir kitle-yi kepire iken zamanla eyâdî-i cehlede oyuncak olarak parçalanması ve bu parçaların da biri birlerine düşerek kavga, gürültü son derece de küçülmesi inkirazına sebep-i aslî oluyor. Cahil ve keyfî bir idare, efrâd-ı ümmetin ahlakını da bozduğundan izmihlallarını ta’cil eyliyor ve zaten fırsat bekleyen etrafındaki düşmanları ise hazıra konuk, gelip yerlerini ve yurtlarını ellerinden alıyor. Tabi’îdir ki inkiraza izmihalle zeminin hazırlanması için de mevki ve ehemmiyetine göre çok veya az zaman lazımdır.

Hicretin 344 senesi hulefâ-yı fâtimîyeden El-Mu’ziddinullahu’l-Ulvî ile o zamanda Endülüs’te halife bulunan Abdurrahman El-Emevî arasında ber-vech-i âtî bir vaka zuhur eylediğinden ihtilaf ile itilaf bir arada cem olmaz kaidesini koymuşlar ve İslam’a nice nice zararlar ettirmişlerdir. Şöyle ki:

¹⁶ Atavilik: Asmaî’nin tespit ettiği sosyal bir gözlemdir.

Sene-yi mezkurede “Halife Abdurrahman” in emriyle Endülüs daru’s-sına’asında gayetle büyük bir sefine inşa edilmiş ve içine de Endülüs metaı doldurularak satmak ve bedeline eşya almak için şarka gönderilmiş idi. Bu sefine şark sularından döner iken bir sefineye rast gelmiş, kimin ve nereye azimet ediyor diye tahkikinde bunun Sıikliye valisi tarafından “El-Mu’ziddinullah” a bir memur ile mektuplar götürdüğünü öğrenmiş ve nihayet sefine ile beraber memuru ve mektupları zapt ile Endülüs’e götürmüştür. Tabi bunu El-Mu’ziddinullah haber aldığıında azim bir donanma ihzar ve Endülüs üzerine irsalini emretmiş kumandanlığını da Mu’zîn Sıikliye’de memuru olan “Hasan bin Ali”ye vermişti. İşbu donanma Endülüs’ün “El-Meriye” limanına hücum ederek limanda bulunan bi’l-cümle gemileri yakmış ve “Abdurramhanü’l-Emevî”nin manendi bulunmayan o mâhûd büyük sefinesini ve içinde müşamirün iley için İskenderiye’den götürülen türlü kumaşları ve hususen bir hayli hanende cariyeleri hep zapt ve hatta “El-Meriye”ye de asker çıkararak sükkânını katl ve şehri yağma ettikten sonra salimen “El-Mehdiye”ye avdet eylemişti. Bunu haber alan halife Abdurrahman ise azîm bir donanma techiziyle Endülüs’ten şark sularına irsal eylemiş ve nihayet “El-Mu’zîn” donanmasıyla müsademe etmiş ve arada nice İslam kanı yine İslam zararına olarak akmış gitmiştir. Beyne’l-İslam bu gibi ihtilafın zuhuru bade-ma aralarında itilafın husulüne imkân bırakmaz değil mi? Nitekim de hep öyle olmuştur.

Gelelim maksada: Şöyle ki “Sıikliye” ceziresi “Benuaglep” tarafından feth olunmuştu. Benuaglep ise hulefâ-yı Abbasîyunun Afrikadaki memurları idi. Zamanla Afrika’da fâtimiyûn devleti zuhur eylediğinden “Sıikliye” ceziresi de mevki itibariyle Bağdat’tan ayrılmış ve bittabi Mısır’da hükümet eden El-Mu’ziddinullahü’l-Ulvî’ye tâbî olmuş idi. Hicretin 388 senesi El-Mu’âz tarafından “Sıikliye” valisi tayin edilmiş olan “Ebu’l-Fütûh Yusuf bin Abdullah bin Muhammed bin Ebu’l-Hüseyn” Palermo’da hastalanmış ve sol tarafı felç olmuştu. Bunun üzerine “Ebu’l-Fütûh Yusuf” kendi yerine oğlu “Cafer”i vekâleten tayin eylemişti. “Cafer” “410” tarihine kadar vekâleten Sıikliye valisi bulunmuş idi. Su-i siyretinden dolayı âhâli aleyhine kıyam ve isyan ile gelip sarayını muhasara eylediklerinden mefluc olarak hala hayatta bulunan pederi Yusuf bir mahfa içinde muhasırînin yanlarına gelmişti. Bunun üzerine âhâli ağlayarak dertlerini buna hikâye eylemişler. Ve Cafer’i zulmünden dolayı istemediklerini ve diğer oğlu “El-Ekhel” diye maruf olan “Ahmet”i üzerilerine emir tayin etmesini talep eylemişlerdir. Binaenaleyh “Yusuf” da âhâlinin talebini tenfiz için Cafer’i azl ve yerine Ahmet’i tayin etmiş, bu vech ile isyan da nihayet bulmuştu. O zamanın ilkab-ı modasından olmak üzere de “Ahmet”e “Te’yüddü’d-devlet bin sekätü’d-devlet” lakabı verilmişti. Bundan sonra ise “Yusuf” mezul oğlu Cafer’i Sıikliye’den ihraç ile Mısır’a

göndermiş ve kendisi dahi oğluna iltihak için Mısır'a gitmişti. Bunlar "Sikliye"den çıktıkları vakit beraberlerinde pek çok mal ve meta almışlardı. Hususen "Cafer" (1) hayvanat olarak

(1) Ebu'l-Fedâ diye meşhur olan "İmaduddîn İsmail bin Ali" nin "Kitabü'l-Muhtasar fi Ahbarü'l-Beşer" nam tarihinin 413 numaralı sahifesi, Leipzig basmasıdır.

Katır vesaireden başka on dört bin re's-i at götürmüştür. Derler ki Yusuf Mısır'da vefat eylediği zaman tek bir attan başka hayvanatı kalmamıştır.

"El-Ekhel" Sikliye'de imareti zamanında bir müddet hüsn-i siyasetle idare-yi umur eylemiş ve İtalya arazisine asker sevkiyle savlet İslam'ı Frenkler arasında göstermiş ve artık Sicilya adasında hükümete itaat etmeyen ne bir belde ne bir kale kalmamıştı. Zamanıyla "Sikliye" küberasından bazıları "El-Ekhel"e darılmış ve tehevür-câhilane ile de Afrika'da hükümet eden "El-Mu'az bin Bâdis"e gitmiş ve asker gönderdiği halde adayı kendisine teslim edeceklerini söylemiştir. Yani "Sikliye" ceziresi ulefâ-yı Abbasiyûna tâbîi iken sonraları Fâtımî bulunan "El-Mu'iziddinullah"a tâbîi kalmış ve şimdi ise Kayrevân'da bulunan "El-Mu'az bin Bâdis" hükümetine ferağ edilmek istenmiştir.

Bunun üzerine hicretin 428 senesi "El-Mu'az bin Bâdis" donanma ve asker oğlu "Abdullah"ı Kayrevân'dan_Sikliye adasına göndermiştir. Bâdis'in askerleri Palermo'ya çıkınca "El-Halsa"da ikamet eden "El-Ekhel"i sarayında muhasıra etmişler ve nihayet derdestiyle katl eylemişler ve başını da Kayrevân'a "El-Mez"e göndermişlerdir. Derken "Sikliye"liler yaptıklarına nâdim olarak "El-Mu'az bin Bâdis"ın askerini adadan tart ve ihraca kalkışmışlar, harp eylemişler ve askerlerinden sekiz yüz kişi maktul düştükten sonra "Abdullah"da bakıye-i suyufiyle donanmalarına can atmış ve geldikleri yere dönmüş gitmiştir.

(1) Bundan sonra ise "Sikliye"liler katl edildikleri "Abdullah El-Ekhel"ın biraderi bulunan "El Samsam bin Yusuf"u üzerlerine emir tayin eylemişlerdir. Hâlbuki adada ihtilal ve ıstırap, müzmin bir hal alarak birtakım erâzil ve edâni eşraf ve ümeranın yerlerine geçmiş olduğundan söz büsbütün ayağa düşmüş, neticesi olarak da her taife bulunduğu yerde teferrüt ile merkezden yani "Palermo"da bulunan Sikliye imaretinden alakalarını kesmişlerdi.

Palermo'nun ismi o zaman beyne'l-İslam "El-Medine" idi. Ayan ve eşrafı ise seyl-i ihtilale kapılmış olduklarından "Emir-i Samsam"ı da serir imaretinden kaldırmışlar, hatta herifcağızı dışarıya atmışlar ve yerine "Muhammet bin İbrahim bin Es-Semene"yi tayin eylemişlerdi. Bu zat ise mevcut kâidelerin

1- “El-Şeyh Şehabettin El-Nuri” nin “Nihayetü'l-Arap fi Fünûnu'n-Edeb” nam kitabından hülâsa alındı.

En meşhuru bulunduğu emir tayin edilince de “El-Kadr-i Billâh” lakabını vermişlerdi. “Abdullah bin Menkût” nam kâid “Mezar, Tarabnaş, Elşaka” ve mülhakâtında hüküm ve hükümeti eline almıştı. “İbnü'l-Havâş” diye maruf olan “Ali bin El-Nimet” nam kâid dahi “Kasrıyani, Cercennet ve Kasr-ı Nübû” mülhakâtında icra-yı hükümete başlamışlardı. “İbnü'l-Mükellatî”yi nam kâid dahi “Catanya ve Siracusa” ve mülhakâtında hükümet eylemişti. Bu haller hep hicretin 431 senesi vuku'a gelmiştir. Yukarıda ismi geçen “İbnü'l-Semene” asker cemiyle “Siracusa”ya müstevli olmuş ve arkasından “Catanya”ya da girerek emiri bulunan “İbnü'l- Mükellatî” yi katl ve şehri almış idi. Maktul olan “İbnü'l-Mükellatî” “İbnü'l-Havâş”ın hemşiresi “Meymune” nam kadınla evli imiş. Meymunenin dört ay on gün iddet müddeti hitamında “İbnü'l-Semene” izdivacına talip olmuş ve biraderi “İbnü'l-Havâş”ın rızasıyla akd-ı izdivaç eylemişti. Meymune âkîle bir kadın imiş. “İbnü's-Semene” bir gün içki içtiği esnada zevcesi Meymune'ye bir ihtilaftan dolayı darılmış ve kadının kolundan bir damar kesilmesini emreylemiş ve emri tenfiz olunarak memunenin pazısından hacamet damarı açılmış ve kan akmağa başlamıştır. Maksat ise bu vech ile kadını katl eylemek idi. Derken Meymune'nin İbrahim nam büyük oğlu vakayı haber almış ve hemen hekimler celbi ile zavallı kadıncağızın damarı bağlanmış ve nihayet ayılmış, iyi olmuştu.

“İbnü's-Semene” sarhoşluk belası bilmeyerek böyle bir halde bulunduğunu makam-ı itizarda zevcesine beyan ve nedamet eylemiş ve Meymune de zevcinin özrünü güya kabul ile barışmışlardı. Bir müddet sonra “Meymune” biraderi “İbnü'l-Havâş”ı ziyaret için zevcinden izin almış ve bir hayli hediye-yi behiyelerle “Kasrıyani” ye gitmiş ve vusulünde zevcinin kendisine yaptığını biraderine haber vermiştir. Bunun üzerine kâid “İbnü'l-Havâş” Meymune'yi zevcine iade etmeyeceğine dair yemin eylemiş ve bunu haber alan “İbnü's-Semene” ise zevcesini istemiş ve nihayet nail-i emel olamadığı için asker toplamış ve “İbnü'l-Havâş”la harp için “Kasrıyani” üzerine hareket eylemiştir.

Derler ki “İbnü's-Semene” cezirenin ekser bilâdını taht idaresine alarak hatta “Medine” de yani Palermo'da ismine hutbe bile okutmağa başlamıştı.

Kâid “İbnü'l-Havaâş” dahi askerini alarak “Kasrıyani”den “İbnü's-Semene”ye karşı çıkmış ve iki asker pek şiddetli muharebe eylemiş, nihayet “İbnü's-Semene”nin askeri bozulmuş ve firar etmişti. İbnü'l-Havâş'ın askeri düşmanlarını takip ve yetiştiklerini çala

kılınç katl ve bakiye-i suyufını da perişan eylediklerinden “İbnü’s-Semene” yalnız kalmış ve intikam için küffardan istimdada gitmiştir.

Şöyle ki hicretin 444 senesi İbnü’s-Semene” kayın biraderiyle eylediği harpte tekmil kuvvetini kaybetmiş olduğundan “Palermo”ya dönmeyerek doğruca “Calabriya”ya geçmiş ve orada “Malito” nam kalede ikamet eyleyen “El-Kamet Ricar bin Tenkırad bin Hayra” yani Norman “Kont Ruggero”ya iltica ile askerleriyle gelecek olursa kendisine tekmil “Sıklıye” ceziyesini temlik edeceğini vaat ve temin eylemiştir.

İşbu “Malito” şehri vaktiyle bir belde-yi İslam iken hicretin 372 senesi Frenklerle muharebe ile bunu eyâdî-i İslam’dan selb eylemişler ve o zamandan beri kalesini tamirle içine Normanlar yerleşmişler imiş.

“İbnü’s-Semene”nin Sıklıye’de sahip-i nüfuz olduğunu bildikleri için “Kont Ruggero” ve altı aded biraderleri bir rivayete göre yalnız yedi yüz nefer Frenk askeriyle “Calabriya”dan adaya geçmişler ve “İbnü’s-Semene” haini önlerinde olarak uğradıkları yerleri ve ekser bilâdı suhuletle istila eylemişler ve böylece ta “Kasrıyani”ye kadar gelmişlerdir. Burada “İbnü’l-Havaş”ın askeri ile muharebe etmişler, nihayet bunları da mağlup eylediklerinden “İbnü’l-Hâvaş” “Kasrıyani” kalesine iltica etmiş ve “Kont Ruggerp” da askerini alarak diğer bilâdı feth için “İbnü’s-Semene” ile oradan gitmiştir.

Şahsi adavetle İslam kanı akıttıklarına kanaat etmeyip de intikam diye din düşmanına iltica ve bunlara delalet ve muavenetle vatan-ı İslam’ı küffara teslim ve milyonlarla ümmet-i Muhammet’i esir eyleyen hain-i din ü vatan “İbnü’s-Semene” melununu bilmem ki nasıl tavsif etmelidir?

“İbnü’s-Semene” melununun “Kont Ruggero”yu önüne düşerek “Sıklıye” adasına götürmesi hicretin 444 senesi şehir-i recebinde vuku bulmuştur. Derken “Norman Ruggero” adanın şehir ve kasabalarına birer birer müstevli olmaya başlamış, hususen Hıristiyan askerin girdiği yerlerde İslam’a yapmadıkları kalmamış idi. Bu askerler İslam’ın elinde avucunda ne bulduysa almışlar, hatta hane ve dükkân gibi emlaktan tecrit etmişler ve mümanat etmek isteyenleri katl ve ne için diyenleri de merhameten cezire haricine tard ve nefyeylemişlerdir. İhafa ve ervahın bu derecesini gören ukalâ-yı ümmet ise kemal-i sür’atle hârice, bilâd-ı İslam’a can atmışlar ve ulemâ ve sülehâ-yı İslam’dan pek çokları o tarihte Tunus, Endülüs ve Mısır cihetlerine hicret etmişlerdir. Bundan sonra “Sıklıye” İslam’ının başına getirilen fecayi hikâyelerini ileriye talik ile vatanına hıyanat eden kimsenin vaktiyle Araplar nezdinde en

alçak bir mahlûk-ı itibar edildiğine dair bir vaka-yı meşhure-yi tarihiyeyi ibret için şurada nakl eyleyeyim. Şöyle ki:

“Muhammet Talat Harp” beyin telifi olan “Tarih-İ Düvelü’l-Arap ve’l-İslam” nam kitabının birinci cildinin 233 numaralı sahifesinde “Habeş’in Mekke Üzerine Asker Sevki ve Vak’a-yı Fil” faslında muharrerdir ki Habeş kralı “Ebrehetü’l-Eşrem” Kâbe’yi hedm eylemek için Mekke üzerine asker sevk eylemişti. Sebebi de “Ebrehe” Yemen’e müstevli olduğu zaman “Sana” da bir kilise bina ettirmiş ve Yeminlileri güya Kâbe ziyaretinden feragatle işbu kilisesini Kâbe kılmayı murad eylemiş idi. Buna muhalif bulunan Yeminlilerden birisi bu kiliseye girerek geceyi geçirmiş ve hatta içine def-i hacet etmiş olduğunu haber alan “Ebrehetü’l-Eşrem” mademki siz böyle yaptınız, ben de gideyim Kâbe’nizi hedm eyleyeyim diye yemin eylemiş idi. Bunun üzerine “Ebrehe” büyük bir ordu ve meşhur “Mahmud” (1) nam filinden başka daha on iki de adi fil ile Mekke üzerine yürümüştü.

“Ebrehe” orduyla Mekke’ye takarrüb eylediğinde Kureyş Arap’ından “Ebu-Rigal” isminde bir melun vatanına hıyanet babında düşman esasına Mekke’ye giden en kolay yolları iraeeye delalet eylemişti. Mekke’ye takriblerinde cümleden evvel bu “Ebu-Rigal” melunu helak olmuş ve beyne’l-Arap vatanına hıyanet edenlerin de birincisi sayılmıştır. Binaenaleyh bunun kabrini Araplar taşlamışlar, sonraları da vatan haini diye her geçen kimse bu kabri taşlar imiş. O derecedeki iş bu hain-i vatanın kabrini taşlamak İslam’da menâsik-i hacdan olmuştur. Araplar kadimde vatanına hıyanet edenleri en alçak mahlûk addederler ve alamet-i tel’in olmak üzere de kabrini taşlarlar idi. İtibar edenlerine büyük bir ibrettir değil mi? Şurada istidrak kabîlinden olmak üzere de bir hatıra beyan edeyim. Şöyle ki: Arap şairinin

(1) Frenklerin “Mamoth” dedikleri büyük bir filin marebi olup bunun cinsi şimdilerde münkariz olmuştur.

“Ezâ kane cismî min terabe ve’l-keliha / Beladî ve külli el â’limîn akaribî”

Türkçesi

Mademki aslım topraktandır. Her taraf vatanım ve herkes akrabamdır. Dediği zamanı arasak ahlakın fesada gitmiş olduğu devri buluruz. Ahlakını kaybeden bir kavim arasında ise hıyanet cinayet ad olunmaz ve umur-ı âdiye sırasına geçen münheyâtın failleri de cemaat arasında hor görülmez. Nasıl ki bugün bizde içki içenler ve kumar oynayanlar muahezeden masûn bulunmuşlardır. Zannediyorum ki fikirlerde hain-i vatan cürmü küçülmüş olduğundan “Ebu-Rigal” hainin kabri yerine şeytanın kabri sözü geçmiştir. Bizim hacıların hangisine sorarsanız

size hacda şeytanın kabrini taşıdığını söyler, ne aslından en de faslından artık kimsenin haberi kalmamış olduğunu bu sözüyle ispat eyler değil mi?

Bence vatanına hıyanet eden “Ebu-Rigal” in kabrini hıyanetini tel’in için taşıdığını bilen bir hacının nazarında hıyanet bir cinayet olur. Memleketine avdetinde dahi hain kabri taşıdığını hemşerilerine hikâye eyler ve aralarında kıssadan hisse alanlar çoğalır. Hüda cümleye hidayet eylesin.

“İbnü’s-Semene” melununun hasmından intikam almak için kocaman Sıklıye adasını milyonlarla sakin olan Müslümanlarla birlikte düşman-ı dîne delalet ve muavenetle peşkeş çekmesini tarih sahifeleri acaba nasıl bir ağızla kaydedecektir? Sa’y-i hainanesi olmak üzere ada Müslümanlarını dinlerinden ve dillerinden tecride sebep olmuştur. Adadan kaçamayan ve çıkamayan ihvan-ı din ise engizisyon ellerinde ya katl veya tansîr edilerek hesap ve defter-i ümmet-i Muhammet’ten tarh olunmuşlardır.

Derler ki tarih bir tekerrürden ibarettir. Hicretin 212 tarihinde asâkir-i İslam “Sıklıye” ceziresine geldiği vakit önlerinde oralı “Fimi” namında bir delil mevcut idi. İslam hükümeti, hicretin 212 senesi ve miladın 822 tarihinde, rebü’l-evvel ayına müsadif olan haziran içinde cezirede icra-yı ahkâma başlamıştı. Hicretin 453 tarihine müsadif bulunan 1061 (1) sene-yi miladisinde “Kont Ruggero”

(1)İtalyanca “Sicilya Tarihi” nam kitabın tahririne göre “Norman Ruggero” 1061 tarihinde askeriyle adaya geçmiştir. “Nihayet’ül-Arap fi Fünun’el-Edep” nam kitabın kavlince 444 hicride yani miladın 1052 senesinde “İbnü’l-Semene” delaletiyle “Kont Ruggero” ve asâkiri adaya gelmiştir. Ve altı aded biraderi bir avuç askerleriyle önlerinde yerli Müslüman’dan kâid “İbnü’s-Semene” melununu delil ve muayyen olarak “Sıklıye”ye girmiş ve adadaki İslam hükümetinin intihasına bu tarih bebde olmuştur. Kale daima içinden alınır. Bu babda “la havle vela kuvvetel billâh” derim.

7 Kanun-ı Sâni 1921

Bu sabah odamda kaldım. Emire Hazretleriyle Palermo “Darü’l-Âsâr”ını ziyaret edeceğimizden bu hususta malumat edinmek için mevcut delillerimizi mütalaa eyledim. Palermo darü’l-âsârına “Museo Nazionale” millet müzesi namı vermişlerdir. Mevkii Roma Caddesi’ndedir. Eyyâm-ı âdiyede kable’z-zuhur saat onda bade’z-zuhur üçe kadar ve pazar günleri saat on birden bade’z-zuhur üçe kadar ziyaretçi kabulü için açık olup iyad-ı resmîyede kapalıdır. Pazardan ma’da günlerde iki lira duhuliyesi vardır. Kable’z-zuhur saat

ona doğru Emire Hazretleri'yle araba-süvar otelden çıktı ve yirmi dakika sonra darü'l-âsârın kapısının önünde durduk. Duhul resmini verdikten sonra kapısından girdik. Bu hane üç katlı eski bir bina olup daha birinci kapıdan içeriye girilince insan kendisini Kahire'nin kadim hanelerinden birinin birinci (h)avlusunda zanneyler. Sokak kapısından içeriye girilince bir ikinci kapıya tesadüf ediliyor. Bundan sonra hanenin selamlık kısmına geliniyor ki ortadaki avlusu, halince küçük bir bahçedir. Bunun ortasında güzel bir fiskiyesi de vardır. Bahçesinde muz ve bambu mezru' olduğu gibi fiskiyesinde dahi Mısır'da "Kalkas" denilen gayet büyük yapraklı "gülegez" otu zerredilmiştir. İşbu birinci avluda bulunan âsâr hep Kurûn-ı Vüsta'ya mahsus heykellerdir. Burada gördüğümüz âsârın müfredatını haber vermekte kaarilerim hazerâti için bir fâide melhuz olmadığından yalnız derim ki miladın bin tarihinden bin beş yüz tarihine kadar yapılmış olan taş heykel vesaireyi buraya saf saf tertip eylemişlerdir. Buradan bir kapıyla ikinci avluya girdik. Burası birinci avlunun üçü kadar büyüktür. Bizim Mısır'ın eski kibar hanelerinde harem dairesinin avlu dairesi de tamamen böyle olur. Keza bu avluya dahi on beşinci ve on altıncı asırlara mahsus âsâr vaz' edilmiştir. Frenklerde "Rinaissante" denilen devr-i teceddüde ait burada hayli âsâr mevzu'dur. Bunların cümlesi sanayi-i nefisenin heykeltıraşî kısmına ait güzel bir numune mektebidir. Buradaki bir kapıdan üçüncü bir avluya geçtik. Burada dahi Palermo'dan başka adanın diğer şehirlerinden alınıp götürülmüş pek çok âsâr seyreyledik.

Alt katta hakikaten pek çok kıymetli âsâr mevcut olup sanayi-i nefise ile alâkadar bulunan zevat için aylarla, senelerle seyrine doyamayacakları şeylerdir. Emire Hazretlerinin merakı Palermo'da bulunan âsâr-ı Arabiye'yi görmektir. Salonları muhafazaya memur olanlardan birine âsâr-ı Arabiye'ye mahsus salonun nerede olduğunu sorduk. Birinci kattaki son salonda bulunduğunu haber verdi. Hemen birinci kata çıkarak mevcut dehlizdeki âsârı ve bundan sonra salonlara ayrılmış olan edevât-ı menziliye vesaireyi ve hususen kadim ve cedid yağlı boyalı levhalarını birer birer seyreyledikten sonra "Sala Araba" tesmiye eyledikleri âsâr-ı Arabiye'yi muhtevî odaya girdik. Burası öyle enine boyuna denecek kadar bir salon olmayıp adeta küçük bir odadır. Derununa vaz' edilmiş olan âsârın en çoğu da bir kıymet-i tarihiyeyi haiz âsâr-ı Arabiye'den değildir. Bunları "La Covelli" biraderler Palermo antikahanesine hediyeten Kahire'den irsal eylemişlerdir. Bunlarsa sanayi-i nefise-yi Arabiye'den dülger ve doğramacı işleridir ki yine kendilerinin yazdıklarına göre miladın bin üç yüz, dört yüz, beş yüz ve yedi yüz tarihlerinde imal edilmiş şeylerdir. Bunlar da alçıdan mamul ve renkli camlar oturtulmuş pencere kafesleri ve çekme ağaçlardan mürekkep meşrebiye denilen büyük kafesler ve şekl-i hendesinde imal edilmiş kandil asmağa mahsus çarh-ı felek ve boyalı ve

yaldızlı ve alçı ile kabartmalı tavan parçaları ve fildişiyle işlemeli sandalye ve bir çekmece ve üzeri fildiş ve maden ile işlenmiş küçük bir sandukadan ibarettir.

Birinci dolapta dahi kilden mamul ve fırında pişmiş ve üzerine gayetle güzel resimler yapılmış bir çömlek ve mineli büyük bir tabak mevcut olup İspanya Arapları tarafından altın resimler ve Arapça yazılar yazılmıştır. Kırmızı topraktan mamul saksılar dahi vardır. Bunlardan sonra mevcut olan âsâr -ı Arabiye Palermo kiliselerinden alınmış dinî şeylerdir.

Bunlardan başka bir miktar da bronzdan mamul edevât-ı beytiye vardır. Burada yine bir dolap içinde mevzu' büyük bir saksı mevcut olup tarzı ve şekli ve resmi hep İspanya Araplarına mahsusdur. Bunu ise "Mazara" şehrinden götürmüşlerdir. Bunlardan sonra bir mezar taşı mevcut olup üstünde Yunanca ve altında Arapça ile Hıristiyan bulunan sahibinin ismi kabartma olarak yazılmıştır.

Bir mezar taşı daha mevcut olup üzerinde Latin, Yunan ve Arap ve Yahudi yazılarıyla sahibinin ismi yazılmıştır. Yazının Türkçe tercümesi şöyledir. "Sicilya ve İtalya kralının rahibi "Grisando"nun validesi "Anna" tarihi de 1148'dir.

İşte burada hasretlerle müşahede eylemek istediğimiz Sıklıye İslam'ının âsâr-ı bakiyyesinden bir şey var ise o da bundan ibarettir. Âsârın kısm-ı a'zamı Kahire'den hediye gelen gelmiş olduğu halde o da filan hanenin veya filan zatın demekle tarihte kıymeti tezyid edilen âsârdan değildir.

Bâkîsi dahi kilise edevâtı ve mezar taşlarıdır ki Sıklıye'nin Müslüman Araplarıyla alakâsı bile yoktur. Sıklıye ceziresi ilm ü kemal ü imareten mahrum bularak yarım asır içinde cennet haline getiren Müslüman Arapların âsârı acaba nereye gitmiştir? Adada buldukları iki buçuk asır içinde yontma taştan bina eyledikleri binlerle cami ve mescitleri ve bunların yazılı levhaları, ümerâya mahsus saraylar ve ayan ve agniya kasır ve haneleri içindeki fen ve sanayi-i Arabiye semeresi olan edevât ve esas-ı beytiye ve medreselerindeki yüz binlerle hatt-ı dest kütüb-ı diniyye ve fenniyye vesaire bekâyâsı nereye götürülmüştür? Ümerâ ve agniya ve ulemâ ve salahâ kabirlerinin yazılı taşları ne olmuştur? Ne olacak? Mabed, medaris, mebanî ve kubûr hep yakılmış, yıkılmış külü havaya savrulmuş ve yerleri de sürülerek arpa ekilmiştir derim. Zira zaman Kurûn-ı Vüsta ve idi. Cebren tansîr edilen Müslümanların üzerine teftiş-i iman namıyla engizisyon ruhbanı da musallat olmuş idi. Dini var, dili var. Elinde Kur'an'ı, kalbinde imanı var. Müslümanları değil yalnız kâfir, bütperest melunlar diye tel'in eden Latinler acaba o zavallılara neler yapmazlar? Âsâr-ı bâkiyyelerini neden

yıkmazlar, yakmazlar ve yok etmezler? Sırası geldikçe haber vereceğim gibi Sıklıye’de gerek şehir ve gerek köylerde kendi hane ve kâşânelerinde sakin bulunan İslam’ı, Normanlar taht-ı hükümlerine aldıktan sonra katl ü nefy ve tansîr ile İslam ırkını mahveylemişler ve bundan sonra emvali müsadere ile İtalya’dan akın akın gelen Hıristiyan muhacirlere vermişler ve cami ve mescidi ise büthanelerden daha beter diye viran yerle yeksan eylemişler ve mezarat ve merakid-i mübarekeye kadar cümle kubûru dahi yok etmişlerdir.

Kurûn-ı vüsta mutaasıplarının ellerinde yok edilen mebâni vesaire-i İslamiyye’nin pek tabîidir ki âlât ve edevât-ı masnu’aları ve taşlar üzerinde bulunan yazıları da teknil mahvedilmiştir. Ulûm ve fûnûnda hocaları, maarif ve sanayide üstâzları bulunan Arapların âsâr-ı medeniyyesini mahvederek Avrupa temeddününü uzun müddet tehîr eylemeleri kendileri için bir ardır. Tarihleri sahifelerini Sıklıye Müslümanlarının vukuatından esirgemeleri ise ar içinde ardır.

Emire Hazretleri bundan sonra darü’l-âsâr ın kalan kat ve salonlarını ziyaret etmemek istedi. Teşehhüd miktarı olsun bâkiye-i âsârı seyreylemeyi rica ile salonları gezmeye başladık. Birinci katta hakikaten pek çok âsâr cem’ edimiştir. Lakin âsârın ekserisi bin dört yüz ve daha sonralarına mensup şeylerdir. Adada bulunmuş âsâr -ı Yunaniyye’den dahi burada hayli şeyler gördük.

Çanak ve çömlek gibi âsâr pek çoktur. Tunçtan mamul âlât ve edevât-ı mecmuası dahi zengindir. Bundan sonra ise ikinci kata çıktık. Ayrı ayrı isimleri olan âsâr salonlarını birer birer gezdik. Burada hayli karakalem ve sulu ve yağlı boya resimleri seyreyledik. Büyük levhaların en mükemmel ve bahalıları hep dinî resimlerdir. Meryem ana resimlerinin envaina nihayet yoktur. Ağaçtan oyma vesair âsâr içinde bu katta bir salon vardır.

Üçüncü katı da ziyaret eyledik. Burada Sicilya’nın ufak tefek tuhaf eşyası cem’ edilmiştir. Bir salonda dahi muhtelif simalar ve Sicilya âyânından bazılarının nısf heykelleri cem’ edilmiştir. Bir odada dahi Sicilya’da yedi yüz sene-i miladisinde yaşamış olan bir familyanın yatak odası gösterilmiştir. Bundan sonra ise el işlemleri ile tantanalarara mahsus bir oda mevcuttur.

Bu vechile “Palermo Milli Müzesi”ni teknil seyreylemiş olduk. Geldiğimiz dehlizden küçük katları birer birer inerek sokak kapısından Roma Caddesi’ne çıktık. Arabamıza binerek otele geldiğimiz vakit saat bire gelmişti. Öyle taamımız dahi hazırlanmıştı. Bade’t-taam

bakiye-i günümü odamda geçirdim. İşbu darü'l-âsâr ziyaretimden öğrendiğim ders şudur derim. “Akaid namına hakayık kurban ve hayaliyât yoluna maddiyat feda edilmiştir.”

8 Kanun-ı Sâni sene 1921

Sıklıye adasının mahsulât-ı zira'iyesiyle maadin, kükürt, maarif, sanayi ve ticaretine dair şimdiye kadar edinebildiğim malumatı bugün muhterem kaarilerime beyan etmek isterim. Bu ada iklim cihetiyle Avrupa'dan ziyade Afrika iklimine müşabih bulunduğundan güneşi kuvvetli olup suları da bereketlidir. Kâbil-i ziraat arazisi kâfidir. Hâlbuki yine kendilerinin dediği gibi hakıyla ziraat edilmiyor. Sebebi ise adada inkilabat-ı siyasiye asırlarla devam eyledi diyorlar. Benim zannımca ahval-i siyasiyelerinin inkilabından ziyade marifsizlik ile beraber Katolik ruhbanının ahâli üzerine olan nüfuz mütehakkimaneleri sebab-i hakiki addedilmelidir.

Sıklıye'de İslam zamanını nakl eden kütüb-ı Arabiyye ve ve efrenciyenin kavlince adanın evvelce gayr-ı meskûn olan içerilerini bile Araplar mamur eylemişler ve ziraat cihetinde her tarafı bahçe haline komuşlardı. Tekmil Afrika ve biraz da Avrupa ile eyledikleri ticaretleri yüzünden de pek zengin olmuşlardı. Hele Palermo'nun, Endülüs'te Kurtuba ve Mısır'da Kahire şehirlerine muadil gelmiş olduğunu ve her tarafı mesacid, cevami, müzeyyen ve mutantan han, hane ve kâşânelerle dolmuş bulunduğunu o zamanın Arap seyyahları saya saya bitiremiyorlar.

Ne ise İtalya ziraat nezaretinin 1914 senesi 12 haziran, 9 mart ve 7 kanun-ı sani tarihlerinde neşreylemiş olduğu Sicilya ziraat ve sanat ve ticareti ehissâ beyannamesinden hülasa ederek ber-vech-i âfî cetveli şuraya derc ediyorum. Sicilya'da buğday gibi hububat mezru olan arazinin miktarı 676900 hektar olup (1) alınan mahsul ise

(1) “Hectare” bir hektar arazi ve tûlî yüz metre arazi demektir. “Hectolitre” bir hektolitrede yüz litredir.

“5,078000” kantara baliğ olmuştur. Mısır darısı bulunan arazi 4,200 hektar olup “34000” kantar mahsul alınmıştır. Pirinç mezru olan arazi ise yalnız 340 hektardır. Mahsulü ise “5,500” kantardır.

Portakal ve mandarina ve limon eşcarının işgal eylemiş olduğu arazinin miktarı “35,900”hektara baliğdir. Mahsulü ise 6,292,000” kantardır. Zeytun ağaçları da “43,300” hektar arazi işgal edip alınan zeytunyağlı ise “271,000” hektolitre baliğ bulunmuştur. Üzüm

bağlarının işgal eylediği arazi dahi “167.000” hektar olup bunun şarap mahsulü ise “4,698,000” hektolitreye baliğ bulunmuştur.

Sikliye mevaşisinden bir nev’ uzun boynuzlu öküz ve inekleri ve ak keçileri pek meşhurdur. Bizim Mısır’da olduğu gibi bu memlekette dahi sütçüler ineklerini önüne katarak bağıra bağıra sokaklarda sütlerini satıyorlar. Resimlerde dahi görüldüğü gibi inek ve keçisini elindeki ölçeğine sağar ve müşterilerin balkonlardan ipe sarkıttıkları sepetlerindeki kaplarına boşaltırlar. Sicilya’nın kuvvetli bar-gir ve katırları ve uzun kuyruklu bir nev’ merkepleri dahi meşhurdur.

Sicilya’da maden-i muhtelifiye dahi mevcut ise de çoktan Araplar zamanındaki ehemmiyetini kaybelemiştir. Demir madeni metrûktur. Şimdilerde en mühim madenleri kükürttür. Bu maden “Catanya” civarından başlayarak adanın birçok arazisini kapamıştır. Kükürt mevcut olan arazinin “Licata e Nicosia” arzı seksen beş kilometreden doksan kilometreye kadardır. “Gibellina Centuripi” arasından tûlî yüz altmış kilometreden yüz yetmiş kilometreye kadardır. İşbu arazi-i vâsianın nıfısından biraz ziyadesi işletilerek kükürt çıkarılmaktadır. Harb-ı kebirden mukaddemi yani miladın 1914 senesine kadar her sene Sicilya’dan 260 bin tonolate kükürt ihraç edilir imiş ki bunun kısm-ı âzamı Almanlar alırlar imiş. Kükürt ihracatı o zamanlar senede yirmi altı milyon İtalyan lirasına yani bir milyon Mısır lirasına baliğ olurmuş. Kükürt ocaklarında işleyen amelenin ekserisi küçük çocuklar imiş. Bunların da kükürt parçalarını omuzlarında nakl eylediklerinden on kişiden üçünün büyüyemediklerini ve şekli bozuk olarak kaldıklarını İtalyan erbab-ı kalemi şekva babında yazıyorlar ve hükümetlerinden çocukların kükürt madenlerinde işlemekten men edilmesini talep eyliyorlar. Kim dinler?...

Marif cihetini sormayınız. 1875 ehissa senesinde ahalinin yüzde “85,26” nüfusu okuma yazma bilmez, ümmiler olduğunu gösteriyor. Son ehissâ ki 1991¹⁷senesi yapılmıştır. Bunda ise yüzde “71,88” nüfusun ümmi olduğu meydana çıkmıştır. Hâlbuki İtalya kanununda ta’lim cebrîdir diye yazılıdır. İşittiğime göre maarif nezareti yalnız muallimleri tayin ederek maaşlarını da belediyelere tahmil eyler imiş. Hâlbuki belediyeler masrafları çok iradları az daireler bulduklarından maarif cihetinde sabırlı olmaya herkese bol bol tavsiye eylemekten çekinmezlermiş.

¹⁷ Asmaî bu tarihte muhtemelen hata yapmış ve 1891 yazmak istemiştir.

Sicilya'da pek mükemmel değil ise de yine münasip araba yolları mevcuttur. Demiryolları ise ber-vech-i âtîdir.

Evvela – Palermo'dan –Termini - Santa Catarina – Catania - Messina büyük hatlarıdır.

Sâniyen – Messina – Patti – Çerda – hattıdır ki birinci hatta muttasıldır.

Sâlisen – Palermo – Rokka – Palumba - Cerceneti – Porto Ampadukla hattıdır.

Râbien – Santa Caterina – Kanikatteti – Likata hattıdır.

Hâmisen – Katanya – Siracusa – Modika – Likata hattıdır.

Sâdisen – Katanya – Valisavoya – Kaltacirona hattıdır.

Sâbien – Çirkomatenya hattıdır.

Sâminen – Palermo – Corlione hattıdır.

Tâsian – Palermo – Elcamo – Trapani hattıdır.

Âşiren – Caldara – Canikatti şubesidir.

Sicilya'da daha nice bilad vardır ki demiryollarına muhtaçtır.

Adanın en büyük şehri ve merkez-i idaresi bulunan “Palermo” (1) altı daireye münkasımdır. Bunlar ise

(1) Palermo'da Yunanlar sakin iken “Panhomos” ve sonraları “Palermo” namı verilmiştir.

Araplar zamanında “Balerm” yahut “Bilerm” ve beyne'l-İslam “Medine” derler imiş.

Bugünde Palermolu İtalyanlar ise “Pelliyemo” diye telaffuz ediyorlar.

Palazzo Reale : Saray Kralı

Tribunale : Mahkeme

Monte di Pieta : Emanet Bankası

Castellammare : Kal'atü'l-Bahr

Molo : İskele

Oreto : Vadiü'l-Abbas

Bunlardan başka “Cuba” ve “Zisa” azize daireleri de ayrıca bulunuyor. Öğle taamından sonra Emire hazretleriyle çarşıya gittik. Tuhfeci dükkânlarını gezdik.

Yerli işi olmak üzere göze çarpar bir şey bulup da alamadık. Âsâr -ı Atika bey’eder iki büyük mahalli gezdik. Yine bir şey bulamadık. Ecnebi kibar seyyahlarını memnun edecek bir sanatları yoktur. Palermo’da bir darü’l-fünun ve birçok da mektepler mevcut olduğu halde seyyahların hoşlanıp alacağı tuhaf ve kibar şeyler yoktur. Araya sora bir tuhfeci bulduk ki bu da mandarina kabuğundan küçük kutular yapıyor. Tuhaf diye bunlardan dört kutu aldık. Her bir kutu için on buçuk İtalyan lirası aldılar.

Çarşı ve pazarlarındaki emtia tekmi Alman ve Amerika’dan getirilmiştir. Şehrin ihracatı limon ve portakal ve mandarinadır. Bunlar da kâğıtlara sarılarak sandıklanıyor ve ekserisi Amerika’ya gönderiliyor imiş.

Halkın kısm-ı âzamı balıkçı, kayıkçı ve arabacı gibi adi işlerle etmelerini¹⁸ çıkarıyorlar. Kıyafet-i umumiye halkın derece-i fakrını gösteriyor. Tabiidir ki bu tabaka maarif cihetinde dahi fakirdirler. İpsiz sapsızlarının hesabı yoktur. Gözden sürmeyi çalışıyorlar. Bir de şehirde ruhban ruhban üstüne. Sokaklarda sürü sürü geziyorlar. Umûr-ı dünyeviye ile iştilal etmediklerinden iâşeleri ise işleyen âhâlinin boyununadır.

Akşam bizim otelde büyük bir balo vardı. Bade’t-taam biraz raks salonuna gittim. Orada kaleme gelmez neler görmedim de neler!...

9 Kanun-ı Sâni sene 1921

Bugünkü tettebbuatım hep “Messina” şehrine dair oldu. Araplar zamanında ismine teşdîdli sin ile “Messini” diyorlar. Bugün “Messina” gayet güzel ve işlek bir limandır. Eyalet merkezidir. Son ihsasına nazaran “147106” nüfusu vardır. Şehir, adanın şark-ı şimali köşesinde ve Messina boğazı üzerinde Calabriya eyaletinin karşısındadır.

İdare-yi İslamiyye’de iken Messina’nın servetini ve mamuriyetini Arap kitapları bitiremiyorlar. Diyorlar ki “Messini” şehri adanın şarkında ve dağları dahi garbında bulunduğundan pek güzeldir. Sevâhili hoştur. Arazisi gayetle bereketlidir. Pek çok bağ ve bahçeleri ve pek leziz meyveleri vardır. Akarsuları üzerinde hayli değirmenleri bulunuyor. Messini cezirenin en muteber şehirlerindedir. Limanı pek mühimdir. Şark ve garbindan pek çok tüccar gemileri gelir. Ve etrafa gidecek olan yolcular hep bu şehirde toplanıyor. Çarşıları

¹⁸ Etmek: Ekmek.

büyüktür. Metaları ise pek ala ve revaçlıdır. Dağlarında demir madeni mevcut olup işlendiği için de civar şehirler demirlerini Mesini'den alırlar. Limanı pek iyi olup rıhtımları münasebetiyle en büyük sefine bile olsa yine kenara yaklaşıyor ve bir iskele ile gemiden hemen karaya çıkılıyor. Messina Boğaz'ı burada bulunan karşısındaki "Calabriya"ya bu boğazdan geçilir. Bu boğazda iki taraftan gelen sular birbiriyle müsademe eylediklerinden gemiler ekseriya tehlikeye uğrarlar. Boğazın tûlî on ve arzı üç mildir. Bugünkü ölçü ve hesaba göre "Messina" boğazının en dar mahalli 3200 metrodur.

Sıklıye şuarası Messina methinde hayli şiirler dahi yazmışlardır. Sıklıyeli Ahmedlis nam şair

"Men za ya-messini aliü'l-Messini / Nefsi biha fi akde el-tes'ini

"Messina'da benimle akşamlayacak olan kimdir? Doksanlık olduğum halde gönlüm yine Messina'dadır." diyor. Arap müverrihlerinin kavlince hükümet-i İslamiyye zamanında "Messina"nın mukabilinde en meşhur olan iskele "Rio" şehriymiş. Zannımca "Reggio" olacaktır. Araplar "Calabriya"ya sevk-i askerilerinde yine bu "Rio"dan karaya çıktıklarını yazıyorlar. İslam harp gemileri Messina'nın muhafazalı limanında kışlarlarmış. Bu vech ile hem "Calabriya"daki İslam müstameratına karakolluk ederler hem her sene nisan ayından itibaren başlayan deniz muharebe ve gazalarına nokta-i istinat ittihaz eylerler imiş.

Kitabın on altıncı sahifesinde ismini zikrelediğim Endülüslü seyyah "İbn-i Cebir" miladın 1186 senesine müsadif bulunan hicretin 577 senesi Messina'ya gelmiş ve seyahatnamesinde burasını zikrelemiştir. Malum olduğu üzere Normanlar tarih-i mezkûrdan çok evveleri Sıklıye ceziresini tek mil istila eylemişler idiyse de daha İslam ırkı adadan büsbütün kesilmemişti. Ancak adadan İslam'ın bakiyyetü'l-bâkîyesi hor ve hakir bir halde can sürümekte idiler. İbn-i Cebir'in Messina hakkında yazmış olduğu sahifelerin Türkçesini şurada hülasaten kaarilerime okuyayım da İslam'ın o zamanda ne hale gelmiş olduğunu görünüz. İşte "İbn-i Cebirü'l-Kenanî" diyor ki:

-Messina şehri Hıristiyan tacirlerinin içtima eyledikleri bir yerdir. Her tarafından bahren buraya gelirler. Pek çok metaları bulunup fiyatı da gayetle ucuzdur. Memleket zülemât-ı küfre müstağrak olduğundan artık burada Müslümanlara yer kalmamıştır. Memleket ser-a-pa ehl-i salîb ile dolmuştur. Enva-ı münahiye icra ediyorlar. Garip bir insan bu şehirde duramaz. Caddeleri geniş ve güzeldir. Rahatça yaşamak için vasıtalar pek çoktur. Emniyet-i umumiyesi kemalindedir. Şehir arkasını pek güzel bir dağa vermiştir. Önünde dahi deniz

mevcuttur. Limanı dünyanın en iyi limanlarından birisidir. Zira en büyük bir sefine bile el ile tutulacak derecede karaya yakın durabiliyor. Karadan uzatılan bir iskele ile gemiye çıkılıyor. Hatta arkaları yüklü hamallar bile bu iskeleden gemilere giriyorlar. Messina’da gemiye binmek için insan asla kayığa muhtaç olmaz. Gemilerin yüklerini dahi kayıklarla değil hamallar vasıtasıyla tahmil veya tefriğ ederler. Şayet bazı gemiler rıhtıma yaklaşmayarak uzakta durmuşlarsa o zaman kayıklara muhtaç oluyorlar. “Messina” şehrinin karşısında ”Rio” isminde küçük bir şehir mevcuttur. Mahsulât ve meyve cihetlerinden gayetle bereketlidir. Ancak çalîpa- perestle doludur. Müslümanlar bunlarla beraber yaşamaktadırlar. Hükümetleri Müslümanlarla iyidir. Emlak ve arazilerini ellerinden almamıştır. Şu kadar var ki Müslümanlara vergiler komuşlar ve senede iki malum mevsimde bu vergileri hükümete verirler. Hâlbuki Müslümanlar vasi arazi imtilak edemezler. Allah-u Teala yardımcıları olsun ve sonunu hayreylesin. Messina’nın dağları teknil meyve bahçeleridir. Elma ve erik ve fındık vesaire ağaçları pek çoktur. Artık Messina’da çok Müslüman kalmamıştır. Kalan ise bir miktar esnaf güruhudur. Bunun için buraya gelen bir Müslüman müddet-i medide ikamet eylemeyi sevmez.

Sıklıye’nin payitahtı olan “Palermo” şehriden sonra Messina şehri meşhurdur. Adanın kralı “Guglielmo”(1)dur. Bu kral pek adil bir zattır. Müslümanlardan maiyetine memurlar almıştır. Sarayında harem ağaları kullanıyor. Ancak bunlar İslamiyet’ini izhar edemeyip cümlesi zahiren Hristiyan bulunuyorlar ise de yine şariat-ı İslamiye ile amel ediyorlar.

(1) “İbn-i Cebir”in adanın kralı “Guglielmo” dediği miladın 1166 tarihinden 1189 tarihine kadar Sicilya’da hükümet eden “Guglielmo II Il Buono” dur ki “iyi adam” diye maruftur.

Kralın Müslümanlara emniyeti var. Bunun için de cümle hademesini Müslümanlardan intihab eylemiştir. Hatta kendi hususi matbahındaki müdürü bile Müslüman’dır. Birçok da siyah Arap köleleri vardır. Siyah kölelerin de reisi yine kendilerindedir.

Kralın vezir ve memurları hep genç ve dinç Müslümanlardandır. Bunlardan pek çok kimseler maiyetinde ve hususi işlerinde bulunuyorlar. Bu Müslüman memurin gayetle müftehir kisveler iktisa ederler. Ayakkabıları dahi pek süslüdür. Kralın pek çok saray ve bahçeleri bulunup ezcümle payitahtı olan Palermo’da türlü bağ ve bahçe ve sarayları vardır. “Messini” de dahi denize nazır bir ak sarayı vardır. Kralın sarayları iç oğlanlar ve cariyelerle doludur. Hristiyan hükümdarlarının hiç birisi debdebe ve saltanat ve refah ve saadette bu

krala benzemezler. Bu kral icra-yı saltanat ve tanzim-i kavanin ve taksim-i merâtib ve izhar-ı azamet memlekette mülûk ve selâtin-i İslam'ı taklit ediyor. Maiyet-i kralisinde etibbâ ve müneccimler bulunup bunlara ziyadesiyle itibar ve ihtiram ediyor. Hatta kendi memleketinden bir ecnebi tabib veya müneccimin geçmekte olduğunu haber alırsa hemen alıkonmasını emriyle râğbet eylediği her neyse verilerek mülkünde ibka eyliyor.

Kralın acayip hallerinden birisi de Arapça okuma ve yazma bilmesidir. Maiyeti ricalinden olan bir Müslüman'dan işittiğime göre kral “Elhamdulillah hak hamde” cümlesini zatına unvan ithaz eylemiştir. Sarayında bulunan cariye ve odalıkları ise hep Müslüman kızlarıdır.

Kralın hizmetkârlarından “Yahya bin Fityan El-Tıraz” nam zat ki sarayın altın sırmakeşidir. Dedi ki: saraya bir Hıristiyan Frenk kızı girse içerideki Müslüman cariyelerin eliyle mutlaka Müslüman olarak saraydan çıkar. Hâlbuki kral bu cariyelerin Müslüman bulduklarından haberi bile yoktur. Bu kadınlar ziyadesiyle hayır ve hasenât sahibidirler. Yine bu zat haber verdi ki: bir sene cezirede devamlı zelzeleler vuku bulmuştur. Kral zelzeleden ziyade korkmuş olduğu halde sarayındaki kadınlarla iç oğlanları tarafından Allah ve peygamberinin isimleri zikr edildiğini kemal-i hayret ve dehşetlerle işitmiş ise de bir şey yapmayarak böyle dehşetli bir vakitte telsiye-i ruhu için herkes kendi itikat eylediği mabûdunu zikr eylesin demiştir.

Devletin âyânı ve en kıymetli memurları bulunan gençler hep Müslümandırlar. Bunların içinde nail-i ecr ve sevap olmak için aylarla oruç tutanları bile mevcuttur. Allah rızası için sadakalar verir ve kul azat eyler ve küçük çocukları terbiye ve büyüdüklerinde tezvic ederek garik-i in'am ve ihsanları ederler. “Messina” şehrinde “Abdülmesih” isminde memleketin vücûh-ı âyânından madud bir zat tanımiştık. Bu zat bize ziyadesiyle ikram in'am eyledi. Birgün hanesinde tenhaca bulunduğumuz esnada kendisinin kalben Müslüman bulunduğunu ve muhafaza-yı hayatı için İslamiyet'ini izhar edemediğini yana yakıla söyledikten sonra Mekke-yi mükerrerme ile Medine-yi münevvereyi ziyaret edip etmediğimizi sual eyledi. Haccü'l-haremeyn bulunduğumuzu ve Şam-ı şerifi de ziyaret eylediğimizi Hüda'ya teşekkürlerle haber verdiğimizde iştiyakından gözleri doldu. Emâkin-i mübarekeden beraberimizde bazı şeyler varsa teberrüken kendisine de bir miktarını ihsan eylememizi rica eyledi ve dedi ki sizler İslam'ınızı izharla mesutsunuz. Her işiniz İslam'ınızla hayır olur. Bizlerse buralarda canımızı kurtarmak için dinimizi saklıyor ve ibadetimizi dahi gizli icra eyliyoruz. Bizler bilâd-ı küfürde esirler gibi bulunuyoruz. Boyunlarımıza ubûdiyet-i küfür

halkası geçirilmiştir. Bütün maksadımız sizler gibi haccac-ı kirâmın yüzlerini görerek teberrük eylemek ve bilâd u emâkin-i mukaddese-i İslamiye’yi ziyaretlerinize gıptalar etmek ve hayır dualarınızı almaktır. Bizlere ihsan eyleyeceğiniz emâkin-i mukaddese âsârını sağ kaldıkça teberrüken takbil eder ve vefatımızda cesedimizle beraber kefenimizin içine vaz’ eyleriz. Gayetle müessir bulunan bu sözler ciğerlerimizi dağladı. Beraberimizde bulunan Hacı hediyelerinden birazını da kendisine verdik. Ümidimizin fevkinde olarak bize inam ve ihsanlar eyledi. Bu halleri ise kendisinin arkadaşları olan gençlerden sakladık.

Bu gençlerin garip hallerinden birisi de efendilerinin nezdinde iken namaz vakti takarrüb ederse birer ikişer huzurundan çıkarlar ve gizlice eda-yı salât ettikten sonra avdet ederler. Bazı defalar oluyor imiş ki namaz kıldıkları mahalleri kralın görebilmesi dahi kabil imiş. Hâlbuki Hüda-yı Müteal hazretleri bunları görülmekten şimdiye kadar setr ve muhafaza eylemiştir. Bu gençler daima amal-i hayriyelerinde niyet-i haseneleriyle rast geldikleri Müslüman’a gizli gizli nasihatlerinde daimdirler. Bunları Allah kurtarsın.

“Messina”da krallın bir “Darü’s-Sına’â”sı olup içinde bîşman sefen-i harbiyesi mevcuttur. Biz “Messina” şehrinde bir haneye nazil olmuş ve dokuz gün şehirde kalmış idik. Onuncu gün ise bir sefîneye rakip olarak “Medine”ye yani Palermo’ya tevcih eyledik.

“İbn-i Cebir”in Messina hakkında verdiği malumat burada hitam buldu.

Müverrihîn-i Arap yazıyorlar ki: Messina şehri ve limanı “Calabria” sahiline geçmek için Sıklıye İslam hükümetine pek mühim bir merkez idi. Limanında İslam donanması kışlı yazlı bulunduğu gibi şehirde dahi asâkir-i İslam kesretle iskân eyler idi.

“İbnü’s-Semene” haininin teşvik ve delaletiyle adayı istilaya gelen “Kont Ruggero” askeriyle evvela ”Messina”ya gelmiştir. Bu ise miladın 1061 senesindedir. Bugünde Messina’yı görmeye gelen bir Müslüman seyyahı burasının da iki buçuk asır kadar uzun bir zaman içinde İslam şehri ve hükümeti bulunmuş olduğunu ispat için bir çöpe bile tesadüf eylemeyeceğine kanaat getirsin.

Hayret! İbret!

10 Kanun-ı Sâni 1921

Bugün günümüz pazarertesidir. Uyku vaktimi balo var diye feda edemeyenlerden olduğum için her gün gibi erkence kalktım. Kahvealtı akabinde bastonumu kavrayarak sokağa fırladım. Otelden tramva boyu gelerek iskele demiryolu mevkinde geçtikten sonra “Corso

Scina” nam caddeye saparak iki tarafımı temaşa ede ede “Politiama” “Garibaldi” tiyatrosuna kadar geldim. Burası yedinci “Ruggero” meydanındadır. Bunun şekli şimdiye kadar görebildiğim tiyatroların hiçbirisine benzemiyor. “Pompey” şehri tiyatrosuna benzetilmiş acayip bir binadır. Tarifinden ziyade resmi, nasıl olduğunu irae edeceği için tafsilata lüzum görmem. Yukarıda doksan sekizinci sahifede tarifi geçen “Massimo” tiyatrosu kadar büyük değilse de her halde Kahiredeki Avrupa tiyatrosundan metin, süslü ve büyüktür. Miladın 1874 senesi resm-i kûşadı icra kılınmış ve umuma hoş gelen tiyatro oyunlarına tahsis olunmuştur. Bu binanın mühendisi “Demeyânî El-Meydâ” nam zat imiş. Şurada istidrak kabîlinden olmak üzere arz eylerim ki: sinyor mühendisin isminden, aslının herhalde Sıklıye Araplarından bulunduğu zahirdir. Zira gerek İtalyanca ve gerek tekmil Avrupa lisanında “el” harf-i tarifıyla başlayan kelimeler mutlaka Arapçadır derler.

Mısır’da dahi Demeyânî ismi bulunduğu gibi “El-Meydâ” kelimesi de ihtimal ki “El-Meyzâ”dan dönmedir. Derununun resimlerini dahi “Gustavu Mancinelli” isminde meşhur bir ressam yapmıştır. Resimleri ise “Siracusa”da vuku bulmuş tarihi bir vakayı gösteriyor imiş. Bundan başa Palermo’da en kadim bir tiyatro vardır ki ismine “Bellini Tiyatrosu” diyorlar.

Bu tiyatroda daima mensur oyunlar oynarlar ve kışlı yazlı açıktır.

“Biyondu Tiyatrosu” namıyla bir tiyatro daha mevcut olup mevkide Roma Caddesi’ndedir. Bu tiyatro ise miladın 1903 senesi kışat edilmiştir. Bunlardan başka milahi olarak bir hayli de “sinema” yani süver-i müteharrike salonları mevcuttur. Herhalde Palermolular Mısırlılardan ziyade hayatlarının lezzetini tadıyorlar derim. Frenkler ale’l-umum sanayi-i nefiseye ehemmiyet veriyor ve erbabını tebci ediyorlar. Bizde ise iş ber-akis bulunup sanayi-i nefise eğlence babında iştigal ediliyor ve erbabı tahkir olunuyor. Bunun aksine olarak da biz de Frenklerin fahr u azametlerini temsil eden tiyatrolar oynanıyor ve Frenkler ise hayatımızın te’hirini temsil eden tiyatroları oynarlar. La havle vela kuvvete... diyelim!

Buradan yedinci “Ruggero” caddesine dönerek iki tarafı seyrede ede “Maquéda” caddesini “Quattro Canti” dört köşe nam meydanda bitirdim ve sağa döndüm. “Vittoria Emanuel” caddesinden yürümeye başladım. Yukarıda ismi geçen “Kütüphane-yi Milli” den yüz metro kadar daha ileri yürüyerek sağda Palermo’nun pek meşhur olan “Cattedrale” başkilisesi meydanına geldim. Meydan geniş, pek güzel ve müzeyyendir. Resimde dahi görüleceği gibi başkilisenin umumi medhali de bu meydandadır. Haricini döne dolaşa iyice seyreyledim. Arap-Norman tazr-ı mimarisidir. Aşağı pencereleriyle kemerleri Norman tarzı olduğu gibi yukarı pencereleri ve çan kulesi pencere ve kemerleri damının korkulukları

büsbütün Arap tarz-ı mimarisi üzere mebnîdir. Kilisenin içine girdim ve her tarafını gezdim. Eğer bu başkilisenin içini fenn-i mimarı ve âsârı ve tarihi noktalarından ciddi bir surette tarif ve tahrir edecek olaydım bu kitabıma en uzun iki malzeme yani otuz iki sahife zammeylemem lazım gelirdi. Hâlbuki esas maksada göre öyle bir tefsilatta faidemiz yoktur. Yalnız şunu derim ki: zaman zaman tamir ve tezyân edilerek karmakarışık ve pek gani bir ali bina halini almıştır. Umumi kapısından girilince içeride ve medhalin cenûbî kurbunda Sicilya hükümdarlarının kabirleri bulunuyor. Bunlar da miladın “1197” tarihinde fevt olan imparator altıncı “Enrico” ve 1250 sene-yi miladide fevt olan imparator ikinci “Federico” ve 1154 de fevt olan birinci “Ruggero” ve “1198” de fevt olan imparatoriçe “Kostanza Normana” ve 1322 tarihinde fevt olan ikinci “Federico”nun zevcesi “Kostanza de Aragona” ve ikinci “Federico”nun oğlu Atina dükü “Guglielmo”nun cesetlerini hâvî olan tabutlardır. Ne kadar masraflarla bu tabutların ve mahallerinin vücuda getirilmiş olduğunu görmeli de Sicilya’da darü’l-bekâya intikal eyleyen ümerâ ve ulemâ ve sülâhâ vesair Müslim ve mevhid-i billah ihvan-ı dinimizin kabirleri ne olmuş ve nereye gitmiştir diye düşünmeli!...

Yukarıda cebel-i ziyarete gittiğimizi hikaye esnasında ismi geçen azize “Rosalia”nın bu kilisede asıl kabri mevcuttur.. Palermo hâmiyesi itibar eylediği için de ne ziynetler yapılmıştır? Senenin eyyam-ı malumesinde tekmil halk bayram eder ve kiliseye girerek “Roslia” azize ablayı ziyaretle papazların sadaka sandukunu paralarla doldururlar imiş. Bence bunun bir ehemmiyeti yoktur. Vefatlarından pek çok seneler geçtikten sonra takdis edilen emvâtın kabirlerini sermaye ittihazıyla ticaret ve ceplerini dolduran rüesâ-yı mezâhibe karşı bir diyeceğim de yoktur. Sayamadım ama bu başkilisenin derununda pek çok itiraf dolapları mevcuttur. Günümüz pazarertesi ve vaktimiz kable’z-zuhur saat dokuz olduğu halde yine hayli kadın ve erkek kilisenin yan sandalyelerinde ibadet ve bir kısmı da benim gibi şurasını burasını ziyaret eyliyor idi. Merak bu ya! Burada itirafçı bir papaz yakalayarak dolapların birine sokmak ve bakalım neler soracak diye yanında diz çökerek bir günah çıkarttırmak aklıma geldi ise de zata pek çok defalar itiraf suallerini bizzat günah çıkarmayı i’tiyâd eden Hıristiyan bildiklerden işitmiş “Liyotaksil” nam papaz dönmesi bir Fransızın “Açık Perdeden Hıristiyanlık” isminde ve itiraf aleyhinde yazdığı kitabından okumuş olduğum içim öyle bir sahtekârlığa tenezzül eylemedim. Kilisenin mihrabı civarına gelerek durdum ve tû ve arzını takribi olarak bi’l-hesap Palermo’nun “Camiü’l-Ekber”ini gözümün önüne getirdim.

Yukarıda “İbn-i Havkal”ın risalesinde “Camiü’l-Ekber”in yedi bin müminin birden eda-yı salât edebilecek kadar vâsi bulunduğu zıkr edilmişti. Şimdiki hali ise başkilise yedi bin

hıristıyanı alsa arzen Camiü'l-Ekber'e benzemiyor derim. Zira "İbn-i Havkal" bu camide her safın iki yüz kişi alacağını yazıyor. Başkilisede ise bu kadar uzun saf bağlanamaz.

Ey kariin-i kirâmım! Cami'l Ekberle şu içinde dolaştığım başkilisenin münasebeti nedir diye hatırıma bir şey gelirse sizlere yana yakıla haber veririm ki: bu başkilise işte o bizim Camiü'l-Ekberimizin bulunduğu yerin üzerine bina edilmiştir! İbn-i Havkal'ın da dediği gibi bunun aslı, eski Yunanların bir mabedi imiş. Hıristiyanlık zamanı kilise olmuş ve hükümet-i İslamiye zamanı da camiye tahvîl edilerek ismine Camiü'l-Ekber denmiştir. "İbnü's-Semene" melununun yardımıyla adaya Hıristiyanlar girdikten sonra ise tekrar kiliseye tahvîl edilmiştir. Ancak taş taş üstünde kalmamak şartıyla cami-i şerif yerle bir edildikten sonra şimdiki binanın temeli atılmıştır. Bakıyye-i âsâr-ı İslamiye'den olmak üzere de kilisenin kapısı önündeki direk altının yani revakının soldaki birinci direğinde kuran-ı şerifin yedinci suresi olan sure-yi arafın elli ikinci ayet-i kerimesi hatt-ı kûfi ile hâk olunmuştur. Nasılsa o zamanda asar-ı İslamiye'yi tahkir ile mahveyleyen mutaasibîn boş bulunmuş da iş bu ayet-i kerimeyi de kazıyarak mahveylememişlerdir.

Sure-yi arafın elli ikinci ayet-i şerifesi "En rabbikümullahü'l tezi halku semavât ü ve'l-arz" diye başlayarak "tebârekullah ü rabbü'l-alemîn" diye hitam bulur. Başkilise revakının soldaki birinci direği üzerinde hatt-ı kûfi ile hak edilmiş olan şu yukarıdaki ayet-i şerifeyi hikâye eden İtalyanca "Sicilya Delili" nam kitabın kırk dördüncü sahifesinde bunun bir de İtalyanca tercümesi yazılmıştır. Ancak tercümesi diye kaydettiği dört satırlık İtalyancanın manasıyla mahkûk bulunan ayet-i mübarekenin manasıyla arasında mealen olsun hiçbir münasebet yoktur. Avrupalıların içinden müsteşrik namıyla zuhur eden kimseler arasında pek azlarının iddiasıyla münasebeti bulunduğunu bizzat gördüm ve bunların yazmış oldukları kitapları okudum. Ekserisi kendi tefsillerine nispet ve âsârlarında dava ettikleri ilm ve marifetten pek uzak bulunurlar. Yazmış oldukları yastık kadar kitaplarını sıksanız davalarından iki damlası çıkmaz.

Zaman-ı İslamda mevcut olan Camiü'l-Ekber'in harap edilerek yerine bu başkilisenin bina edilmiş olduğuna dair malumatı İtalyan müverrihlerinin kitaplarından aldım. Birincisi Sicilya iktisat cemiyeti tarafından mahsus tahrir ettirilmiş olan "Sicilya dedlili" "Il Cicerone per La Sicilia" nam resimli ve haritalı oldukça teknil bir kitaptır. Bu kitabın kırk üçüncü sahifesinde yazıyor ki iş bu başkilise vaktiyle Hıristiyanların büyük bir kilisesiydi. Araplar Palermo'ya müstevli olduktan sonra bunu camiye tahvîl eylediler. Norman prensleri on birinci asr-ı miladî evailinde adayı Müslümanların elinden kurtardıkları zaman Arapların din-i

ibtidaisine mabed ittihaz eyledikeri bu büyük kiliseyi de tahlis etmişler ve aslına irca eylemişlerdir. Bundan başka İtalyan müsteşriklerinden “Mişel Amari” nam zatın “İbn-i Havkal”ın Palermo hakkında yazmış olduğu risalesini Fransızcaya tercümesinde haşiye kabîlinden olarak 32 numaralı sahifesinde diyor ki “İşbu Camiü'l-Ekber ziyadesiyle ihtimali olduğuna göre şimdiki başkilisenin bulunduğu yeri işgal ediyor idi. Daha muhakkakı ise başkilisenin şimal cihetinde ve tamam karşısında bulunan “Sainte Marie L'incoronate” “Taçlı Mukaddes Meryem” kilisesinin bulunduğu yerde idi. Bu kilise vaktiyle Sicilya krallarının tetvicine mahsus idi. Sicilya'nın filozof ve meşhur müverrihlerinden addedilen “Gaufred Malaterra” nam zat ki on birinci asr-ı miladî muharrirlerindedir. Bu zat diyor ki “Dük Robert ile Kont Ruggero” Palermo'da “Taçlı Mukaddes Meryem” kilisesini bina ettirdiler. Burası vaktiyle Hıristiyanların büyük kilisesi iken Palermo istilasında Müslümanlar tarafından tahkir edilerek kendilerinin mezhep-i batıllarına mabed ittihaz olunmuştur! Müsteşrik “Mişel Amari” dostumuz bunu red babında diyor ki: “Malaterra”nın böyle bir davasını kabul edemem Müslümanlara mezhep cihetinde hurafât-ı nispet eylemek doğru değildir.

Zamanlarının ulûm ve maarifinde dünyanın hocaları bulunan Müslümanlara akaid-i batıla isnat edilemez. Maazâlik Hıristiyanlıkta dahi vaktiyle nice batıl fikirler mevcut olduğunu tarihler yazıyorlar.”

Saded haricine çıkmamak için derim ki başkiliseyle şimalinde ve pek yakınındaki “Taçlı Mukaddes Meryem” nam kilisenin ikisinin birden işgal edildiği arazi Camiü'l-Ekber'in mevcut olduğu arazidir. Çünkü “İbn-i Havkal”ın hesabınca iki yüz kişilik bir saf, baş klisenin arzına kâfi gelemeyeceği gibi namaz saflarının tahiyat ve secde için birbirlerinden açık bulunması dahi zaruri olduğundan yedi bin kişiyi başkiliseyle “Taçlı Mukaddes Meryem” kilisesinin mecmu arazisi ancak isti'ab eyleyebilir. Hele abdest vesaire için lüzumu zaruri olan havluyu da hesaba katarsak başkilise meydanını bile Camiü'l-Ekber'e zammeylemek lazımdır.

Uzatmayalım! Başkiliseden meydana çıktıktan sonra yüzümü kible cihetine çevirerek üç ihlâs ve bir Fatiha okudum ve sevabını iki yüz elli sene işbu Camiü'l-Ekber'de eda-yı salât eden ervah-ı güzışteğân-ı ihvana bahşeyledim. Geldiğim caddeye dönerek yürümeye başladım. Dört köşe tesmiye eyledikleri dört yol ağzına geldiğimizde sağıma dönerek “Maquéda” caddesinde girdim. Elli metro kadar yürüdükten sonra solda bulunan “Peretorya” meydanına girdim. Meydan diğerleri kadar büyük değilse de ancak buradaki meşhur fiskiye temaşaya şayan nefis bir şeydir. Floransalı meşhur heykeltıraş “Francesco Camigliani” miadin

1555 senesi yapmıştır. Heykeltıraş meşhur keza Florasnalı Michelangelo dahi “Camigliani”ye muavenet eylemiştir. Fıskiyenin etrafında yer yer rezk edilmiş olan otuz kadar insan heykellerinin bazılarının kaidesinde “Francesco Camigliani” adı mehkuktur.

Bu fıskiyenin sağında bulunan uzun kubbeli bina Palermo’nun belediye dairesinindir. Biraz ilerisinde Santa Catarina Kilisesi’nin manastırı vardır. Resimde dahi görülüyor.

Burası da iyice seyredildikten sonra döndüm ve tek bir arabaya süvar olarak tamam saat bire doğru otele, odama avdet eyledim.

11 Kanun-ı Sâni 1921

Hicretin 453 senesine müsadif bulunan miladın 1061 tarihinde ehl-i İslam Sicilya adasında hüküm ve hükümetlerini artık kaybetmiş, “Norman Ruggero”da adada kral olmuş idi.

(1) İşte o zamanda tekmi Sıkliye adasında ve mülhakatı

(1) “İbnü’l-Esîr El-Cezrî”nin “Kamîlü’t-Tevarih” Leipzig basması kitabının 273 numarolu sahifesinde muharrerdir ki hicretin 484 senesi, Sıkliye ceziresinin umumuna efrenc müstevli oldu. Burasını zikreyledikten sonra cezirede ümerâ arasında vuku bulan ihtilafı naklederek “İbnü’S-Semene” melununun Frenklerden istimdadını ve onlara ümerâ arasında (209 DEVAMI) tefrika bulunduğundan cezireye müstevli olmak pek kolay olduğunu ve âhâlinin pek çoğu kendisine itaat üzere bulunduğunu haber vermesine binaen Frenkler İbnü’s-Semene ile beraber 440 tarihinde Sıkliye’ye geldiklerini yazmıştır. Bu hesapça Frenklerin ve daha açığı “Norman Ruggero”nun askeriyle Sıkliye adasına ayak bastığı seneden tekmi aday istila eylediği 484 senesine kadar arada tamam kırk dört sene vardır. Demek adada ehl-i İslam hayatlarını ve vatanlarını düşmana teslim etmemek için kırk dört sene Frenklerle harp etmişlerdir. İslam’ın bugünü dününe veyahut dünü bugününe pek benziyor değil mi?...

Bulunan küçük adalarda sakin ehl-i İslam nüfus cihetinde Hıristiyanlara nispetle dörtte üç ziyade bulunduğunu İtalyan müverrihleri yazıyorlar. Bu vechile umum nüfusun dörtte üçünü teşkil eyleyen Müslüman Araplar ilim, marif, servet, sanayi ve ticaret cihetinde herhalde Hıristiyanlardan çok ileride bulduklarından pek tabiidir ki Kurûn-ı Vüsta mutaasıplarının ellerinde öyle kolay kolay mahv ve mün’adim olamazlar idi. Bunun içindir ki kitabın daha on altıncı sahifesinde ismini yazdığım “Muhammed bin Cebirü’l-Kenanî”nin Mesina’dan miladın 1182 senesi Palermo’ya giderek bir bir hafta ikametden sonra “Atrabiniş”

dedikleri “Trapani”ye geldiğini ve orada ikametini hâvî bulunan seyahatnamesinde artık ehl-i İslma’ın mutaasıplar elinde nasıl azalmakta olduğunu nakl eylediği “Rihletü’l-Kenanî”sinden şuraya birazını kaydeleyeyim.

“İbn-i Cebir” hicretin 577 senesi ramazan-ı şerifinin birinci cuma günü miladın 1182 senesi kanun-ı evvelinin yedisine müsadif olmuş idi diyor idi. Palermo’da İslam nazil olan hanların birinde sakin olmuş ve ramazanın yirmi ikisine müsadif olan cuma günü ki sene-yi mezkure kanun-ı evvelinin yigirmi sekizinci günü Palermo’dan kara tarihiyle “Atrabiniş” “Trapani” şehrine hareket eylemiştir. “İbn-i Cebir” seyahatini şöyle hikaye ediyor.

-“ Atrabiniş” limanında iki sefine mevcut olup bunun birisi Endülüs’e ve diğeri Sebte’ye hareket edeceğini haber aldığımızdan hemen Palermo’dan hareket eyledik. Esna-yı tarikte biri birlerine muttasıl karyelere uğradık ve yekdiğerine yakın kasabalardan geçtik. Yolda pek güzel işlenmiş tarlalara takımlara rastgeldik. Öyle güzel arazi, öyle hoş bağlar gördük ki: bunları ancak “Kurtuba” arazisine benzettik. Hatta bu arazi Kurtuba’nınkinden daha kuvvetli ve daha güzeldir bile diyebilirim. Yattık. Gecemizi “Alcamo” (1) kasabasında geçirdik. Burası pek mamur bir kasaba olup büyük çarşısı ve güzel mescitleri vardır. Gerek “Alcamo”da sakin olan âhâli ve gerek Palermo’dan buraya kadar yolumuz üzerinde tesadüf eylediğimiz köylerin halkı tekmil Müslümandır.

“Alcamo” kasabasından seher vakti kıyam ve hareket eyledik ki ramazan-ı şerifin yigirmi üçüncü cumaerrtesi günü olup “decenber”in yani kanun-ı evvel efrencinin yigirmi dokuzuna müsadifti. “Alcamo”ya civar bulunan “Hasanü’l-Himmet” (2)

(1) Zaman-ı İslam’da teessıs ve tesmiye edilen “Alcamo” kasabasının ismi bugün de “Alcamo” olup “Palermo”dan “Partinico” tarihiyle takriben otuz beş kilometrodur.

(2) “Hasanü’l-Himmet” denilen yerlerin isimleri bugün “Sorge Caldo” “Ilıca Göz” “Sorge Terre”, “Posto Bagno” Sıcak Göz ve Hamamlıdır. Frenkler Arpların “Sıcak Tabya” diye verdikleri ismi aşağı yukarı doğru tercüme etmişler demek oluyor.

nam büyük bir karyeye uğradık. Burada min tarafillah sıcak suları akan birçok gözler mevcuttur. Derece-i harareti cism-i beşerin tahammül edemeyeceği bir derecededir. Böyle suyu sıcak bir gözün başına geldiğimizde bindiğimiz hayvanlardan inerek bir ala hamamlandık. Yevm-i mezkûrun ikindi vakti “Atrabiniş”e vasil olduk. Ve kiraladığımız bir haneye yerleştik.

“Atrabiniş” şehrinin zikri “Trapani” “İbn-i Cebir”in bu şehri ve vukuatini naklinden evvel hal-i hazırını nakl ile kaarilerimin bu babta tevsî-yi malumatına yardım etmek isterim. Şöyle ki: “Trapani” şehri Trapani sancağının merkezi olup pek güzel limanı ve revaçlı ticareti vardır. Sükkanı ise son ihsaya göre “61.448” nüfusa balığdır.

Denizinde pek çok mercan bulunuyor. Trapani’de mercan işleri hem pek sanatlı hem revaçlıdır. Türlü balıklarıyla da şöreti vardır. Şehir bahçıvan orağı şeklinde denize girmiş bir dil veya burun üzerinde yapılmış ve tamam civrındaki “San Giugliano” nam dağa kadar imtidad eylemiştir. Sicilya adasının Afrika’ya geçmek için en yakın ve en mühim bir iskelesidir.

Âsâr ve mebani, birçok kilise ile kadim ve cedid devair-i resmiye ve meydanlarındaki mahir heykeltıraşlar elinden çıkmış heykellerdir. Yazı pek sıcak olur. Bazı seneler kırk dereceye kadar sıcak olurmuş. “Şerif-i İdrisi”nin “Nüzhetü’l-Müştak” nam kitabında “Trabniş” tesmiye eylediği Trapani için de şöyle diyor:

“Trabniş” pek kadim bir şehir olup her tarafı su ile muhat olduğundan karadan bir köprü ile varılır. Bu köprü şehrin şark cihetinde olup limanı ise cenup cihetinde bulunuyor. Bu limanı kapalı olduğundan denizin en fırtınalı zamanında bile içinde bulunan gemiler rahat rahat dururlar. Mevsim-i şitada ise bu limanda nice sefineler kışlarlar. Denizinde pek çok mercan bulunur. Şehrin arkasındaki arazi pek vasi ve bereketli olup ziraatle meşhurdur. “Trabniş”in içinde pek büyük bir çarşı mevcut olup maişet kapıları herkese daima açıktır.

Trabniş’e yakın üç aded cezire bulunup isimleri de (1)

(1) İşbu cezirelerin bugünkü isimleri şunlardır.

Ceziret’ül Râhib : İsola di Levanzo

Ceziret’ül Yabset : İsola di Fauignana

Ceziret’ül Malitama : İsola di Marittimo’dır.

Gelelim bizim “İbn-i Cebir”in hikâyesine: “Rihlet’ül-Kenanî”sinin yedinci babı şöyle başlıyor.

-“Atrabiniş” küçük bir şehir olup etrafı bir sur ile ihata edilmiştir. Limanı en iyi ve mühim limanlardan olduğundan pek çok Rumlar buraya gelirler. Hususen Afrika’ya geçmek

isteyenler daima buraya gelirler. Zira buradan Tunus'a gemi ile bir günde geçiliyor. Fırtınalı havaları ihraç ederek kışlı yazlı bu limandan gemiler Afrika'ya geçerler.

Çarşı ve hamamları ihtiyacı beldeyi mükemmel ifa edebilecek miktardadır. "Atrabiniş" in bir ayıbı varsa o da üç cihetinden denizle muhat bulunmasıdır. Yalnız bir cihetinden karayla muttasıl olup o da pek dardır. Yerli ahalinin fikirlerine göre deniz dalgaları döne döne bir gün Atrabiniş'i yuyup bitirecektir.

Not: Ceziretü'l Rahîb'de yalnız büyük bir manastır mevcut olup burada vaktiyle papazlar genç çocukları hadım ederek İstanbul'a satarlar imiş. Bizans âdeti üzere harem kapılarında bu hadımlar kullanılır imiş. Derler ki bizlere de hadım ağası kullanmak Rumlardan geçmiştir. Etrafında pek çok ziraat edilmekte olduğundan şehirde her şey ucuzdur. Ahalisi Müslüman ile Hıristiyandan müteşekkil bulunup her iki fırkanın cami ve kiliseleri vardır. Atrabiniş şark cihetinden şimale doğru maildir. Civarında yüksek bir dağ mevcut olup üzerinde Rumların bir kalesi bulunuyor. Bu dağda Rumların büyük bir karyesi dahi mevcuttur. Kaleye bir köprü ile geçerek vasıl olunur. Arazi-i menzilesi, bağ ve bahçeleri de vardır. İşittiğime göre bu dağda dört yüz kadar akarsu gözleri mevcut imiş. İşbu dağın ismi ise "Cebel-i Hâmid" (1)dir. Müslümanlar bu dağa çıkmaktan men edilmişlerdir. Dağda bu kadar akarsu gözleri mevcut olduğu halde tam ayağında bulunan Atrabiniş'te su yoktur. İçecek sularını ise civarında bulunan bir kuyudan alıyorlar. Haneleri derununda dahi suları oldukça şürbe salih kuyuları mevcuttur.

(1) "Cebel-i Hâmid" in ismine şimdilerde "Monte Santo Giuliano" yani "Aziz Giuliano Dağı" diyorlar. Son ihşaya göre bu dağın sükkanı bugün de "1781" nüfusa balığ bulunuyor imiş.

Mevcut olduğunu evelce zikr eylediğimiz iki sefineyi limanda ziyaret eyledik. İnşallah Endülüs'e azimet edecek olan sefineye râkip olur ve rah-ı maksuda azimet eyleriz.

"Atrabiniş" in garp cihetinde üç adet cezire vardır. Bunlar da birisi limana takriben iki fersah badında vaki olup diğerleri de uzak değildir. İsimleri ise Cezire-i Malitamat veya Bisat ve'l-Rahâb tır.

Mah "yenir" yani efrenği kanun-ı saninin beşinci cumaertesi akşamı şehri şevvalin guresi idi. Zira Atrabiniş hâkiminin huzurunda helal-i ramazan-ı şerifin çeharşenbe akşamı yani pencşenbe gece ruiyatı şeren sabit olmuş ve pencşenbe günü Sıklıye ahalisi oruç tutmuştu. Ramazan pencşenbe gününden hesap olunarak tekmil otuz gün oruç tutulmuştu.

Bizler bayram namazını Atrabiniş'in bir camisinde eda eyledik. Zira ahalden bir kısmı bir sebepten dolayı musalla-yı umuma gitmekten imtina eylemişlerdi. Bunlarla beraber bayram namazımızı "Salatü'l Gurebâ" olarak eda eyledik. Hüda cümle gariplere vatanlarına vasıl olmayı nasip eylesin.

Ahali bayram namazını rical hükümetleriyle beraber musalla-yı umumide eda eyledikten sonra adetleri vech üzere davul ve zurnalarla hanelerine avdet ettiler. Rical hükümetin Hıristiyan azası ise Müslümanları böyle hareketlerinden men eylemediklerine teaccüp eyledik.

Endülüs'e gidecek olan sefine sahibi ile ücret-i naklimizi kararlaştırmış ve zat ve zahîremizi ihzar eylemiş idik. Derken "Sıklıye" kralı tarafından, teknil cezirenin limanlarında bulunan gemileri azimetten men ile oldukları yerlerde bağı kalması emredilmişti. Sebebi ise kralın bilcümle süfün-i harbiyesi tamir ve techiz edilmekte olduğu haberini hariçten men etmek imiş.

Binâen aleyh Sıklıye donanması hareket etmedikçe diğer gemiler hareket eylemeyecek imiş.

İki sefinenin sahipleri olan "Geneva"lı gemiciler bu haberi işittiklerinden hemen sefinelerine tahassünle emre itaat etmemek istediler ve araya Allah vere rüşvet dahi girdiğinden limandan çıkıp gitmek için münasip havanın esmesine intizarda oldular.

Bu esnada idi ki: hoş gitmeyecek haberler almaya başladık. Bu cümleden olmak üzere "Mayorka" hâkiminin "Becaye" ye müstevli olduğu haberidir. İnşallah doğru değildir.

Atrabiniş'te bulunan halk Sıklıye donanması için türlü zanlarda bulunuyorlar. Diyorlar ki tamir ve techiz edilmekte olan harp gemilerinin yekûnu üç yüz ve küsur bulunuyor imiş. Hatta bunların erzakını götürecek olan gemilerin adedi de yüz kıtaya balığ imiş. Bir rivayete göre donanma İskenderiye'yi fethetme ve bir rivayete göre "Mayorka"yı istilaya gidecek imiş. Veya Afrika sahilinde bulunan bilad-ı İslam'ı istila için hareket eyleyecek imiş. Bir rivayete göre donanmanın asıl maksadı "Konstantiniye"ye gitmek ve orada harp etmek imiş. Zira oradan Sıklıye'ye vasıl olan gemilerle gelen kimseler pek acayip haberler getirmişlerdir. Şöyle ki güya Konstantiniye kralı fevt alarak memleketini zevcesine terk eylemiş imiş. Bu kadının ise küçük bir oğlu var imiş. Müteveffa kralın mevcut olan bir birader zadesi isyan ve kıyam ile hâkime bulunan kadını katil ve çocuğu alarak hapseylemiştir. Derken asinin bir oğlu pederinin hapseylemiş olduğu ve ilerde dahi şüphesiz katil edeceği bu çocuğa acıyarak sebilini

tahliye¹⁹ etmişti. Çocuk Konstantiniye'den çıkıp sevk-i kaderle Sıklıye ceziresine gelmiş ve pek perişan kaldığından nihayet ücretle bir papaza hizmetkâr olmuş imiş. Sıklıye kralı bulunan “Guglielmo” bu prensin cezireye iltica eymiş olduğunu haber aldığından memurları vasıtasıyla buldurmuş ise de sual edildiğinde hakikat-i halini inkarla merkum papazın kölesi olduğunu söylemişti. Hâlbuki bir müddet sonra Konstantiniye'ye gidip gelen Genevalı gemiciler bunu bilerek alametlerini tamamiyle haber vermişti. Resmi bir bayram günü “Guglielmo” sarayından çıkmış ve ahali ise krallarının selamına durmuşlardı. Bu çocuğu da getirmişler, kralın geçeceği bir yerde duran halkın arasına koymuşlar idi. Kral oradan geçtiği esnada bütün halk tazim için rükuya varmışlar ve yalnız bu çocuk, mülûkâne bir selamdan başka bir harekette bulunmamıştır. Bunun üzerine “Guglielmo” çocuğu yanına almış ve ziyadesiyle ikram ederek amucazadesinin suikast eylememesi için de sarayında hüsn-i muhafazasına ihtimam eylemiştir.

Meğer bu prensin gayet de güzel bir hemşiresi var imiş. Asi bulunan amucazadesi bu kıza âşık olmuş imiş. Rumların şeriatında amuca evladı pek yakın akraba olduklarından birbirleriyle izdivaçtan memnu tutulurlar imiş. Bu iki âşık ise her şeyi feda ile mutlaka birbirleriyle evlenmek murat eylediklerinden Konstantiniye hükümetine hem hudut bulunan “Konya” vesair biladın hâkimi “Emir Mesut” a iltica eylemişler ve bunun huzurunda din-i İslam'a kabul ve ber-vech şer-i Muhammedî izdivaç etmişlerdir. Binâen aleyh Emir Mesut'un izniyle asakir-i İslam'ı alarak Konstantiniye üzerine gelmiş ve harben pay-i tahta girmiş ve aleyhinde bulunanların birçoğunu kılınçtan geçirmişve lehtarlarının muavenetiyle de serir-i hükümete geçmiş ve bu yüzden asakir-i İslam birçok mal ganimete nail olmuş ve Emir Mesut dahi bunlarla kesb-i kuvvet eylemiştir.”

İşbu hikâye Konstantiniye'den Sıklıye ceziresine işleyen gemilerden naklen Müslüman ve Hıristiyan tekmil ahalinin ağzında gezip duruyor.

Palermo'ya vasıl olduğumuz gün şehrin muhafızı tarafından Konstantiniye'ye dair bizde bir haber olup olmadığı sual olunmuş ve biz dahi bir şey bilmediğimizi söylemiş idik. Hâlbuki böyle bir sualdan maksadın ne olabileceğini o zaman bilmiyor idik. Konstantiniyeli bu çocuğu amucazadesi katl ettireceği rivayetine binaen Sıklıye kralı bunu ziyadesiyle muhafaza edilmesini emreylemiş imiş. Söylediklerine göre bu genç prens gayet de güzel, pek terbiyeli ve vakarlı olduğundan başka lisan-ı Arap'a ve elsine-i saireye dahi vukufu var imiş. Sıklıye kralının maksadı ise tekmil donanmasını prensin kumandası altına vererek

¹⁹ Bu sözcük, sözlükte “tahliye-i sebil” şeklinde geçip anlamı “kapıp, salıverme”dir.

Konstantiniye'ye irsal ve harben orasını alarak amucazadesini tard ettirmek imiş. Ümit ederiz ki ber-vech-i bâlâ yazılan hikâyenin aslı vardır. Ve Konstantiniye dahi memalik-i İslamiye sırasına girmiştir. İnşallah Sıklıye kralı da maksadına nail olamayarak göndereceği donanması mağluben ve münhezimen adasına avdet eyler.

“İbn-i Cebir”in nakleylediği şu Konstantiniye vakasının ne dereceye kadar sahih olup olmadığını tayin edemem. Hicretin 453 senesi Konya ve etrafı hâkimi “Emir Mesut” diye tesmiye eylediği zatı da tahkik eylemek lazım ise de şu “Sicilya” hatıratım öyle bir tahakkikin yeri olamayacağı der-kârdır. Yine “İbn-i Cebir” diyor ki:

Mah zilkadenin hilalini de “Atrabiniş” de gördük. “Febrir”in yani şubat-ı efrencinin dördüncü çeharşenbe gününe müsadif olmuştu. Biz hala bu şehirdeyiz. Mevsim-i şitanın geçmesini bekliyoruz. Rakip olacağımız Ceneviz sefinesi de buradan hareket ve Endülüs'e azimet edebilmek için baharı bekliyor.

Bu şehirde ikametimiz esnası nice nice acıklı vakalara mattali olduk. Burada sakin bulunan ehl-i İslam'ın çalipaperestler elinden çektikleri pek çok mezalime kesb-i vukuf eyledik. Ümmet-i Muhammet Hıristiyanların elinde zelil ve hakir kalmışlar ve hususen kaba ve pek mutaasıp bir kralın taht-ı hükmünde ziyadesiyle bedbaht olmuşlardır. Ahlak-ı umumiye fesada gittiğinden çok defa bir Müslüman, zükûr ve nisa kendi ailesinden emniyeti münsalip oluyor imiş. Hatta zaman oluyor ki bir Müslüman âlimi şahsına gelecek bir zararı def etmek veya bir faideye nail olmak için gidip tanassur ediyor.

İşte bu cümleden olarak “İbn-i Zira” nam bir fikyede İslam dinini terkle Hıristiyanlığı kabul ve incili hıfz ve akaid-i mesihiyeyi talim ile sınıf-ı ruhbanâ dâhil olmuş ve Palermodaki kendi mescidini de kiliseye tahvil eylemiş ve ahkâm-ı mesihîye üzere fetvalar vermeye başlamış idi. Daha garibi bu meredin fikh-ı İslam'da vukuf -ı sabıkı bulunduğundan bazı defalar olmuştur ki hem İslam hem Hıristiyan şeriatı üzere de fetvalar vermiştir. “İbn-i Zira” mecburi tebdil-i din eylemiş olduğundan imanı İslamını kalbinde hıfz ediyor diye de mesmu'umuz oldu. Münasip ise Allah affeylesin diyelim. Bir de şu ceziredeki Müslümanların büyüğü ve efendisi bulunan “İbnü'l-Hacer” diye maruf kaid “Ebu'l Kasım bin Mahmut” şu günlerde buraya, “Atranbiniş” beldesine gelmişti. Bu adamcağız Sıklıye hanedanından olup siyadete eben ced varis olmuş bir zat-ı muhteremdir. Sahib-i hayr ü hasenât olduğunu ve ehl ü ayaline muhibb bulunduğunu ve fidye-i necat vererek nice nice üsera-yı İslam'ı eyâdî-yi nasarâdan tahlis eylediğini mevsuken Palermo'da iken haber almıştık. Fakir ve gariplere daima muavenet-i maliyede bulunur ve muhtaç kalan haccac-ı Müslimîn'in ihtiyaçlarını her

vakit kaza eyler imiş. Bu zatın buraya muvasalatı tek mil şehir halkını mesrur eyledi. Meğer, zavallı adamcağz iftiracılar şerrine uğrayarak Sıklıye kralının emriyle hanesinde hapis edilmiş imiş. Zira iftiracılarının her talebini incaz edemediği için kendisini hariçte bulunan Muhiddin-i İslam ile muhabere ediyor diye ithamla krala şekva eylemişlerdi. Allah'tan olmuş da bazı kişilerin kendi lehinde şهادetiyle kaidemiz korkutulmuştur. Yoksa idam edilmesi hiçbir şey değilmiş. Her iftira başına bir tagrîm, bir ceza-yı nakdi diye diye kendisinden tamam otuz bin Me'munîye lirası almışlar ve bu vechile aba ve ecdadından varis olduğu mal ve mükünü soya soya elinde, avucunda bir şey bırakmamışlardır. Birgün nasılsa kral kendisinden razı olarak burada bir işe tayin eylemiş ve o da gelip aciz bir kul gibi emre itaatle verilen işi görmeye başlamıştır.

Bu zat-ı muhterem görüşmek için bizi davet eylediğinden nezdine giderek görüştük. Kendinin ve tek mil cezirede bulunan ehl-i İslam'ın zâhir ve bâtin ahvalini ve a'dâ-yı dinin cezirenin bunlara yapmakta olduğu mezalimi yana yakıla bize hep hikâye eyledi. Yüreklerinde iman olanlar, bu adadaki İslam'a reva görülen mezalimi işitseler şüphesiz ciğerleri yanar ve kan ağlarlar.

Esna-yı kelamda kaid Ebu'l Kasım dedi ki: Bilâd-ı İslam'a götürülmek şartıyla ben ve tek mil efrad-ı ailem esir pazarında köle olup satılmağı canımıza minnet addeyleriz. Eşraf ve ayan-ı cezireden olup oğulları ve kızları bulunan pek muhterem, mükrim böyle bir aile reisinin işbu temennisi nazar-ı dikkate alınırsa halkın nasıl müşkül bir derecede olduğu tahmin edilir.

Kendisinin ve ceziredeki bütün ehl-i İslam'ın duçar oldukları mesabitten kurtulması için dualar eyledik. Tek mil ümmet-i Muhammet'in de bu ihvan-ı dinin halâsı için gece gündüz dualar eylemeleri boyunlarına bir borçtur. Nihayet bu alicenab ve hüsn-i halk sahibi olan seyit ve kaid mükerrerem ile ağlaya ağlaya ayrıldık. Palermo'da bulunduğumuz zaman bu kaidin ve hemşirelerinin, evlat ve ayalının ikamet eyledikleri büyük büyük konaklarını görmüştük. Sıklıye'den gelip geçen haccac ve fukara-yı Müslümînin cümlesine muavenet ediyor idi.

Bir de bu adada ümmet-i Muhammed pek büyük bir musibete duçar olmuştur. O da bir aile sahibi bulunan zat şayer efrad-ı ailesinden oğluna veya zevcesine bir şeyden dolayı darılır veya bir zevce kendi kerimesine bir mesele üzerine kızarsa o muaheze olunan şahıs güya izzet-i nefsinin kırılmasına tahammül edemediği bahanesiyle hemen kilisenin birine iltica ve

tanassur ederek vaftiz oluyor. Bundan sonra ise ne peder ne de valide oğlunu veya kızını papazların kancasından, pençesinden kurtaramıyor.

Böyle bir belaya duçar olmak havfiyle bir peder veya bir validenin oğluna ve kızına karşı ne kadar müdara eyleyeceği artık tasavvur edilsin! Maazalik Sıkliye’de bulunan ukelâ-yı İslam, “Akritaş” yani “Girit” adasında İslam’ın başına getirilen mükerrer tazyikler sebebiyle bilad-ı İslam’a can atan ümmet-i Muhammet’ten madasının tekmil tansır edildiği gibi bir gün bu adada dahi umum-ı İslam’ın cebren Hıristiyan edileceğini uzak görmüyorlar.

Taife-yi ruhbanın fikrine göre eğer “Kaide Ebu’l Kasım” ma-aile Hıristiyanlığı kabul edecek olursa tekmil cezire Müslümanları da tanassur ederler imiş. Hüda cümle İslam’ı doğru yoldan şaşırmasın. Gördüğümüz yürekler acısı vukuatten birisi de “Atrabiniş” ayanından biri, hacdan avdet etmekte olan bir dostumuza, oğlunu göndererek sinn-i buluğa takarrüp eden bir kerimesini kabul eylesini, isterse kendisi izdivaç, yoksa memleketinde razı olacak birisine tezvic etmesini istirham eyliyor idi. Bu kızcağız ise dâr ve diyarı olan ve peder, maderi bulunan şu adadan çıkarak diyar-ı İslam’dan can atmaya canına minnet biliyor imiş. Peder ve maderi ise kızcağızı bu veche ile tahlis eyledikten sonra kendileri de bir gün çıkacaklarını ümit eyliyorlar imiş. Ahabımız bulunan bu hacı, ricayı kabul ile kızcağızı alarak dünya ve ahrette nail ecr-i azim oldu. Düşününüz ki: bir insan kendi ciğer paresi bulunan bir kızını İslamiyet’inin hatırı için diyar-ı İslam’a irsal ve ferakına tahammül ediyor. Düşününüz ki bu kızcağız da imanının hatırı için pek genç yaşında ana ve baba evini terke razı oluyor.”

İbn-i Cebir’in “Atranbiniş” nakliyatına burada hitam vererek derim ki: dünyada gerek din gerek siyaset hep ashabinın vücuduyla mevcut ve ademiyile mün’adîmdir. Şerai-i ilahiyeye ve kavanin-i vaz’iyet hüsn-i niyete mukarin pak ellerle hıfz ve ahkâmı tenfiz edilir. Sahibi veya garibi tarafından terk veya ihmâl edilen bir şey hal-i aslîsinde kalmaz. Zamanla bakılamayan kumaşlar gibi solar ve tozlanır. Rengini ve paklığını kaybede ede nihayet ne idüğü belirsiz olur gider.

Ümmet-i Muhammet, “Sıkliye” mahv ve inkirazından sonra Afrika sevahili mezalimini ve Malta vesair adalarda İslam’a reva görülen fecayi ve arkasından koca Endülüs’ün başına getirilen musaibi birer birer sırasıyla gördü. “El akl min vazita el-tücareb” akıllı o adamdır ki tecrübelerden ders ala derler. Mutasibin ehl-i salîbin Afrika ve Mısır ve Suriye sahillerini yağma ve oralarda sakın olan ehl-i İslam’ı umumen katl veya cebren tansır eylemek niyetiyle “Sıkliye” ceziresini donanmalarına merkez ve askerlerine atlama taşı veya orta konak ittihaz ettiklerini de işitti. Tekmil âlem-i teslisin benî beşerî hatalardan tahlis

edeceğiz diye müttefikten ve müttehidin müvehhidin-i İslam üzerine hücum ve tasallutlarına mukabil Muhammediler taraf taraf ve kıt'a kıt'a malik buldukları yerlerde saltanat namıyla kendi kabirlerini kendi elleriyle kazdılar durdular.

“Ebu'l-Beka Salih bin Şerifü'l-Rendi”nin Endülüs mersiyesinde

“Maza el tegabeğan fi esselamî bi neküm / Ve entem ya Abdullah ehvân”

Türkçesi

“Aranızdaki şu mukataa-i İslam nedir? Behey Tanrı'nın kulları siz kardeşsiniz” beyiti o zamanda bile kulaklara vız gelmiş idi.

Ey ihvan-ı din şu hikâyelerden ibret alınız. Millet ve devlet için her zaman göz kulak olunuz. Allah bir, din bir olduğu gibi gün dahi birdir. Bugün düne benzemiyor zannetmeyiniz. Ehl-i salîbin Ümmet-i Muhammet'i çala kılış doğramaları Kurun-ı Vüsta'ya mahsus bir taassup idi demeyiniz. Zuhur-ı İslam'dan itibaren ehl-i hilalin başı üzerinde çakılı duran salîb şeklindeki yalın kılıncı hala kınına konmamıştır. Emniyet-i mezhebiyeleri durdukça da duracaktır. “Milletini sevenler ele kılıncı alırlar yaşamak isteyenler Hak yoluna ölürler” derim.

12 Kanun-ı Sâni 1921

Bugün havamızda yağmur var ama bir de tatlı soğuk var. Bu sabah yine birçok Amerikalı misafirler otelimize gelmişler diye haber aldım. Napoli ile Amerika arasında işleyen vapurlar ekseriya “Palermo” limanına uğrarlar. Seyyah getirirler ve Amerika'nın gayet ucuz emtiasını getirirler. Muhacir götürürler ve Sicilya'nın limon, portakal ve kuru meyvelerini götürürler. “Catania”ya dair tefekkürlerimi bir araya cem etmekle meşgulüm. Palermo seyahatinden sonra Mısır'a dönerken Catania'ya da uğrayarak şehir ve civarını ziyaret ve hususen “Etna” yanardağını müşahedem esnası ruznameme faydeli zanneylediğim birçok malumatı kaydeylemiştim. Bunları da buraya ileve ile ber-vech-i âtî beyan ederim. Şöyle ki:

Catania'nın en güzel manzarası vapurla liman önüne gelindiği zaman zâhir oluyor. Catania “Etna” yanardağının sahil-i bahre kadar inen eteği üzerine bina edilmiş olduğundan şehrin tül ve arzı müntehasına kadar hep müşahede olunduğu gibi “Etna” cehenneminin bacası da şehrin ortası hizasından dumanlar içinde görünüyor. Bu manzaranın Avrupa'da daha bir misli yoktur. Napolideki “Vezüv” volkanının manzarası bunun yanında ehemmiyetsiz kalır. Zira dairesi yüz kırk beş kilometre bir arazi-yi vasiaya temelini atmış olan “Etna”

yanardağının 1900 senesindeki mahrutî zirvesi 3274 metro irtifaında olduğu hesap olunmuştur. Bu koca dağda mahrutı olarak iki yüz kadar tepeler daha mevcut olup irtifaları ise nihayet “2000” metreye kadar baliğ olanı bile vardır.

“Etna” bürkanı, tarihin bize haber veremediği bir zamanda patlayarak yerinde bir delik açmış, zaman zaman heyecana gelerek de çamur nehirleri akıtmış ve bugüne kadar şu gördüğümüz koca dağı yoktan var etmiştir. Her heyecanında hem zirvesini yükseltiyor hem etrafında yeni yeni dağlar, tepeler meydana getiriyor. Bacasının etrafı ise kış, yaz çepeçevre karlar içinde parlıyor.

Vapurdan bir küçük iskele ile “Catania” limanına sabahın saat sekizinde çıkmış idim. Rıhtım boyunu doldurmuş olan tek atlı arabalardan birine rakîp olarak şehre geldim. Yolları hem geniş hem doğrudur. “Etna” bürkanı “Catania”yı defaatle harap etmiş, bir kere de çamuruyla kapamış olduğundan bu şehirde âsâr-ı atika ziyaretini hatıra getirmemelidir. Hatta şimdiki Catania’nın altında bir eski “Catania” mevcut olduğundan açılmış olan bir hayli mahallelerini seyyahîne dahi gösteriyorlar. Talebime binaen arabacı bir meyve pazarının yanında durmuş idi. Pazarı gezerek meyvelerinden bir nevi yeşil renkli kış elmasıyla bir sepet de hint inciri aldım. Sicilya adasının hint inciri öyle bizim Mısırinkine benzemiyor. Hacmi büyük ve rengi koyu kırmızıdır. “Piazza del Duomo” “Kubbeli Baş Kilise Meydanı” burasına pek yakın idi. Bu meydanda meşhur “Filli Fıskiye”yi gördüm. Kaidesi murabba müstetil denebilir. Fakar cidar-ı erbası sütunlarla, havuzcuklarla ve çocuk heykelleriyle tezyin edilmiştir. Üzeri muhaddebtir. Takriben tabîi halinde bir fil heykeli işbu muhaddebin üzerine vaz’ edilmiştir. Siyah taştan olan bu heykelin hortumu yukarıya kaldırılmış ve iki azı dişi ve gözleri ak taştan yontulmuştur. Heykelin tamam sırtına sekiz parçadan meskûn bir taş dikilmiştir ki: zirvesine de bir salîb vaz’ edilmiştir. İşbu fil heykelini bayağı benimseyerek dikkatli dikkatli etrafını dolaştım. Zira İslam zamanını hikâye eden kitaplarımızda “Catania” ve “Catalia” dedikleri “Catania”nın bir ismi de “Medinetü’l-Fil” dir. Catania’nın tılsımı tasavvur edilen bu fil heykeli şimdiki bulunduğu meydana Araplar zamanı nakl olunmuştur. Ondan mukaddemi ise diğeri bir mahalde merkuz iken Hıristiyan ahalinin ricasına binaen Büyük Kilise Meydanı’na nakl edildiğini yazıyorlar.

Şerîf-i İdrisî Nezhretü’l-Müştak’ında diyorki “Catania” güzel bir şehir olup bir ismi de “Beledü’l-Fil”dir. İşbu fil bir tılsımdır. Vaktiyle yüksek bir mahalde merkûz iken şimdilerde şehrin içinde bulunan “Kenisetü’r-Ruhban”ın önüne nakl edildi. Catania’yı da meth eyleyerek diyor ki sahil-i bahrde bulunan bu güzel şehrin gayetle iyi bir limanı vardır. Pek güzel

çarşıları ve müzeyyen binaları ve nice nice mescid ve camileri!... Hayli hamamları haneleri mevcuttur. Limanından cihanın her tarafına gemiler kalkar ve her tarafından gemiler gelir. Nehir ve çeşmeleri pek çok olup bağ ve bahçelerinde her türlü leziz üzüm ve meyveler yetişir.”

“Ali Bin Ebu Bekirü'l- Haravi”nin “Kitabü'l İşarat Fi Marifetü'l-Ziyarat” nam eserinin dokuzuncu babında diyor ki “Catania” Sıkliye adasında bir şehrin ismi olup cihat-ı şarkıyesinde bulunan makberesinde şüheda mezarları vardır. Bunlar ise tabi'ından olup “Catania” muharebesinde maktul düşmüşlerdi. Şark cihetinde bulunan “Casriyane” ile “Catania” arasında “Esat bin Ferlet” kabri vardır. Bu zat ilm-i fıkihtan “El-Esediyât”ın sahibidir.

“Kubbeli Baş Kilise”yi gezip görmek için kapısından içeriye girdim. “Messa” dedikleri “Kadas” ayini icra ediliyor idi. Ayakta durarak kadas seyreyledim. Ne ayın ne de erkânı için tabiî bir diyeceğim yoktur. Ancak nazar-ı intikad ile söylüyorum ki: şu azîm ve cesîm mabedi hakkıyla temiz tutamıyorlar. Ruhbanın esna-ı kadasta giyinmiş oldukları işlemeli beyaz gömlekleri de kirli idi. Hatta birisinin gömleğindeki tentene saçağın bir tarafı da yırtılmış, sarkıyor idi.

Şehrin caddelerinden en meşhuru “Via Stesicoro Etnea” Caddesi'dir. Burası Catania'nın belli başlı ve hareketli bereketli en doğru ve pek uzun bir caddesidir. Son ehissaya göre Catania'nın sükkanı (146,504) nüfusa balıdır. Büyük bir tiyatrosu var. Bütün sene açık ise de kış mevsiminde mızıkalı oyunlar verilir imiş. “Villa Bellini” isminde güzel bir bahçesi var. Hoşuma giden ciheti takriben beş asırdan beri tesis edilmiş olan “L'universita” darü'l-fünunudur. Bu darü'l-fünun, edebiyat, felsefe, fenn-i hukuk, hikmet-i tabiiyye, hesap, hendese, tıp cerr-i ahlak ve eczacılık fakültelerinden mürekkeptir. Gayetle güzel bir nebatat bahçesi var. Kütüphanesi ve antikahanesi hasılı bugünde medeniyetin ilmî ve amelî her türlü ihtiyacını “Catania” şehri kaza edebilir derim. Kendi fikrime kalırsa “Catania” şehri ve etrafı ve hususen “Etna” yanardağı, şöyle bir iki gün kadar gezilip görülebilir. O da besmele ile olmalı!...

Zira “Etna” volkanı neuzubillâh arada sırada bir patlak vererek ortalığı alt üst ediyor. Zelzele buralarda en adi bir haldir. Hatta lav dedikleri ateş çamurunun ceryanı batî olursa yine hiçtir. Nisbeten hayat üzerindeki tehlikesi azdır. Asabi olanlar burada çıldırırlar imiş. Miladın 1886 senesinde vuku bulunan heyecan bürkânı birdenbire zuhur eylemiş idi. Hikâyesi şöyledir: (1)

Efrensi mayısın on sekizinci günü zevalden bir saat mukaddemi “Etna” yanardağının bacasından gayetle şiddetli siyah bir duman çıkmaya başladı. Bacanın kuvve-i dâfiasından husul bulan şiddet-i dumanı masallarda hikâyeye olunan siyah ejderha gibi iki bin metro irtifama kadar yükseltmiş idi. Nıfsü’l-leylde teknil “Etna” dağında zelzele başlar. Her taraf dehşet içinde kalarak dağda bulunan köyler ve ahali ve hayvanat tiril tiril titrerler.

“Catania”nın dağ tarafındaki müntehasında sakin bulunan halk dehşetler içinde kalırlar. Bacanın etrafında “lav” dedikleri çamur kıpkırmızı olarak zuhur eyler. Artık tehlike tahakkuk eylediğinden gelen lav nehrine gark olmamak veya ihata edilmemek için kaçan kaçana olur. Bu biriken çamurlarının hararetini iki bin derece kıyas eylemişlerdir. Mesela bir tufengi dipçiğinden başı aşağı tutarak kavalını bu çamura batırsak derhal eriyip kaybolduğunu görürüz. Demiri böyle derhal eriten bir hararetin artık derecesi tahmin olunsun

(1) Bu hikâyeyi Fransa Akademisi azasından René Bazi nam zatın “Sicile” nam eserinin 207 numaralı sahifesinden başlayarak hulasatan alıyorum.

Bu vech ile bacadan dört kol kırmızı çamur nehri ceryan eylemeye başlar. Önüne bağ, bahçe ve köy ne gelirse an-ı vahidde yok eder. Bu çamur nehirlerinden birisi “San Nicolo” kasabası cihetine gelmeye başlar. Mayısın yirmi altısında kasabanın iki kilometre mesafesine kadar gelir ve “Altaralla” karyesine iki yüz metro kadar yaklaşır. Artık bütün köylüler mal ve hayvanatını kurtarmağa çalışırlar. Bir taraftan papazlar hizmet-i ruhaniyeleriyle ateş selinin tevkifi babında kiliselerde “Catania”nın hamisi ve piri addedilen “Sainte Agata” Aziz Agata’nın himmetini istirham için hararetle dualar ederler. Böyle bir dehşetli günde Aziz Agata’nın heykelini de yüzü “Etna” bürkânının bacasına doğru olarak bir meydana vaz’ eylerler. Bu gibi ruhaniyat, avâmın maneviyatını takviyeye yardım etse bile böyle bir günde değil derim. Ayalini, malını ale’l acele arabasına yükleyerek öküzüyle beraber tehlikeden uzaklaşması okunan duaya amin demesinden daha hayırlıdır.

Geceleyn ateş çamurlarının şehre doğru takribi pek müthiş bir hal idi. Ortalık zifiri karanlık, bürkân çamurunun ceryanı ise saatte elli metro olup cephesi ise pek yüksektir. Dalgalar dalgalar üstüne yığıldıkça mal ve mülk sahiplerinin yeisleri de yeisler üzerine birikiyor idi. Ateş çamuru nehri, aheste aheste ilerledikçe önüne gelen o güzelim uzun bağları, meyve ağaçlarını ve köy damlarını on metro kalınlığında kapıyor idi. Kapamakta olduğu hanelerin damları bile artık gözüküyor idi. Zavallı bağlar, bahçeler bir kere çamura tesadüf eyledi mi artık kızgın demir üzerine düşen bir damla suhâlini alarak an-ı vahide beyaz bir gaz olup uçuyor idi. “Altaralla” cihetine akan çamur nehri ferdası sabahleyn kasabanın

tamam kenarına dayanmış idi. Artık burada dualar ve istirahatlar için tevakkufa vakit kalmamış idi. “Altaralla”da yalnız üç aded büyük mahal-i muazzez mevcut olup bunlar da hâmi-yi mukaddes “Aziz Nicola”ya mahsusturlar. Eyyâm-ı mahsusasında burasına binlerle ziyaretçiler gelir ve dini alaylar yapılır ve hareket bereket olurdu.

Ruhban ise “Aziz Nicolo ile Aziz Agata”nın, memleketi şüphesiz hıfz ve gelecek her türlü belayı def’e muktedir oldukları itikadını boş beyin köylülerin başına doldurmuşlardı. Hele ez-kaza Bürkân çamuru gelerek “Altaralla”yı da kaparsa artık o azanın vay başına gelecekti. Derken ateş deryası halini alan “Altaralla”nın tamam civarındaki çamur nehri mecrasını “Saint-Nicola-L’Arena” “Aziz Nicola Arena” cihetine tahvil eyledi. Artık “Altaralla” kurtuldu. Halktaki paniği²⁰ bir görmeli idi. Kerametlere değil mucizelere haml edildi. “Nicolo” daha kurtulmamıştı.

Mayısın otuzuncu günü “Monte Rossi” “Kızıl Dağlar”ı Bürkanın bir çamur nehri ihata eylemiş idi. Bundan sonra da seksan metro arzında olarak bir çamur deryasının zavallı Nicolo’ya doğru ilerlediğini müşahede edildi.

Bürkân çamuru nehirlerinde en ziyade nazar-ı dikkate alınacak şeylerden biri de ceryanın önüne koyu veya sahrıç gibi sulu yerlerin tesadüf ettirilmesidir. Zira 1843 tarihinde vuku bulan heyecan-ı Bürkânîde ceryan eden bir ateş çamuru önüne gelen bir kuyuya tesadüfle pek büyük bir infilaka sebep olmuş ve civarında bulunan halktan altmış kişiyi bir anda yok eylemiş imiş. Tasavvur edilsin ki erimiş ve şiddet-i harareten bembeyaz bir renk almış olan bir demir deryası sulu bir sahrıç veya kuyuya dolar dolmaz tek mil su tabahhur ederek hacm-i aslîsinden on bin kere ziyade tevassu ile tabii kendi kabını alt üst patlatıyor. Artık “Catania”dan “Messina”dan celb edilen dört adet tulumba ile bir günde ancak iki sahrıç tahliye edilmişti. Ekser nahiye müdirleri gibi “Nicolo” müdiri de pek dûrbîn ve derin hesapçılardan bulunduğundan Aziz Nicolo’da her gün iki sahrıç tahliye edilirse ancak beş ayda suları kurutacağını ilan eyledi.

Bürkân çamuru nehrinin ise sürati bu tarafta saatte elli metro kadar bulunduğu fennen sabit olduğundan birgün sonra kasabanın tek mil tahliyesini hükümet resmen emreylemiş idi.

Mayısın otuz birinci günü vakt-i zuhurda kasaba tek mil tahliye olacaktı. Vakt-i mevudu geldi. Altı aded kilisenin çanları çan çun eylemeye başladı. Tek mil halk kasabanın

²⁰ Metinde “panik” kelimesi bulunmamaktadır. Anlamı tamamlaması bakımından eklenmiştir.

büyük meydanına toplanmışlardı. “Catania”nın baş psikoposu dahi tek mil heyet-i ruhbanisiyle burada bulunuyor idi.

Kasabayı tahliye için dini bir alay tertip eylemişlerdi. Piyade olarak serpsikopos önde bilcümle ruhban arkasında ve hazret-i Mesih ile anası Meryem’in heykelleri omuzlarında ve halk derneği de en arkada kasabayı terk eylemişlerdir. Artık ağlayanı, bağıranı ve yurduna yuvasına inleyerek veda edenleri görmeli idi. Pek hazin bir manzara idi diye yazıyorlar. Ahaliden son neferi çıkınca arkasından jandarma karakoları da çıkararak artık kimsenin kasabaya avdet etmemesine dikkat ediyorlardı. Lav nehri “Kızıl Dağ” cihetinden mutad ceryanıyla geliyor idi. Kasabanın telgrafları da kat’ olundu.

Köy ve kasabalarını terk eden halk “Catania” “Pedara” vesair mahallere vasıl olarak muvakkaten iskân edildiler. Bütün halkın gözü “Etna”nın bacasına baktığı gibi kulakları da ateş çamuru nehrinin nereleri kapamış olduğu havadisi için kabarmış idi.

Kasaba tahliye olunduktan sonra çamur nehri süratini kaybeylemeye başlamış idi. Heyecan-ı bürkânî dahi artık aheste aheste tenakıs eylediğinden çamur nehri durmuş ve kurmuştu. Çamur deryası kasabaya iki yüz metro mesafe tekarrüb eylediğinden pek çok araziye kapamış ve yekpare siyah bir kaya haline komuş idi. Büsbütün soğuması için de mevsimine göre en azdan iki mah lazımdı.

Nihayet “Nicolos” ve civarı ahali hicretlerinden on üç gün sonra geldikleri nizam üzre yani baş psikopos ruhban ve hazret-i Merym ve oğlu Mesih heykelleri âlâ-yı vâlâsıyla dâr ve diyarlarına dönmüşlerdi. Fakat bu defa geldiklerinden daha gürültülü olarak avdet etmişlerdi. Umumen İtalya’da, hususen Sicilya’da nümayiş ve dini alaylar gibi cemaatle icra edilen resmiyatın ehemmiyeti, gürültüsü derecesinde tezayüd eder olduğunu reyü’l-ayn müşahede eyledim. Ne kadar ziyade bağırılır, çağırılır ise o kadar ehemmiyeti artar demektir.

Bu heyecan-ı bürkânî çamuru altı yüz metro kutrında yeni bir dağ vücuda getirmiştir ki şimdilerde bu dağa “Monte Gemelaro” “Gemelaro Dağı” ismini vermişlerdir.

Heyecan-ı bürkânînin dehşetini tasavvur etmek için derim ki: heyecana gelmiş olan bu volkanın yalnız bir günde harice def’ eylediği çamuru üç milyon mik’ab hesap edilmiştir. İşbu çamur seli ise o zaman dört yüz elli iki hektar arazi kapamıştır ki bunun yüz yirmi iki hektarı da üzüm bağlarıdır.

Arap kitaplarında ise bu “Etna” yanardağına dair hayli şeyler yazmışlardır ki: zamanları itibariyle de şayan-ı muaheze değildir. Ez-cümle “Ebu Bekir Ez-zeheri” nin “Kitabü’l-Coğrafiye”sinin Sıklıye’den bahseyleyen yirmi ikinci babında diyor ki Sıklıye’de “Sirkosat” (Siracusa demek istiyor) şehrinde sonra “Cebelü’l-Bürkân” vardır ki bunun pek cesim olan ateşi zaman-ı kadimden beri yanıp duruyor. Bu dağın tepesindeki bacaları hamam külhanları gibidir. Gündüzleri ortalığı kapayan dumanları çıkar ve geceleri alevleri görünür. Bu yanardağdan her defasında yedişer gün devam etmek üzere senede üç defa zifirî bir ateş zuhur eyler. Bu zifirli ateş havaya kığılıcımlar püskürür ve yüz arşından ziyade havaya s’ud eyleyen bu kığılıcımlar denize dökülerek donar ve siyah bir taş olur. Bir rivayete göre bu taşlar insan suretinde olurlar imiş.

El-Mesudî de “Mürûc-ı Zeheb”inde diyor ki Sıklıye adasında “Alatma” “Etna” isminde bir Bürkân mevcut olup bacasından başsız insan vücudu gibi ateşli cisimler çıkar. Bunlar denize düşüp sönerek taş olurlar ki bununla defterlerden yanlışları hak ederler. Bu taşlar gayetle de hafif olur. Renkleri de beyazdır.

“Ebu Hamidü’l-Gurnâtî” nin Tuhfetü’l-Elbâb ve Tuhfetü’l-İcâb nam kitabının sekizinci babında (1) ise der ki: “Sıklıye”de sahil-i bahre yakın bir dağ mevcut olup gece bundan ateş çıkarak on fersah kadar mesafeyi tenvir eyler. Ben bu dağı hicretin 511 senesi İskenderiye’ye giderken görmüştüm. Bağdad’da “Eş-Şeyhü’l-İmamü’l- Alîm Ebu’l-Kasım Bin El-Hâkimü’s-Sıklî”den işitmiş idim ki: bu dağdan çıkan ateş on fersahlık mesafeyi gündüz gibi ziya-dâr eyler. Ne yollar ne de o civardaki karyelerde başka ziyaya muhtaç olmazlar. Bu ateşten bir nevi pamuk yumakları gibi ateş parçaları çıkar ki karaya düşerse ak bir taş olur. Bu taş o derecede hafiftir ki suya atılırsa batmaz. Eğer o ateş parçaları denize düşerse sünger gibi delikli siyah bir taş olur. Bununla hamamlarda ayakların altı hak edilerek temizlenir bu ateş parçası kum ve taş üzerine düşerse derhal işti’al vuku bularak kum veya taş hep kül olur. Nebat ve elbiseyi yakmayıp taş ve hayvanı yakar.

(1) Bu kitap Almanya’da Leipzig şehrinde tab’ edilmiştir.

İşte nazar-ı mütaalamdan geçen kitab-ı Arabiye’de bu ve emsali hikâye ve masallar mevcut olup o zamanda daha esbab ve ahval-i Bürkânîyenin fennen tahkik edilmemiş olduğunu isbat eder. Etna’yı ziyaret etmek isteyenler için deliller ve arabalar ve katırlar verir, götürür getirir her türlü teshilatı cem eylemiş şirketler mevcuttur. Ancak teşrin-i evvel ayından itibaren “Etna”nın tepesine kadar çıkmak müşkül oluyor. Üç bin ve küsur metro irtifaiyle beraber karlarla kapanmış birçok mesafe bulunduğundan bacasına yakın gitmek

isteyenler için en müsait mevsim yaz aylarıdır. “Catania” etraf ve civarında dahi ziyaret edilmeye layık hayli güzel yerler vardır. Ez-cümle “Misterbianco” ve “Belpasso” ve “Paterno” ve bunlara misil birçok büyük köy ve kasabalar vardır. Varılmayan bir şey var ise o da iki yüz ve küsur sene en müteveddin Arapların pek işlek bir iskelesi olan “Catania” ve civarında yok edilen âsâr, mebanî ve kubûr-ı İslam’dır. Şu da bizim bir yadigâr-ı tarihimizdir diye gidip görecek bir çöpümüz bile bu şehirde mevcut değildir. Bu şehir ve civarında medfun olan ervah-ı ihvan-ı dine Fatihalar okudum.

Böylece dört saat şehirde ve etrafında araba ile ve piyade gezdikten ve imkân derecesinde hayli yerler ve şeyler gördükten sonra vapura avdet eyledim. “Catania”dan “Siracusa”ya vapurla dört saatte geliniyor.

Palermo, 13 Kanun-ı Sâni 1921 Çeharşenbe

Bugün sabah gezintisi olmak üzere limanın rıhtımını boyladım. Napoli’den gelen vapurun yolcularını seyreyledim. Bir de kayıklarla gelerek rıhtıma çıkan garip yüzlü ve acayip kıyafetli halk gördüm. Bunlar da kim oluyormuş diye yanlarına yaklaştım. Lisanları güya İtalyanca idi. Yüzleri Arap dönmesi yüzlerdendir. Başlarına takye²¹ giymişler ve takyelerinin üzerine de yamru yumru keçe şapkalar takmışlardı. Pantolonlarını bellerine bir kuşakla tutturmuşlar ve ceketlerini sol omuzları üzerine gelişi güzel atmışlardı. Kadın ve kızlarının kıyafetleri de pek tuhaftır. Ale’l-umum başları bizim Anadolu’nun dağ ve köylerinde olduğu gibi kalın bir yemeni ile örtülü ve çeneleri altından çekili ve bağlıdır.

Bu acayip halkın nereden geliyor olduklarını akşama kadar rıhtım boyunda dolaşan bir hinoğlu hamaldan sordum. Dedi ki bunlar Sicilya’nın etrafında bulunan adalardandır. Meyva getirirler. Palermo’dan mal alırlar. Lakin bizim gibi hamallara bunlardan etmek²² yoktur. Kendi yüklerini kendileri taşırlar. Kavgacı, gürültücüdürler... Peki, peki! Teşekkür ederim diyerek hemen savuştum. Çünkü durur ve sözüne kulak verirsem adalı İtalyanların tarih-i tekevvünlerine kadar hikâyesini uzatacak ve sonunda dil kirası diye gevezeliğinden ücretini de isteyip alacaktır. Her memleketten ziyade İtalya’da avam-ı nâsa çok yaklaşmamalıdır. Sarı hastalık gibi bulaşması kolay ve kurtulması pek güçtür.

²¹ Takye: takke

²² Etmek: ekmek

Otele avdetimde Sicilya'ya tâbi' adalar hakkında tettebbuda bulundum. Nezdimde bulunan yedi kıtadan mürekkebe Sicilya ceziresi haritasından Palermo'ya ait haritada ber-vechi âti ceziireler mevcuttur.

Türkçesi	Bildiğim Arapça İsmi	İtalyancası
Ustika Adası		Isola Ustica
Levanzo Adası	Ceziretü'l-Raheb	Isola di Levanzo
Favinyana Adası	Ceziretü'l-Yabsa	Isola di Favignana
Formika Adası		Isola di Formica
Maraoni Adası		Isola di Maraoni
Marettimo Adası	Ceziretü'l-Malitma	Isola di Marettimo

“Cefalu” kısmına ait bulunan haritada ise yalnız “Alicudi” adası mevcuttur.

Pantelleriya Adası	Ceziretü'l-Kusra	Pantelleria-Colyra
Linoza Adası	Ceziretü'l-Nemuşa	Linosa
Lampaduzza Adası	Ceziretü'l-Lenbazuşa	Lampadusa
Lampiyone Adası		Lampione
İstiromboli Adası	Ceziretü'l-İstirunculi	Stromboli
Bazilutzo Adası		Basiluzzo
Panarya Adası		Panaria
Salina Adası		Salina
Filikuri Adası		Filicuri
Lipari Adası	Ceziretü'l-Liber	Lipari
Vulcano	Ceziretü'l-Bürkan	Volkano

İşbu adaların cümlesi asırlarla Müslüman Araplara vatan olmuş idi. Kurun-ı Vüsta'nın kuru taassubunu icatla keyiflerince, cahil halk üzerinde dünya ve ahiret hâkimi kalmak isteyen

papaların ruhban orduları nihayet bu adalarda İslamiyet'in kokusunu bile bırakmamıştır. İtalyan coğrafya kitapları Sicilya ceziresine tâbi' adaları idare cihetinde şöyle taksim eyliyor. Diyor ki: Sicilya'nın en yakın sahiline 45 kilometro mesafe baidinde bulunan "Lipari" adaları "Messina" sancağına tâbî olup mecmu' da küçüklü büyüklü on yedi adadır. Bunların cümlesi bürkânî ve kayalıktan ibarettir. Başlıcaları ise 225 kilometro mastahında olan "Lipari" adası ve 25 kilometro dairesi bulunan "Volcano" yanardağı adasıdır. "Salina ve Alikuri, ve Filikori" adaları dahi bu cümledendir. "Lipari" adasının üzüm vesair meyvaları pek meşhurdur. Zeytinyağı dahi ihraç olunur. Kükürt ocakları da mevcuttur. Nişadır dahi ihraç olunur.

"Tirapani -ile- Marsale" limanları arasına karşı birtakım adalar daha mevcut olup bunların başlıcaları ise yukarıdaki cetvelde ismi geçen "Favignana" "Marettimo, Levanzo" adalarıdır. İşbu adaların mühim mühim kıymet-i tarihiyeleri bulunan Sicilya Adası'yla harpte alakadar olanlar daima bunları askerlerine merkez ittihaz ederler imiş.

Palermo'ya tabî' ve şimalinde 110 kilometro mesafe baidinde "Ustika" nam ada bulunur. Bunun arazisi pek münbit olup hubûbatı ve şeker kamışı ve zeytini ve keçileri pek meşhurdur. Sahûri ve bürkânî bulunan "Pantelleria" adasının dairesi 35 kilometrodur. Ve "Malta" adasının cenub-ı garbiyesinde bulunan "Lampadusa" ve "Lampione" ve "Linosa" adaları "Girgenti" sancağına tâbidirler.

"Pantelleria" adasının ism-i kadîmi "Cotyra"dır. Arapların "Kosra" tesmiye eylemelerine sebep-i hakiki, zaman-ı istilâlarındaki "Cotyra" diye işitmiş oldukları nam-ı aslîsidir. Kamusu'l-A'lâm'da²³ "Kosra" bahsinde tahrir olunduğu gibi değildir. Şimdi bu adada "Cossura" namıyla Araplardan kalma bir kasaba mevcuttur. Bu ada ile Sicilya'ya tâbi diğer adalar, hatta şimdilerde İngilizlerin bulunduğu "Malta" adası Hazret-i Muâviye zamanında(n) itibaren birer birer İslam eline geçmiş ve üçüncü asr-ı hicrîde tekmili Afrika hükümet-i İslamiyye'si tarafından idare olunmuş ve ekser sükkânı İslam olduğu gibi tekmili de lisan-ı Arapla tekellüm bulunuyorlar imiş ve "Sikliye" ceziresini Normanlar istila eyledikten sonra bittabi küçük adaların da artık hayrı kalmamış idi. İkinci "Ruggero" ise donanmasını yaptıktan sonra bu adaları birer birer almıştır. "Engizisyon" namıyla papazların icâd eyledikleri teftiş-i akîde cemaati, merkezini "Malta" adasında yaptıktan sonra işbu adalar sükkânı bulunan Müslüman Arapların başına getirmedikleri kalmamıştır.

²³ Şemsettin Sami'nin coğrafya sözlüğüdür.

Mesela “Sıkliye” donanması adanın birisine hücum ediyor. Ahâli mal, can ve arazilerini müdafaa için mukavemet ederlerse vay hallerine, vay başlarına oluyor. 683 hicrîde Sıkliye donanması “Cirbe” adasına hücum eylemiş, ahâli müdafaaya teşebbüs eyledikleri için çala satur adayı almışlar ve esir namıyla toplayıp Sıkliye’ye sevkeyledikleri genç oğlan ve güzel kızların yekünü sekiz bine bâliğ olduğunu “El-Mubadiü’-d-Devletü’l-Hıfsiyye” nam kitabın elli birinci babında “Ebu’l-Abbas Ahmed” yazmıştır. Diyor ki küçük çocukları teknil katleydiler. Halkın mallarını metâlarını yağma ettiler. Esirleri, kuru üzüm ve zeytinyağlarını hep gemilerine tahmil ederek memleketlerine götürdüler.

Ebu Abîdü’l-Bekrî “El-Müsallik ve’l-Memalik” nam kitabında “Kosra” ceziresi diye imlasını “sin” ile yazıyor. Abdü’l-Melik bin Mervan’ın hilafeti zamanında sevk olunan İslam donanması bu adayı da almıştır diye hikâye eyliyor.

“Şeyh Şehabeddin”in “Mu’cemü’l-Beldân”ında “Kosra” ve “İbnü’l-Kitâ”dan naklen de Kosra diye yazıyor. Hazret-i Muaviye zamanında ferh olunduğu ve “Abdü’l-Melik bin Mervân” zamanında harap edildiğini nakl ile hariçten olan “El-Vehbiyye” kavmi sâkindirler diyor.

“Nureddin Aliü’l-Nîdâsî”nin muhtasar coğrafyasında dahi “Ceziretü’l-Kusra” teknil sükkânı Müslüman bulunup idarece “Sikiye” Frenk hükümetine tâbi’dir ve ihracatından inciri ve mistikî sakızı ve katranı pek meşhurdur diye yazıyor.

Bugün de Sicilya Adası’na tâbi’ adaların isimleri, Sicilya şehir ve köylerinin isimleri gibi ekseriyâ tagyîr edilmiştir. Sükkânının yüzleri, gözleri ve ahlak, âdetleri hep dönme Arap oğlu Arap olduklarını gösterdiği halde Katolik mezhebindeki zâhirî taassuplarına nihayet yoktur. Hâlbuki kuvâm-ı ahlak ahâli va’z ve nasâyîn-i ruhbândan ziyade polis ve mehakim-i nizamiye havfiyla bakâ bulmaktadır. Hayatları günahkârlıkla geçen cehele halkın arasında yıkanmak için hamama girer gibi iki de bir günah çıkartacağım diye kilisede itiraf dolabına girip çıkanlar arasında itirafçı papazın saatini, enfiye kutusunu aşırانlar hiç de eksik değildir. Ne yapsın yoksul günahdan korkmaz. İhtiyac-ı haftân iffeti yırtar, parçalar diyelim!...

Palermo 14 Kanun-ı Sâni 1921

O – Hu...! Dün akşamdan beri civar odadaki yeni komşuda hem gülüş hem güreş var!... Saygısızlık da olursa bu kadar olur. Şu İtalya’nın son zenginleri kilisede zevac defterine bir kere isimlerini kaydederek papaz cenaplarının da mübarek duasını aldılar mı?... Artık gelin güveyi koşa sıçraya “Villi İgiea” misafirhanesine soluk almak veya solumak için mutlaka

misafir geliyorlar. İtalyan balayıcıları ne söz ne nasihat dinlemezler ha! Derler ki bir otelde civarındaki odada yüksek sesle kemirişen balayıcılardan birine yine eski kayın analardan birisi kapıya vurarak “Be adamlar” biz de balayı gördük, biz de kemiriştik ama bu kadar gürültü etmedik idi diye bir ders-i edeb vermek istemiş ise de gelin güveyi, zavallı koca kadına karşı, hasedinden ve kıskançlığından böyle söylüyorsun. Biz odamızda serbestiz. Ağzının suyu akıyorsa mendilini silgi bezi yap demişlerdir.

Dün akşam taamından sonra muzika salona inmiş idim. Raks da var idi. Birkaç günden beri tanıdığım Hollandalı bir ihtiyarı zevce ve kerimesiyle orada bularak yanlarında bir iskemleye oturdum. Bu zad “Lahey” şehrinde en büyük bir matbaacı imiş. Âsâbından hastalandığı için etibbâ kendisini Palermo’ya göndermişler. Mısır’ın havasını sordu. Romatizmalar ve sinir hastalıklarına İsfahan kışın gayetle hâr, yâbis olan havasını tavsiye eylemiş idim. Zevcesi, kibar esnaf hanımlarının fevkinde olduğunu davâ ediyor. Merakı ise her gün otelin misafir cetvelini mütaala etmek, hizmetçi kadınla sofracısından yeni misafirlerin nasıl kumaş olduğunu sormak ve görüştüğü kimselere bunlardan havâdis vermektir. Bugün otele çok yolcu gelmiş olduğunu ve içlerinde bir çift balayıcı bulunduğunu bana da söyledi. İlave olarak da bunların kılık ve kıyafetleri sahib-i servet olduklarını gösteriyor ise de tavır ve tekellümlerinden asil olmadıkları ve aaleb ihtimale göre İtalyanların “Köpekbalığı” namını taktıkları yeni zenginzâdelerden olabileceklerini haber verdi. Ben de bu balayıcıların bana komşu olduklarını ve gülüş ve güreş seslerini bile işittiğimi nakl eyledim. Kadıncağız bu hikâyemi yeni ve benim tabirimce son zenginzâdelerden oldukları davâsına kuvvetli bir vesika diye kabul eyledi.

Taamdan evvel iştiâ açmak, esna-ı taamda iştiâ ile yemek ve taamdan sonra hazm eylemek namlarıyla midelerine türlü müsekkirât doldurdıkları için ağırlaşan başların sahipleri, saat on bire doğru muzika salonunu birer ikişer terk eylemeye başladılar. Hakları da vardır. Zira tütsülü başın kulağı sazdan ziyade yastıktan hoşlanır.

Ben burada raksların envainı seyreyledim. Bizim şarkın rakslarını “Karın veya mide raksı” diye ziyadesiyle ta’yîb eden Avrupa ve Amerikalıların şu son senelerdeki “tango” vesiar namları verdikleri rakslarını, hele raksda giyindikleri kadın kisvelerini göre göre göz alışmalıdır. Yoksa bunları tarif için lisan söz bulamaz. Bugün de Avrupa’da tiyatro veya raks için tâife-i nisânın kisve namıyla iktisa eylemekte oldukları kumaşlardan şarkta bir hamam peştemali çıkamaz.

Bi'l-cümle rakslar ve kadın kisveleri hep ricalin celb-i iştiyakı için icat edilmiş şeylerdir. Hâlbuki iştiyakı daha ziyade celb edelim diye icatta ittizal edilmiş, ibtizal ise rağbeti tenkîs eylediğinden tezyîd-i meyl için de ibtizalin ibtizali icat edilip durmaktadır. Avrupa'nın şu medeniyet-ı hâzırasıyla münasip giden cins-i latifin moda diye senede en azdan iki defa tavrı ve şeklini değıştığı kisveleri şimdiki süratle giderse Ak Nil sahilleri sükkânının tab'î kılık ve kıyafetlerini birkaç sene sonra Avrupa salonlarında seyrederiz. Hortum'dan yüz elli mil sonra Ak Nil'in iki sahili boyunca sâkin bulunan "Şülük ve Dinka" namlarını alan zencilerin nisvânı yalnız edeb yerlerini setr ederler. Kızları ise büsbütün açık kızlardır.

Göre göre göz alıyor da açık saçık gezmenin ayıbı mayıbı kalmıyor.

Hilâf-ı mu'tâdim geç vakte kadar muzika dinledim ve raks seyreyledim. Raks ederiz diye çılginca sıçrayıp duran komşu balayıcılarına da defaatle kinayeli nazarlar fırlattım.

Lehviyyatın tesirinden olmalıdır ki: uykumda rüyalar gördüm yattım. Sabahleyin uyandığım da başımı kazan olmuş buldum ve kendi kendime de meğer değırmen şakıldağı boşuna gürültü etmez imiş dedim.

15 Kanun-ı Sâni 1921

Bugünkü tahkikatım "Siracusa" üzerine oldu. Bahren "Catania"dan kalkan vapurlar ekseriya "Siracusa"ya uğrarlar. Karadan dahi demir yoluyla adanın her tarafına bağlıdır. Şehir iki limanın arasında küçük bir şibh-i ceziresidir. Burası kadîmde mukaddes addedilmiş idi. İsmine de "Ortigia" derler. Milad-ı İsa'dan takriben 743 sene mukaddemi "Sicoli" kavmi tarafından tesis olunmuştur. Zamanla "Siracusa" şehri büyüyerek adadan karşısındaki araziye geçmiş ve tarihlerin yazdığına göre Kartacalılar zamanında sükkânı bir milyon kadar olmuş imiş. Harplar vesaire ile harap olmuş ve hâlâ da harap kalmıştır. Kurûn-ı Vüstâ'daki şehir ve hane ve sokak ve caddeleri görmek arzu edenlere şimdiki "Siracusa"yı ziyaret eylemeyi tavsiye ederim. Bugünde sükkânı 31806 nüfusa bâliğ olduğunu son ehissâda yazıyorlar.

Harici limanı uzun bir rıhtımla muhafaza edilmiş olduğu gibi dâhili limanını da tabi'î bir halde muhafaza ederler ki: kutrı 3810 metro olup medhali ise 1050 metrodur. Şehrin iç liman tarafından medhale kadar gelen rıhtımı genişçe bir cadde haline konarak ağaçlar dikilmiştir. Sokakları pek dardır. Kirli ve paslıdır. Halkı da şehrin haline uygundur. Dış limanın sağ cihetinden görülen birkaç baca, kükürt tasfiyesine mahsus fabrikalarıdır.

Malumatı-ı tarihiyesini âsâr-ı kadîme harabelerini ziyaretle tevsîk etmek isteyenler “Siracusa”da hayli şeyler görebilirler. “Diyana Mabedi” harabesi kadîm şehrin takriben medhalindedir. “Minrova Mabedi”de adanın müntehasında olup yedinci asr-ı milâdiden beri kiliseye tahvîl edilmiştir. Siracusa’nın başkilisesi dahi kadîm bir mabedden dönmedir. Başkilise meydanı civarında bulunan belediye dairesi ile “Antikahane” binaları dahi şayan temaşadırlar. “Castello Maniaci” dahi görülecek büyük binalardandır. Bu “Maniaci” miladın 1038 tarihinde Arapları Siracusa’dan ihraç eylemiştir diye İtalyan tarihleri fahr ediyorlar. Bizim için “Siracusa”nın ehemmiyeti, asâkir-i İslamın ilk muhasıra eylediği şehir olmasıdır.

Horasanlı Esad bin El-Ferad bin Sinan ki Me’mun halifenin umum-ı Afrika emiri bulunan Ziyadetullah bin El-Galeb tarafından “Kayrevân” kadısı tayin edilmiş idi. Hicretin 212 senesi rebîü’l-evvel ayında kadı Esat bin El-Ferad Sıikliye’ye sevk edilen asâkir-i İslam’ın emiri tayin olunmuştur. Sıikliye’ye gemilerle ilk sevk edilen asâkirin yekünü on bin piyade dokuz yüz süvari bulunduğunda müverrhîn-i Arap müttefiktirler. Hicretin 212 senesi mah-ı rebîü’l-evvelinin ibtidası miladın 728 senesi mayıs ayının otuz birine müsadif cuma günüdür.

“Tarih-i Ceziretü’l-Sıikliye” nam kitapta asâkir-i İslam mah-ı temmuzun on beşinde “Sıikliye” ceziresine geldiler diye muharrerdir. Bu hesapça bir buçuk mah sonra cezireye va’z-ı kadem eylemişlerdir. Asâkir-i İslam’ın ilk evvel “Minav” ka’lası civarında Rum askeriyeye harp eylemiştir.

“Minav” kal’ası eski kitaplarda “Lintini”ye yirmi dört mil mesafe baidinde olduğunu yazıyorlar.

Hicretin 213 tarihinde emir Esad bin Ferad’ın ordusu Siracusa’yı muhasıra eylemiş idi. Esna-yı muhasırada emir-i müşârun ileyh yaralanmış ve nihayet seksen yaşında olduğu halde mecruhen orada fevt olmuş ve Siracusa civarında defn edilmiştir. Merhum emirliğinden ziyade ilmiyle meşhurdur. Fıkıh ve hadiste âmâm derecesinde sahib-i şöhrettir. Fıkıhtan “El-Esediyât”ın müellifidir.

“El-İdrisî” Nüzhetü’l-Müştâk’ında diyor ki “Siracusa” Sicilya’nın en meşhur şehirlerinden birisidir. Karadan ve denizden ticaret için gelirler. Şehir her tarafından denizlerle muhat olup yalnız şimal cihetinden bir kapı ile karaya muttasıldır. İki limanı vardır. Cenubundaki limanı büyük olup şimalindeki limanı ise pek meşhurdur. “Fevvaretü’l-Nebûzî” isminde bir çeşmesi bulunup bu da tamam deniz kenarında bulunan bir yerden feveran ediyor. “Siracusa”da en büyük bir şehirde mevcut olan çarşılar, yemekhaneler, hanlar, haneler,

hamamlar ve güzel binalar vardır. Etraf ve civarında bulunan arazi pek bereketlidir. Her türlü mezruâtı vardır. Buraya gelen gemiler yiyecek ve içecek vesair şeylerini Siracusa'dan alırlar. Bu şehrin bahçe ve meydanları hadden efsundur.

Gelelim hâl-i hâzırına: fukara yatağı kirli paslı bir yerdir derim. Ticareti bir miktar kükürt ihracatından ibarettir. Hâlbuki zaman-ı İslam'da burası en meşhur bir liman idi. Şuarâ, üdebâ ve ulemâ ile şöhreti var idi. Yukarıda dahi bi'l-münasebe ismi geçen şair "El-Şeyh Abdü'l-Cabbar Hamdis El-Sıklî" Siracusalıdır. Bunun Roma'da tab edilmiş mükemmel bir divanı vardır.

Ümerâ-yı İslam arasına ihtilaf ve hased düşerek nihayet ehl-i salîb adaya müstevli olunca hicret eyleyen İslamla beraber Afrika'ya ve sonra Endülüs'e giden bu şair, vatanını hasretlerle medh eyliyor. Gençliğinde vatanında geçirmiş olduğu tatlı günlerini saymakla bitiremiyor. Bahçelerindeki "sâkiye" denilen su dolaplarını tarif ediyor. Subaşlarında sürdürdükleri sefaları yâd eyliyor.

Güzel rahibelerden de hikâye eyliyor. Ben cennetten çıkarıldım ise de yine oranın haberlerini veririm diyor.

Hasretlerle eğer gözyaşlarım tuzlu olmaya idi ben gözlerimden Siracusa'ya nehirler icra eder idim dedikten sonra da yirmi yaşında ben genç iken handan idim ve şimdi de altmış yaşında ağladım diyor. Ve Hüda'dan afv ve gufran talep eyliyor.

Hamdis'in divanını baştan ahirine kadar mütalaa eyledim. Tab'-ı şairanesi pek âlîdir. Tasvirini şiirinde tecsim ediyor. Sahrânişîn şuarâ-yı Arap'tan değildir. Adalı olduğu ve deniz kenarında oturduğu, bağları ve bahçeleri, güzelleri ve güzel kokuları ve teganni ve raksları bildiği hep şiirinde görünüyor. Bir kasidesinde dahi ihtiyarlığını ve vatanına iştiyakını müteesifâne ve müttassirâne tarif eyliyor. Diyor ki

Nefî hemmü şeybî seravre eşbâbe / Legad ettalem eşşeyb lemâ ezâe

E ekesü el meşeybe sevâde el hezâbe / Fa ceale le sabha leyle azâe

Ve keyfe eracî vefâe el hazâbe / İz âlem ecid el şebânî vefâe

Vatanından uzak bulunduğu için bâd-ı sabâlara ve daha sonra fırtınalara ve bulutlara hitap ediyor. Rüzgâra diyor ki top top olan bulutları sürünüz, yanıma getiriniz ki içlerine gözyaşlarımı doldurayım. Bu gibi bir hayli ebyâtta sonra da kurtların kuzular arasında

gezmesi gibi vatanda belalar gezdi. Ben bir vakit vatan ormanlarında arslanlara refakat ve kiliselerinde ahuları ziyaret etmiş idim. Denizler, beni canım feda olası vatanıma mülakattan men eyliyor dedikten sonra da

Rakeyte el hilâle bihi zevergân / İlâ en eanek fihâ zekâe

Vatanın güzel kokularıyla kucaklaşmak için asumanın hilal kayığına bindim diye kasidesini itmâm eyliyor.

Siracusa'yı Hamdis uzun bir kaside ile de medh eyliyor. Fahriye olarak da

Ve nahnü benü el segra ezzeyne sigura hüm / İzâ absete harabe lehüm tetebesüm

diye sahil çocukları olduklarını ve sahillerinde harp zuhurunu tebessümlerle karşılayacaklarını ve buna misil nice şairane fikirleri nazm eylemiştir.

Şimdi Siracusa'nın her türlü hali, Araplar zamanındaki halinden daha ileri olmadığına, gerek okuduğum Arapça kitapların Siracusa'yı medh ve gerek İtalyanca kitapların tarifleriyle reyü'l-ayn müşahedemi bi'l-mukayese vicdanım fenaât etmiştir.

Acayibime giden bir şey varsa o da Siracusa'da iskân veya hükümet etmiş ne kadar milletler varsa İslam'dan başka cümlesinin az çok eserleri mahfuzdur. İslam'ın ise Siracusa'da bugünde hiçbir şeyi kalmamıştır.

Ehl-i Salîb'in İslam aleyhine mine'l-kadîm kinleri olduğunu bilirdim. Fakat kinleri yolun kütüb ve âsâr-ı İslamiyye'yi ve medeniyete hizmetleri muhakkak bulunan ulemâ ve ümerâ-yı ümmet-i Muhammed'i kurban eylemekteki zararı idrak etmeyeceklerini zanneylemezdim. Şu "Sıklıye" seyahatim merakıyla tettebbuat-ı tarihiye neticesi olarak yakinen öğrendim ki bunlar inadına mutaasıptırlar. İslam'ı ve âsârını yok etmek için, değil temeddünü te'hîr etmek hatta kendi tâlim-i mesihîyelerini bile ayakları altına almışlardır.

"İbnü'l-Sîrû'l-Cezîrî"nin "Kâmilü'l-Tevârih"inde mezkûrdur ki "Ruggero" vefatından biraz mukaddemi "Philip" isminde bir büyük asker kumandası altında bir donanma göndererek Afrikadaki "Bunne" şehrini istila ve yağma aylemelerini emretmiş idi. Donanma şehr-i mezkûre vusûlüyle Arapların da muavenetiyle harp eylemiş ve şehre girmiş, yağma etmiş ve esirler almış ise de ulemâ ve salahâdan bir kısmının mal ve ayâlleriyle şehirden çıkmalarına göz yummuş imiş. Nihayet "Philip" donanma ve yağma vesairesiyle Sicilya'ya avdetinde "Sen bazı ulemâ-yı İslam'a merhamet ve firarlarına müsaade etmişsin" diyor

“Ruggero”nun emriyle yakayı papaz ve süvariler mahkemesine teslim eylemiş ve bunlar da, ulemâ ve salahâ-yı İslam’a merhameti, Hıristiyanlığa imansızlığındandır diye tefsir etmişler ve nihayet herifi diri diri ateşe yakmışlardır. Kral “Ruggero” Asfakas şehrini istilasından salahâ-yı ümmetten “El-Şeyhü’l-Ebu Hasanü’l-Giryânî”yi rehin alarak “Sıkliye”ye götürmüş idi. Biraz sonra “Asfakas”da bulunan oğlu Ömer nazk-ı ahd eyledi diye “Ebu’l-Hasan” hazretlerini Sıkliye’de darağacona çektirmiştir.

Kurûn-ı vüsta’nın Hıristiyan taasubu İslam’ı kesmek, asmak ve ateşe yakmakla kanaat etmeyerek Müslüman ölümlerini bile kabirlerinden çıkarıp ateşe yakmışlardır. (1) Mesela Sıkliye’de emir bulunan “Abbas bin El-Fazl bin Yakub” hicretin 247 senesi Siracusa’dan kalkarak askeriyle (2) “Karkana” ya gitmiş ve harbe girmiş idi. Burada emir müşahirün ileyh üç gün kadar hastalandıktan sonra fevt olmuş ve “Karkana”da defn olunmuş idi. Bir müddet sonra şarkî Romalılar buraya geldiklerinde emir Abbas’ın kabrini açarak cesedini ateşe yakmışlardır.

Merhum emir Abbas asâkir-i İslam’ı Sıkkiye ceziresinden “Calorya” dedikleri “Calabria” ya geçirmiş ve Tarnet diye kaydeyledikleri “Taranto” da İslam iskânıylabir de mescid bina ettirmiş idi.

Bir de Abdullahu’l-Kayrevânî” nin “kütübü’l-Munis”

(1) “İbnü-Esîrü’l-Cezirî” nin Kâmilü’l-Tevârih” nam eserinin otuz üçüncü babında 235 numarolu sahifesinde hülaseten iktibas alındı.

(2) “Karkana” nın bir ada olduğunu diğer bir kitapta okudum. Haritada aradım.

“Linusa” nam adada “Carcarella” diye bir mahal ismi okudum. İhtimal ki o zamanki ismidir. “Âhbâr-ı Afrikâyîye ve Tunus” nam eserinin 537 numarolu sahifesinde diyor ki “Advullah olan Ruggero” Sıkliye Müslümanlarıyla Frenklerden müteşekkil askerini ve büyük donanmasını “Cibre” adasına gönderdi ve bunlar harben Ciryeyi alarak ricalini katl ve nisâsımesir ile “Sıkliye” ye götürdüler ve orada esir pazarına sevk ile sattılar.

“Sıkliye” nin hangi şehir ve karyesi olursa olsun, ehl-i salîbi askeri tarafından istila edildi ise hemen oradaki ahâlî İslamiyye, o âlim ve mütemeddin Araplar bi’l-cümle bay, haşerat-ı muzzıra halinde görülerek her türlü cebriye istimaliyle içinde doğup büyüdükleri dârlarından ve iki yüz elli seneden beri atalarının kemiklerini gömdükleri diyarlarından türlü meyvalı ve meyvasız eşcar ve nebatat zer’iyle dünya cenneti haline getirdikleri o güzelim

adalarından ya tard veya hark u idam ile ayırmağa çalışılmış ve esareti kabul ile içlerinde kalmağa muztar olan kadın erkek ümmet-i Muhammet, papzların himmet ve gayretleriyle çala sopa tansır edilmişlerdir.

Hep bu inkiraz-ı İslam'a ümerâsının biri birileri arasında ihtilaf-ı sefahate inhimakı sebep olmuştur derim. Çobanı uyuyan sürüye kurtlar çoban olur.

16 Kanun-ı Sâni 1921

İnsanoğlu, tarihin tayin edemediği bir zamandan beri iradesini idareden aciz bir mahlûk bulunduğunu tahmin eylediğinden âsmânı bir iradenin nefsinin idare etmekte olduğuna inanmış, iman getirmiştir. İşbu imanın da sabit bulunmadığını ispat için de mukavemet edeceğim diye sihir, cefr, remil ve iskambil gibi ihsas-ı beşeri tahyil eyleyen hurafatı uydurmuş ve güya bunların hükm ve tesiri sayesinde yıldızlarla barışmağa, cinlere, perilere karışmağa yeltenmiş durmuştur.

Sudan'da cascavlak gezen zencilerin sihirle, buhurla gâib âlemine vâkıf oldukları davâsını gördüğümde insan meğer cehli derecesinde hurafata meftun olurmuş diye aklımca bilgiçliğe kalkışmış idim. Sonra İngiltere'de gördüm ki: altın zembil ile gökten inmiş İngilizler arasında dahi esatirü'l-evvelin ziyadesiyle münteşirdir. Hele tarife-i nisâsı tandırname ahkâmına o evamir-i kütüb-i mezhebiyeleri derecesinde hürmet ediyorlar.

Avrupa'nın Paris ve Roma gibi meşhur şehirlerinde falcılık en revaçlı sanatlar sırasında bulunduğunu müşahede eyledim. Bizim Mısır'da dahi falcılık remilcilik ile maişet eyleyen insanlar oldukça çoktur.

Palermo'da ise bahta bakan iskambilcilerin her tabakası mevcuttur.

Bugün habe almış idim ki: Emire Hazretlerine Palermo'da pek meşhur bir falcı kadın bulunduğunu ve bir dediğinin iki olmayarak harfi harfine doğru çıktığını bildirmişler, müşahirün ileyhada bir kere görelim, bazı şeyler soralım, bakalım ne diyecektir? diye götürülmesini arzu eylemişlerdir.

Hâlbuki Emiremizin hizmetkârı bulunan İtalyan ber-takrip odama gelerek Palermo'nun o meşhur falcısının karısının "Villa İgiea" oteline kadar bir defa gelmesi için bin beş yüz İtalyan lirası talep eylediğini peşin olarak almadıkça da buradan şuraya adımını atmayacağını bildirdiğini üzüle üzüle bana haber verdi. Ne? Bir falcı vizitesi bin beş yüz liraya öyle mi? diye herife bir kaş çatmamla odamdan gaiboldu gitti.

Garip şey! Emire Hazretlerine vakit geçirmek için falcı lâzımsa otelimizde cadı mı eksiktir diye çingırağa bir kere başparmağımı bastım. Bizim odamıza bakan “Maria” nam kadın kapıma vurarak girdi. Ben artık yarı şaka bir ciddilikle

- Kuzum! Maria! Sen dahi kâğıt açmasını elbette bilirsin hemde ağzını hayra açmak şartıyla her defada sana yirmi İtalyan lirası kazandıracağım. Yo..k! inkar etme. Her İtalyan karısı gibi senin de odanda mutlaka bir deste iskambil mevcuttur. Haydi bakalım. Usulca al da salona gel dedim: Yirmi lira alacağını kulaklarıyla işiten Maria her şeyi itirafla gitti ve şatranç mendiline sarılı bir deste iskambil ile salona girdi.

Akşam taamında Emire Hazretleri pek neşâtlı idi. Hizmetkâr falcı kadının gâibden verdiği haberler ile iyice eğlendiğini söyledi. Meğer “Dona Maria” şatrançlı mendilinin üzerine açtığı iskambilden gâibi birer birer istihrac ile katmerli müjdeleri dosdoğru haber vermiş imiş!...

Artık “Maria” sabahları hizmetçi akşamları falcı olarak yirmişer lirayı beğenmemeye başladı. Ben de her defasında iki onluk kaimeyi eline tutuşturdukça gözlerinin içine bakar oldum.

Mevsuken haber aldığıma göre falcı deccalların yüzünden haneler viran ve familaylar perişan oluyormuş. Falcılığın en adi zararı efrâd-ı ahâliye olup mesela bir kadına “Seni zevcin sevmiyor, gönlü bir başka kadında” der veya bir kıza “Nişanlıyla izdivacında saadet yoktur. Seni filanın sevmesi için sihir yapmak lâzımdır.” gibi sadedil halkı ifal ile fenalığa sevk ederler imiş.

Bizim Mısır köylerinin birinde bir köylü mahsülünü satarak aldığı kâğıt akçesini yastığının altına saklamış ve bunu tesadüfen bulan zevce iftirakı için zevcinin sihir yaptırmış olduğunu zan ile hemen sihir kâğıtları diye hüküm verdiği bankonotları aldığı gibi ocağa atmış, ateşe yakmış ve üstüme iyilik sağlık diye üç kere etrafında tu.. tu.. demiştir. O zaman bu vakayı bütün Mısır gazeteleri yazmış idi.

Demek ki: bir kavmin arasında deccallıkla temin-i menfaat eden tufeyliler buldukça sadedilanın mütezarrır olmaması mahaldir. Neşr ve tamim maarifle menafi-i umumiye te'min olunur diyenlere bu babda yüzde yüz talim görmüşüz diyen milletler arasındaki falcıların ve fala inananların çıplak zencilerin hurafete itikad edenlerinden az olmadıklarını malumat-ı mevsukema binaen haber veririm.

Arap'ların "İlmü'l-Reket" ve Türk'lerin "Çıkrık veya Tandırname" ve Acem'lerin "Gülsümnene" lerine karşı İtalya'da türlü türlü ta'linameler, tabirnameler tab edilmiştir. Ahlak ve adâb-ı umumiyeye muhalif addedilen matbuatı emniyet-i umumiyeye idareleri intişardan men edildiği halde nizam-ı cemaata maddî ve manevî muzır bulunan hurafetnameleri ve hususen falcı ve emsalini şedid kanunlar vaz'ıyla men etmemişlerdir. Bunun içindir ki hala Arap ve Şark'ta sihir, cefir, buhur, gibi "Ulûm-ı decliye" payîdâr olmuş ve seddilân beşerîn kemiyeti derecesinde de deccallar türlü kıyafetlerle çıkmış ve başımıza kıyametleri koparmışlardır. Mademki hâlâ, hayâlât-ı hakâyıka galip ve mechulât-ı malumâta hâkim bulunuyor, akâid-i hurafeye marazının da davası yoktur.

Ukûl-ı beşer, oldubitti maddeyi bırakarak şekl ile uğraşmıştır. Daha da uğraşacaktır vesselam!

20 Kanun-ı Sâni 1921

Üç günden beri hafif bir soğuk almışım. Yatmıyorsam da kırıklığım var. Emire hazretlerinin ısrarıyla aldığım kına kına hapları vücudumdan hummayı men'etti ama başımı da davula çevirdi. Vakt-i zuhurdan bir saat mukaddemi ısınayım diye sokağa çıktım. Araba ile şehre geldim. Postahane civarında bir meydan mektupçusuna rast geldim. Akraba veya nişanlılarına mektup göndereceklerin hizmet-i kitabiyelerinde bulunuyor idi. Kelle kulak yerinde ve silindir şapka başında bir liraya kadar ücretle pek edebi aşık ve maşuk mektupları bile yazıyor. Sonradan öğrenmiş idim ki böyle kimseler mektupçuluktan başka canbazlık da ederler imiş.

Zavallı köylü kızları ise en şairane mektuplarını böyle kâtiplere yazdırırlar imiş.

Döne dolaşa "Kal'a" Caddesi civarında el arabasıyla kış kavunu satıyor birisine rast geldim. Beş liraya pek güzel bir kavun aldım ve araba ile otele avdet eyledim. Keşke sokağa çıkmaya imişim.

Odama geldiğimde adeta üşüyor idim. Akşama doğru yatağa girmeğe mecbur oldum. Akşam tabib beni bir iyice muayene eyledikten sonra en azdan beş gün odada oturmamı tavsiye eyledi. Küçük bir ihmal büyük bir hastalığa sebep olabilir diyerek gitti.

Palermo 27 Kanun-ı Sâni 1921 Pencşenbe

İki günden beri yine âdetim vech üzere erkence kalkarak sabah gezintileri namıyla taze hava teneffüs etmeğe başladım. Kadın erkek işçi güruhu sabahları işlerine gittikleri esnada

pek çoğu ağızları kapalı olarak burunlarından teganni ediyorlar. Bazılar da “Filavta” taklidi ıslık çalıyorlar. Sicilyalıların avama mahsus bulunan tegannileri hem bestelerinin kısalığı hem elhan-ı nihayetlerinin birdenbire kat’ı itibariyle Arap tegannilerine pek yakındır. Ah! Gönül isterdi ki: Sıklıye’de o zamanki mütemeddin Arapların tegannilerini dinlemiş olaydım.(1)

Sicilya avamının belden aşağı kısmını sallayarak bir nevi rakslarını gördüğümde Arap rakslarından pek de farkını bulamadım. Endülüs Araplarının rakslarını şöyle böyle bugünde İspanyol raksları namıyla seyreyediğimize benziyor.

Öğle taamından sonra artık odamdan dışarı çıkmayacağım diye her ihtiyacımı ona göre tertip etmiş ve sıcacık köşemde kitap ve gazetelerle mütalama dalmış idim.

Akşama doğru, zevali saat altıya on kala Emire

(1)“Nıfhü’l-Tıb min Asnü’l-Endülüsü’l-Ratib” nam kitabın birinci cildinde Mısır basması 104 numarolu sahifesinde muharrerdir ki “İbn-i Said” nam zatın, Endülüs Araplarının şekil ve kıyafetlerini yazdığı bir kitabının ikinci kısmında “Kitabü’l-Elhanü’l-Misliye fi Hali Ceziretü’l-Sıklıye” diye Sicilya Araplarının tegannileri hakkında pek büyük bahisler var imiş ve bu bahisler türlü fasıllara dahi ayrılmış imiş. Derim ki: bu ve emsali kitab-ı nefisenin bugün de nihayet bir ismi kalmıştır. Kitapların cismi ise o zamandaki mutaasibîn-i mesihyyenin cehaletleri ateşiyle kül olmuş gitmiştir.

Hazretlerine bir telgraf gelmiş ve bunda “Roma”da bulunan ablalarının gayet ağır hastalandıkları bildirilmiştir. Birr telaş meşveret edildi ve benim derhal Roma’ya hareketim kararlaştırıldı.

Yigirmi dakika sonra otomobil ile oteli terk eyledim. Yedide vapura rakip oldum. Ve tamam yedi buçukta vapur hareketle “Villa Igiea” otelini sol tarafına alarak “Napoli” diye dalgaları yarmaya başladı. Ben ise havanın serinliğine rağmen üst katta yüzümü “Palermo”ya çevirmiş ve fikrimi tamam bin sene evvele irca ile “Belerm” veya “El-Medine” ve “El-Halsa” ve “El-Beyza”daki ihvan-ı dinimi basar-ı basiretim önüne getirmiş ve ruhani mülakatlarla meşgul olmuş idim. Vapurumuz limandan çıkıp adayı sağına alarak süratini arttırıncaya kadar tefekkür ve temaşa-yı ahval-i ihvanımda devam eyledim. Nihayet gözlerim yaşardı. “El-Bâkî-yü Hevaü’l-Halik El-Fatiha” diyerek “Sıklıye” adasında medfun bulunan milyon milyon ihvan-ı dinimizin ervahına ezberimde olan Kurân-ı Kerim’den bir miktarını Fatiha-yı şerife hatimesiyle tilavet ve sevabını bahş eyledim. Elveda! Ey ervah-ı şüheda-yı İslam. İrtihalinizden bin sene sonra adanıza geldim. Ehl-i Salîb’in başınıza getirmiş olduğu mezalimi

tahkik eyledim ve kitaplarınızdan okudum, öğrendim. Mebani ve kabirlerinizi yıkmış, yok etmişler, dirilerinize ilaveten ölülerinizin kemiklerini dahi ateşlere yakarak külünüzü havaya savurmuşlardır. Gidip kavmime kuvve-yi müsliha-yı Muhammedîn'in bakiyyetü'l-bâkiyesi olan Türklere dilimin döndüğü kadar bunları söyleyeceğim. Kalemimin yazabildiği kadarıyla da ahval-i tarihiyenizi haber vereceğim. İbret alsınlar.

Mesacidüllahı harap etmişler ve ekserisinin yerlerine kiliseler yapmışlardır. Bunların intikamını da sahibi olan Tanrı Teâlâ'ya havale ederim.

Rabbim! Biz Müslüman kullarının kanlarını artık heder ettirme vahdaniyetini tasdik eyleyenleri müşrikler elinde yok eyleme.

Tanrım! Biz ümmet-i Muhammed'inin haklarını hak et. Din-i Muhammed'inin hıfz ve himayesi için çekmiş olduğumuz kılıcımızı keskin eyle. Bazu-yı İslam'a kuvvet ver ki hak dininle beraber eliila kıyamü's-sâ'a kalalım, hür ve müstakil olarak yaşayalım. Âmin!

Son

SONUÇ

Sicilya Hatırası adlı eserde İtalya havalisine ve özellikle de Sicilya'ya dair izlenimlerini anlatan Asmaî, bu yolculuğa şahsi bir amaç için veya kendi inisiyatifiyle çıkmamıştır. Birkaç kişiyle beraber Asmaî'nin de maiyetinde bulunduğu Kadriye Sultan, bir zamanlar Müslümanların elinde bulunan Sicilya topraklarını görmek istemesi sebebiyle bu seyahate çıkmış, Asmaî de seyahat grubuna katılmıştır.

Eseri başından itibaren irdelersek seyahat grubunun bir süredir Napoli'de oldukları görülür. Ancak Asmaî'nin eserin başında kullandığı ifadeye dayanarak Napoli'ye Roma'dan geçtikleri anlaşılmaktadır. Napoli'de çok kısa kalan seyahat grubu hemen Palermo'ya geçmiştir. Palermo'da kalış süreleri yaklaşık kırk gündür. Seyahatin tamamı 15 Aralık 1920-27 Ocak 1921 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Asmaî, eserini günlük şeklinde oluşturmuştur. Yaklaşık üç dört gün arayla günlük tutmuş ve gezdiği yerleri, izlenimlerini bir deftere kaydetmiştir. Ancak Catania, Trapani, Messina şehirlerini gezdiği esnada kaleme almamış, buralara ilişkin izlenimlerini Palermo'ya döndüğü sırada yazmıştır.

Eserin günlük şeklinde tasarlanması seyahatnamelerde sıkça karşımıza çıkan bir durumdur. Gözlemlerin günü gününe ya da kısa gün aralıklarıyla kaydedilmesi, gözlenen coğrafyanın ve o coğrafyada yaşayan kültürün sıcağı sıcağına aktarılması bakımından önemlidir. Asmaî'nin bu eseri, seyahati esnasında yazması okuyucuya XX. yüzyılın başlarında gözlem şekillerinin nasıl olduğuna dair bilgi vermektedir. Eserin oluşturulduğu tarih itibarıyla Osmanlı'nın sona erip yeni bir Türk devletinin meydana gelmesi söz konusudur. Çokuluslu imparatorluğun yıkılması ile yeni etnik yapılanmalar oluşmuştur. Türk kimliğinin öne çıkması da bundan ileri gelir. Artık Osmanlı sona ermiş ve 'Türk' kavramı iyice yerleşmiştir. Asmaî'nin eserinde yer yer "Biz Türkler" ifadesini kullanması, XX. yüzyılda seyyahın topluma bakış açısını gösterir. Bundan hareketler XX. yüzyılın başlarında gözlemlerde artık 'Türklük' kavramının yer ettiği söylenebilir.

Seyahatnameler çeşitli gözlem teknikleriyle okuşturulabilir. Yazarın iki farklı kültürün birbirine ortak ve birbirinden ayrı yönelerine ağırlıklı olarak yer verdiği düşünülürse, bu eserde, karşılaştırmalı gözlem tekniğine önem verdiği görülür. Bu gözlem çeşidi, seyahatnamelerin odağında yer alır. Çünkü bir seyyah her zaman 'öteki' olanın merakı ve 'öteki'nin kendinde olanla karşılaşmasına dikkat eder. Bu yüzden çeşitli dikkat noktaları üzerinde durarak karşılaştırma ekseninde kalmaya çalışır. Zaman zaman yaşanan şahsi anılar

da devreye girer. Bu eserde karşımıza, yazarın anılarından ziyade tarih kitaplarından yola çıkarak geldiği kültür ve İtalyan kültürünün karşılaştırılması çıkar. Karşılaştırmanın bu noktasında tarihsel bakış tekniğinden yararlanarak kültüre özgü kaynaklara değinmiştir. Bu da yine dönemin gözlem koşullarından ileri gelir. Siyasi bir yapılanma içinde olan Osmanlı ve yeni kurulacak Türk devleti, her fırsatta, karşısına çıkan her olaya tarihsel bir pencereden bakmakta ve o çerçevede değerlendirmektedir.

Yazarın gözlemleri, merkezde karşılaştırma unsuru olmakla beraber birkaç farklı kolda ilerlemiş ve eserin ana kurgusunu meydana getirmiştir. Asmaî'nin öncelikle şehirlerin dış görünüşleri, bitki örtüsü ve iklimleri, nüfusu hakkında bilgi verdiği dikkat çeker. Ardından sosyal hayatlar ilgili birtakım bilgilere, kültürle ilgili belli başlı farklı ayrıntılara yer verir. Bunu hemen, İtalyan ve Arap kültürüne dair karşılaştırmalar izler. Bu karşılaştırma sırasında yazar, tarih-coğrafya kitaplarından faydalanmış ve tarih-coğrafya kitaplarının eserde önemli bir yere sahip olmasını sağlamıştır.

Pek çok seyyah gibi Asmaî de gezdiği şehirlerde öncelikle dış görünüme dikkat etmiştir. Şehrin sokaklarının genişliği, temizliği, düzeni, binaların intizamı, ilk etapta gördükleridir. Bunun hemen ardından tarihi yapılara dikkat eder. Yazarın şahsi bir amacı olmamakla birlikte aslında Kadriye Sultan'ın İtalya'yı gezme amacına muadil bir duruşu vardır. Gördüğü her ayrıntıda, özellikle mimaride Arap-Müslüman izleri arar. Tarihi yapıların mimarisinde mutlaka Araplığa özgü ayrıntıları bulur. Kubbeler, kemerler, fiskiyeler, avlular öncelikli kıyas noktalarıdır. Hemen ardından eğer bir tarihi yapı geziyorsa orada bulunan duvar yazılarına dikkat eder. Her ne kadar İtalya olsa da o, Arap kökenli duvar yazılarını görür ve onları kaydeder.

Mimarinin yanı sıra bitki örtüsü ve iklimde de Araplığın etkili olduğuna dikkat çeker. Asmaî'nin tespitine göre Mısır'da yetişen portakal, limon, mandalina, hint inciri, tatlı kavun gibi meyveler ve çeşitli pirinçler Sicilya'da da yetişmektedir. Bu topraklara bu bitkilerin bir kısmı Müslümanlar tarafından getirilmiştir. Bunu hem okuduğu tarih kitaplarından hem de kendi deneyimlerinden yola çıkarak yorumlar. Ona göre adaya VIII. yüzyılda giren İslam halkı, adayı kalkındırmış ve geldiği yerin bitkilerini oraya getirip yetiştirmişlerdir. Bunda etkili olan bir husus da coğrafyanın uygun olmasıdır. Aynı enlem üzerinde bulunan iki kültür arasında böyle bir iklim-coğrafya benzerliğinin olması etkileşimin yanı sıra tabii bir olaydır.

Asmaî, İslam'ın Sicilya'ya olan etkilerini yanına aldığı ve bizzat İtalya'dan aldığı bazı kitaplarla da destekler. Hatta yer yer kaynak kitaplar, onun izlenimlerini doğrudan

yönlendirir. Bu bakımdan eserde tarih ve coğrafya kitaplarının tuttuğu yer büyüktür. Seyyah, yer yer, aslında tipik bir seyahatnamede olması gereken yaşamsal ayrıntıları aktarmak yerine daha fazla tarih ve coğrafya kitaplarından alıntıladığı parçalara yer vermiştir. Bu parçaların ortak noktası İslam'ın adaya nasıl yayıldığı, adada neler yaptığı, daha sonradan adadan nasıl tecrit edildiği şeklinde özetlenebilir.

Seyyah'ın üzerinde durduğu bir konu da uygarlık karşılaştırmalarıdır. Burada biri İtalyan diğeri Arap kültürü olmak üzere iki önemli medeniyet söz konusudur. İtalyan medeniyetine ilişkin olarak üzerinde durulan ayrıntılar çoğunlukla halkın yaşayışı ve genel tavrı ile ilgilidir. Bunun yanı sıra tarihî bilgilerde de İtalyan kültürünü yorumladığını görmekteyiz. Yazar için adeta İtalyanların mensup olduğu medeniyet değil, onun, Arap kültürü ile olan münasebeti daha önemlidir. Yaptığı karşılaştırmalarda iki medeniyetin birbirine olan benzerliğinden sıkça bahseder. Bunların arasında her iki milletin de el, kol ve yüzlerini kullanarak yüksek sesle konuşmaları, dış görünüş olarak her iki milletin de ten rengi ve yüz ifadeleri bakımından birbirine benzemesi, özellikle kadın giysilerinin Sicilya'da da Mısır'da olduğu gibi vücudu teşhir etmeyen, kapalı kıyafetler şeklinde oluşu dikkat çeker. Aynı zamanda balkondan sepet sarkıtıp alışveriş yapma âdetinin Mısır'da olduğu gibi Sicilya'da da var olduğunu gören Asmaî, bu davranışın güvenlik bakımından da etkili olduğunu yorumunu getirmiştir. Bahsi geçen âdet Türk kültüründe özellikle taşrada hâlâ sürdürülmektedir. Bu durumun Sicilya halkı ile Türkler ve Mısır halkı arasında kültürel bir bağlantı teşkil ettiği açıktır. Asmaî'ye göre bu bağlantının temel nedeni adaya uzun yıllar hâkim olan Araplardır. Asmaî'nin taraflı bakış açısı nedeniyle atladığı bir nokta ise bu durumun aynı coğrafya insanlarına özgü olabileceğidir. Benzer coğrafyalarda yaşayan toplumlarda birtakım davranışların benzerlik göstermesi doğaldır.

Seyyah, bu iki uygarlığın geçmişten günümüze ilişkilerine de yer vermiştir. Eserin önemli bir bölümü tarih sayfalarından kaydedilen bilgilerle doludur. Bu bilgilerin hepsi değerlendirildiğinde Müslümanların Sicilya Adası'na VIII. yy.'da girdiği anlaşılır. Bundan önce Romalıların hâkim olduğu ada, yaklaşık dört yüzyıl boyunca Müslümanların elinde kalmıştır. Daha sonra Normanların istilasıyla ada tekrar Hıristiyanların eline geçer. Burada Asmaî iki önemli ismi sürekli anmıştır. Bunlardan birincisi adayı istila eden komutan Ruggero, bir diğeri ise istiladan sonra adayı yöneten kral II. Guglielmo'dur. Seyyahın alıntıladığı hikâyeler genellikle bahsedilen şahsiyetlerin etrafında döner. Bu da, Asmaî'nin yararlandığı kaynakların hemen hemen aynı düzlemde olduğunu kanıtlar. Normanların adadan Müslümanları çıkarttığı sırada Müslümanların başına gelen zulümler, tecritler; Müslüman

eserlerinin yakılıp yıkılması Asmaî'nin ele aldığı eserlerdeki odak noktasıdır. Sadece incelediği kitaplarda değil, gezdiği esnada gördüğü her tarihî eserde bu konuda bir işaret aramıştır. Palermo'daki büyük kiliseyi gezerken kilisenin meydanında bulunan harabeleri görmüş ve harabelerle ilgili küçük bir araştırmanın ardından bunun bugünkü büyük kilisenin eski şekli olan Camiü'l-Ekber'den parçalar olduğunu görüp üzülmüştür. Üzüntüsünde Hıristiyanlara olan kinini açığa çıkararak subjektif yorumlar yapmıştır. Seyahatnameler bilimsel eserler değildir, bu nedenle seyyahların da her konuda nesnel olmaları beklenemez; fakat Asmaî'nin aşırı öznel bakış açısı onun eserini bazı noktalarda zayıflatmaktadır.

Pek çok Arap ve İtalyan tarihinden yararlanan yazar, eserine çokça alıntı da yapmıştır. Alıntıların pek çoğu Müslüman halkın Hıristiyanlarca ezilmesini anlatan trajik hikâyelerdir. Seyyahın, tarihî bina ve eserleri gezerken aklına çoğunlukla bunlar gelmiş, otele döndüğünde ise hemen elinde bulunan tarih kitaplarından aklına gelen ayrıntıların kaynağını bulup not etmiştir. Alıntıladığı bilgilerin ardından da kendi yorumunu katmıştır. Coğrafya kitaplarından da yararlanan yazar, bu kitaplardan yaptığı alıntılarda fazlaca yanlı davranmamıştır. Genel olarak gezdiği şehirlerin iklimi, bitki örtüsü, caddelerinin ve sokaklarının durumu, nüfusu, denize olan uzaklığı, orada yetişen meyve ve sebzeler hakkındaki bilgileri coğrafya kitaplarından faydalanarak aktarmıştır. Bu bilgilerin ardından yaptığı yorumlar, tarihe dair olanlardan farklıdır ve yüksek perdeden olmayıp sadece alıntıladığı yazara katılıp katılmadığı şeklindedir.

Seyyahın tarih kitaplarından bu kadar fazla yararlanması ve gereğinden fazla alıntı yapması kanaatimize göre bir seyahatnameye uygun düşmez. Asmaî, bir seyahatname yazmıştır. Seyahatname türünün gereği Asmaî'nin coğrafyayı, mekânları, insanları merkez alıp o eksene bağlı değişkenlerle ilgili gözlemlere daha çok yer vermesi, alıntılara bu kadar başvurmaması gerekirdi. Tarih, sosyal bilimlerin içerisinde nispeten kanıtlanabilir özellik taşıyan bilimsel bir türdür. Bu bakımdan, ilgilenen kimselerce zaten bilinen bir başvuru kaynağıdır. Asmaî'nin seyahatnamesinde tarihî bilgilere alıntılar yoluyla çokça yer verip onlarla ilgili uzunca yorumlar yapması seyahatnamenin mantığına aykırı düşmüştür.

Asmaî'nin tarihî bilgilerle ilgili bakış açısı da onun zaaflı noktalarındandır. Maiyetinde bulunduğu Kadriye Sultan'la beraber geldiği bu topraklarda kendisi de Kadriye Sultan gibi gezdiği her metrekarede İslam'a dair izler görmek istemiştir. Bu yüzden de elindeki tarih kitaplarından hep Müslümanlığın lehine olan belirli bölümleri alıntılanmıştır. Bu yaklaşımından Asmaî'nin muhafazakâr bir kişilik yapısı olduğu çıkarılabilir. Kaldığı Villa

İgiea Oteli, Palermo'nun en gözde ve modern otellerinden biridir. Bugün de hâlâ işlerliğini korumaktadır. Bu otelde ikamet ettiği sürece kaldığı odanın yan tarafında bulunan iki yeni evli çiftten sürekli şikâyet eder. Onları dans salonunda da gözlemiş, hal ve hareketlerini hafifmeşrep bulmuş ve tahkirâne bir üslupla eleştirmiştir. Ayrıca otelde gördüğü danslarla ilgili yorumunda Mısır'ın göbek dansının Avrupa'nın tango adını verdikleri danstan çok daha az müstehcen olduğunu vurgulamadan geçmemiştir. Tüm bunlar, Asmaî'nin önyargılı ve muhafazakâr bir bakışı açısına sahip olduğunu gösterir. Düşmanca bir tavır ile geldiği bu kültürde gördüğü her ayrıntıyı o kafasında oluşan olumsuz yargılar çerçevesinde değerlendirmiştir denebilir.

Asmaî, İtalyanların günlük hayatıyla ilgili gözlemlerine seyahatnamede beklenenden daha az yer verir. Bu kısımlarda hemen daima onun Araplardan yana tavır alıp Hıristiyanlığa eleştirel yaklaşan bakış açısı dikkat çeker. Günlük hayata dair değindiği ayrıntılarda yine Arap kültürüyle mukayeseler vardır. İnsanların giyimleri hakkında bir fikre sahip olmak için Palermo'daki bir kilisenin Pazar ayini çıkışına gider. Daha evvelki gezilerinden edindiği izlenimler ve bilgilerine dayanarak kilise ahalisinin şık ve temiz olacağını beklemiş; ancak hayal kırıklığına uğramıştır. Özellikle kadınları daha şık bekleyen Asmaî, din adamlarının beyaz kıyafetlerini kirli ve özensiz bulur. Tüm bu ayrıntılı bakışın altında tek bir neden vardır; o da kiliseye devam eden sıradan insanların yanı sıra din adamlarının bile çok da ehemmiyetli olmadığını vurgulamaktır. Kıyafetlerle ilgili izlenimlerinin bir bölümünü de genel halkın içinden verir. Kaldığı otelin dans salonunda izlediği danslardaki dansçıların kıyafetleri ilgisini çekmiş ve kendi ifadesiyle üzerlerine giydikleri kumaşların Mısır'da bir peştamal olarak dahi kullanılamayacağını söylemiştir. Bir başka yerde izlediği bale gösterisinde hem izlemeye gelen hanımları hem de sahnedekileri, kıyafetlerini gösterişli ve açık saçık bulduğu için eleştirir. İtalyan halkının âdetlerine özgü olarak tespit ettiği bir husus da ayakta kahve içmeleridir. Küçük kafe ve restoranlarda kahvaltı kültürü olmaksızın özellikle sabahları ayakta kahve içip, kafe yahut restoranca hazırlanan aperatif yiyecekleri yiyen insanlar Asmaî'yi şaşırtır. Bu noktada Arap kültürüyle bir kıyas yapmamıştır; çünkü böyle bir alışkanlık Araplarda yoktur.

İtalyanlara ilişkin genel yargılarından biri de esnafın genellikle dolandırıcı olduğu yönündedir. Daha İtalya'ya ayak basmadan bu konuda başkalarından bir şeyler duyan Asmaî, birkaç kez, duyduklarını doğrulayacak olaylar yaşar. Bunlardan ilki Napoli'de yemek yedikleri restoranda iyi hizmet görmedikleri halde yüksek hesap ödemeleridir. Bir diğeri ise kiliseye bağış yapmak için mum almaları ve mumların kiloları fazla olduğundan ücretlerinin

de o oranda çok olması ve bunun alış veriş sırasında bildirilmemesidir. Bir diğeri de seyyah, halktan duymuştur: Bu da şarap dükkânında müşterilere satılan şaraplara su ilave dilmesidir. Bugünkü bilgiler ışığında değerlendirme yapılırsa gerçekten de güneye inildikçe İtalyan halkının bu gibi davranışlarda bulunduğu görülmektedir. Asmaî, bu hususta yanılmamıştır. Her ne kadar olumsuz bir eleştiri de yapmış olsa üzerinde durduğu noktalar gerçekliği ve geçerliliğini korumaktadır.

Bir diğeri husus ise Asmaî'nin her İtalyan'ın evinde bir deste iskambil kâğıdının mutlaka bulunduğuna dair tespitidir. Palermo'da ikamet ettikleri sürede çok iyi bir falcı kadının bulunduğu haber alan Asmaî, maiyetinde bulunduğu Emire Kadriye Sultan'ı eğlendirmek için bu kadına haber salınmasını ve otele davet edilmesini rica eder. Falcı kadın çok para istediğinden bundan vazgeçer ve Emire'ye hizmet eden İtalyan bir genç kızdan bu işi üstlenmesini söyler. Bu noktada her İtalyan'ın mutlaka bir deste iskambil kâğıdına sahip olduğu yorumunu getirir. Bu kaniya nereden kapıldığını yazmamıştır. Ancak Asmaî'nin bu yorumu da doğrudur. İtalyanlar fala ve oyuna meraklı bir toplumdur. Bu yüzden hemen hemen her İtalyan ailesinin evinde oyun kartları ve çeşitli topluluk oyunları bugün de mevcuttur. Türklerin de bu tarz eğlencelere yatkın olduğunu düşünürsek yine kültür benzerliği karşımıza çıkar. İtalyanlar ve Türkler yakın coğrafyaların insanları olarak benzer davranışlar sergilerler. Ancak Asmaî, Arapların böyle bir eğlence tercihi olduğuna dair bilgi vermemiştir.

Sicilya'nın coğrafyası hakkında seyyah, herhangi bir olumsuz yorum getirmemiştir. Olumsuz sayılabilecek her görüş, tarihî değerler söz konusu olduğunda adada yaşamış olan Hıristiyanlara dair olmuştur. Asmaî, özellikle adanın konumunu, manzarasını çok beğenir. Ona göre Sicilya, Akdeniz'in Afrika sahillerinden Avrupa'ya giriş için ideal bir atlama noktasıdır. Bu yorumu da yerinde olmuştur. Ada, bulunduğu konum itibarıyla bugün de Akdeniz coğrafyasındaki pek çok kültürü kucaklama özelliğine sahiptir.

Asmaî, kişisel olarak bu seyahatten, yolculuğun başındaki niyetine eşdeğer bir çıkarım sağlamıştır. O, adaya zaten, İslam kültürünün Hıristiyanlarca nasıl tahrip edildiğini görmeye gelmiştir gibidir ve izlenimlerini bu hazır çerçevenin içine oturtmuştur. Asmaî'yi en çok kederlendiren, bir zamanlar Müslümanların yaşadığı toprakların şimdi Hıristiyanlara vatan olmasıdır. Onun bakış açısını belirleyen durum budur. Bu bakış açısı ise seyahatnamenin genelinde yazarın sağduyulu yaklaşımını engellemiş, aşırı öznellik nedeniyle seyyahın izlenimleri belli bir çerçeveyi aşmamıştır.

Eserin incelenmesinde merkezde bulunan karşılaştırmalı gözlem tekniğinden yola çıkıp gözlemlerin sınıflandırılması yapılmış ve onlarla ilgili örnekler verilerek kuvvetlendirilmiştir. Bu sınıflandırmada günlük tekniğinin kullanılması kişisel görüşlerin desteklenmesi bakımından önemlidir. Tüm bunların yanında önemli olan tarihsel süreç içinde eserin bulunduğu konudur. *Sicilya Hatırası* XX. yüzyılın başlarında Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce yazılmış son seyahatnamelerden biri olması bakımından önemli bir eserdir. Önemi ise okuyucuya dönemle ilgili toplumsal ve kültürel duruşu temsil etmesinden gelir. Eserde siyasi yapılanmayla ilgili bilgiler yer almamaktadır. Bu noktada Asmaî'nin siyasi bir karakterinin olmaması da etkilidir. Satır aralarından yakalanan ayrıntılarla dönemin tablosunu, esere konu olan kültürlerin yaşayışları ve insan ilişkilerini kavramak mümkündür.

BİBLİYOGRAFYA

- Asiltürk, Baki, *Osmanlı Seyyahlarının Gözüyle Avrupa*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2000
- Asmaî, *Sicilya Hatırası*, Matbaa-i Emin Hindiye, Kahire, 1922, 280s., resimli
- Asmaî, *Yazımız*, Haz: Muhammed Sâfi, Bedir Yayınları, İstanbul, 1997
- Carretto, Giacomo E., *Viaggio di Un Turco in Italia*, Promolibri Magnanelli, Roma, 1999
- Evliya Çelebi, *Seyahatname (Gördüklerim)*, Seçen ve Uyarlayan: Mustafa Nihat Özön Nijat Özön, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2005
- Güntekin, Tekin, *İtalyan Düşünce Sistemiyle İtalyanca Öğretimi*, Alfa Yayınları, İstanbul, Kasım 2008
- Kefeli, Emel, *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz*, 3F Yayınları, İstanbul, Mart 2006
- Kefeli, Emel, *Kültürlerarası İlişkiler Açısından Seyahatler: Fransa Sefaretnâmesi*, Journal of Turkish Studies Volume 30/II, *Festschrift in Honor of Orhan Okay II*, Edited by Şinasi Tekin-Gönül Alpay Tekin, Harvard University 2006,
- Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat (Eski ve Yeni Harflerle)*, Haz: Ferit Devellioğlu Aydın Kitabevi, Ankara 2001
- Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türkî*, Alfa Yayınları, İstanbul, Eylül 1998
- Şentürk, Ahmet Atillâ – Kartal, Ahmet, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2004
- Şiman Çetin, - Akbayır, Sıddık, *Şifreli Edebiyat*, Eğlenceli Edebiyat Yayınları, Kayseri, 2007

www.carretto.net/Profilo